

INSTITUTIONES PATHOLOGIAE MEDICINALIS.

INSTITUTIONES

PATHOLOGIAE

MEDICINALIS

AUCTORE

H. D. GAUBIO.

Editio Tertia.

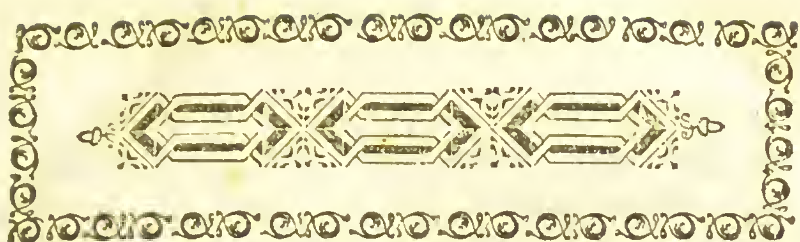
LEIDAE BATAVORUM,

Apud SAMUEL. ET JOHANNEM LUCHTMANS,

Academiae Typographos,

CIƆIƆCCLXXXI.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

JOHANNES DAVID HAHN

LECTORI S.

IERONYMUS DAVID GAUBIUS, Vir & nominis & meritorum amplitudine illuſtris, III. Calend. Decembris proximi, ex hominum conſpectu deceſſit, memorià nunquam excidet. Hujus Viri mors etſi non poteſt praematura dici, (ſexto enim poſt ſeptuageſimum aetatis anno, publici in Academia Batava muneris quinquageſimo obiit,) fuit tamen inopinata, cum animi corporisque firmitas, quam anni & labores perparum in eo minuerant, atque perpetua vitae modeſtia ſpem feciſſent conceſſae nobis divinà clementià in aevum neſtoreum tanti boni poſſesſionis; — fuit praecipitata, adeo ut etiam inteſtatus abierit, ſiquidem febris tritaeophyes vegetum Senem ex improviſo adorta, initiali lenitate fefellit, mox in leipyriam verſa, expugnatà etiam mentis arce, brevi acutorum

 mor-

morborum ſpatio, oppreſſit; — fuit denique ad dolorem acerbiſſima, non tantum Proximis, Familiaribus, Amicis, mihique nominatim, qui in eo uno colendo patriam ſanctitatem ab ineunte aetate habui conſtitutam, ſed etiam Academiae, Urbi, Principibus Reipublicae Viris, innumerabilibus omnium ordinum ac locorum hominibus, qui conſilio ejus & explorata ſapientia maxime confidebant — Medicinalium vero artium Cupidis ac Studioſis non modo luctum attulit, ſed etiam detrimentum & jacturam rei litterariae. Praeterquam enim quod ſemper durum eſt, tanto Doctore ac Lumine orbari, cui neminem ex parte academica anteponendum, paucos comparandos habemus, erat etiam magna apud omnes exſpectatio fructuum ex litteratiſſimà ſenectute & plena ſcientiae ac judicii maturitate percipiendorum; praeſertim poſtquam publici in Academia muneris vacationem nactus, vi nulla interpellante poterat ea conſiderare & tractare, quorum uſum omnibus voluptatibus anteponebat; horum autem pleraque ejus erant generis, ut ad artium ac doctrinarum utilium amplificationem tenderent. Nec ſane dubium eſt, quin, ſi votis noſtris annuiſſet Numen eumque inter homines diutius ſiviſſet morari, dona quaedam litteraria in uſum publicum elargiturus fuiſſet. Nolebat enim committere, ut otium, quo fruebatur, utilitati publicae, cui ſe devoverat,

rat, multum detraheret. Itaque nec recusabat inter ferias seniles, quo minus vel adiretur a Consultatoribus vel ipse adiret aegros, nec studia litterarum intermittebat, neque animum erga Medicinae Cultores benevolentissimum, quem semper habuit, elanguescere patiebatur. Atque hanc suae voluntatis constantiam eo maxime declaravit, quod cum nova Institutionum Pathologicarum editio flagitaretur, libri hujus non modo recognoscendi sed perpoliendi augendique laborem extremo vitae anno lubens susceperit. Utinam perficere ipsi licuisset! Multum certe lucrata esset Respublica medicinalis, & permultum ex moerore meo esset diminutum, quem quippe recensus chartarum quiescere non sivit, & praefandi necessitas cum maxime renovat atque auget. Quae res duae, si ex opera impendenda aestimentur, admodum leves facilesque sunt, si ex mea voluntate, prorsus nihili; sed ea est imbecillitas mea, ut cogitare de amisso Avunculo nequeam, nedum scribere, quin animi corporisque commotionem consilio & actioni adversariam in me experiar: cui superandae nescio an unquam par sim futurus, nunc me imparem esse confiteor, ideoque ea tantum, quae ad hunc librum pertinent, cum differri nequeant, brevissime exponam; caetera, de quibus scio Viros quosdam clarissimos & multum me disertiores brevi dicturos esse, praeteribo, praesertim quoniam nec locus

hic ſatis eſt aptus, nec ego Manuſcriptorum a diligentiſſimo Sene relictorum rationem, quam multi a me jam poſtularunt, reddere poſſum; quorum quippe copia mihi nondum data eſt.

Cum ergo illuſtria GAUBII facta ſunt plurima, tum vero nullum eſt vel famà celebrius vel re utilius, quam Syſtema Pathologicum, quod anno 1758. edidit. Erat antea in Pathologicis BOERHAAVIUM ducem ſecutus. At vero magni hujus Viri quanquam ſummus & admirator & imitator ſemper fuit, doctrinam tamen de morbis, diu multumque meditatus commentatusque, non ſatis ad uſum activae Medicinae comparatam eſſe intellexit. Habet enim quendam praeciſionis & abſtractionis logicae quaſi exceſſum, oſtenditque Auctorem *ſimplex*, quod dicere ſolebat *veritatis ſigillum*, latiore, quam par eſt, ſenſu ſumſiſſe; ſiquidem arte quaeſita ſimplicitas non ſemper ſimplicitati Naturae veritatique reſpondet, & theoreticam inter atque practicam ſimplicitatem plurimum intereſt. Adhaec multae poſt mortem BOERHAAVII & magni momenti res, ad cognitionem Naturae humanae pertinentes, detectae demum ſunt, & praecipuae, quae vitam, motum, ſenſumque efficiunt, vires accuratius exploratae. Itaque GAUBIUS, auctoritati Praeceptoris nihil detrahens, ſed perpetuo ejus edicto de propaganda & perficienda arte parens, ſui & officii & fidei eſſe duxit, curare, ut Pathologia reformaretur. Atque

hoc

hoc consilium, veritatis & utilitatis publicae caussâ initum, ita est exsecutus, ut ejus institutiones consentientem omnium de rebus medicinalibus bene judicantium laudem meruerint, & incorruptà etiam severissimorum Censorum voce omnibus omnium aetatum scriptis in hoc genere superiores habitae sint & magna cum commendatione celebratae.

Dehinc GAUBIUS noster inter *Auctores classicos* esse coepit, & hic ejus liber in plerasque Medicorum Scholas introductus, Docentium pariter ac Discentium studiis inserviendo, ita se approbavit, ut maximam apud omnes auctoritatem habeat, & ad eum, tanquam ad oraculum Hippocraticum, saepissime soleat provocari. Estque profecto ex raris libris unus, quem qui legunt, quo peritiores sunt rerum ac scriptorum usu, hoc magis admirentur. Quam multa, quam paucis! Nec tamen Lectorem laboriosa fatigat brevitate, nec nihil ei relinquit, quod per se velit intenta mente eruisse. Neque vero verbis minus quam rebus placet. Quem proinde Tirones, si modo necessariis ad percipiendam Pathologiam artibus informati fuerint, haud difficulter intelligunt, & ipsi artis Magistri avida resumunt manu, nec repetità saepius lectione saturitatis molestiam experiuntur.

Hoc igitur opere edito cum Rempublicam litterariam, tanquam divino beneficio, affecisset, sibi tamen haudquaquam satisfecit, fas-

 fus-

ſusque eſt in praefatione ad ſecundam editionem, licet emendatam & locis aliquot auctam: *lacunas in ſuo ſyſtemate multas magnasque eſſe, paſſim etiam nonnulla reſcindenda ſibi videri, ſi ad hunc laborem redire daretur.* — Rediit, ſed paullo ſerius quam oportuiſſet, ut ſummam propoſiti promiſſique compleret. Neque enim facilis erat labor, nec ſane jucundus, praeſertim cum cavere vellet, ne ordinis ac ſectionum immutatione moleſtiam faceret illis, qui hoc libro diu ſunt uſi, aut in ejus interpretatione adhuc verſantur. Accidit etiam huic Viro, quod magnis ingeniis familiare eſt, ut multo ante meditaretur quam ſcriberet, nec anxie praepararet, ſi quid edere deſtinaverit, ſed ubertate ſua confiſus impetum exſpectaret, quem temporis rerumque necesſitas cieat. — Ita factum eſt, ut abſolutionem operis mors anteverterit, quae quippe in recognoſcendis corrigendisque chartis occupatum ſuſtulit, cum operae ad pag. 256. perveniſſent. Reliqua, quibus extremam manum non admoverat, ego ad fidem codicis, quo in praelectionibus uti ſolebat, typis exſcribenda curavi; ideoque nihil habent, quo a priore editione differant, praeter leviſſimas & perpaucas interpolationes, ab ipſo Auctore in textu notatas. — Etenim nefas eſſe duxi, vel adjicere quidquam vel detrahere. Quanquam non eſt ignotus mihi Auctoris ſenſus, quo nonnulla, ut paullo ante dixi, a ſe reſcis-

scissum forsan iri scripserat. Sunt enim quaedam ingenio magis ac sermonibus quam usui accommodata. Sed haec cum numero pauca, tum minime, ut opinor, supervacua sunt; siquidem de rebus, quarum non est certa scientia, docte & probabiliter differere, haud infima Medici laus est, & ad ipsas morborum curationes quandoque etiam multum valet. — Quodsi forte loca quaedam, in posthuma hujus editionis parte, non omnino consonare illis, quae Auctor in priore immutavit, acute cernentibus videantur, facile ad hujus normam exigi & emendari poterunt — Gravius hoc est, nec sine doloris sensu memorandum, quod spem Auctarii mors frustrata sit. Etsi enim in praefatione secundae editionis de Auctario negavit se cogitare, posterioribus tamen curis ejus & necessitatem agnovit & exspectationem nobis fecit. Non loquor de Semiotica, nobili Pathologiae parte, quam pariter ac caeteras magno studio & labore excoluit, cujus eximia in lectionibus publicis specimina ante multos annos dedit, habuitque plenius elaborandae propositum; a quo tamen postea aversus fuisse videtur. Sed alia sunt, cum hoc instituto proxime conjuncta, quae cum in prioribus editionibus omissa essent, huic deëfse nolebat. Desiderantur enim praeter alia Febrium & Inflammationum theoriae, quarum accessione, dubium non est, quin nos locupletasset, si in recognitionis

opere

opere progredi usque ad loca his titulis apta ipſi contigiſſet. Hanc ergo lucri litterarii ſpem, morte nobis ereptam, dum graviter dolemus, utpote rei medicinalis haud levem jacturam, conſolari nos debet recordatio multorum magnorumque bonorum, quae ab ipſo profecta ſunt, quibus etiam innumerabilium ejus Diſcipulorum operà per omnes orbis terrae partes diſſeminatis, cum noſtra aetas fruitur, tum poſteri gaudebunt. Atque hic liber, tametſi voto & voluntati Auctoris non ex toto reſpondet, pulcerrimum eſt firmisſimumque GENII GAUBIANI monumentum, ad perpetuandam excellentis Viri & diſciplinam & gloriam, marmore & aere valentius.

Lugduni Batavor. Calend. Julii M D C C L X X X I.

AUC-

AUCTORIS PRAEFATIO

ad editionem secundam.

AUDITORIBUS SUIS
H. D. GAUBIUS.

S. P. D.

Quo vobis animo primam hujus opuscu-li editionem obtuli, eodem & alteram nunc offero dicoque, curis secundis utcunque emendatiorem & paucis aliquot locis auctam. Debuisset, fateor, magis expolita prodire; ut qui agnoscam ipse non uno vitio laborare. Obscuritatem certe intulit materiae concisa dictione exponendae multitudo, plurimaque facile fuisset interserere, quae lumen adhiberent. Sed voluminis rationem in enchiridio, ad institutionis domesticae usum destinato, habendam esse, quis non intelligit? Eoque magis, cum viva auctoris vox illustrationem promittat. Illud gravius videri possit, quod lacunas mei systematis bene multas magnasque, quasi non viderim, explere praetermisi. Equidem vidi & cum maxi-

me

me video, nec inficior plura me silentio praeteriisse, in quibus Pathologi plerumque exercere ingenium solent; alia dubitanter proposuisse, quae tanquam certa assumuntur; alia in medio reliquisse, de quibus cum inter Doctores controversia sit, sententiam dicere oportuisset; multoties denique, cum enodatio requiri poterat, confessionem ignorantiae pro ratione attulisse. Quae si vos, optimi Auditores, si ceteros, qui forte fuerunt, lectores meos offenderunt, non tam remedium quaero, quam justam excusationem in promptu habeo.

Nimirum, quod vobis saepe dixi, quia dicendum est saepius, repeto, existimare me, quidquid in Pathologia, i. e. in status morbosi hominis Theoria docetur, ejus aliquam debere in Praxi, quam vocant, Medicinali esse utilitatem, qua cognoscendi curandique morbos ratio perficiatur; nec idcirco ad medendi artem, ex se nimio latius patentem, temere esse referenda, quae nihil ad eam pertineant. Neque hoc solummodo: sed multo etiam magis in eo elaborandum esse, ut ejusmodi tantum proponantur theoremata, de quorum veritate per fideles observationes legitimumque ratiocinium, sola Medicinae Dogmaticae fundamenta, liquido constet; atque adeo exulent, quaecunque incerta, dubia, fallacia, ex mera hypothesi ducta, certam parere scientiam nequeant; saltem pro talibus modo, qualia revera sunt, nec ultra pretium suum vendi-

ditentur. Novi equidem ista saepenumero credulae juventuti perplacere, avide arripi, mordicus teneri, maxime cum ingeniose confidta, dextre perpolita, scientifica, ut ajunt, methodo, aut persuasoria elocutione confidenter a Doctore exponuntur. Scilicet pulcrum est rerum quarumvis reddere rationem posse, nodos difficiles ingenii acumine solvere, locis obscuris, ubi prudentia, errorem aut praecipitium metuens, timido pede incedit gradumve sistit, solem quasi manibus gestare: pulcrius etiam, quae sensuum aciem cautaeque rationis solertiam fugiunt, naturae arcana conjecturis & quadam veluti divinatione explicare, ut qui per somnium detegat, quod vigilanti incomprehensibile sit: pulcerrimum denique, systema concinnare atque apponere totum teres, rotundum, omnibusque numeris absolutum, in quo tirones nihil non exaequatum inveniant. Laudarem & ego, si morbi opinionum commentis cederent; si quo loquacior Medicus, eo perfectior esset; si ad hypothesin sese natura flecti fingique sineret: saltem ferenda putarem, si sola Medicum contemplatio faceret, neque cum Praxi Theoria aliquid haberet commune, suisve erroribus, sibi servatis, morborum curationes non contaminaret. Verum nimis profecto manifestum est, quamplurima, nec parvi momenti, mala ex hoc fonte in artium praestantissimam invehi. Quodsi tristissimas mecum reputo,

quae

quae ex incauto pertinacique hypothesium atque falsorum dogmatum usu in facienda Medicina profluunt, consecutiones, tot sanitates perverso regimine pessumdatas, tot morbos incongrua medicatione in longum protractos, tot illatas mortes; non sine animi dolore quandoque dubius haereo, plus ne emolumenti, an noxae, humano generi medendi scientia afferat. Sed mitto haec, ne ejus osoribus nimio plus instructis arma ministrem. Illud autem hujus loci est meique muneris, ut vos moneam, dum in Academia, tanquam in doctrinarum emporio, versamini, quam quisque sibi studio ac labore comparet, supellectilem non tam multitudine rerum, quam soliditate & ad usum praestantia, esse aestimandam; ne domum reduces impedimenta potius, quam instrumenta ad operis tractationem vobis ad manum esse doleatis. Praeterquam enim quod valde injucundum sit ex iis, quae magna plurium annorum industria tibi paraveris, nullos percipere fructus oleumque & operam perdere, est & plerisque perdifficile, quae adolescentes didicerint, aetate maturiore dediscere. Quo fit, ut, posito tandem tirocinio, Praxin ineuntes ad falsa futiliaque, quibus imbuti sunt, theoremata, tanquam ad saxum, adhaerescant, acriter ea defendant, caecique ad experientiae lucem, nec argumentorum pondere mobiles, rerum peritis garrulitate sua risum, arrogantia etiam in-

indignationem moveant. Hi tamen veniam merentur atque miſerationem. Sed quanam probabilis excuſationis ſpecie infidi illorum duces, quam ſibi imputare debent, iſtius ſortis culpam abſtergeant, ipſi viderint. Utinam & ars id genus artificum peccata luere non cogeretur! Etenim, ne dicam in contemptionem, qua ſatis ſuperque laborat, adduci, damnoſius hoc eſt, quod maſculum illud obſervandi ſtudium, veteribus tantopere excultum, a quo cum inter initia deducta & deinceps aucta eſt Medicina, tum hodieque incrementa capere ac perfici debet, tanto fere magis frigeſcat, quanto ratiocinatorum ejusmodi fervidior eſt ad argutandum pruritus atque in fingendis hypotheſibus licentia effrenatior. Animus quippe, ſuis ipſe commentis pollens, extraneo ſenſuum miniſterio facile caret negligitque adeo nimis operoſam naturae explorationem; aut praeceps oculo fugitivo obſervata ratione ſtatim inventâ explicando ſic ſibi commode ſatisfacit; alias & praejudicata captus opinione phaenomena, nec quomodo ſeſe habeant, curioſe inquirit, nec omnia & ſingula notat, ſed ex multis illa tantum, quae hypotheſi faveant, praecòxve ratiocinium confirment. Quae res cum univerſae ſcientiae incredibiliter officit, tum vero inprimis impedimento eſt ad perfectionem hiſtoriae morborum, quam uti Theoria artis rationalis integerrimam deſiderat, ita qui la-

 cunas

cunas ejusdem opinionibus explere non verentur, cum & incerta pro certis interserant, &, naevis fuco duntaxat tectis, falsa absoluti operis persuasione stimulum ad ulteriores conatus obtundant, duplici calamitate proprium fundum afficiunt.

Neque hic malorum finis est. Perspicaciores alii, postquam a contemplatione ad res tractandas sese contulerunt, serius ocyus disciplinae suorum magistrorum vitia quidem animadvertunt atque cordate abjiciunt; non omnes tamen ea, qua decet, prudentia & moderatione. Videas certe, qui cum in sua & quibusvis aliorum Theoriis inutilia, dubia, falsa inesse deprehendunt, inconsiderate mox clamitant, nullam dari Medicinae Theoriam, quae fidem mereatur, inutiles igitur omnes esse, frustraque aut desiderari, aut adhiberi: artem enim rationalem, quae salutifera sit, jactari quidem, neutiquam existere, missisque adeo Theoriis Ἐμπειρίᾳ *acquiescendum esse, quae viam monstret tutiorem. Dissimulant hi, aut ignorant, inter multiplices Theorias vix unam esse tam omni ex parte falsam, ut non aliquid veri habeat; in eo maxime peccari, quod certis incerta misceantur, & quae nonnullis modo morborum generibus competunt, ultra, quam par est, extendi ceterisque omnibus perperam accommodari. Triticum itaque, quod a lolio duntaxat repurgandum erat, barbaro impetu una*

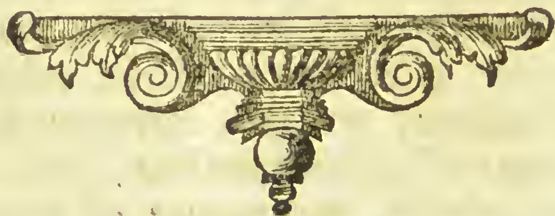
una cum hoc evellunt, & cum recolere deberent, quantos Theoria progressus inde ab institutione Medicinae rationalis ad nostra usque tempora continuatis clarorum virorum laboribus fecerit, acceptique beneficii memores suis & ipsi conatibus incrementum ulterius promovere, partis recusant bonis frui ac repudiatis veluti, quae offeruntur, frugibus, quia glumis & furfuribus obnoxiae sunt, ad glandes malunt reverti. Longe sapientius est, quod suo jam tum aevo Corn. Celsus judicium interposuit, cum de rationalis & empiricae artis sectatorum dissensione ageret: neque profecto credibile est, praestantissimos illos veteris Ἐμπειρίας *professores, si cum maxime ad vitam redirent, aliter fore sensuros. Tanto igitur imprudentius videri consilium debet recentiorum, qui hodiernam Theoriam, tot fultam adminiculis, tot incrementis auctam, cum* Ἐμπειρίᾳ *commutandam esse contendunt. Quodsi enim temerariae vulgarium Empiricorum, id est agyrtarum, turbae sese addicere in animo habent, quid probrosius? Si vero Empiricen rationalem excolere, quae experientiae ita rationem adjungat, ut cujusvis generis doctrinarum, quae lumen afferre queant, apparatu adjuta, ex certis curateque factis experimentis & observationibus, casti ope ratiocinii, eliciat, quaecunque ad rem Medici pertineant, quid magis ridiculum est, quam*

 no-

nomine ſolum mutato eandem proponere diſciplinam, quae nobis ſano ſenſu Theoria audit?

Sed taedioſum foret & ab inſtituto meo alienum iſti materiae diutius immorari. Neque enim alio haec in medium protuli, niſi ut illud primum intelligeretis, Theoriam opinionum commentis conſarcinatam fucoque hypotheſium expolitam, etſi ſpecioſo habitu incautis arrideat, non ſolum uſu carere, ſed multis etiam modis cum arti, tum artifici, obeſſe: deinde & hoc, quamobrem, quod initio lacunoſum vobis ſyſtema propoſui, nunc denuo ſui ſimile, neque completius, exhibeam. Equidem candide dicam, plura me indies, dum in artis uſu verſor, dediſcere, quam diſcere, & increſcente aetate minui mihi potius, quam augeri ſcientiam, tantumque abeſſe, ut de auctario cogitem, ut etiam, ſi ad hunc laborem redire unquam dabitur, nonnulla forſan a me reſciſſum iri credam. Valete!

D. Leidae Batav. CIↃIↃCCLXIII.

OPE-

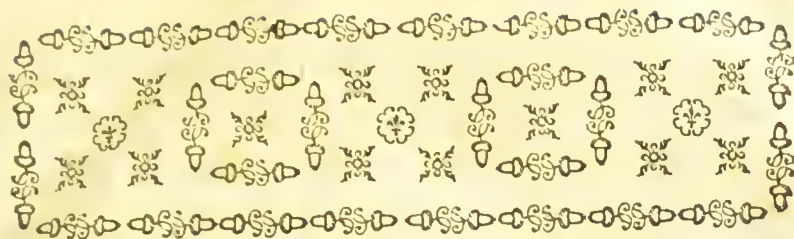
OPERIS

ARGUMENTA.

Motri-

IN-

INTRODUCTIO AD PATHOLOGIAM.

De Disciplina Medica.

I.

VITA, Sanitas, Morbus, Mors, ſtadium Medicum Naturae humanae in hoc terrarum orbe abſolvunt.

2. Priores duae conditiones (1) Medicis ſecundum naturam dicuntur; cum iisdem frui dulce ſit: praeter, aut contra naturam reliquae, illis oppoſitae, illaetabiles, quas ideo averſamur.

3. Utrumque tamen genus (2), pro latiore vocabuli *Natura* ſignificatu, naturale eſt, & ſuas quodque agnoſcit cauſas viresque phyſicas, determina-

 tas,

tas, quibus naſcitur, durat, viget, minuitur, deſinit, ſecundum cujusque diverſitatem alias atque alias, etiam contrarias, tum homini inſitas, tum a foris advenientes.

4. Mens quidem humana, vi commercii, quod cum ſuo corpore habet, multa & voluntate conſcia, & caeco inſtinctu, operatur, quae vitam ac ſanitatem juvant, morbisve aut morte illatis opprimunt.

5. In corpore etiam, pro partium, ex quibus coaluit, mixtione, cohaeſione, fabricatione, compoſitione, animatione, ineſt & inertia, & mobilitas, & mutabilitas, & incitatio, & conſpiratio; unde aliae atque aliae tam ſalubres, quam inſalubres, cauſae jugiter enaſcuntur.

6. Verſatur praeterea homo inter res naturales, innumeras, diverſisſimas, ſua ſingulas agendi poteſtate praeditas, multumque perpetuo variantes, quarum aliis carere, alias evitare, aut pro arbitrio ſibi accommodare ſemper non poteſt. Hae vero ſive intro deveniant, ſive foris

ſoris admoveantur, pro ſua quaeque materie, virtute, concurſione, ſucceſſione, corpus perque corpus mentem aliter atque aliter afficiunt, internas naturae humanae vires (4. 5.) diverſimode determinant, incitant, opprimunt, in rectum perverſumve agunt, ſuasque viciſſim ab his mutationes patiuntur. Ex quo fonte plurimi perpetim ſecundae adverſaeque valetudinis fomites, alimenta, venena, remedia, profluunt.

7. Triplex iſtud virium genus (4. 5. 6.) ſicubi lege oeconomiae humanae conſentanea conſpiraverit, vegeta longaevitate fruitur homo: ſin minus; morbis aut praematura morte affligitur.

8. Atque haec materies eſt, quam tractat Medicus, eo quidem propoſito, ut hominem ſuae curae commiſſum juſto moderamine virium (7.) quam diutiſſime vivum ſanumque praeſtet.

9. MEDICINA igitur, quo hodie colitur ambitu, eſt ſcientia & prudens directio virium naturae humanae (4. 5.) ope praeſidiorum naturalium (6.) ad vitae & ſanitatis a morbis & morte tutelam.

10. Ea (9.) cum olim aegris duntaxat ſanitatem promiſerat, ampliata deinceps, erga ſanos quoque benefica, duplex cum maxime imponit Medico officium, alterum ſervandae vitae & ſanitatis, alterum morborum curandorum.

11. Debet adeo exponere I. Conditionum hominis, in quibus aut conſervandis, aut avertendis verſatur (1.9.), naturam, cauſas, ſedes, differentes modos, gradus, effectus. II. Vires naturae humanae utrique principio inditas (4. 5.) conſervatrices, deſtructrices, medicatrices. III. Poteſtates rerum externarum ſalubres, noxias, medicatas (6.). IV. Regulas denique & praecepta his (III.) utendi, illas (II.) dirigendi ita, ut finis Medico propoſitus (8. 10.) obtineatur.

12. Quando autem generalis iſtorum omnium (11.) doctrina non ſufficit, ſed ad ſingulos etiam homines, prout aetate, ſexu, temperamento, vitae genere &c. inter ſe diſcrepant, aptari debet; manifeſtum eſt, quam late

late pateat diſciplina Medica.

13. Quae materiae pertractandae multitudo cum juſtum exigat ordinem, is quidem commodiſſimus videtur, qui ex diverſitate conditionum (2) duplicique Medici officio (10) petitus, quaecunque in homine ſano cognoſcenda aut agenda ſunt, ſuo quaevis loco diſpoſita, primum enarrat; ſubjungit deinde, quae ad aegrum pertinent, omnia & ſingula rite digeſta.

14. Univerſum proinde ſyſtema Inſtitutionum Medicinae in duas partes diſtribuitur, quarum prior doctrinam omnem de rebus, quae ſecundum naturam (2) in homine inſunt, exhibet; poſterior de iis, quae praeter aut contra naturam dicuntur (2.). Hanc ΙΑΤΡΙΚΗΝ, illam ΥΓΙΕΙΝΗΝ, ex vario fine appellare licebit.

15. ΥΓΙΕΙΝΗ, lato ſenſu, totum Medici officium circa hominem ſanum complexa, tradit

I. Oeconomiam humanam, vitaeque & ſanitatis naturam, cauſas, effe-

ctusque declarat: quae pars Physiologia, sermo de natura humana, audit.

II. Signa, quorum ope vita & sanitas in genere, earumque varii status & gradus in homine singulari cognoscuntur: haec Semiotica Physiologica.

III. Auxilia & regulas, quibus vita & sanitas quam diutissime incolumes servari possint: quae Diaetetica.

16. ΙΑΤΡΙΚΗ, itidem tripartita, simili ordine suam materiem (14.) pertractat, exponendo

I. Quae de natura, differentiis, caussis effectibusque morborum scire expedit. Haec Pathologia.

II. Doctrinam signorum, quibus, quidquid in morbis ex se obscurum cognosci debet, praesens, praeteritum, aut futurum, detegitur: unde Semiotica Pathologica dicitur.

III. Praesidia adversae valetudinis, modumque illis recte utendi: haec Therapeutica.

17. Utriusque partis aequa necessitas & nexus individuus est: prior tamen

men ordine ΥΓΙΕΙΝΗ. Ut curvi norma rectum, ita morbi ſanitas: & qui ſervare ſanos novit, bona parte eorum, quae ad tractandos aegros pertinent, inſtructus eſt.

18. Praecipuum autem univerſae Medicinae fundamentum in ipſa hominis natura ſitum eſt. Suis haec viribus, ſola, ſine Medico, plerorumque tuetur ſanitatem, morbis medetur. Hac deficiente, aut repugnante, irrita artis molimina. Curioſa naturae obſervatio, imitatio, ut primam arti originem, ita incrementa dein dedit, dabitque porro. Medici naturae miniſtri.

19. Itaque doctrina omnis Medica bonae frugis ad hanc componi normam debet, ut, quid natura faciat, aut ferat, ex fideli obſervatione quam diligentiſſime enarretur. Nec tamen ſatis eſt, vires ejusdem motusque, prout in ſanis ſe produnt, in Phyſiologia (15. I.) expoſuiſſe: luctans cum morbis natura, quam Pathologia (16. I.) exhibet, facultates affectionesque ſuas etiam explicatius producit.

 20.

20. Unde liquet, quid de certo in Medicis ſentiendum? Natura humana, ſtatis a Creatore legibus finita, per ſimilia individua ſeſe multiplicans, omni tempore eadem, ſub iisdem conditionibus eodem ſemper modo agit ac patitur. Quidquid ergo de ejus oeconomia, integra, vel afflicta, prudenti ſenſuum miniſterio clare cognoſcitur, id firmum ratumque cenſendum, nec quidquam eo certius in Phyſicis. Par ratio eſt illorum, quae de poteſtatibus rerum externarum in hominem agentium (6) fideli obſervatione comperta habentur. Quaecunque porro ex obſervatis, ad congrua demonſtrationis principia applicatis, caſti ope ratiocinii, legitime deducta ſunt; quanquam per ſe in ſenſus non cadunt; non minorem profecto fidem merentur.

21. Nullo proinde jure, quae male ſeduli doctores aut perperam obſervando, aut vitioſe argumentando, invexerunt, erronea, falſa, incerta, imputantur arti; quaſi mere conjecturalis foret.

Non

Non aliis, nec firmioribus, gaudet quaevis naturae ſcientia fundamentis.

22. Haud tamen diſſimulandum eſt, ſuis premi dubiis, obſcuris, conjecturalibus, nunquam prorſus extergendis, Medicinam: neque enim datum mortalibus aut ſuam, aut rerum, inter quas verſantur, naturam penitus comprehendere. At communis iſta ingenii humani imbecillitas quem non ſtringit? Gravius quidem Medicum ob inexhauſtam materiae, qua occupatur, amplitudinem & diverſitatem (11. 12.)

23. Privatum inſuper evidentiae obſtaculum hoc eſt, quod ſinguli homines a ſingulis tantopere differant. Nec vero ſufficit Medicum communia modo intueri: oportet & cuivis homini propria; ut qui ſingulorum ſaluti praeſit (12.). Quae quidem diverſitas tam immenſa occurrit, ut nulla obſervationum vi exhauriri poſſit.

24. Sola denique contemplatione non licet acquieſcere, inque obſcuris rebus ſuſpendere judicium, donec lux

affulgeat. Actionem exigit officium (9.10.). Captanda hinc agendi occasio, quae saepe praeceps per conjecturam cogit determinare, quod per scientiam sat cito nequit.

25. Pro ea igitur parte (22. ad 25.) Medicinam dici conjecturalem non obstamus; ut quae, cum certissima invenire semper non possit, probabilia sectetur, recta tamen ubique ratione utens, atque a vagis & temerariis commentis periculisque alienissima.

26. Audiant haec obtrectatores, & cum didicerint scientias puras ab iis, quas applicatas vocant, contemplativas a practicis, distinguere, videant, quo jure Medicinam prae aliis, ut omnis certi expertem, infament!

27. His praelibatis, pro instituti ratione, primas PATHOLOGIAE (16.I.) lineas ducere aggredior: quod ut compendio fieri possit, cognita prius ponere liceat, quaecunque de statu hominis sano in ΥΓΙΕΙΝΗ tironi, ut scitu necessaria, enarrantur (17.)

PATHOLOGIA.

28. OFFICIUM Medici circa hominem aegrum eſt ſanare (10).

29. Sanatio autem aegri eſt morbi, quo tenetur, in ſanitatem mutatio.

30. Pathologia igitur, quae hominis aegri cognitionem eo quidem fine exponit, ut viam ſternat ad medendi methodum (16. I.), docere debet, aegrum inter & ſanum quid interſit, quid morbus diſtet a ſanitate.

31. Spectandus adeo morbus eſt, ut ſtatus hominis ſanitati oppoſitus, naturae ab hac diverſae particeps, ſuis ex cauſis profluens, ſuosque viciſſim effectus producens.

32. Sed & quid morbus a morbo differat, explicandum: quando ab una ſani-

ſanitate, in medio poſita, deflexiones multifariae eſſe poſſunt.

33. Unde liquet, agendum hic eſſe de morbi natura, differentiis, cauſis, effectibus &c. primum in genere, deinde in ſpecie, ſemperque comparate ad conditiones ſanitatis, quarum ideo plena notitia in anteceſſum poſtulatur.

Pathologia Generalis

De Natura Morbi.

34. Affectio illa corporis humani viventis, qua fit, ut actiones, homini propriae, non poſſint appoſite ad leges ſanitatis exerceri, morbus dicitur.

35. Generali quidem *affectionis* vocabulo complectimur defectus, exceſſus ac permutationes quaſcunque eorum, quae in ipſo corpore hujuſque partibus ad ſtatum ſanum atque legitimam functionum exercitationem requiruntur. Horum igitur notitia, ut decet (27.), imbutum nihil admodum obſcuri, aut aequivoci, in

in iſta *voce* offendere poteſt. Nec facile *quis* impedimenta externa huc retulerit, niſi qui ludere in re ſeria velit.

36. Non alios tractat Medicina morbos hominis, niſi qui in corporis aberrationibus ſiti ſunt, hisque correctis tolluntur: habent tamen, mutui nexûs lege, primam ſaepe originem in mente, hujusve operationes ſua efficacia perturbant. Hi limites regiminis mentis, quod Medicorum eſt.

37. Vitae mentio facta in hac definitione non ea ſolum de cauſa, quod morbus vitae ſit affectio, nec magis, quam ſanitas, ſine illa concipi poſſit; ſed ut conſtet etiam, dari principium agens in aegris, a morbo ipſo diſtinctum, cujus motus obſervare, diſcernere, dirigere, praecipua Medici in opere verſantis cura eſſe debet (18.). Facit praeterea vis vitae in aegro ſuperſtes, ut rerum huic admotarum facultates tam ſalubres, quam inſalubres, longe diverſa ratione agant (6).

38. Quum vero morbus conditionem cor-

corporis ponat a ſtatu ſano deflectentem (35.); eo praeſente effectus, ex ſanitate ut ex ſua cauſa profluentes, id eſt actiones, quoque alienari neceſſe eſt. In omni proinde aegro aliqua fere datur actionum laeſio, major, minor, vario gradu, modo, numero, extenſione, duratione. Hanc ſi ocyus, ſerius, non intulerint vitia corporis, quae praeter conſuetum naturae ordinem ſunt, turpitudines potius, aut deformitates, quam morbi dicantur; tametſi a cura Medicorum haud prorſus ſemoventur.

39. Omne autem genus actionum, quae ad hominem pertinent, hic volumus, ne illis quidem exceptis, quae ſolius animi eſſe videntur; quando in has etiam morboſi corporis magna poteſtas eſt. (36.).

40. Imperfectiones tamen functionum, quas aetas, ſexus, temperamentum &c. ferunt, hujus non ſunt loci; quando quidem ſanitatis latitudine continentur. Uti nec illae, quas inſuetudo habet, impotentiae, aut, quae ex na-

naturae humanae necessitatibus fluunt, hujus modum non excedentes affectiones, ut fames, sitis, somnus &c.

41. Ut igitur actiones integrae se habent ad sanitatem, ita laesae ad morbum: nec decet Medicum rationalem, quod abnorme in actionibus est, ipsum morbum dicere; ne notiones causae & effectus temere confundendo curatio exquisita negligatur.

42. Ex quibus (34 ad 42.) liquet, naturam morbi generalem sitam esse in male affectis corporis vivi illis conditionibus, quibus id aptum natum est suam conferre symbolam ad actiones humanas; eoque morbos omnes & singulos inter se convenire, quod in corporis facultatibus sedem habeant. Alieni proinde a foro Medico censendi, quicunque, si modo dantur, ad solam mentem pertinent; nisi status Medicinae fines removere volupe est.

43. Medica ergo morbi cognitio ponit intellectum eorum, quae in corpore humano ita a statu sano aberrant, ut actio-

actiones inde laedantur. Uti nec sanatio aliud quid postulat, quam eorumdem restitutionem in integrum: hac quippe obtenta pristinum quoque actionibus rediturum vigorem jure confidit Medicus, nihil reliquum in arte sua habens, ista si spe exciderit. Docent laesae sensuum facultates.

44. Morborum adeo singularium, prout in hominibus occurrunt, naturas expositurus id exquisite indicare debet, quod in praesentis aegri corpore mutatum in causa est, cur is suis muniis rite fungi nequeat. Id vero plerumque a sensu remotum latet, nec per se clare cognosci potest. Unde, ut ex vero detegatur, accurato opus est scrutinio ac cauta ratiocinatione; quum error hic commissus plures eosque non semper innocuos pariat. Prudentissimi hic saepe caecutiunt, maluntque cohibere gradum, quam per tenebras illidere.

45. Huic autem investigationi (44.) fundamentum praebent, quae in aegro sensibus se manifestant, *φαινόμενα*: quorum

rum primaria ſunt actiones laeſae. Harum enim a ſtatu ſano deflexiones, juſto examine perſpectae, cum ex morbo profluant (38), hujus, ut cauſae ſuae, naturam legitima argumentatione demonſtrant.

46. Pleniſſimam vero lucem affundit notitia exacta ſtatus gradusque naturalis ſingularum actionum, tum modi, quo quaelibet exercetur, & conditionum ac virium, quibus inſtructum in ſuis partibus corpus ad eas perficiendas concurrit. Ita nimirum, comparando actionem quamque integram, una cum ſuis requiſitis, ad eamdem in aegro vitiatam, innoteſcere poteſt, quisnam & quantus ſit a ſanitate receſſus.

47. Conſtat hinc, Phyſiologiam (15. I.) maximae hic utilitatis eſſe, eaque neminem carere poſſe, qui naturas morborum recte erucre, aut intelligere velit. Sed & quaecunque in expoſitione oeconomiae humanae ſuperſunt loca obſcura, vexata, dubia; aut quae erronea, conjecturalia, ficta,

temere admittuntur, ea omnia in detrimentum Pathologiae redundare: ut merito bonus quisque repurgatiſſimam tandem omnibusque numeris abſolutam doctrinae Medicae eam ſibi partem deſideret.

48. Nec minoris in iſta indagatione momenti eſt ſcientia virium, quibus, quae geruntur ab homine, aut ingeruntur, eive quovis modo admoventur, corpus afficiunt ac mutant. Cauſas haec atque occaſiones morborum in ſe habent (4, 5, 6.); quibus examuſſim intellectis facile eſt de natura effectûs inde nati judicium. Qua in re, praeter obſervationes, quas ex proprio penu Medicina promit, Mechanicorum quoque, Phyſicorum, Chemicorum; demonſtrata apprime conducunt: quanquam multiplex idioſyncraſiae diverſitas & infinitus poſſibilium combinationum numerus optare magis, quam ſperare plenam iſtius doctrinae perfectionem jubet.

49. Praecipue tamen neceſſarium eſt ante

ante oculos habere hiſtorias omnium ac ſingulorum morborum integras, ex plenis atque intaminatis Practicorum obſervationibus accurate concinnatas. His uti nititur univerſa morborum cognitio (45.); ita, cum conferuntur illis, quae in praeſente aegro ſagax examen detegit, mali, quo is laborat, indolem pulchre declarant. Nec ſane certius aliud datur ſubſidium, quo obſcura clareſcant, dubia enodentur, corrigantur falſa, controverſa dirimantur; ſicubi vel priores etiam ſcientiae (47, 48.) non ſatis tuto praeluxerint. Hac ideo regia via inceſſerunt olim, hodieque incedunt veri quique Medici, dolentes interim, tot hiatibus etiamnum abruptam, & inanium narrationum ſordibus conſpurcatam eſſe.

50. Ex quibus (45. ad 50.) rite perpenſis pronum eſt colligere, quantis hoc ſcrutinum (44.) prematur difficultatibus. Qui vero & ſimul conſiderat multiplices morborum in eodem homine complicationes & metaſchematiſmos,

mos, non mirabitur, quamobrem vel peritiſſimis etiam toties hic aqua haereat. Quo quis diutius in arte cum cura elaboravit, eo circumſpectius de morborum natura pronunciare ſolet.

51. An igitur morbus recte dicitur certamen naturae propriam ſalutem propugnantis? Ex intimis Medicinae penetralibus petita haec notio ſapienti cuivis in arte magiſtro jure probatur. Ineſt profecto ſua naturae humanae virtus pervigil, qua vitae ac ſanitatis ſui corporis conſervationi perpetuo ſtudens his neceſſaria procurat, nocitura repellit. Inde motus ſpontaneos atque molimina in aegris animadvertere licet, nec cauſae morbi, nec adhibitis quibusvis demum remediis adtribuenda, quae tam aperte in ſalutem tendunt, ut data opera aptius excogitari, aut felicius dirigi non potuiſſe videantur. Rectiſſime proinde naturam morborum medicatricem, Medicum naturae miniſtrum eſſe, artisque univerſae ſummam ad naturae obſervationem, imitationem,

nem, *directionem*, redire inculcatur (9, 18, 19.). Aurea ergo loquendi formula medentibus ſemper ante oculos verſetur. Eamdem vero pro generali morbi definitione obtrudère nefas. Neque enim in omnes & ſingulos quadrat. Nec morbum cum remedio decet confundere. Naturae certamen ideam adverſarii includit: hic morbus eſt: huic ſuos natura opponit conatus medicatos, quibus ſi nomen morbi dederis, an morbum abeſſe dices, cum languens forte natura huic non obluctatur? An, quos naturam imitans Medici ſolertia ſimiles per remedia producit motus, pariter ad morbum ipſum referes? Largimur tamen morbos dari, quorum bonam partem, ſi univerſum decurſum ſpectes, iſta molimina conſtituunt: alios item, quibus cum ſuperveniunt, in aliud genus mutantur: multis denique accedere ſpecie ſymptomatum, quae ut accurate a propriis morbi effectibus diſcerni debent,

bent, ita ad ipſam morbi naturam nullo jure referuntur.

52. Eadem (51.) quoque ab illis perpendi velim, qui in naturae locum Animam, Archeum, aut quodvis aliud principium, rationis particeps, in morbis actuoſum, ſubſtituere malunt. Vocibus hi tantum, non re ipſa, diſſentiunt: quando autem nihilo plus lucis inde naſcitur, non eſt, cur vocabulum a veteribus non inepte introductum abrogemus.

De Cauſa Morbi.

53. Morbus cum ponat mutationem corporis a ſtatu ſano (34. 35), quae adeſſe aut abeſſe poteſt, effectus erit corporeus determinatae potentiae, cujus vi exiſtit.

54. Id autem qualecunque, quo fit, ut morbus exiſtat, cauſa morbi vocatur.

55. Ad hujus (54.) inveſtigationem moleſta laeſarum ex morbo functionum perceptio mortales aegros ab omni aevo compulit; ut inde primum nata

ta videatur Medicina. Officii ratio eo compellit Medicum, qui tum demum vere cognovisse morbum dicendus est, cum causam ejus detexerit. Sanatio etiam non, nisi succisa morbi causa, exquisite obtinetur.

56. Statuendus tamen huic (55.) scrutinio certus limes; ne ultra, quam ex usu est, aut subtilius, quam verius, exerceatur; neque extra sphaeram naturae virium evagetur: his enim solis Medicus in cognoscendo aeque ac in curando sese continet (3 ad 9.). Inde ad ultimas metaphysicas, primasve physicas causas non adscendendum. Ars ex se nimium longa, suo tamen fine (10.) conclusa, in causis etiam secundis progressum vetat ulteriorem, quam qui felicius perficiendae sanationi conducat.

57. Quocirca nec minutis causarum differentiis, quas schola invexit, hic inhaerendum. Disputationum haec materies, a sanioribus etiam philosophis hodie repudiata, artem, quae opere potius,

quam verbis, demonſtranda, dedecet.

58. Diſtinguunt Medici, nec inutiliter, inter cauſam externam & internam. Interna vocatur vitium quodcunque in corpore radicatum aliquamdiu, priusquam in morbum erumpat. Si quae vero geſta, ingeſta, aut foris admota homini, ſua vi agentia morbum pariunt, is ab externa cauſa natus dicitur. Prior ergo aliquem ponit ante praeſentem morbum ſanitatis defectum, ſed latentem, aut tam levem, ut absque notabili functionum laeſione ad tempus feratur: poteſtque is in firmis partibus aeque ac in humoribus haerere. Poſterior etiam ſaniſſimos morbo afficit, & cum plerumque ſenſibus manifeſta ſit, ſatisque cito noxium effectum edat, ab ipſis aegris ſaepe animadverti ſolet. Unde & Evidens audit, nec priſcis quoque neglecta Empiricis, qui contra internarum, quod obſcurae ſint ac incerta tantum conjectura cognoſci queant, quaeſtionem ſupervacuam eſſe contenderunt.

59.

59. Memorabilis porro eſt cauſa προηγουμένη ſeu praediſponens, & προκαταρκτικὴ, πρόφασις, occaſio etiam aut occaſionalis dicta. Praediſponens dicitur conditio quaevis corpori inhaerens, qua illud aptum eſt nata occaſione morbum ſuſcipere. Occaſio eſt quidquid praediſponenti ſuperveniens hanc excitat, ut una morbum pariant. Neutra ergo ſola producendo morbo ſufficit, ſed ambarum concurſus requiritur. Praediſpoſitio ſi abeſt, occaſio non nocet: & viciſſim ſi praediſpoſito ab occaſione caves, caves a morbo. Diſtinctionem docuit obſervatio, qua conſtat, non omnes homines ab iisdem rebus aequaliter affici, & valetudinarios idonea regimine ſervari incolumes.

60. Praecipua denique & maxime generalis eſt cauſarum diviſio in remotam & proximam. De utriusque tamen conceptu non convenit inter auctores. Remota aliis dicitur, quae ſola non ſufficit, ſed intercedentem aliam requirit cauſam propiorem, ut morbus

ſiat. Proxima ergo his eſt, quae, remotis ſuperveniens, momentum addit, ut ilico morbus exoriatur, adeoque hunc naſcentem proxime antecedit. Ita vix diſcrepat haec cauſarum ſectio a priore (59.): confunditur proxima cum occaſionali (59.), more vulgi, cui cauſa morbi illud eſt, quod hunc proxime anteceſſit: quin remota ſolo gradu augeſcens, aut actu ſaepius repetito urgens, ut tandem in morbum abeat, eadem & proxima evadit. Rectius alii remotas vocant, quae ſingulae quidem aliquid conferunt ad morbum producendum, nec tamen, niſi conjunctae, totum denique efficiunt; quemcunque ceterum locum teneant in ſerie cauſarum ad morbi generationem confluentium. His igitur proxima eſt, quae ex concurſu omnium remotarum nata, ſola, integrum morbum ita conſtituit, ut indiſſolubili nexu cum eo cohaereat. Quare & Continens dicitur, ut quae univerſam rationem originis morbi in ſe contineat, qua poſita is continuo ſe

mani-

manifeſtat, adeoque & ablata tollitur. Hujus uti pars modo eſt remota quaeque, ita & partem morbi tantum conſtituit. Qui omnes & ſingulas remotas, ut una conſpirant, intelligit, notitiam proximae habet: qui tollit cunctas, proximam quoque deſtruit, & cum hac morbum: qui aliquas modo, relictis aliis, partem quoque proximae duntaxat deterit, nec perfecte ſanat.

61. Miſſis aliis minoris momenti cauſarum differentiis, quas propoſui (58. ad 61.) rite examinanti conſtare poteſt, eam ſolam, quam ſano ſenſu dixi proximam, aut continentem, verae cauſae phyſicae ingenium prae ſe ferre, quae morbum ita efficiat, ut illa poſita hic ponatur, durante duret, mutata mutetur, ablata tollatur. Reliquis idem tribui non poſſe, nec ideo nomen cauſae proprie competere. Medicis igitur, ſuo loquendi more, cauſae titulo venire id omne, quod quocunque demum modo ad morbi generationem concurrit, ſive ut vera cauſa, ſive ut hujus pars, aut con-

conditio ſine qua non, &c. Inde litigandi, cavillandi, ridendi, materiem naſci, quaſi cauſa ſine effectu, hic ſine cauſa eſſe, eadem cauſa effectus oppoſitos producere, aut idem effectus diverſis ex cauſis oriri poſſit.

62. Conſultum itaque videtur morbi cauſam ſolummodo vocare id exquiſite, cujus vi totus morbus exiſtit. De hac porro, quidquid de cauſis phyſicis, inter quas utique morborum cauſae numerari debent (3. 53.), affirmare licebit.

63. Inde uti quilibet morbus ſuam habet cauſam determinatam (54.), qua neceſſario efficitur; ita haec alia atque alia erit in morbis natura diverſis, & contra eadem in illis, qui natura conveniunt; tametſi diverſas corporis partes occupant, ideoque nec easdem praeciſe functiones turbant. Quod magnae utilitatis in arte compendium.

64. Nec mera tamen privatio dici ea cauſa ſemper debet, quaſi morbus, ut defectus ſanitatis, tantummodo ex abſentia conditionum ad hanc requiſitarum

rum oriretur. Aliena ſaepiſſime in aegris inſunt, quae impedimento aut ſtimulo morbos creant.

65. Quum vero morbus non niſi in corpore ſedem habeat (36.), cauſa ejus quoque ad corpus duntaxat pertinebit, inque hoc ſolo quaerenda erit; quanquam ex mente forſan, vi mutui commercii, eo devenit: quod obſervare quidem Medici eſt, explicare Philoſophi. Ex animi motu natus morbus, illo ſedato perdurans, non ſine cauſa ſupereſt.

66. Ita porro cum morbo cohaeret, ut ab eo inſeparabilis abeſſe nequeat, quin & ille tollatur, nec hoc abſente adeſſe. Diſtinctio igitur cauſarum in continentes & non continentes nulla eſt. Morbus ultra cauſam ſuam, i. e. ſine cauſa, non perdurat. Vulnus, cultro licet, quo inflictum eſt, ablato, una cum ſua cauſa perſiſtit.

67. Imo haec cauſa totam morbi, effectus ſui, naturam conſtituit, ideoque ab hoc re ipſa vix diſcrepat. Quidquid in morbo eſt, in cauſa ejus inveniri debet.

bet. Utilissima ergo & maxime necessaria illius indagatio habetur (43.). Ea demum solida est morborum cognitio, quae, quomodo in suis singuli determinatis caussis consistant, demonstrat.

68. Raro tamen simplex est, sed plerumque ex pluribus conditionibus una concurrentibus composita: morborum nempe, ut sanitatis ipsiusque corporis humani, notiones multitudinem in unum collectam quoque involvunt. Itaque ex quotnam partibus diversis totum illud, quod morbum vocamus, constat, totidem distinctae dabuntur conditiones aut potentiae in ejus causa, quarum singulae partem modo aliquam morbi efficiant, conjunctae demum totum.

69. Quotiescunque ergo earum conditionum, quae mutuo concursu causam morbi componunt (68.), aliqua deficit, mutatur, gradu augetur; aut prius positis novae quaedam accedunt; aut aliae in aliarum locum substituuntur; toties analoga quaedam imminutio, mutatio, aut augmentum in ipso quoque

que morbo eveniet: uti plena demum hujus abolitio, cum omnes & ſingulae exquiſite tolluntur.

70. Quo poſito fundamento (69.) ratio reddi poteſt originis morborum lentae vel ſubitae, durationis, incrementi, decrementi, paroxyſmorum, remiſſionum, periodorum, mutationis ex alio in alium, perfectae aut imperfectae ſanationis, reverſionis, ſtatus denique neutrius inter ſanum & aegrum fluctuantis.

71. Quare, ut cauſa morbi recte cognoſcatur, oportet eam reſolvere in ſimplices, ex quibus compoſita eſt (68.), poteſtates, harumque ſingulas primo, dein omnes conjunctas, quid ſeorſum, quid ſimul valeant, examinare. Quae res difficillima quidem eſt, at utilitatis tamen pleniſſima & Medico dogmatico apprime neceſſaria.

72. Perficitur autem curioſa indagatione eorum, quae ita morbum anteceſſerunt, ut credibile ſit ad illius generationem aliquid contuliſſe: ſive ea prius in homine extiterint, ſive pridem aut

aut nuper a foris acceſſerint (4. 5. 6.) His quippe poteſtates (71.) continentur, quarum confluxione cauſa morbi naſcitur; ut adeo hujus originem rite conſiderata declarent.

73. Atqui haec ipſa (72.) ſunt, quae Medicis nomine cauſarum remotarum (60.), praediſponentium, procatarcticarum (59.) veniunt. Harum ideo quam utilis & neceſſaria ſit inquiſitio, patet. Quodſi vetus Empiricorum ſchola in his ſolis male acquievit, magis etiam culpandi ſunt recentiores, qui, remotis inſuper habitis, proximae (60.) tantum ſcrutinio ſeſe addicunt. Haec tamen ſaepe inacceſſa eſt, niſi evidentiores remotae praeluxerint: quin & neglectâ proxima, ſi cunctas modo remotas aufers, morbum ſanabis (60.)

74. Quamvis igitur verarum cauſarum ingenium non habeant, adeoque cum his male confundantur (61.); omnino tamen merentur a Pathologo expendi, poſſuntque rectius morborum prin-

principia vocari; ut quorum mutua conjunctione morborum causae hique ipsi demum constituuntur; & ad duo summa capita referri, quorum alterum Seminia morborum comprehendat, alterum Potentias nocentes.

75. Seminia voco dispositiones quascunque corpori insitas, quae morborum generationi favent, sicubi potentia nocens analoga accesserit. Praedisponentia alias, aut προηγȣ́μενα, dicuntur (59.)

76. Potentiae nocentes sunt res quaelibet ea praeditae facultate, ut morbos producere possint in corpore per seminium (75.) apto, i. e. praedisposito. His προκαταρκτικὰ dicta conveniunt (59.).

77. Utrisque opus est concurrentibus, ut causa morbi isque ipse nascatur. Neque enim potentia efficax est, nisi in corpus inciderit impressioni ejus recipiendae aptum; nec diathesis seminalis in morbum erumpit, nisi vi quadam appropriata excitetur.

78. Mutua insuper utriusque speciei principiorum (74.) requiritur affinitas, ut

juncta in eundem effectum conspirent, nec alterum alteri officiat. Non quaelibet potentia cuivis seminio evolvendo par est. Nec praedispositio datur universalis ad omne morborum genus: uti nec perfectissima sanitas aequa vi sese ab omnibus & singulis insalubribus tuetur. Hinc eadem diathesis alias favet, alias obstat, pro diversa potentiae nocentis indole, & versa vice: quod uni morbum infert, non item infert aliis; & ne illi quidem alio tempore, si diathesis mutata est.

79. Patet igitur non sufficere superficiariam istorum principiorum notitiam; sed requiri cognitam cujusque cum seminii, tum potentiae, naturam; ut mutuus eorundem consensus, repugnantia, quidque invicem agere ac pati possint, perspiciatur.

80 Atque sic demum methodo synthetica pervenitur ad cognitionem causae morbi, quam illa (79.) junctim constituunt. Quin & eadem opera, a priori, quod ajunt, eruitur natura morbi (67); ut, instituta collatione, eadem per metho-

thodum analyticam (45.) inventa comprobari, aut error in alterutro argumentandi genere commiſſus detegi ac corrigi poſſit. Ceterum ſi quis conſiderat phyſicas effectuum quorumvis corporeorum cauſas, in univerſum nunquam aliter, quam concurſione duplicis generis principiorum, quae propoſui (74-79), exiſtere; prout ex mechanicis, chemicis, &c. intelligentibus abunde liquet; idemque praecipue in ſeminibus plantarum ovisque animantium nemini non eſſe manifeſtiſſimum; is non mirabitur genericis principiorum nominibus vulgo uſitatis nova me ſubſtituiſſe expreſſiora; nec improbabit, quod momentoſae iſtius doctrinae fines in Pathologia ſpeciali ſolito amplius dilatare ſuſtinuerim. (*)

De Symptomate.

81. SYMPTOMA, quum vi vocis id denotet, quod aegro accidit; univerſus au-

(*) Legantur, quae C. CELSUS de Medic. praefat. ad libr. I. adverſus ERASISTRATUM diſputat.

autem morbus, una cum cauſa & effecti-
bus ſuis, inter res accidentes referri poſ-
ſit; multam Syſtematicis litigandi mate-
riem dedit, Practicis tamen ſuper hac
quaeſtione non aeque inter ſe diſſentien-
tibus. Facilius plerumque eſt rem prae-
ſentem diſcernere, quam verbis exacte
definire.

82. Quacunque latitudine veteres hoc
vocabulum uſurparint, certum eſt ho-
die ſymptoma tantum de homine aegro
praedicari; de ſano nunquam. Ponit er-
go praeſentem morbum, adeoque & hu-
jus cauſam: ſed & aliquid, quod praeter
naturam accidit, & quomodocunque
cum his ipſis cohaeret; dum interim ut
diſtinctum ab iis concipitur. Nequaquam
igitur pro omni eo, quod homini praeter
naturam evenit, aut pro levioribus af-
fectionibus, quae nomen morbi non me-
rentur, ſumi poteſt.

83. In aegro variae a ſtatu ſano aliena-
tiones (38.) ſenſibus ſeſe manifeſtant; ſi-
ve actiones ſpectes, ſeu eorum, quae foras
prodeunt, molem, indolem, aut corporis
etiam ſenſibiles qualitates.

84. Haec phaenomena (83.) cum percipit aeger, animadvertit Medicus, uterque concludit morbum adeſſe, certus ex ſanitate non oriri. Deſinunt & homine in integrum reſtituto.

85. Male tamen illa quis morbum ipſum dixerit (41.), quia cum hoc cohaerent, naſcuntur, durant, abeunt. Non is, niſi rariſſime, in ſenſus incidit (44): plerumque ratiocinio tantum detegitur, nec aegro prius, quam Medico, innoteſcit. Quum nihilominus praeter naturam ſint, atque in morbo radicata, recte vocantur ſymptomata, ut quae una cum morbo incidant.

86. Symptoma proinde notat quamcunque ſenſibilem a ſtatu naturali alienationem, quae homini ob praeſentem morbum ita naſcitur, ut tamen ab hoc ipſo hujusque cauſa diſtingui poſſit, nec ultra morbum duret.

87. Tria nimirum in ſe aeger habet, quae praeter naturam ſunt: morbum, hujus cauſam & ſymptoma. Mutuus inter haec nexus datur. Uti morbus non

 ſine

ſine cauſa, ita nec ſine ſymptomate esſe poteſt: nec hoc viciſſim ſine illis. In omni morbo apparens aliqua vel actionum, vel excretorum, vel qualitatum ſenſibilium mutatio a ſtatu ſano evenit (38.). Nec ſymptoma porro dicendum, quod ſuo morbo ſuperſtes eſt, ſed morbus.

88. Ita ſymptomata illam praecipue ſtatus morboſi partem efficiunt, quae in ſenſus ſive aegri, ſive Medici, incurrit, apertiſſimam, dubiis hinc minime obnoxiam, quaeque obſervanti ſponte patet, nec ſignis adeo aut artificioſa conjectura eget, ut detegatur.

89. Quoniam vero non omnia, quae in aegro praeter naturam eveniunt phaenomena, eandem ad morbum habent relationem, nec eadem ſemper origine naſcuntur; utique neceſſum eſt alia ab aliis probe diſtinguere; prout ex diverſis fontibus promanant.

90. Alia nimirum ſtatum morboſum praeſentem directe pro ſua cauſa habent, ex quo ut totidem effectus fluunt, hinc nexu phyſico indiſſolubili cum illo cohae-

haerent. Et haec quidem genuina ſunt ſymptomata, atque pro triplici genere rerum, quae praeter naturam in aegro inſunt (87.), trifariam diſtinguuntur in ſymptomata morbi, cauſae, & ſymptomatis.

91. Morbi ſymptoma dicitur effectus ſenſibilis vi praeſentis morbi proxime productus. Ejus ergo ſimilis eſt relatio ad morbum, ut hujus ad ſuam cauſam (66.). Et cum ex plurium conditionum confluxu morbus naſcitnr (68.), multorum quoque id genus ſymptomatum ſyndrome ſtipatus eſſe ſolet.

92. Horum (91.) itaque utiliſſima eſt & maxime neceſſaria inquiſitio. Teſtantur enim morbi praeſentiam non modo, ſed naturam quoque. (45.). Effectus certe ingenium ſuae cauſae declarat. At cauſa morbi cauſa etiam eſt hujus ſymptomatum.

93. Quodſi vero origo ſymptomatis propius ex cauſa morbi derivari poſſit, cauſae ſymptoma audit; voce *cauſae* minus proprio ſenſu accepta (61.). Id contingit, quoties illius rei, quae morbum

efficit, vires ita multiplices ſunt, ut aliqua modo pars earum ad morbum producendum concurrat, hinc propria hujus cauſa fiat; pars altera vero occaſione nati morbi quoque, ocyus, ſerius, in actum deducta, effectus prodat diverſos, morbo ſupervenientes quidem, non tamen ita nexos, quin hic ſine illis eſſe potuiſſet. Symptomata cauſae igitur ut intelligantur, ad poteſtates cauſae morbi acceſſorias adtendendum eſt. Exemplo ſit vulnus telo venenato inflictum, cujus ſi cauſam telum dicas, vulnusque morbum, vi teli mechanica natum, quaecunque ex viro in vulnus una illato excitantur mala, ſymptomata cauſae ſolent vocari.

94. Quare liquet, iſthaec ſymptomata (93.) & perdurante morbo tolli nonnunquam poſſe, & eodem ablato ſupereſſe, aliquando longe plus periculi inferre, quam morbus, quem comitantur; imo & indicare alias morbum morbo ſuperadditum, quorum alter, quia aut tempore prior eſt, aut manifeſtior, aut magis urget, tantum pro morbo habetur,

al-

altero non verè in ſe ipſo, ſed in effectibus modo ſuis ſpectato, aut & prorſus praetervito. Unde cum princeps morbus deſinit, ſymptomate cauſae remanente, hujus idea evaneſcit, morbusque latens, a quo pendet, ſe demum prodit. Quae quidem rite perpenſa oſtendunt, diſtinctionem iſtam, ſano ſenſu acceptam, nec paradoxam eſſe, nec ſupervacuam, utiliſſimam potius in facienda cum diagnoſi, tum prognoſi morborum, maxime complicatorum.

95. Utrumque porro ſymptoma (91. 93.) ſi ſua vi aliam rurſus produxerit affectionem ſenſibilem, haec ſymptoma ſymptomatis vocatur. Quo nomine etiam veniunt reliqui omnes, qui longa ſaepe ſerie alii ex aliis deinceps profluunt, effectus morboſi; modo ſymptoma aliquod anterius pro ſua cauſa habeant, nec hoc ſublato perſiſtant (86.).

96. Habent ergo & iſta (95.) primam ſuam originem in morbo hujusve cauſa, inde cognoſcuntur, his remotis tolluntur, & licet plurium forte aliorum

interventu cum iis ſaltem cohaereant, legitima tamen analyſi ad cognoſcendam morbi aut cauſae ejus naturam & efficaciam quoque facere poſſunt. Nec plena his neglectis exſurgit morbi hiſtoria.

97. Notandum vero, dari non infrequenter in aegris effectus ſenſibiles, quos ſi in ortu ſuo ſpectes, omnino ad aliquam trium ſpecierum (91. 93. 95.) referas; at qui tam tenaciter corporis partibus impreſſi ſunt, ut ultra morbum perdurent. Unde non ſymptomata adeo, ſed morbi potius ſecundarii audiunt, eoque magis conſiderari merentur, quod ſingularem ſibi curam repoſcant. Ex vomitu ſymptomatico naſcens aliquando hernia non ſymptoma ſymptomatis dicitur, ſed morbus (86. 87.)

98. Aliud inſuper phaenomenων genus in morbis occurrit, quae cum & aegris eveniant, & a ſanitatis norma deflectant (82.), generali quidem ſymptomatum titulo comprehendi poſſunt; at longe diverſam a prioribus originem habent, adeoque cum iis confundi minime debent.

99. Non bruta homo machina eſt, quae injurias a rebus noxiis ſibi illatas iners excipiat ac patiatur. 1° Mens intus eſt, quae moleſtiis ex morbo ſibi natis exagitata, anxia, quas habet in corpus agendi vires, intendit ad repellendum hoſtem (4.) 2° Corpus ipſum & ſua praeditum eſt incitatione (5.), quae, moderata quidem in ſanis, acrius inſurgit praeſente malo irritata, inque enormes ſaepe impetus abripitur, ut morbi inſultibus ſeſe opponat. 3° Conſenſus etiam hic datur ac mutua partium conſpiratio, qua uti unum aliquod conſtituunt, idemque integrum, collatâ quaeque ſua ſymbolâ, conſervare nituntur; ita cum earum alicui noxa imminet, aliae, nec raro omnes, junctis viribus, laboranti ſuccurrunt, communem in privata cujusque, & propriam in ſociarum ſalute propugnantes (5.). His itaque viribus inſtructa hominis natura cauſis morborum non modo reſiſtit, ſed cum his etiam ſaepe congreditur, initoque conflictu (51.) vim vi opponit. Quod cum aequabili,

bili, quo in ſanitate fluunt, actionum tenore efficere nequeat, inſolitos ciet motus, turbasque facit turbis a morbo concitatis non raro majores, unde alia ſuper alia ſymptomata accumulantur.

100. Hujus quidem generis (99.) plerumque ſunt alienati rerum ingerendarum appetitus & averſationes, motus ſpasmodici, convulſivi, circuitus humorum perturbationes, febres, exanthemata, abſceſſus, haemorrhagiae, vomitus, alvi profluvia, ſudores, & alia plurima, quae, etſi morbos comitantur hisve ſuperveniunt, nequaquam tamen continuo ut effectus ex iis eorumve cauſis directe profluentes aeſtimare, aut ad ſymptomata proprie dicta (86.) referre fas eſt.

101. Naturae ergo molimina potius, aut ſymptomata activa, auxiliaria, vocentur; quum ab actuoſa natura exciten-tur, hujusque viribus exhauſtis aut oppreſſis deficiant, nec eadem ſemper in eodem morbo ſe manifeſtent, & pediſſequas ſaepe habeant ſanationes benigniſſimas, quin arte inimitabiles, aut ſaltem rite

rite attendenti ſalutares plerumque fines prodant. Veteres ἐπιγενόμενα, ἐπιγενήματα, dixere, non ſola tamen, nec omnia, his vocibus complexi.

102. Ea vero ſi in omni latitudine ſua ſpectes, rari ſunt morbi, quibus ſe non adjungant: imo multi, quos non minus conſtanter & certo comitantur, quam quaevis alia ſymptomata; ut vere dicas, eos ex junctis potentiae morboſae & contranitentium naturae virium conatibus profluere. Hi ſunt, quos certamina naturae propriam ſalutem propugnantis appellare liceat (51.). Nec horum is rite explicuerit ingenium, aut, quibus ſtipantur, phaenomena, qui, ſolis inhaerens primi generis (90.) ſymptomatibus, iſtos naturae motus neglexerit.

103. Unde patet, quam utilis Practico & neceſſaria ſit eorumdem accurata cum obſervatio, tum diſtinctio; ne vano trepidet metu ad innoxia, aut medicatis naturae moliminibus temere reſiſtat, quae non turbanda ſunt, ſed prudenter regenda (9, 18, 19.).

104.

104. Falluntur tamen, qui ex hoc fonte non niſi ſalutifera proficiſci exiſtimant. Patitur ſuos & natura errores, impetusque concipit, qui quod modum excedant, juſtove debiliores ſint, aut minus congruentes in partes directi, plurimum ſaepe damni & vel exitium quoque inferunt. Ut adeo prudentis Medici ſit, non mirabundum modo αὐτοκρατείας naturae ſpectatorem agere, ſed & praecipitem refrenare, excitare torpidam, errantem in viam reducere.

105. Nec ſuis etiam iſtud genus caret effectibus morboſis, qui ex turbis inde concitatis, ut ſymptomata ſymptomatum (95.), oriuntur, pariterque, ut haec (97.), tam alte nonnunquam inhaerent, ut in morbos ſecundarios abeant. Et vel victrices quoque naturae motus (101.) ab his non immunes ſunt. Rara ſine vulnere victoria.

106. Supereſt & tertius fons eorum, quae aegris ſupervenire obſervantur, a binis prioribus probe diſtinguendus; quanquam cum iisdem cohaeret. For-

tuita

tuita haec aut accidentalia dici poſſunt; cum viribus rerum, quas caſus offert, debeantur.

107. Verſatur nimirum aeger, ut ſanus (6.), in perpetua ambientium, ingeſtorum, applicatorum, quin & propriarum actionum viciſſitudine. Difficile autem eſt haec omnia & ſingula tam exacte ſtatui morboſo ſemper accommodare, ut naturam & Medicum vel juvent in ſanando, vel ſaltem non impediant. Iſta tamen cum vel ſanos pro ſua quaevis poteſtate diverſimode afficiant (6.) multumque ſaepe conturbent, in aegrotos etiam, quorum non integrae vires minus reſiſtunt, plus valebunt. Unde neceſſum eſt effectus prodire, qui, licet ſymptomatibus primi ſecundique ordinis (90. 98.) intermixti, morbo tamen, aut naturae, non recte tribuuntur.

108. Nec ſane id genus phaenomena, ut fortuita ſint, momento carent. Alias enim morbum acuunt, ex miti ſaevum, exitialem, reddunt, novo morbo aggravant, in aliam ſpeciem commutant, be-

nignos

nignos naturae motus turbant, pervertunt remediorum operationes, agendi occaſiones ac tempora occupant. Alias & adjumento ſunt, & tam proſpere nonnunquam cedunt, ut iis ſolis recuperata ſalus debeatur. Vehementes animi motus, ex improviſo in aegrotis excitatos, alias ſalutem, alias perniciem turbasve periculoſas intuliſſe, non paucis exemplis conſtat. Utinam nec perverſa medicatio ſuas quandoque partes hic ageret!

109. Eſt &, ubi eadem perſiſtunt inhaerentque diutius, quam morbus, cui ſupervenere; tumque manifeſtius demum originem ſuam declarant.

110. Quocirca ſedulo notari ac diſtingui merentur; ut eventus ad ſuas quique cauſas referantur, nec alieni effectus morbo, naturae, aut adminiſtratis remediis imputentur, magno hiſtoriae Medicae diſpendio. Caveant praecipue confuſionem, quibus hoc etiam genus ad communem ἐπιγενομένων titulum (101.) redigere placet.

111. Ex quibus (90. ad 110.) rite in-

intellectis pronum eſt colligere, quae ex memoratis fontibus manant, ſymptomata aegris quidem evenire occaſione morbi, non tamen omnia & ſingula eodem nexu aut inter ſe, aut cum morbo, contineri: ut adeo cuncta nec idem argumentandi genus admittant, nec momentum habeant aequale, cum ad naturas morborum, quos comitantur, dignoſcendas, ad praedicendos eventus, aut ad eruendas agendorum indicationes, ut par eſt, adhiberi debent.

112. Alia certe dixeris Neceſſaria, quae cum morbo ita cohaerent, ut eodem poſito ſuasque vires evolvente non poſſint non, ocyus, ſerius, ſeſe manifeſtare. Cujus quidem generis ſunt quaecunque ex morbo, ut ex ſua cauſa, fluunt, inque hujus natura univerſam ſui ortûs rationem habent ſitam. Vocantur etiam Eſſentialia aut Primaria.

113. Huc referantur ex fonte primo (90.) potiſſimum ſymptomata morbi (91.) horumque effectus (95.). Ex altero fonte (98, 99.) plurima quidem na-

D ſcun-

ſcuntur variabilis ingenii, nec certi cum morbo nexûs, quaeque hinc, pro naturarum diverſitate, in eodem morbo aliter atque aliter eveniunt. At quotieſcunque ad ipſam morbi conſtituendam ſpeciem una concurrunt & poteſtates conditionum morboſarum, & obluctantes irritatae naturae vires (102.), toties & neceſſaria haberi debent, quaecunque ſic oriuntur ſymptomata activa (101.), ut, ſi abeſſent, morbus in aliam ſpeciem tranſiret. Tertius fons (106.) nulla, quae hujus loci ſint, exhibet.

114. Reliqua igitur, quorum laxior eſt cum morbo cohaeſio, ut abeſſe aut adeſſe poſſint, Non-neceſſaria vocare liceat.

115. Neceſſariorum (112.) porro varii gradus ſunt, nec una omnium ratio. Morbus plerumque, ut ſanitas, non ſimul & oritur & perficitur, nec puncto temporis, quidquid mutationum poteſt, producit; ſed ſucceſſione quadam alios poſt alios effectus explicat. Habent nimirum ſua incrementa vires phyſicae conditionum

num morbosarum: pro illorum portione suos variat intenditque nisus natura: per gradus etiam ex aliis in alias partes facultatesque provolvuntur turbae ac consensiones cientur: ut adeo nec eadem semper facie, nec eodem symptomatum satellitio stipatum se in universo suo ambitu efferat morbus.

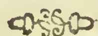
116. Inde alia quidem simul cum morbo oriuntur, durant, desinuntque, perpetui ejus comites, quae idcirco Individua, Perpetua, Simultanea, dicenda. Alia, ut necessario eveniant, non tamen indivulsa sunt, nec quovis morbi tempore, sed suo tantum, apparent, hinc Temporaria vocari possunt. In febribus, praesertim intermittentibus id manifestum est.

117. Utriusque generis (116.) sedula collectio, a non-necessariis (114.) distinctio & curiosum examen, quo quodvis modo ad suum morbum sese habeat, praecipuum rite instituendae cum diagnosi, tum prognosi, fundamentum praebet. Ex iis signa pathognomonica pe-

petuntur & notae characteriſticae, quibus morbi a morbis diſcrepant. Nec certiores aliunde conduntur aut definitiones, aut hiſtoriae morborum, quam ex hoc fonte. Iisdem quoque nititur, quam methodus analytica parit, ſolida naturae morbi cognitio (45.). Temporaria inſuper diverſis morborum temporibus ac gradibus recte diſcernendis apprime inſerviunt.

118. Non-neceſſaria (114), nequaquam ideo negligenda, quod minus cohaerenter ſuperveniant, quantae utilitatis eſſe poſſint accurate obſervata, ex dictis (94. 101. 103. 108. 110.) liquet. Momentoſa materies cruditatis in morbis, coctionis, criſium, variorumque exituum, his magnam partem continetur.

119. Ceterum quidquid in ſymptomatibus cujusvis generis a ſtatu ſano alienatum ſe manifeſtat, id omne ad actiones, excreta, & qualitates ſenſibiles facile reduci poteſt, ac ſub his titulis, cum opus eſt, inveniri.

Pathologia Specialis
de
Naturis ſingulorum morborum.

120. Generalis morbi notio ante (34.) data cum id tantum comprehendat, quod morbi omnes & ſinguli inter ſe commune habent, non niſi eorumdem a ſtatu ſano diſcrepantiam edocet. Differunt autem & inter ſeſe, & ſuo quisque modo vitiatam ponit ſanitatem: quod examuſſim cognoſcere praeprimis ad Medicum pertinet (44.); ut cui in praxi ſingularium cura potiſſimum demandatur (12. 23.). Unde a generalibus ad ſpecialia procedendum.

121. Id, quo morbi a morbis diſcrepant, ſitum eſt vel in natura cujusvis peculiari illisque attributis, ſine quibus eſſe nequeunt; vel in conditionibus extraneis, quae adeſſe aut abeſſe poſſunt, natura morbi adeoque & nomine generico non mutatis. Hae accidentariae, ſecundariae: illae eſſentiales, primariae, differentiae audiunt. Utriuſque generis uti-

lissima est cognitio. Prius exhibet diversas possibilium morborum naturas: posterius morbos considerat, suis terminis circumscriptos, quales in ipsis hominibus Medico cognoscendi & curandi offeruntur. Liquet hinc simul, quo ordine pertractari debeant.

122. Jubet autem ingens morborum numerus & multifaria complicatio geometrarum sequi methodum in exponendis eorumdem naturis, tironemque praemissis simplicioribus ad intellectum compositorum evehere.

123. Necessum itaque erit quamplurima vitia seorsum considerare, quae vix aut nunquam singula in aegris occurrunt, & multos simplicioris ingenii affectus inter morbos referre, qui pervulgato loquendi more pro morbis non habentur (38.), aut quos Pathologi etiam causarum titulo adscribunt. Nimirum universalis quaedam datur inter partes humani automatis conspiratio, qua uti in sanitate mutuam sibi opem praestant, atque aliae alias naturae legibus adaptant, ita in statu mor-

morboſo una patiuntur, ſuasque affectiones invicem communicant. Unde in praxi raro veri occurrunt morbi, quorum ſimpliciſſima idea nihil mixturae habeat. Ineſt etiam in ſanitate robur aliquod, quo ſe adverſus vitia ſingularia tuetur, nec a ſolitaria cujusvis partis alienatione functionum ſuarum tenorem ſtatim perturbari ſinit: ut adeo plerumque morbus tum demum erumpat, cum latius ſe diffudit malum.

124. Non tamen eſt, cur eapropter doctrina de iſto morborum genere hoc loco praetermittatur. Facit certe plurimum ad intelligendos compoſitos, qui ex confluxu ſimplicium oriuntur. Quin & ſeminiis morborum (75.) poſt tradendis lucem affundit. Immo vel in ipſo artis uſu tanti ea momenti eſt, ut in curandis aegris perpetuo adhiberi debeat: niſi enim remedia & medendi methodus diverſae individuorum conſtitutioni prudenter accommodentur, ſaepe plus noxae, quam emolumenti affertur (120.).(*)

(*) Vid. I. Huxham Lib. de Febribus Cap. I. III. IV.

Nec vero refert, an morbos velis, an potius affectus, vitia, diatheses, appellare.

Morbi Simpliciores.

125. QUUM morbus corpori inhaereat (36. 42.), in partibus, quae id constituunt., sedem habebit, proque harum diversitate & ipse diversus erit.

126. Inde continentes occupabit, aut contentas, firmas partes, aut, quos continent, succos. Haec prima morborum differentia.

127. Utrumque porro partium genus suis instructum est conditionibus, quibus ad sua quodlibet munia aptum redditur. Istarum vero aliae communes sunt, aliae ad singulas cujusvis generis species plus minus restrictae; prout hae diversis modis ad functiones sanitatis conferre debent. Neutris carere sani possumus: nec priorum alienatio minus, quam posteriorum, nocet. Unde altera nascitur morborum differentia.

128. Est & mutua quaedam partium

ad

ad partes, conditionum ad conditiones, relatio ac proportio, qua ultra citrave aberrante non ſymmetria tantum, ſed functionum quoque juſta harmonia vitiatur. Ex quo reſpectu ulterior morborum ſubdiviſio profluit.

129. Secundum has claſſes (126 ad 129.) morborum ſimpliciorum hiſtoriam ordine exponemus. Dicenda autem plenius intelligentur, ſi, quae de materie corpus humanum conſtituente caſta chemia demonſtrat, praemittantur.

Analyſis chemica generalis corporis humani.

130. CORPUS humanum, ſi contrectabilem materiem ſpectes, ex humido & ſicco exquiſite mixtis conſtat.

131. In diverſa utriusque (130.) proportione ac compoſitione multiplicium conſiſtentiae graduum, quibus partes C. H. inter ſe diſcrepant, ratio potisſimum ſita eſt.

132. Humidum aqua conſtituit, du-

rissimis partibus aeque ac fluidissimis indita succis, qua ablata, nil nisi siccum superest.

133. Mobilissima haec materies, leni calore fugax, maximam universi corporis molem conficit, fluidumque in ejusdem succis, molle ac flexile in firma compage producit.

134. Siccum cohaerentius, inertius, calore aegrius dissipandum, in triplicem materiem differentis naturae resolvitur; inflammabilem, quae ignis pabulum; salinam aquae amicam; terream denique, quae igni & aquae resistit.

135. Inflammabile, coloris calorisque sedes, acrimoniae salinae temperamentum, tenacitatem per firma & fluida diffundit.

136. Salinum, phlogisto adhaerente obtusum, aqua dilutum, suo interventu hanc illi conciliat.

137. Terreum, totius machinae basis ac firmamentum, adversus aëris, ignis, aquae injurias praesidium, hinc per omnes corporis partes, non aequa tamen

pro-

proportione, diſtributum, fluidis ſuam ſingulis denſitatem, firmis ſtabilitatem infert conſentaneam.

138. Quatuor iſta (132. 135. 136. 137.), etſi multum inter ſe diverſa, in ſtatu ſano nihilominus exactiſſime permixta ſunt; ut nulla in particula firma, vel fluida, alterum ſine altero, ubique invenias omnia, nec niſi nocivo impetu ſincerum aliquod a reliquorum conſortio abſtrahi poſſit. Quo circa nec credibile eſt, naturam in fabricando corpore, augendo, nutriendo, elementis uti diſparatis, quae primum inter ſe miſceat, atque alia cum aliis componat eo ordine ac proportione, uti cujusvis partis indoles exigit. Immo vero moleculas adhibet jam mixtas, congruaque harum aggregatione ac varia denſatione ſuum opus perficit. Hujusmodi profecto ſunt etiam, quae de corpore decedunt, detrimenta reparanda, & quae in ſuccis nutritiis fluitant, aut ex alimentis eliciuntur, particulae alibiles. Nec major virium naturae humanae modus eſſe videtur.

139. Mixtionem (138.) inſuper firmat cohaerentia, qua heterogenea inter ſe continentur, ne ſponte divortium faciant, nec vi externa, niſi aegre, a ſe mutuo avellantur.

140. Vis tamen cohaerendi uti non eadem eſt inter atomos cujusvis materiae ſeorſum ſpectatae; ita nec inter diverſas commixtas aeque magna promiſcue viget. Aliae aliis affiniores ſunt: dantur &, quae ſe invicem repellunt, nec, niſi proxenetae interventu, connubium ſtabile ſubeunt.

141. Humidi, (132.), quam ſicci (134.), levior cohaeſio eſt. Quo fit, ut ex diverſa alterius cum altero mixti proportione diverſi conſiſtentiae gradus emergant.

142. In ſicca materie terreum (137.) prae aliis cohaerentiſſimum eſt, atomorum ſuarum in proximos contactus compactione duritiem daturum vix edomandam; niſi aliorum interventu molliretur. Id ſolum ſupereſt, cum ignis & aëris violentia cetera disjunxit, diſſipavit. Duriora

ora oſſium corpora, igne ad alborem calcinata, ſuam tuentur cohaeſionem ac formam; tametſi, praeter terram, nil reliquum habeant, & ne illam quidem ſic addenſatam, ut non permultis paſſim porulis hiet. Inde quo pars quaelibet plus terrae congeſtum conſtipatumque continet, eo firmius cohaeret. Quod corpus humanum ex multis junctis unum quid ſit ac permaneat, ſingulaeque ejus partes tamen inter ſe non confundantur, terrae potiſſimum debetur. Hic hominis ſceletus chemicus: hoc principium cohaeſionis, quietis, inertiae.

143. An autem glutine opus eſt interpoſito, aqueo, pingui, quo terreae particulae, ſponte dilapſurae, inter ſe conferruminentur? Immo vero opus eſt, quoties cohaeſio fluida, mollis, flexilis, friabilis, i. e. non prorſus rigida requiritur, quam intractabilem terra mera faceret. Sufficit huic proximus ſuarum particularum contactus ad cohaerendum: alienorum interventus cohaeſionem modo attemperat, quae tanto laxior eſt, quo iſtorum

rum

rum ad terram major ratio. Nec contra facit, quod calcinatis offibus, cum aqua vel oleo imbuuntur, major reddatur firmitas: poros illorum (142.) aut vacuos, aut faltem aëre repletos, cum fubit, hoc expulfo, humor longe denfior, numquid augeri cohaefionem neceffe eft? Ipfa etiam glutina fuam terrae, quam continent, cohaerentiam debent.

144. Cur igitur partes corporis humani, igne exuftae, in cinerem fatifcunt non cohaerentem? Excuffis volatilibus vacui nafcuntur in maffa terrea loculi, quibus fit, ut hujus moleculae a proximis contactibus longius abfint. Quin & bonam terrae portionem una in auras disfipari, docet fuligo, tum fpiritus, falis, olei, quae excutiuntur, depuratio. Inde partes magna materiae volatilis copia fuffertae hoc phaenomenon duntaxat exhibent; non item quae terra compactiore funt ftipatae (142.).

145. Aquae & terrae, ad oppofita cohaerentiae extrema conftitutis (141. 142.), nec nude fociabilibus, falinum

(126.)

(126.) & *inflammabile* (125.) interponitur, hoc terrae, illud aquae amicum, alterum quoque alteri facile coalescens; ut adeo horum interventu dissidentes materiae concilientur. Aqua sic sali nubit, sali phlogiston, huic denique terra, & mixtio omnium stabilis emergit, gradu cohaesionis, qua inter se ligantur, eumdem ordinem sequente, ut privato singulorum ingenio ac mutuis affinitatibus consentaneum.

145.*. Minime tamen dissimulandum est, novissimis Suecorum experimentis, quibus acidum phosphoricum ex animalium ossibus ad alborem usque calcinatis, interventu acidi vitriolici, acquiri posse constat, utcunque credibile fieri, terram illam, ut ut exustissimam, neutiquam sinceram esse, sed aliquantum acidi illius singularissimi continere, eoque a quibusvis aliis terrarum simplicium speciebus discrepare. Unde porro inferri queat, acidum istud, sua natura fixissimum, loco ferruminis esse, quo terreae moleculae consolidentur. Cum conclusioni dubia quae-

dam

dam obſtent, quae ulteriore ſcrutinio ſorte expedientur, conſultius fuerit nihildum decernere.

146. Quare conſtat, partium humani corporis materiaturam ubique eamdem eſſe, elementa eadem; differentiam vero diverſae horum proportioni deberi. Abundans ſiccum cum pauco humido firmitatem efficit; fluorem contra oppoſita utriuſque mixtio. Nec aliter dura pars a molliori, aut humor craſſus a tenuiori, diſcrepat.

147. Aucta igitur proportione ſicci ad humidum, hujusve ad illud, humor in partem firmam converti, aut haec viciſſim in humorem redire poterit; pars firma durior, mollior; humor craſſior aut tenuior reddi. Cohaeſionis gradum ipſa mixtarum materierum proportio determinat. Naturae humanae familiare hoc opus, nulla licet arte imitabile, diverſum genus elementorum non exigit.

147. * Notandum denique, quas dixi (132 ad 137) contrectabiles C. H. materias, prout mutua conjunctione ſuccos

ac

ac ſolida ejus conſtituunt, copioſo inſuper aëre communi intime perfuſas esſe, qui non tantum mixtione, ſed inita quoque cum illarum moleculis cohaeſione, ſuppreſſa elaſticitate ſua, inibi defixus veluti concorporatur. Quod cum in ſicca parte non minus, quam in humida penetrabiliore obtineat, illibata cujusque conſiſtentia; credas internum hunc aëra utrique naturae annumerandum eſſe; niſi mavelis ſiccum potius dicere & in humido, ut ſalem in aqua, liqueſcere. Utique materiae ſiccae affinior videtur, cui quippe longe tenacius, quam humidae, inhaeret, & ex qua tanto aegrius expellitur, quo minus humidi in illa ſupereſt. Quemadmodum igitur aër externus vitae animali ſuſtentandae maximopere neceſſarius eſt; ſic idem internus partem non exiguam ad conſtituendam corporis animalis materiaturam conferre recte dicitur, tantoque majus profecto momentum videtur habere in mixtione quatuor materierum contrectabilium

E (138),

(138), quia iſtarum aliae cum aliis diſſident (140. 145.), aëris contra elementa cum ceteris omnibus & ſingulis indiſcriminatim coëunt.

An vero is ipſe etiam, ut inteſtinis fermentationis, putrefactionis, effervescentiae motionibus, de corporibus ex diverſa materie coalitis excuſſus, ſubtiliſſimis omnis generis ramentis, aqueis, ſalinis, oleoſis, quin & terreis (144.) permixtus, hodie pervulgato nomine *aëris fixi* celebratur, vinculum aut gluten vocari meretur, cujus interventu cetera corporum quorumvis, maximeque organicorum, elementa inter ſe cohaerent atque continentur? (*) Nova doctrina, experimentis quidem elegantiſſimis utiliſſimisque inſtructa, ſed vocum abuſu, idearum confuſione & paralogismis mirifice conſarcinata, cum rigidius examen ſuſtinere nequeat,

(*) Vid. Experimental Eſſays by D. MAKBRIDE Eſſ. II. pag. 27 & ſeq.

at, vix nisi novitate sua fautores sibi conciliasse videtur. (†)

148. Ex hac analysi (130 ad 148) non difficile est videre, quamobrem homo in vegetantibus ac animantibus materiem inveniat corpori suo nutriendo, augendo, reparando, idoneam? Aërium, aqueum, salinum, phlogiston, terreum, in utroque regno eadem sunt, nec dispar mixtio generalis. Unde & vicissim illis in pabulum cedit corpus humanum.

149. Liquet etiam, cur idem tam proclive in putredinem sit? Aëris interni, humidi ac inflammabilis elementi abundans copia, compagis firmae laxior pro magna parte cohaesio, succorum per hanc undique diffusorum multitudo, id genus corruptionis facile admittit. Ut merito admirabilis habeatur vitae potentia, quae machinam a morte statim putrescentem, aëri proprioque

(†) Confr. J. D. HAHN Dissertatio de *aëre fixo* a D. DE SMETH publice pro gradu defensa, passim, praecipue Art. XVII. pag. 93.

que calori, inſtrumentis ad putredinem efficaciſſimis, expoſitam, per tot annos tamen incorruptam tueatur.

Morbi partium ſolidarum ſimpliciſſimi.

150. IDEA ſolidi ſimpliciſſima eſt, cum ſpectatur, in quantum a fluido diſcrepat. Id omni ſolido commune. Reducitur autem ad ſolam materiae cohaeſionem (146). Elementa materiem conſtituentia utrobique eadem ſunt, variata tantum proportione (ibid.). Haec in firmis partibus a Medico praecipue attendenda reſpectu cohaeſionis, cujus diverſos gradus terminat (147.).

151. Vitiorum igitur, quae in ſolidis cognoſci ac tractari poſſunt, ſimpliciſſima quoque ad cohaeſionem pertinent. Nec alia hîc in elementis aut temperatura inveniuntur, quorum utilis & neceſſaria cognitio. Haec prima linea Pathologiae.

152. Cohaerentia autem duobus modis peccat, imminutione vel exceſſu: haec rigiditas, illa debilitas, vocatur.

Hi bini morbi ſimilares. Tertio ſolutae unitatis nullus hîc locus eſt; cum eo poſito ablata cohaeſio concipiatur, adeoque ſimplicis ſolidi idea evaneſcat.

153. Utriuſque morbi (152.) ingenium declarat notitia juſti cohaerentiae gradûs, quo firma compages muniis ſanitatis aptatur. Corpori, ex innumeris partibus compoſito, quarum ſingulae ſuis agitari motibus, nec mutuis tamen nexibus elabi debebant; humoribus inſuper perfuſo non continendis tantum, ſed & diverſimode movendis, dirigendis, mutandis; nec lapidea durities, nec mollitudo quaevis, congruere poterat. Ut adeo medius quidam inter oppoſita extrema gradus tenacitatis ſanum robur conſtituat.

154. Cohaeſio etiam ſanitati congrua non in omni parte eadem eſt, ſed cuivis ſuo data modo, diverſa pro vario, cui deſtinatur, uſu. Firmitatis linea, inde a termino fluiditati contiguo, inque hanc veluti abſorpto, ad oſſis uſque duritatem protenſa, quamplurimos

intercipit minoris majorisque cohaeſionis gradus, ſuis ſingulos partibus convenienter aſſignatos; quorum permutatio œconomiae humanae intolerabilis.

155. Eſt etiam, ut generatim ſanitatis, ita roboris legitimi ſolidorum, latitudo quaedam, ſi diverſorum hominum corpora, ſimilesque horum partes firmas inter ſe comparaveris, ut aetate, ſexu, temperamento, &c. a ſe mutuo diſcrepant. Gradûs cohaeſionis in homine ſingulari congruentiam proportio harmonica magis, quam abſoluta menſura, determinat.

156. Unde patet, eumdem cohaerentiae gradum alias naturalem, alias morboſum eſſe; nec vitia exceſſus aut defectus, niſi ex ſymmetria reliquarum corporis conditionum, dijudicari poſſe.

157. Debilitas itaque dicatur materiae ſolidum componentis niſus in cohaeſionem tam parvus, ut ferre motus nequeat, quos vitae ac ſanitatis munia exigunt, quin nimis cedat.

158. Nec tamen ſana habetur corporis

ris partisve cohaeſio, quae exquiſitiſſimae tantum vivendi rationi reſpondeat, modicos errores impune non ſubeat. Beneficio Creatoris homini in tanta rerum viciſſitudine conſtituto atque ad altiora nato ſanitas contigit, quae nec minoribus injuriis ſtatim labefactetur; ne perpetuo, aut aegrotet, aut obſervationi & curationi corporis intentus eſſe debeat.

159. Debile (157.) autem, vi majore actum, aut ſalva cohaeſione nimis diſtrahitur recurſui impar, aut ruptum plane diſſolvitur. Unde duo naſcuntur hujus vitii genera, quorum quodvis ſuas iterum ſpecies ſub ſe habet pro partium diverſitate diſcrepantes.

160. Ad primum genus referatur

1. Laxum, Flaccidum, in partibus mollibus, quae vi minore ultra modum ſe extendi, diſtorqueri, aut dilatari patiuntur.

2. Iners, in partibus natura elaſticis; cum cerea mollitie lentae impreſſos motus ſuffocant, nec inſito niſu in ſtatum priſtinum reſiliunt.

3. Flexile, in offibus, quae, amiffa ftabilitate, potentiis diftorquentibus aut prementibus nimis facile cedunt, neque vel fuam, vel ceterarum corporis partium, quibus pro fuftentaculo funt, formam fatis tuentur.

161. Genus pofterius (159.) comprehendit

1. Tenerum, Gracile, in mollibus partibus, quarum fibrae, quia jufto exiliores funt, diftractae, citius, quam par eft, rumpuntur: diathefis utplurimum quidem fpeciofa, fed ob nimiam, cui non raro juncta eft, mobilitatem tanto periculofior.

2. Tabidum, itidem in mollibus, quae corruptis, quos continent, fuccis maceratae, aut aqueis, oleofis, mucilaginofis, diu fotae, acribusve erofae, contabefcunt & friabiles redditae omnem tenacitatem amittunt. Putredo, concitato motu inteftino, aërium, aqueum, falinum, phlogifton, agitat, de terrae interftitiis evolvit, terram ipfam fic una in motus ciet; ut hinc cohaefio minuatur.

tur. Docet carnium ex incipiente corruptione naſcens delicata teneritudo, aut diutius aqua excoctarum conſiſtentia friabilis.

3. Fiſſile, in partibus natura tenacioribus; cum ob contextum ſicciorem minus obſequioſae diſtrahi nequeunt, quin rimas trahant & cohaeſione laterali fibrarum ſoluta ſindantur.

4. Fragile, in oſſibus, quorum materies pingui & glutine emuncta, acri exeſa, deſtructa cohaerentiae firmitate, ad leves motus frangitur.

162. Omnium iſtarum debilitatis ſpecierum (160. 161.) generalis cauſa ſita eſt in elementi terrei, quod baſin ſolidorum conſtituit (142.), particularum contactibus juſto paucioribus, nec ſat arctis, aut inteſtino motu relaxatis: horum enim numero & proximitati vis cohaeſionis reſpondet. Inde connata, aut victûs ratione nimis tenui acquiſita fibrarum exilitas; ſuccorum prae ſolidis multitudo; aëris, aquae, muci, pinguis, copia inundans; aut & eorumdem abs-

que terrae compactione emunctorum defectus (143. 144.); violenta partium ultra tonum distractio; acre varium, firmis per humores insinuatum, amicam aquam trahendo, retinendo, phlogiston solvendo, gluten attenuando, terram exedendo, omnia inter sese commovendo, eo deducunt. Confirmatur haec *αἰτιολογια* ossium generatione, incremento, analysi, morbis horumque remediis: inest quippe in ossibus materies terrea copiosior, compactior nudiorque, quam in ceteris minus densis partibus, suumque adeo in consolidando principatum in illis tanto apertius declarat.

163. Qui vero duplicem considerat noxam, cui debile solidum exponitur (159.), & cum requisitis sanitatis in diversis partibus comparat, is facile videt, seminium in hoc vitio dari plurimorum magni momenti morborum; maxime sicubi ex incongrua vivendi ratione aut aliunde potentiae nocentes accesserint.

164. Rigiditas (152.), affectio priori op-

oppoſita, hinc intelligitur: ponit enim excedentem in ſolidis cohaerentiam, qua diſtractioni ſuae plus reſiſtunt, quam modus ſanitatis (153.) requirat aut impune ferre poſſit.

165. Efficit autem, prout in diverſis partibus vario gradu ineſt, aut inſuperabilem firmitatem, aut fragilitatem flecti neſciam. Quocirca & hîc duplex diſtinguere genus licet & ſequentes horum ſpecies internoſcere.

1. Tenax, in partibus mollibus; cum aegrius ſeſe diſtrahi ac diſtendi patiuntur. Exemplum in carnibus annoſorum animalium.

2. Durum, in mollibus quoque; ſicubi praeter naturam in cartilaginem, os, aut petram mutatae ſequaces eſſe deſinunt.

3. Fragile, Vitreum, in oſſibus, a fragili (161. 4.) ſpongioſo diverſum, naſcens ex majore materiae condenſatione, qua fit, ut impetu fortiore rumpantur potius, quam tantillum cedendo cohaeſionem tueantur. Docent oſſa hyeme & in ſenibus etiam ſaniſſimis fragiliora.

liora. Nec molles etiam partes ab hoc vitio prorſus immunes ſunt.

166. Ponit hic ſtatus (165.) elementum terreſtre in ſolidis ultra modum abundans, nimisve compactum; ut hinc propiores juſto ac numero auctos habeat contactus mutuos, interpoſiti aëris ac humidi defectu laborans. Antecedunt igitur conditiones ſupra (162.) memoratis contrariae, ex nativitate, ſexu, temperamento, vitae ratione, ambientibus, potentiis mechanicis &c. repetendae. Eſt praeterea in ipſa vitae ſanae, etiam moderato tantum tenore fluentis, duratione tacitus quidam, at jugis ad corporis rigidationem progreſſus, quem tuto effugere nemini licet: cum enim natura, in organis ad ſua quaeque munia aptandis roborandisque inde ab ortu perpetim operoſa, primaevam illorum mollitudinem denſando paullatim plenam mediae aetatis firmitatem, cuique parti conſentaneam, induxit; eodem opere, dum vita durat, continuato, utique neceſſum eſt, nimia

mia tandem compactione roboris excessum i. e. rigiditatem inferri; quae idcirco naturalis senectutis comes, fatique senilis lege inevitabili consecuturi prodromus.

167. Efficit autem multiplicia circuitus humorum, secretionis, excretionis, nutritionis, incrementi, motuum ac sensuum, impedimenta; prout vel in universo corpore, vel in singulari hujus parte obtinet.

168. Utrumque vitii genus (159. 164.) tam late patet, ut firmarum partium nulla iis non obnoxia sit; quum id afficiant, quod omnes inter se commune habent. Itaque non tantum pertinent ad solidum minimum, simplicissime spectatum; sive id fibrulam esse finxeris, sive laminulam, aut informe coagulum; sed etiam ad membranas, canales, viscera, carnes, ligamenta, tendines, cartilagines, ossa, &c. quibus solidum minimum pro communi materiatura est. Nec excipiuntur, quae ex canalibus compressis, siccatis, exhausto densatove, quem

con-

continent, ſuo liquore concretis, compinguntur magis aut craſſeſcunt partes; nec quae per epigeneſin quovis demum modo accreſcunt.

Morbi ſolidi vivi.

169. SOLIDUM vivum dico, quod vi vitali pollet.

170. Vis vitalis ſolidi eſt, qua illud ad contactum irritamenti ſe contrahit, crispat.

171. Irritamentum eſt, quidquid contactu ſuo vim vitalem (170.) ad agendum ciet. Eo autem non tantum acria mechanica, chemica, &c. referuntur, ſed & alia multum diverſae virtutis, & vel blandiſſima, quae ſolidis vivis intus vel foris admota aliquam ſtatus ſpontanei mutationem inducunt. Sunt autem occaſiones duntaxat, nec adeo verae cauſae contractionis; quum haec actioni irritamenti minime, tanquam effectus, reſpondeat, nec ab eodem in ſolidum vita deſtitutum agente producatur.

172.

172. Duas itaque in ſolido vivo concipere facultates licet; alteram *quaſi* ſentiendi (*), qua ſtimuli actionem ſuo quodam modo percipit; alteram movendi, qua ſeſe contrahendo vim vi opponit ac repellit veluti, quod quietis ſuae ſtatum turbat.

173. Inde, cum vita in ſolido agit, ſeries datur trium conditionum; irritationis puta, perceptionis ac contractionis; quae ſucceſſione ſubitiſſima inter ſe confluunt, ac altera alteram excitant; quan-

(*) Dico facultatem *quaſi* ſentiendi, ne videar hîc de vera ſenſatione loqui, quae ad mentem corporis incolam pertinet hancque cum conſcientia affectam ponit. Corporalis eſt, quam volo, facultas, quorumvis animantium vitae propria, etiam in illorum partibus, de vivo corpore abſtractis, aliquamdiu ſuperſtes: eademque nec in plantis deëſt, quas inter quae majore ejus gradu pollent, vel ideo quoque ſenſitivae ſolent appellari; quoniam phaenomena edunt ſenſilitati humanae analoga. Atqui nec abſimilia ſunt, quae in ſolido vivo hominis, vi ſtimuli incitato, ſe manifeſtant, mente licet nihil ſentiente: uti vice verſa acres mentis ſenſationes vim vitalem non raro prorſus intactam relinquunt.

quanquam non aequa virtute, nec semper eadem lege.

174. Perceptioni quidem constanter proportionata videtur contractio, pro minore vel majore illius gradu & ipsa minor majorve futura. At irritationem inter ac perceptionem haud similis semper obtinet ratio, sive stimuli naturam spectes, seu, quas afficit, partes. Immo vero discrepantia hîc datur multiplex, nec ad certas leges redigenda.

175. Quamvis enim credibile sit, vim istam per universum corpus vivens diffusam esse; ratio tamen & experimenta suadent, non aequaliter in singulis partibus vigere, sed aliis acutissimam, tenacissimam, insidere, aliis diversimode efficacia, mobilitate, duratione minorem, nonnullis etiam minimam, quae vix aperte se prodat. In hujus scalae summo gradu Cor stare, proxime sub hoc Ventriculum & Intestina, dein Diaphragma, tandemque ceteros musculos, sagax HALLERI industria nuper detexisse videtur: quod ipsum

ipſum & obſervationibus Practicorum mirifice confirmatur.

176. Diverſi quoque iſtius virtutis gradus in toto homine notantur pro varia aetate, ſexu, temperamento, vitae genere, ſtatu graviditatis, puerperii, &c. Facit & idioſyncraſia differentiam, & inſuetudo.

177. Unde fit, ut ejusdem irritamenti applicati actionem non quisque homo, aut quaelibet hujus partes, aequali gradu ſentiant, eademque res & ſtimuli loco eſſe & non eſſe poſſit in diverſis, & in iisdem etiam alio atque alio tempore.

178. Eſt & conſenſus aliquis ac conſpiratio inter vivas partes, qua fit, ut altera alteram in communes contractiones cieat, cum una modo laceſſitur: ut adeo pars ſingularis irritata nonnunquam & univerſum corpus exagitet. Sic motus naſcuntur alias ſalutares, alias detrimentoſi (99. 104.).

179. Animalis etiam vis, quae ſenſus regit, cum vi vitali communicat,

& vehementer affecta huic pro irritamento eſſe poteſt, ut haec viciſſim illi. Quocirca & mentem hominis iſti commercio implicitam eſſe conſtat.

180. Haec (169. ad 180.) conſideranti obſcurum eſſe nequit, quanti momenti effectus cum in ſanitate, tum in morbis, ex principio vitali profluant. Nititur eo magna pars virium naturae humanae conſervatricium, deſtructricium, medicatricium (4. 5. 37. 51. 99. & ſeqq.). In hoc dum agunt ſtimuli morboſi, aliae atque aliae naſcuntur affectiones, prout diverſo ejus gradu homo ab homine (176.), pars a parte (175.) diſcrepat. Huic potiſſimum debentur naturae illa molimina, quae fontem alterum ſymptomatum (101.) conſtituunt. Denique & plerorumque remediorum operationes ab hac ipſa vi motrice pendent.

181. Hoc Ἐνορμῶν, Hippocrati dictum, quicunque ad mentem hominis referunt, haud ſatis appoſite explicant, cur id ſine conſcientia agat, nec obediat

diat voluntati, & vel in partibus de corpore vivo resectis aliquamdiu supersit? Rectius itaque corpori videtur tribuendum; tametsi aliqua parte mentis imperio subditum esse actiones voluntariae testantur.

182. Quum vero ejusdem actio non adeo in humoribus, sed in solidis se manifestet; his potius, quam illis, id insidere dixeris: ita tamen, ut credi possit, aliquid ejus in ipsis humoribus, unde solida nascuntur, jam occulte inesse; nisi mavelis, sub ipsa statim concretione indi, nascive: utique tum primum, si qua, ejus dari observationem dicas.

183. Adesse vero aut abesse cum possit, solido integro, ad hujus in se simpliciter spectati naturam id referre vix licet. Quocirca male in firmarum partium elementis, horumve mixtione, aut glutine, quaeritur; ut quae a morte supersunt, nec admodum mutari videntur. Stamen solidi, ut simplicissimum mente fingitur ex terreis elementis, glutine junctis, revera existere non constat, nedum vivere.

184.

184. Nec juvat precario aſſumere fictitiam in ſolido fabricationem, ut vis iſtius fundamentum; quum legibus mechanicis locus hîc non detur (174.): neque adeo de fabrica ſolidi quaeritur, ſed de vi, qua id agit.

185. Elaſticitas quoque, gravitas, attractio, repulſio, efferveſcentia, exploſio, & reliquae corporum inanimorum vires, phyſicis chemicisque celebratae, cum aliqua veri ſpecie huc trahi nequeunt. An vis electrica? Novitas impulit, ut poſt innumeras hypotheſes, tempore diſſipatas, etiam de vi electrica motibus vitalibus praeficienda ſit cogitatum: ſed ſpes concepta decolavit, phaenomenis utriusque vis motricis inter ſeſe ſine ambitione collatis.

186. Quare vim vitalem merito ab omni alia corporum vi motrice hucusque detecta diſtinguimus, ut principium ſui generis, viventibus inditum, quod privas ſibi in agendo leges ſequatur ſola obſervatione detegendas. Illud vero cum per totam univerſitatem corporum

porum organicorum viventium, animantium, vegetantium, zoophytorum, vario quidem in diverſis gradu, quoad vivunt, ſeſe actuoſum praeſtet; neque extra iſtorum pomoeria, uspiam in corporibus inanimis ineſſe conſtet; quin & viva a mortuis diſtinguat; inde factum, ut homines, ab omni aevo, motus tremulos & palpitationes animalium in fruſta ſectorum, viſcerumve de viventibus evulſorum, ſponte, vel ſtimulo concitatas, ut vitae reliquias, ad vim vitalem retulerint. Cur igitur hodie indefinitae voces irritabilitatis, mobilitatis, agilitatis, &c. magis placent?

187. Quando autem nulla aſſignari particula poteſt, quae, dum vita gaudet, mero conſtet ſolido, nec materie fluida plus minus perfuſa ſit (182); & mollitudo fibrae magis etiam, quam durities, favet vi vitali; haecque ipſa, etiam in vivaciſſimo corde, a cauſis longe ab illo remotis, iisque leviſſimis, non raro deliquium patitur; in partibus autem a corpore ſuo ſeparatis, hujus

commercio deſtituta, fugax cito evaneſcit; dubitare profecto licet, utrum ſolida eam ſibimet ipſis ingenitam habeant? an vero potius influam aliunde accipiant, nec, niſi jugi, qualicunque demum, ex eadem ſcaturigine influxu, diu conſervare poſſint? Nervis hîc plurimum deberi obſervationes pathologicae & experimenta certum faciunt.

188. Ex quibus (169. ad 188.) conſequitur, tanti hoc motus principium momenti eſſe, ut non a Phyſiologis modo, ſed & vel maxime a Pathologis attendi mereatur; & ſua id vitia pati poſſe, quae & frequentiſſima ſint, & ſive ſolitaria, ſive cum aliis morbis complicata, multifarias functionum perturbationes inducere queant; nec tamen inter ſimilares, elementarios, temperiei, totiusve ſubſtantiae, aut & organicos ſolidorum morbos, veteribus dictos, neque etiam inter humorum vitia a recentioribus addita, ſat definitum inveniant locum, atque adeo ſingularem ſibi titulum repoſcant. Quidni

prae-

praeëuntem ſequamur HIPPOCRATEM? qui, praeter continentia & contenta, etiam τὰ ὁρμῶντα in homine contemplari cum ratione juſſit.

189. Vis vitalis duplici modo peccare poteſt; exceſſu puta & defectu. Hunc torporem vocabo; illum irritabilitatem. Medius inter haec extrema ſtatus ſanitatem ponit. Cohaerentiae debilitatem aut rigiditatem (151) nonnulli male cum duobus iſtis affectibus confundunt.

190. Irritabilitas mihi dicitur ſolidi vivi tanta ſenſilitas (172.), ut levibus ſtimulis in motus erumpat enormes, quibus aequabilis functionum tenor perturbatur.

191. Enormitatis motuum menſuram dat nota vis & applicatio irritamenti, collata cum intenſitate, duratione, reciprocatione, extenſione contractionum, quae inde conſequuntur. Ut ideo huic vitio obnoxiis intolerabilia ſint, quae ſani facile ferunt.

192. Notetur tamen, quae intra li-

mites ſanitatis conſiſtit, ſenſilitatis differentia in diverſis cum hominibus, tum partibus ejusdem hominis (175 ad 178.). Nec ſingularis etiam cujusdam ſtimuli intolerantia, ad idioſyncraſiam pertinens, mox pro morboſa affectione habeatur; quamvis inferre morbos poſſit.

193. Occupat autem iſte exceſſus aut univerſum corpus, quod una mentem quoque irritabiliorem ſibi plerumque junctam habet; aut partem modo ſingularem, cui, quod ſuo toti non rite attemperata ſit, levi quavis occaſione turbae naſcuntur.

194. Difficile eſt in tanta naturae virtutis vitalis ignoratione fontes detegere, ex quibus id vitium promanat. Docet tamen obſervatio, utplurimum ſimul adeſſe 1. delicatam ſolidae compagis teneritatem (161. 1.); alias & 2. ſtrictam fibrarum tenſionem, mobiliore elatere comitatam; 3. magnam ſenſuum agilitatem, quae cum mobilius ponat nerveum ſyſtema, ſimilem mo-

motuum vitalium affectionem comitari indicat (187.); 4. saepius & acrem humorum tenuitatem; 5. systema circulationis agitatius. Unde haereditas, aetas junior, temperamentum mobile, sexus sequior, clima calidius, vitae genus lautum, sine exercitatione, aut & strictius regimen, cum meticulosa omnis insoliti evitatione, morbi acuti, febriles, calidi, eo disponunt. A mente corpus irritabilius reddi (193.) non magis, immo minus etiam probabile est, quam illam ab hoc incitari. Dubium utique, an mentium humanarum intima detur differentia?

195. Generales, qui ex irritabilitate oriuntur, effectus reducere licet ad solidorum vibrationes tremulas, crispationes, tensiones, spasmos, convulsiones; ex quibus iterum dolores, anxietates, cavitatum contractiones, obstructiones, congestiones, inflammationes, & multiplex circulationis, secretionis, excretionis, aliarumque functionum impedimentum ac alienatio consequi pos-

 sunt:

ſunt: uti facile eſt eruere, ſi quis irregulares illos motus ad varias corporis partes, membranas, vaſa, viſcera, glandulas, muſculos, fibras motrices, organa ſenſuum, &c. applicat, habita ſimul conſensûs (178. 179.) ratione. Unde dubites, utrum huic par affectio detur alia, quae tot tantisque hominem malis obnoxium reddat.

196. Torpor (189.) ſolidi vivi ponit imminutam vario gradu ſenſilitatem, hinc ad irritamenta niſus in contractionem tam parvos, ut non ſufficiant iis producendis motibus, quos oeconomiae ſalus poſtulat.

197. Obtinet adeo vel in toto corpore, vel in parte ſingulari, & minore quidem majoreve receſſu a vigore naturali. Abolitio plenaria, univerſalis, vel particularis mors eſt.

198. Comitari eum ſolet 1. rudior fibroſi contextûs craſſities, delicatae gracilitati (161. 1.) oppoſita, ob molem majorem aegrius mobilis; 2. rigiditas partium tenax, vel dura inflexibilis

(165.

(165. 1. 2.) ſuperpondio ac compactione terrae gravis; ſed & 3. laxitas ac inertia (160. 1. 2.), ex colluvie aquoſa, mucoſa, pingui; 4. inde & craſſis humorum frigida, aquoſa, viſcida, aut terreſtris denſior; 5. eorumdem lentior per vaſa motus; 6. ſenſuum denique ac animi motuum tarditas. Quaecunque igitur iſtas affectiones in homine producere poſſunt, torpori quoque inferendo apta habentur. Sunt autem contraria memoratis (194.), adeoque ex his intelliguntur.

199. Nec difficulter perſpiciuntur mala, quae ex hoc vitio in omne genus functionum redundant: quando harum nulla eſt, quae principii vitalis influxu impune carere poſſit. Morbi praeſertim chronici inde naſcuntur valde refractarii, quin inſanabiles; quum ob naturae virium languorem & medicamenta parum valeant (18. & 180.).

Morbi

Morbi ſolidorum continentium.

200. NON alia datur generalior eademque evidentior firmarum hominis partium conſtructio, quam illa, qua cavitates efformant, magnitudine, figura, decurſu, diverſiſſimas, admittendis, continendis, transmittendis, vehendis, ſecernendis, expellendis, variis materiebus idoneas: ut ideo univerſa corporis compages ſolida continentium titulo comprehendi queat. Quamvis enim non credibile videtur eam totam ex meris vaſis conſtare; certum tamen eſt, propriam, praeter vaſa, partium naturam, non in mollibus tantum, ſed & in duriſſimis, plus minus humidi intime infuſum habere (132.), quod ſolidi concrementi porulis ac interſtitiis contineri recte dicas.

201. Cavorum vero ſingula ſuum habere modum, qui ſanitatis muniis maxime conveniat, docet Phyſiologia. Ab hoc igitur ſi ultra vel citra recedunt, morbi naſcuntur & notabiles, & valde fre-

ſrequentes ob magnam cum parietum, tum contentorum, mutabilitatem.

202. Hos inter praecipue exponi merentur, qui ad cavitatis ſuis lateribus interceptae, aut luminum, quibus admittit vel emittit, magnitudinem pertinent exceſſu defectuve peccantem: ſunt enim prae ceteris manifeſtiores, & multiplici magni momenti noxa graves, variorumque malorum, quae inde oriuntur, naturam declarant.

103. Magnitudo cavi oſtiive praeter modum aucta, ſuas in ſpecies diſtributa, ponit.

1. Dilatationem, Ἔυρυσμα, cum parietes cavitatis nimium inter ſe diſtantes, ſpatium juſto capacius circumſcribunt. Obtinere poteſt in quibuscunque cavis corporis, majoribus, minoribus, quorum parietes diſtenſionem admittunt, ſive canales fuerint, ſinus, receptacula, pori, cellulae, aut interſtitia. Oritur autem, ſi contenta materies majore vi in latera agit diſtendendo, quam haec ſuperare contra nitendo queant. Quo

Quo facit congeſta in cavum uberior moles, volumen ejus expanſione auctius, impeditus trajectus, impetus advectorum enormis; parietum robur imminutum, aut eorum, quibus a foris fulciuntur, ablatio.

2. Ἀναστόμωσιν, quae Pathologis vocatur oſtii cavitatis, quod admittit, aut emittit, immodica laxatio. Unde fit, ut plus aut aliud quid, quam lex ſanitatis exigit, introeat exeatve. Efficere hanc eadem poſſunt, quae dilatationem (1.); ſphincterum praeterea, ſi quos orificia habent, reſolutio.

3. Διαπήδησιν, quae adeſſe dicitur, cum fibrae membranas cavitatum contexentes, diſtractae, a mutuo contactu ita recedunt, ut, absque continui ſolutione, interſtitia hiantia naſcantur, quae, textilis ad inſtar, tranſudare ſinant humorem, qui contineri debuerat. Producitur id malum ab iisdem conditionibus (1.), ſed majore gradu, diutiusve applicatis, & quidem ad cava, quorum parietes contextu ſubtiliore gaudent, aut vitio laxiores ſunt (160. 1.).

4. Διαίρεσιν, cum ob cohaesionem fibrarum vere solutam parietes cavorum, qua integri requiruntur, perforati sunt, aut ostiorum margines illato vulnere nimis ampliati. Quod effici potest vi mechanica externa, secante, pungente, contundente, lacerante; aut ruptione a contentis distendentibus illata, quae ῥῆξις audit; aut erosione ab acribus, quam διάβρωσιν vocant.

204. Quodsi potentiis nocentibus modo enumeratis accesserit naturalis aut morbosa debilitas (157.), vel torpor (196.), universi corporis partisve singularis (154. 155. 175. 176. 197.), concursione istorum seminiorum (75.) facilius etiam haec mala (203.) producuntur.

205. Priores quidem tres affectiones (203. 1. 2. 3.) non adeo plane praeter naturam sunt, ut non in statu sano, modico gradu, quoque obtineant, & facile ferantur, imo ad diversa vitae munia etiam requirantur: uti varias partium per aetatem mutationes, impositas sexui

ſexui utrique, praeſertim ſequiori, functiones &c. conſideranti patet. Unde tum demum pro morbis haberi poſſunt, cum modum naturae excedunt, aut ordine, tempore, materie, partibus, incongruis eveniunt.

206. Innoteſcit etiam, quatuor haec vitia (203. 1. ad 4.). gradu potiſſimum inter ſe differre, & quodvis poſterius ex priore ſemel nato produci poſſe; dilatatione, cum ad ora meatuum uſque ſe extendit, in anaſtomoſin; aut cum augetur, in diapedeſin; hac denique in diaereſin abeunte. Quod notatu apprime utile, ut venienti malo in tempore occurratur; quando ſpecies anteriores facilem ſaepe ſanationem admittunt; non item vera continui ſolutio.

207. Effectus autem multiplices inde conſequuntur, qui, rite animadverſi ac ſingulis corporis partibus applicati, plurimorum graviumque morborum originem declarant.

Dilatatio quidem tumores producit, eosque ſaepe immanes, ſi parietes tenacio-

naciores vim lente diſtendentem diu experiuntur: tum vero natura quoque, ne tenuati rumpantur, quandoque cavet denſatione, incraſſatione, novisve laminis per epigeneſin foris vel intus appoſitis, cavitatum latera roborando. Multiplex hinc conformationis a ſtatu ſano receſſus, incautos fallens, qui ex particulae per morbum ampliatae habitudine naturalem ejusdem fabricam colligere ac explicare ſuſtinent, tanquam ſi, praeter magnitudinem, nihil quidquam alienatum fuiſſet. Violentior diſtractio rupturas infert: unde contentorum elapſio, & quae ex hac ſequuntur, innumera mala, nonnunquam etiam bona. Materiae in cava diſtenta protruſae impetus major, impedito tranſitu, motu vitali aucto, aucto calore, inflammationem, ſuppurationem inducit; aut creſcente aeſtu, concitata putredine, vi preſſionis intercepto in vaſcula parietum partiumque vicinarum influxu vitali, mortificat. Si tenuior pars materiae, in cavum amplius congeſtae, per

os anguſtius, aut per laterum diapedeſin (206.), exſudat, retenta craſſior, paullatim denſata, tumores ſolidos, molles, duros, efficit.

Anaſtomoſis, ex protracta dilatatione tandem naſcens (206.), ſubito nonnunquam dimittit aggeſtam diu cohibitamque materiem, finemque malo laetum, triſtem, imponit. Ex aliena materie per oſcula meatuum ampliora intrante, aut exeunte, errores loci, obſtructiones, ecchymoſes, exanthemata, ſecretionum ac excretionum turbae, varii tumores, oriuntur.

Nec diſſimilia ſunt, quae diapedeſis aut diaereſis, ocyus, ſerius, ſuperveniens producit.

Quando autem parietes carorum, diu fortiterque diſtracti (162), vim ſeſe reſtituendi demum amittunt, aut in eo ſtatu obrigeſcunt; non eſt, cur quis miretur, noxas ex hoc fonte naſcentes haud raro tam diuturnas, quin inſanabiles eſſe; maxime ſi principio negliguntur; quamvis etiam potentiae diſtendentes deinceps auferantur.

208.

208. *Eſt* tamen in his morbis etiam aliquid medicati, quo natura utitur in ſalutem ſui corporis; cum aut multitudo humorum minui, aut nociva materies e communi eorum maſſa ſeparari, expelli debet. Haemorrhagiae, criticaeque aliae evacuationes ac metaſtaſes hoc potiſſimum adminiculo nituntur.

209. Alterum cavorum male affectorum genus morbos anguſtiae promit, quorum & ſpecies cognoſcere expedit, a veteribus praeciſe enumeratas, prout diverſis, quibus fiunt, modis inter ſeſe differunt.

1. Obſtructio, Ἔμφραξις, notat cavum congeſta materie ſpiſſiore, quae transmitti nequeat, ita repletum, ut pervium eſſe deſinat. Quocirca parietes cavi non in vitio ſunt, ſed quae his continentur. Haec autem diverſimode peccant. Liquor ſanus, legitimi fluoris, at errore propulſus in dilatata ora meatuum, qui natura anguſtiores vehendae tenuiori materiae tantum dicati ſunt: quod per anaſtomoſin (207.) evenire poteſt. Ma-

teries indigena, degener, juſto tenacior, mucoſa, phlogiſtica, pinguis, amurcoſa, empyreumatica, terrea, grumoſa, pultacea, purulenta, ſeculenta, &c. Materies aliena, calculus, gypſum, gluten, vermes; offae grandiores, oſſa, devorata; unguinoſa adfricta, & ſimilia, vel in corpore morboſe generata, vel a foris ingeſta, applicata, cavis ductuum aut orificiis impacta; ut nec ipſa, nec, quae decet, alia transmitti queant. Huc & referre licet partis intra partem receptionem, volvulum, &c. de quibus poſt.

2. Obſtipatio, Στενοχωρία, viae anguſtatio, quae fit, cum parietes aut ſua craſſitie praeter naturam aucta, aut tubere intus prominente, cavitatem minuunt, tollunt. Congeſti in vaſculis aut interſtitiis tunicarum humores, chondrogenia, oſteogenia, lithogenia, emphyſema, tumores inflammatorii, purulenti, ſarcomata, polypi, carunculae, ſcirrhi &c. in texto parietum nata, ſi cavo imminent, huc faciunt.

3. Compreſſio, θλίψις, quando externa

na vis, cedentia cavitatum latera introrſum urgens, diametro per gradus imminuta, tandem diſtantiam eorumdem per mutuum intus contactum prorſus tollit. Tumores, oſſa fracta, luxata, ligaturae, pondera, potentiae comprimentes, contundentes, diſtrahentes, contorquentes, &c. id vitium creant.

4. Collapſus, Συνίζησις, cum latera cavorum, ob defectum materiae contentae non diſpanſa, ſubſidendo ad ſe mutuo accedunt. Ponit ergo parietes aut natura, aut diuturna ultra tonum diſtenſione, aliave cauſa, flaccidos, infirmos, & depletionem, praecipue ſubitam; ut, ſuſtentaculo ſuo interno orbati, proprio robore tueri cavitatem nequeant, quam tamen novo influxu facile recuperant; niſi ſubſidentiae compreſſio etiam (3.), aut diuturnae conglutinatio, concretio, acceſſerit. Tota moles corporea, vigente vita, tumet & cum renixu turget; illâ autem in moribundis defetiſcente collabitur. Turgens plethorici habitus, ſi ducto ad animi deliquium uſque ſan-

 guine

guine ſolvitur, totus ſubito ſubſidit (*): idem vero & in parte ſingulari obtinere docet renitens tumor inflammatorius, cum in gangraenam abit, flaccide detumeſcens. Unde liquet iſtas mutationes diverſo vitae gradui deberi. Quaenam vero iſta vitae vis turgeſaciens? an eadem vi vitali (170)? at haec contrahit, criſpat ſolidum. Phaenomena declarant de ſanguinis circuitu, ut menſura vitae, hîc cogitandum eſſe. Indubium quoque, turgorem & collapſum ad mollia corporis tantum pertinere; ut quae, ob laxam ſtaminum ſuorum cohaeſionem, affluentium humorum copia, inopia, rarefactione, denſatione, expandi collabive poſſint. Circuitu igitur vigente ſanguis calens, velociter ex corde in totum corpus propulſus, non modo apparatum partium vaſculoſum replet diſtenditque; ſed videtur inſuper in ſpatiola inania carnis cuique parti propriae (200) tenuiſſimum fluidum, ſpiritum ſuum (335.), halitus for-

(*) HIPPOCR. Aphor. 3. Sect. 1.

forma, aëre miſtum (147*), elaſticum, ex oſculis, forte & ex parietibus arteriolarum διαπηδήσι diſtractis (103. 3.) proflare, per venulas jugiter reſorbendum, aut foras corporis, vel in cava majora exſpiraturum. Utroque modo ſanum partibus induci turgorem conſerſanum partibus induci turgorem conſervarique poſſe; quin & nimium, ſi velocitas ſanguinis calorque nativus ultra modum intenditur, quis non videt? Languente autem ſuppreſſove circuitu & calore, cum & influxu vitali partes priventur, & ſpiritus vaporoſus in liquorem contrectabilem, non elaſticum, voluminis minimi, concreſcat, utique collapſum conſequi neceſſe eſt. (†)

5. Contractio etiam huc referenda, qua parietes propria ſuarum fibrarum vi contractili ſua cava aut oſtia arctant, occludunt. Id vel lente & paullatim fit, vel

(†) Pracivit hanc doctrinam HIPPOCRATES, Lib. *de Arte* dicens: πᾶν τὸ ἀσυμφυτον, ἤν τε δερματι, ἤν τε σαρκὶ καλυπτεται, κοῖλον ἐςὶ· πληροῦται τε, ὑγιάινον μὲν, πνεύματος, ἀσθενῆσαν δὲ, ἰχῶρος. Et Lib. *de Flatibus*: τὸ δὲ πνεῦμα συνιςάμενον ἐς ὕδωρ ἔρχεται.

vel ſubito & vehementer. Ineſt nimirum in ſolido, quod cavitatum latera format, vis cohaerentiae (139. & ſeq. 150.), quae uti reſiſtit elementorum ſeparationi, ita propiorem reddere contactum perpetuo nititur. Ineſt & in multis, vario gradu, vis elaſtica. Accedit inſuper vis vitalis (170. 175.). Nec deſunt, quibus & muſcularis potentia pro adjumento conceſſa eſt; ſi modo hanc a priore diverſam credere libet. His viribus internis cavorum parietes ſe tuentur adverſus contentorum impetus extrorſum, ſibique a nimia diſtenſione aut ruptione cavent. Ut adeo continentium & contentorum oppoſiti niſus antagonismum exerceant mutuum, quo cavorum diametri determinentur, majores minoresve futurae, ſi alteruter horum niſuum a juſta aequilibritate receſſerit. Inde contractionis lentae ac ſubitae origo ác diſcrepantia intelligitur. Quodſi vis cohaerentiae & elateris in parietibus ultra modum augeatur, non increſcente pariter materiae contentae mole,

mole, volumine, pondere, motu; aut versa etiam vice haec minuantur, non pari gradu imminuto potentiae contrahentis momento; pro hujus ingenio paullatim & leniter in sese coëunt parietes, fibrisque adductis cava sua arctant; donec cum contentis ad aequilibrium deveniant, aut his expulsis, vel deficientibus, quam possunt, maximam contractionem assequantur. Vis autem vitalis & muscularis, irritata, violentius agit, nec adeo in statu aequilibrii cum contentis quiescens, ad stimulum multiplicem (171.) subito in spasmos (195.) ruit, quibus stricti parietes aut distractionem non, ut decet, admittunt obrigescentes, aut cava ultra modum angustant, quin penitus occludunt. Innotescit hinc, quam variae causae utrumque id vitium inducant; & cum prior contractio sequatur distensionem imminutam, ex hac etiam nimium aucta, ut stimulo, posteriorem oriri posse; nec tamen ambas tantopere inter se differre, ut non quandoque in eadem parte simul nasci queant,

ant, aut altera alteri ſupervenire. Ventriculus diuturna inedia cavum ſuum paullatim anguſtans; idemque, cum ultra modum ingeſtis diſtenditur, irritata vi ſua muſculari ſubito vehementerque ſeſe coarctans & vicinorum muſculorum adjumento, quidquid continet, impetuoſe ſurſum ejiciens, duplici exemplo dicta illuſtrat & confirmat.

6. Coalitus, Σύμφυσις, denique ponit abolitam cavitatem ob parietes, quibus formatur, intus conſolidatos. Quod affectionis genus aut poſt continui ſolutionem nata cicatrix callusve infert, aut compreſſio (3.), collapſus (4.), contractio (5.), diuturna, fortior, ut ex contactu interno laterum perdurante concretio demum conſequatur. Quin & obſtipans tumor (2.) id efficere valet. Quandoque & obſtruens materies (1.), ſolideſcens, internae parietum ſuperficiei coaleſcit. Unde conſtat, omnes anguſtationum ſpecies, ad extremum deductas, tempore tandem in ſymphyſin abire poſſe: quo cum deventum eſt,

fru-

frustra utplurimum tentatur sanatio, nisi manus opera adhiberi possit.

210. Uti vero haud rarum est plures memoratarum specierum (209.) una concurrere; ita saepissime huic vitio comes aut pedissequum sese adjungere solet prius nimiae dilatationis (203.), idemque cavum parte angustius, parte amplius justo esse ob impeditum materiae affluentis transitum.

211. Facile hinc perspiciuntur innumera mala, quae ex hoc fonte in oeconomiam humanam redundant; cum ad omne genus cavitatum maximarum aeque ac minimarum pertineat, & a legitima harum ad sua contenta ratione pleraeque omnes quarumvis partium functiones plus minus pendeant. Complicatio autem frequens cum vitioso excessu (210.) etiam noxas inde oriundas multiplicat, aggravat. Rigiditas ceterum, individua provectioris aetatis comes (166.), uti plerasque morborum angustiae species, alias ex aliis, in partes continentes non potest non invehere,

re,

re, ita ex iſtis potiſſimum jugiter increſcentibus, vitalis humorum circuitûs retardatio, caloris nativi defectus, ipſiusque vitae languor & plena tandem extinctio in decrepitis neceſſario conſequuntur: quae mors naturalis eſt.

Morbi Solidorum inſtrumentarii.

212. Corpus humanum in partibus ſuis firmis, quae ſenſuum ope cognoſcuntur, ſyſtema eſſe inſtrumentorum diverſiſſimorum, quae cum ſecundum naturam ſe habent, ſuo ſingula numero, magnitudine, conformatione, proportione, ſitu, nexu, continuitate, contiguitate, &c. determinatis gaudeant, docet Anatome. Phyſiologia autem demonſtrat, vi hujus fabricae ſuo unamquamque partem aptari operi, quod ſanitas poſtulat, peragendo, ideoque aliam atque aliam cuivis contigiſſe, prout diverſae functionis inſtrumentum eſſe debebat.

213. Ceteris ergo integris, ſola etiam iſtarum conditionum (212.) permutatio ac de naturali ſtatu deceſſio actionibus

ſanis

ſanis impedimento eſſe poteſt. Inde morbi inſtrumentarii, organici, naſcuntur perquam notabiles & numeroſi, adeoque ordine nunc pertractandi.

214. Monendum vero prius, non omnia, quae hîc occurrunt, vitia, licet a naturae modo recedere videantur, functionibus ita obeſſe, ut morbis vere accenſeri mereantur (38.). Admirabilis iſta ſtructurae C. H. varietas, cum aptitudine tamen ſingularum partium, ad munia ſanitatis naturae legibus convenienter obeunda, conjuncta, Divinum opificium declarans, quemadmodum in univerſa compagine obtinet, ita vel ſolis etiam ex faciebus ſic ſatis intelligitur. Multa etiam, ſtrictiore ſenſu, potius ad claſſem ſymptomatum pertinent; quum ad horum ſimilitudinem ab aliis morbis pendeant (86.). Plurima denique ex ſolidorum & fluidorum affectionibus compoſita ſunt; uti & ipſae partes inſtrumentariae hanc mixturam conſtanter habent. Hunc tamen circulum evitare nec Phyſiologia, nec Pathologia, poteſt.

215. Ut partium ſimilarium (150.), ita & diſſimilarium primaria dos eſt cohaeſio. Hac nititur materiae firmitas, continuitas, hinc & aptitudo ad reliquas dotes mechanicas recipiendas, conſervandas. Vitiata igitur morbos infert, eosque diverſos, prout vel ad partis in ſe ſeorſum ſpectatae molem pertinent, vel ad ejusdem cum vicinis nexum.

216. Prioris generis ſunt continui ſolutiones, quo ſequentes ſpecies referuntur.

217. Fractura, quae ſolutio continui eſt in parte dura, oſſea, cartilaginea, a cauſis mechanicis facta. Haec lato ſenſu comprehendit fiſſuram, Ἕδρην, praeciſionem, attritionem, &c. Producitur ab injuria, quam vis percutiens, pungens, ſecans, tundens, cohaeſione partium major, infert. Unde tanto levioribus cauſis naſcitur, quo oſſa ex ſenio, acri gelu, lue venerea, ſcorbuto, arthritide, rachitide, carie, aliove vitio, fragiliora ſunt (161. 4. 162. 165. 3.); ut ideo, absque vi externa, ſola muſculo-

culorum actio fracturas ossium, quibus illi infiguntur, quandoque efficiat. Mala, quae hinc sequuntur, innumera facile eruuntur tum ex multiplici usu, quem ossa oeconomiae humanae praestare debent, nec possunt tamen, nisi integra; tum ex perturbatione, irritatione, distractione, pressione, laceratione, quam fracta partibus vicinis necessario inferunt.

§. 218. Vulnus, quod notat continui solutionem in parte solida, non dura, recentem, a vi mechanica ita factam, ut sanguis aliusve succus e vasis sauciatis prodeat. Potentiis ergo similibus, ut fractura, oritur, proque harum, &, quas hae laedunt, partium, modique, quo laedunt, diversitate plurimas habet differentias & varia nomina, caesionis, excisionis, puncturae, rupturae, fissurae, contusionis, &c. Quidquid adeo sanarum functionum ab integritate partium & succis legitime intra sua cava contentis aut motis pendet, nato vulnere vitiari necesse est. Unde, quae hinc

hinc oriuntur, turbae numero & varietate infinitae perſpiciuntur. Accedunt autem & ſalutares naturae motus, qui vulnus ad ſaneſcendum diſponunt.

219. Hujus etiam loci ſunt ſolutiones continui ſiccae, quarum hiantia labia epidermis, callus, cicatrix, ita obduxit, ut nec de extremis vaſculorum humor elabatur, nec coaleſcere ſeparata etiam ſub mutuo contactu poſſint. Palpebra, labium, lingua, auricula, &c. fiſſa huc pertinent. Nec durae etiam partes ab hoc vitio immunes ſunt, quod alias congenitum eſt, alias ex vulnere, ulcere, fractura, carie, &c. utcunque ſanatis contrahitur.

220. Poſterius genus (215.) vitia habet incongrui nexus, quae cum legitimam partium mobilitatem aut firmitatem pervertant, plerumque non impune feruntur. Peccant autem exceſſu, vel defectu.

221. Connexio excedens dicitur, cum, quae disjuncta eſſe oportet, coaleſcunt, aut quorum laxior requiritur cohae-

cohaeſio, juſto ſtrictior eſt. Symphyſes ductuum, oſtiorum, hiatuum naturalium (209. 6.) huc retuleris. Unde Ἄτρητοι ad podicem, genitalia, urethram, meatum auris, nares, &c. Digiti, labia, muſculi, tendines, viſcera, &c. ſic inter ſe, vel cum vicinis, coalita in ſuis muniis impediuntur: quae affectiones aut ab ortu inſunt, aut ex aliis malis (209. 6.) conſequuntur.

222. In articulis praecipue notabile hoc vitium Ἀγκύλην, Ἀγκύλωσιν, veteres appellant, cum articuli ita obrigeſcunt, ut eorum motus prohibeatur. Ponit adeo male affectas illas partes, quae ad articulum formandum tuendumque faciunt; & varia occaſione naſcens laeſis ex fractura, luxatione, vulnere, contuſione, abſceſſu, ulcere, tumore, dolore, articulis crebro ſupervenit: ſiquidem ligamenta quacunque de cauſa interdum violantur, contrahuntur, rigeſcunt, cum internis partibus coaleſcunt: alias axungia deficiens ſiccitatem, aut eadem abundantior ſive inſpiſſata, quan-

doque etiam alienus humor in cavum articuli effusus, tumorem infert, quo motus impeditur: alias extrema ossium commissorum labe rachitica tumefiunt, aut callus fracti prope articulum ossis, exostosis, fungusve intus luxuriat; aut ulcus vel caries serpens partium firmitatem, cohaesionem, laevorem, figuram, pervertit, &c Raro autem quaedam istarum affectionum diu inhaeret, quin & aliam atque aliam sibi comitem adsciscat: unde malum insanabilius evadit.

223. Hujus etiam generis sunt Ἀγκυλόγλωσσον & Ἀγκυλοβλέφαρον. Quorum illud linguae adstrictionem notat, qua ejus motus ad suctum, deglutitionem, loquelam, necessarii impediuntur, ob frenulum a nativitate durius magisque contractum, latiusve in apicem linguae productum, aut ob cicatricem ex vulnere vel ulcere sanato sub lingua relictam: Hoc similem in palpebris affectionem, qua inter se, & quandoque etiam cum albo oculi, vel cum cornea, ita co-

cohaerent ac coaleſcunt, ut, quum diduci nequeant, viſui obſint. Oritur ex interpoſita materie glutinante, aut ex cicatrice minus caute inducta.

224. Nexus deficit (220), ſicubi, quas cohaereſcere decet, partes disjunctae ſunt, aut laxius inter ſe nectuntur, quae arctius debebant. Quo pertinent cartilaginum, epiphyſium ab oſſibus ſeceſſiones; vitia, quae medium quid inter fracta & luxata habent; dentium vacillatio, articulorum ob ligamenta flaccidiora infirmitas, linguae cohaeſio juſto laxior, hinc nimia mobilitas, quandoque valde periculoſa (242), &c.

225. Eſt etiam plerarumque partium certa quaedam inter ſe collocatio, naturae maxime conſentanea: quae ſola cum pervertitur, functiones utplurimum integrae eſſe non poſſunt; etiamſi cetera ſe recte habeant. Unde nova iterum morborum claſſis exſurgit, qui quidem, ut ſaepius cum vitiis cohaeſionis (215) & nexûs (220) complicentur, ab his tamen diſtincti ſeorſum

conſiderari merentur pro ſpecierum, in quas abeunt, diverſitate. Referantur huc Luxatio, Hernia, Prolapſus, Aberratio.

226. Luxatio lato ſenſu mihi dicitur, cum oſſa, qua inter ſe commiſſa ſunt, de ſede ſua naturali decedunt. Committuntur autem vel per articulum, cum manifeſta obſcurave mobilitate, vel per coitum, quo diverſum motum non habent, ſed, quaſi unum atque idem ſint, inter ſe junguntur. Hic modus *σύμφυσις*, ille *τὸ ἄρθρον*, veteribus audit: utriusque autem porro permultas dari differentias Anatome docet. Pro ea igitur diverſitate luxatio etiam in duas ſpecies diſtinguitur.

227. *Ἐξάρθρημα*, quaſi dearticulatio, luxatio proprie dicta, eſt articuli (226.) de ſede ſua in locum alienum deceſſio, qua motus pervertitur. Levior hujus vitii gradus ſubluxatio eſt, *παράρθρημα*, cum os pro parte modo, nec plane extra crepidinem ſui acetabuli, elapſum eſt: quo etiam diſtorſio referatur; ſiquidem

dem & *ossium* inter sese mobilium situm *turbat*. Infert haec mala vis externa varia, expellens, intorquens, distrahens, major robore naturali articuli. Alias & intra cavitatem nata muci, seri, puris, aliusve succi congestio, aut partium exsuperantia, os pedetentim e sede sua protrudit. Favet his potentiis, quidquid conditiones, quae articulis pro munimento sunt, infirmat. Unde ligamentorum, musculorum, tendinum, imbecillitas aut soluta continuitas; processuum, qui prope adstant, ossium ipsorum, qua contra sese sita sunt, cartilaginum interpositarum, molliumque partium, quae intus sunt, varia vitia, tumores, deformitates, relaxationes, ulcera, caries, fracturae, contusiones, &c. eo disponunt; ut etiam sola suorum musculorum actione quandoque articulus solvatur, pari quidem facilitate, nec solide tamen & constanter restituendus. Docent gesticularii. Hinc multiplex luxationis cum aliis morbis complicatio.

228. Quum vero in *σύνταξι* ossium

tanta detur varietas, & nullus articulus tam ſimilis alteri ſit, ut non aliquid diverſi habeat; nec aequale omnibus robur natura conceſſerit, aliorumque in alias atque alias partes facilior aut difficilior ſit luxatio; oportet eum, qui de his vitiis recte judicare velit, non ſolum ex ſceleto ſicco ſingulorum oſſium poſitus ac figuras noſſe, ſed etiam comperta habere, quaecunque aut communia ſunt omnibus articulis, aut propria ſingulis, ligamenta, cartilagines, glandulas, muſculos, tendines, apophyſes, epiphyſes tum cartilaginoſas, tum osſeas, harumque in varia aetate mutationes, nec non vaſa, nervos, viſcera, quae adjacent. Nec aliter intelligi posſunt mala innumera, quae ex luxatis conſequuntur.

229. Altera ſitus oſſium perverſi ſpecies eſt, ſi, quae ſine articulo per coitum juncta ſunt, inter ſe dehiſcunt (226). Haec ſingulare nomen Latinum non obtinuit, & parte ad nexus vitia (224.) etiam referri poteſt, in iis certe

oſſi-

offibus, quae media quaedam materia inter se connectit: prout in symphysi (226), quam remotam vocant, obtinet. Ceterum ex supradictis (227, 228.) intelligitur.

230. Hernia (225), Ramex, adesse dicitur, cum functio sana laeditur, quia pars mollis, interna, ex sede sua naturali egressa, intra cavum alîus partis morbose recepta est. Hoc nomen genericum, ut satis multas sub se species habeat, abusive tamen transfertur insuper ad varios tumores, quos hernias spurias vocant, eo quod iisdem locis, quibus hernia vera familiaris est, eveniant; quanquam origine & natura sunt dissimillimi, nulloque proinde jure huc referri possunt.

231. Partium, quae abdomine continentur, herniae prae aliis & frequentiores sunt & praecipue memorabiles. Iis opportunitatem dat parietum, qui abdomen circumdant, pro magna parte mollitudo; peritonaei, quod intus succingit, natura tenax quidem, at maximam di-

ſtenſionem admittens; viſcerum, quae iſto ſacco continentur, moles ingens, laxitas, mobilitas, multumque perpetuo varians ob diverſam contentorum quantitatem dimenſio, nec certa ſemper in omni ſuo ambitu ſedes; eorumdem hinc, vi reſpirationis aliorumque corporis motuum & variantium ſimul poſiturarum, agitatio, preſſio, impulſio major, minor, perpetua, nec tamen ſemper ab omni parte aequabilis, adeoque & continuus fere niſus ad erumpendum de coërcente ſuo ſacco, ſi qua detur rima, aut ad eumdem aliquà dilatandum. Huic ut reſiſtere peritonaei membrana poſſet, oſſibus, muſculis, tendinibus, aponeuroſibus, ligamentis, integumentis, &c. foris impoſitis fulcitur, introrſum urgetur. Ita nato inter oppoſitas potentias aequilibrio nec de anguſtiis ſuis prorumpere interanea poſſunt, nec nimis cedere rumpive peritonaeum. At ſi qua parte iſtud externa ſua vi & fultura deſtituitur; aut contentorum impetus, inaequaliter directus, aliquam ejus

ſe-

ſedem, quae minus reniti queat, vehementer extrorſum trudit; cedens ibidem peritonaeum aut in appendicem cavam dilatatur, aut, quod rariſſimum, rumpitur: utroque autem modo, quae intus vicinae ſunt, partes mobiles de ſuo cavo emigrare ſinit & extra abdominis peripheriam ſubter communia integumenta ſeſe effundere, creſcente indies tumore, ſi eaedem cauſae perduraverint. Haec generalis eſt idea herniarum, quae ad abdomen oriuntur.

Ut vero multiplices earum differentiae, ſedes cauſaeque plenius intelligantur, illud praeprimis tenendum eſt, ſaccum peritonaei, qua caveam abdominis veſtit, non undiquaque a partibus foris adjacentibus aeque valenter ſuffulciri; neque adeo ubivis eumdem roboris gradum ad coërcenda interanea a natura nactum eſſe. Unde conſequitur, ut illis praecipue ſedibus, quarum munimenta externa ceteris imbecilliora ſunt, naturalis detur ad hernias proclivitas, major minorve pro ratione infirmitatis. Mani-

ſeſtum utique eſt, ubi muſculi, oſſibus fulti, extrinſecus adnaſcuntur, maximum ibidem ad reſiſtendum robur conferri; minus, cum, absque oſſibus, muſculi & aponeuroſes indumentum addunt; longeque minus, ſi aut ſola caro, aut ſine hac, aponeuroſes modo, tendines, vel ligamenta; minimum denique, qua parte etiam iſta deficiunt, ac prope nuda ſub integumentis communibus membrana peritonaei apparet: quo potiſſimum pertinent illae regiones, unde, quos vocant, proceſſus peritonaei prodeunt. Nimirum canales ſanguiferi, trunci nervei &c. qua per abdomen feruntur, ut porro aliis partibus, extra illius cavitatem ſitis, proſpiciant, cum juxta extimam ſacci peritonaei ſuperficiem procurrunt, celluloſo ejus texto comprehenſi & velut in funiculos colligati, ſuis tandem locis ab illo extrorſum devergunt: quo fit, ut ſedes peritonaei, unde diſceſſio facta, non modo plurimum ſuae fulturae externae amittat; ſed etiam ſpatium conſequatur, data

ta occaſione, ad ductum funiculorum digreſſorum foras evagandi. In iſtis igitur locis liquet peritonaeum natura quam debiliſſimum eſſe, ſeminiumque ideo dari herniosum, naturale (75. 608.), non alibi valentius; praeſertim ubi devergentes funiculi craſſiores ſunt: quales ad umbilicum, inguen & femur habentur, vulgatiſſimis hinc herniarum ſpeciebus, mox exponendis, famoſi.

232. Umbilicus, poſt partum praeciſus, cicatrice occluſus, ſi minus firmo conſtat circulo tendineo, quo olim funiculum vaſorum umbilicalium transmiſerat, ea ſedes peritonaei, quae ſubeſt, in centro motus abdominis conſtituta, nec ſatis a foris ſuffulta, ab adjacente tum epiploo, tum inteſtino, propulſa ſe remittit, diducitur, cutim & ipſum umbilicum attollit ſaccumque format, in quem vicinae intus partes morboſe recipiuntur. Ita tumor naſcitur, quem communi nomine ἐξόμφαλον, vel ἐξόμφαλον πάθος, vel ὀμφαλοκήλην, herniam umbilicalem, vocant; vitium

in-

infantibus foeminiſque ex graviditate ac partu difficili frequentius, aliquando connatum, haereditarium, & vel in parvulis embryonibus jam viſum.

233. In utroque inguine, qua ſede funiculus vaſorum, contextu celluloſo comprehenſus, ſub peritonaeo emergens, per annulum, rectius arcum tendineum muſculorum abdominis obliquorum, externi & interni, ſuper os pectinis deſcendit, inque viris ad teſtes, in foeminis ad pudendorum oras, nomine incongruo ligamenti uteri rotundi, defertur, ibidem membrana peritonaei nudior, minusque extrinſecus firmata, frequentiſſime herniam patitur. Quodſi enim foramen illud arcuatum quacunque de cauſa diducitur, preſſum a contentis atque diſtractum peritonaeum per id deſcendit, ſecumque una abducit illapſas partes propinquas, omentum, inteſtinum, &c. naſcente ad inguen tumore, qui hernia inguinalis, βουβωνοκήλη, dicitur, quamdiu in hac ſede conſiſtit. Si vero ocyus, ſerius, ad in-

inferiora etiam se protendit, in viris quidem diducto scroto hernia scrotalis, ὀσχεοκήλη, vocatur, in foeminis autem ad labia naturalium devolutus peculiare nomen nondum obtinuit. Haec tamen etiam in utroque sexu quibusdam hernia inguinalis completa, illa incompleta, audit. Infantibus, praesertim masculis, quandoque connasci, nullaque, vel leviore causa evidente etiam ab ortu persaepe accidere hoc vitium, observatio docet: quod qua ratione eveniat, ex partium conformatione ac evolutione, quae ea aetate obtinet, intelligitur. Est itaque in ista abdominis sede duplex ad hernias seminium naturale, alterum commune (231), alterum aetati tenerae sexuique masculino magis proprium, quod funiculo vasorum spermaticorum, una cum suo teste, ocyus, serius, ex abdomine juxta utrumque inguen in scroti cavum descendenti tribuendum. (†)

234.

(†) De qua re legi merentur, quae Vir Cl. P. Camper, Act. Societ. Holl. Harlem. T. VI. & VII. inseruit.

234. Praeterea ad externum inguinis latus, qua proxime ſubeſt femoris cum coxa articulus, ſimile vitium quandoque oritur, cui nomen herniae cruralis, ſemoralis, inguinalis externae, μηροκήλης, a recentioribus impoſitum. Ea nimirum ſede vaſa cruralia, materie celluloſa involuta, ex abdomine, per ſinum oſſis ilium, ſub aponeuroſi muſculi obliqui externi & interni craſſeſcente, inque ſpeciem ligamenti, quod a FALLOPIO vel POUPARTIO denominatur, indurata, educuntur & ad femora ac pedes deſcendunt. Id ligamentum itaque ſi qua de cauſa diſtrahitur vel laxatur, peritonaeum hoc loco debilius cedit, extenditur, inque appendicem producitur cavam, quae omentum ac inteſtinum recipit, cumque his ſecundum ſupra dicta vaſa, in anteriore femoris regione, paulatim deſcendens, integumenta communia in tumorem elevat. Sexus ſequior hoc malum frequentius, quam viri, experitur: cujus rei ratio ex corporis habitudine, proportione & muniis,

niis, foeminae propriis, crebra praeſertim uteri geſtatione, repetenda.

235. Iſtis quidem locis (232 ad 234.), cum venter ita a natura comparatus ſit, ut minus ad reſiſtendum robur habeat (231.), non mirum eſt, ſaepiſſime hernias incidere; ſicubi vehementior corporis nixus, ſpiritu cohibito, caſus ab alto, praeceps ſaltus, ictus abdomini illatus, valida ſuccuſſio &c. ventre ſimul cibo, potu, foetu, aëre, aqua, admodum diſtento, aut ſuperne per faſcias, thoraces, veſtesve arctiores valde compreſſo, aut feminibus multum diductis, occaſionem dederit. Magis tamen his vitiis in univerſum obnoxii ſunt homines aetate, temperie, vivendi modo, morbove debiles, flaccidi, humidi, obeſi: unde immodicus quotidie lactis, olei, butyri, pinguium, aquae calidae, uſus eo diſponit.

236. Rariores ſunt, nec tamen praetermittendae, quas nomine communi Ventralium hodie comprehendere libitum eſt, herniae, modis locisque mul-

tum diverſis naſcentes. Aliae quippe, priorum (232 ad 234) ſimilitudine, ejusmodi ſedibus fiunt, ubi ſaccus peritonaei, propter munimenti externi tenuitatem defectumve, nudior, debilior (231), naturaliter ad concipiendas hernias, ſi qua acceſſerit nocens potentia (235), diſpoſitus eſt. Aliae, ex ſeminio, quod praeter naturam eſt (75. 617) oriundae, ad quascunque ventris regiones, etiam a natura munitiſſimas, indiſcriminatim pertinent. Quodſi enim illarum partium, quae peritonaeum a foris ſuffulciunt, aliqua (ſeu muſculus, tendo, aponeuroſis fuerit, ſeu os, ligamentum, tegumenta, viſcusve internum illo obductum &c.) quocunque vitio ultra modum relaxatur, diducitur, ſauciatur, loco ſuo movetur, deſtruitur, aut deficit; conſequens eſt, ut paries ibidem ſuſtentaculo ſuo orbatus, infirmior, non ſat reſiſtere interaneis poſſit cedendoque aut crepando hernioſus fiat. Quin & ipſa peritonaei membrana, quomodocunque continui ſolutio-

tionem aliqua parte paſſa, munimentis ſalſuis in totum aut ex parte integris, ſaltem non extrorſum hiantibus, prohibere nequit, quo minus ea, quae intus ſunt, e ſede ſua emigrent. Patet igitur iſtud herniarum genus per univerſum ventris ambitum poſſe accidere, ſi qua hujus regio, ex vulnere, contuſione, abſceſſu, ſinu, luxatione, fractura, carie, prolapſu, recente cicatrice minus confirmata, diſtractione &c. multum debilitata, juſto majore interaneorum preſſione (235) extrorſum urgetur.

237. Ad hunc igitur titulum (236) referre licet ab obſervatoribus memoratas hernias, epigaſtricas, hypochondriacas, tum in ambitu umbilici ex ſe integri, ſupra, infra, aut a latere ejus obortas, hypogaſtricas, iliacas, lumbales, dorſuales, ovalares ad foramen magnum oſſis coxarum, & quae ad perinaeum, & intra vaginam muliebrem, uterumve cum inverſione prolapſum obſervatae; nec non pectorales, cum ob diaphragma vitio congenito, vel vi

illata mutilum, pervium, aut carnea parte ſua in ſacci ſpeciem ſurſum extenſum, aut meatibus ſuis, per quos oeſophagum, vaſa, nervum intercoſtalem transmittit, vehementer dilatatum, protruſis in caveam thoracis viſceribus abdominis, vitalia opprimuntur: quin & quae in tota ventris mollis regione anteriore, in ſaccum enormem, ad genua usque pendulum, dilatata aliquando viſae, plerumque neglectae umbilicales herniae (232); tum laterales, ex utero gravido, tempore geſtationis continue in alterutrum ventris latus nimis obliquato, poſt partum natae, & ſi quas alias forſan inpoſterum praxis detexerit. Sunt autem illarum aliae externae, quae viſu tactuque ſe produnt; internae aliae, nullo tumore extrinſecus manifeſtae, utplurimum a morte demum detegendae.

238. Uti autem ſede differunt abdominales herniae, ita non minus partibus elapſis: vix enim inter viſcera, abdominis cavo comprehenſa, ullum eſt, quod non aliquando emigraſſe viſum. Unde

Unde pleraeque alias etiam atque alias denominationes obtinuere. Frequentisſime quidem omentum, aut inteſtinum, aut utrumque includere ſolent, dicunturque ἐπιπλοοκήλη, ἐντεροκήλη, ἐντεροεπιπλοοκήλη. Nonnunquam & ventriculus ſubeſt in epigaſtricis praecipue, pectoralibus, umbilicalibus: quam γαστροκήλην vocare licet. De hepate, ſplene, pancreate & renibus idem memoratur. Alias veſicae urinariae pars in viris ad inguen, & vel ad ſcrotum usque protruditur; in foeminis etiam quandoque ob graviditatem preſſa deſcendit, vulvamque inter & anum lotio turgens prominet: haec κυστοκήλη; cujus ſpecies etiam utero aut vaginae prolapſis ſeſe adjungere ſolet. Et vel uterus ab hoc vitio non immunis & in hypogaſtrico & in inguinali ramice ſeſe gravidum aliquando exhibuit: quae ὑστεροκήλη. Quin & ovariis tubisque Fallopianis id ipſum accidiſſe obſervatum. Denique nec rarum eſt plura ſimul viſcera eadem hernia contineri, & ſicubi ea ſine curatione vete-

veterascit, aliis super alia coacervatis saccum tam enormiter expandi, ut abdomine inanito alterum veluti abdomen referat.

239. Scire etiam expedit, intestinum quandoque non toto sui cavi ambitu, sed parietis sui aliqua tantum sede in processum diducta, intra saccum herniae recipi, complicato dilatationis (203. 1.) & situs perversi vitio. Quod ipsum & vesicae urinariae, & forte matrici quoque accidere potest, labe congenita, aut post inducta.

240. Impedimenta functionum, quae ex his vitiis (232 ad 240.) profluunt, innumera sunt & pro diversitate dimotarum partium valde diversa; tum vero praesertim periculi plenissima, cum strictius sacci hernialis ostium & reversionem partis intussusceptae prohibet, & huic strangulatae morbum angustiae (209. 3.) inducit, quo tum meatus occludatur, tum motus humorum per vascula supprimatur: unde, praeter alia gravissima mala, inflammatio nascitur,

quae

quae plerumque brevi in gangraenam transit certo fere lethalem.

241. Prostant & exempla Ἐγκεφαλοκήλης in recens natis infantibus, parte quadam encephali per hiatum calvae extrorsum protrusa, atque integumenta in tumorem attollente, qui caute distinguendus, ne pro alio morbi genere habitus perverse curetur. Cranii ossium mollitudo nimia, inaequabilis, aut defectus; hydrocephalus; pressio capitis intra uterum & in partu protractiore violenta, inaequalis, forsan in causa esse possunt.

Utrum vero spina bifida recte dicitur hernia involucri medullae spinalis, ibi dilatati, ubi medulla in caudam equinam abit? (*). Speciosior, quam probabilior opinio tum origini, tum phaenomenis mali repugnat: reputanti autem encephali productaeque inde medullae naturam, oeconomiam modumque, quo illa, suis investita involucris, in calva thecaque vertebrarum habitant, obscurum esse

(*) Vid. DE SAUVAGES Nosolog. Method. T. II. p. I. pag. 71.

eſſe nequit, longe difficilius hic loci herniam naſci poſſe, quam facilius in ſacco peritonaei. Quare nec de ipſa Ἐγκεφαλοκήλη nulla dubitatio ſupereſt. (†)

242. Γλωσσοκήλη, linguae hernia, dici poteſt, quando lingua juſto mobilior, in fauces revoluta, nixu deglutitionis intra oſtium pharyngis impacta haeret in cavitate non ſua, hancque & proximam ſpiritus viam quandoque obturat non ſine praeſenti vitae diſcrimine. Linguae, ob frenulum natura brevius, aut ultra modum & praeter neceſſitatem ſectum, nimia mobilitas (224) in recens natis, ſugendi cupidis, hoc malum infert. (*) Memorantur & oculi vitia, nomine Ὀφθαλμοκήλης huc referenda. Uvea cum intra ſinum corneae relaxatae ſeſe immittit, ſtaphylomatis ea ſpecies ad hernias pertinet: uti & lentis cryſtallinae, per pupillam in anterio-

(†) Vid. SWAGERMAN *Verhand. van het Waterhoofd* &c. §. 256, 257.

(*) Vid. D. PETIT, qui primus vitium hoc, in Gallia ſat frequens, accurate deſcripſit Act. Acad. Pariſ. a. 1742.

teriorem oculi caveam propulſae, pone corneam decubitus, in utroque oculo *obſervatus*.

243. Muſculi denique & horum inprimis tendines, ſi de ſuis ſedibus exſiliunt, ob laxata aut rupta, quibus continentur, vincula, armillas ac faſcias, inſequente utplurimum violento ſpaſmo, ſitûs vitium patiuntur, quod hujus etiam loci eſt. An & teſticulus, e ſcroti ſacco ſurſum retruſus, aliena ſede inguinis impactus, quod Parorchidium hodie vocant?

244. Aliud herniae genus eſt, quando pars in ſemet ipſam revolvitur, ac ſuum intra cavum recepta haeret, ideoque in opere ſuo turbatur. Quod malum volvulus aut intusſuſceptio dicitur, nec niſi in inteſtinis locum habet, quum aliqua pars iſtius tubi contractior in viciniam ampliorem compulſa irrumpit hujusque cavo concluſa retinetur.

245. Laxa mobilitas inteſtinorum, magna ſenſilitas, facilis & dilatatio a contentis, & viciſſim a ſpasmis contra-

ctio, faciunt hoc vitium crebro naſci, ſi quae violenta commotio, vomitus, irritatio ab acribus, inflammatis, lumbricis, &c. acceſſerit. Nec tenuia tantum, ſed craſſa etiam ei obnoxia.

246. Suſceptio autem vel ſurſum vel deorſum fit, eademque ad variam profunditatem varioque numero. Alias plenaria vel perfecta eſt, cum univerſus fiſtulae ambitus, una cum ſuo meſenterio, ſubintrat: alias imperfecta ac levior, quando pars peripheriae modo, praeſertim a ſede meſenterii remotior, implicatur. Liquet autem pro his differentiis plus minusve periculi ſubeſſe.

247. Pertinax malum, producta obſtructione (209. 1.) tubi inteſtinalis, omnem primarum viarum functionem turbare, natoque ileo celerem inducere mortem poteſt. Saepiuscule tamen etiam innocue fertur, ſi ſpasmus, inflammatio, impedimentum materiae trajiciendae, abeſt.

248. Procidentia, πρόπτωσις, (225.); ab hernia differt eo, quod ponat partem

tem mollem, quae ſecundum naturam intus recondita eſt, e ſede ſua ita dimotam, ut per hiatum aliquem, vel naturalem, vel vitio natum, nuda foras effundatur. Unde ſimul patet, non omnes vulgo dictos prolapſus hujus loci eſſe.

249. Proprie huc referatur Ani procidentia, cum poſtrema tubi inteſtinalis pars, cui recto nomen, relaxata per podicem deſcendit atque inverſa excidit, burſulae aut farciminis in modum foras propendens. Ex quo, praeter alias noxas, etiam dolor, inflammatio, gangraena, conſequuntur; maxime ſi, quod elapſum eſt, ſphinctere ani valentius contracto ſtringitur. Producunt hoc vitium, quaecunque aut inteſtinum ipſum, aut nexum ejus cum vicinis & ſtabilem poſitum infirmant, diarrhoea diuturna, dyſenteria, teneſmus, creber acriorum purgantium uſus, fex dura, ſicca, aegrius nec niſi validis conatibus extrudenda, haemorrhoides, aſcarides, ulcera, fiſtulae, vulnera levatorum ani, ſphincteris, &c. His quidem omnibus debilitatum inteſtinum

leviores etiam nixus ferre non poteſt, quin remiſſo ſphinctere elabatur.

250. Uteri procidentia, ubi ſimile priori (249.) vitium in foeminis patitur uterus, qui per vaginam devolutus foras protuberat, isque vel inverſus, vel non inverſus.

251. Inverſi uteri prolapſus dicitur, cum ejusdem fundus inverſus intra apertum os internum ſeſe demittit, ac per vaginam deſcendens, forma plerumque globoſa, ex partibus naturalibus propendet. Cujus mali varii ſunt gradus ad ſummum usque, ubi totus uterus elapſus tumorem facit, qui etiam veſicam illi adhaerentem intus comprehendit. Puerperio ſaepiſſime ſupervenire ſubitò haec affectio ſolet, cum aperto etiamnum poſt partum ore interno, uteroque nondum condenſato, rudiore manu valentius protrahuntur ſecundae: rariſſime, ſi unquam, ex doloribus partum inſequentibus. Alias tamen & virginibus mulieribusque nunquam puerperis, paullatim & tardiore progreſſu, accidit marceſ-

ceſcente *ob* aetatem provectam utero, multaque pinguitudine, aliave materie intra ventrem accumulata deorſum truſo. Multiplex autem, quae ex hoc vitio naſcitur, functionum laeſio facile patet. Si pars prolapſa contrahente ſe ore interno uteri premitur, inflammatio, gangraena, mors inopina ſaepe inſtat.

§ 252. Quodſi vero ſic dicta ligamenta, quae uterum in ſua ſede continent, hujusque & vaginae contextus, ac ceterae partes vicinae, relaxantur; uterus totus, praeëunte ore interno, deſcendit, & ex pudendis prolabitur, tumorem extrinſecus creans, qui os internum prodit. Hic uteri non inverſi prolapſus (250.) major, minor, & virginibus & maritatis infeſtus, quandoque congenitus, tumque falſo nonnunquam ad ambigui ſexus conformationem relatus (†). Naſcitur omni cauſa, qua aut univerſum corpus, aut ſpeciatim partes genitales, praeter modum flacceſcunt. Unde calidae abu-

ſum,

(†) Mr. SAVIARD N. Recueil d'Obſervat. Chirurg. obſ. XV. pag. 70.

ſum, fluores albos diuturnos, partum laborioſum, neglectum a partu decubitum, &c. conſequi ſolet. Uterus quoque in modum ſcirrhi induratus, tumefactus, valde ponderoſus, vi vaginae illata, ſibi viam ad deſcenſum parat.

253. Vaginam praeſertim prolabi frequentiſſimum eſt, & modo quidem duplici. Vel enim ora circum circa relaxata, in modum botuli, varia longitudine, ex pudendis dependet: vel pars tantum aliqua tunicae ejus reſoluta deſcendit, quae non mature reducta, aëre, attritu, preſſione, irritata, nonnunquam in vastum tuber, ſarcomati ſimile, augetur, incautisque ſpecie prolapſi uteri imponit. Iisdem ceterum cauſis (252.), nec non rudiore cunni tractatione, coitu petulantiore &c. oritur hoc vitium, multisque incommodis moleſtum eſt.

Facile autem perſpicitur, memoratas (250 ad 253.) procidentias multimodis inter ſeſe complicari poſſe, aliamque ex alia conſequi, niſi principiis obſtetur.

254. Oculus πρόπτωσιν, aliis ἐκπιεσμὸν,

ἐξοφθάλμιαν pati dicitur, cum inflammatione, hydrophthalmia, aliave cauſa diſtentus, aut nato intra orbitam tumore preſſus, e ſede ſua prorſum vel ad latus propellitur, ut palpebris contineri nequeat. Cadit & palpebra ſuperior, nec attolli poteſt, muſculo, quo elevatur, reſoluto, diſſecto; vulnere frontis transverſo male curato; tumore quovis eam gravante, relaxante, expandente: quae βλεφαρόπτωσις. Lingua ſimilem in modum ore extruditur, mole ultra modum aucta, aut ſpaſmo rigefacta. Viſum & interiorem veſicae urinariae tunicam, exſolutam, per meatum urinarium protruſam, forma botuli aut ſacculi, foras prorupiſſe: haec Exocyſtis (*).

255. Multae praeterea internae partes, uti encephalon, pulmo, omentum, inteſtina, ſplen, &c. per vulnera & ulcera in cavitates penetrantia foras prodire poſſunt. Quo pertinet uveae oculi prolapſus, cum haec tunicula per corneae ruptae, inciſae, eroſae, aperturam pro-

(*) DE SAUVAGES l. c. pag. 104.

protruſa tuberculum excitat, σταφύλωμα, μυοκέφαλον, μῆλον, ἧλος, pro varia ſimilitudine dictum.

256. Aberrationum (225.) denique multiplex genus ſupereſt, quae partibus mollibus eum in modum accidunt, ut nec herniis, nec procidentiis, annumerari poſſint, haud minus tamen memorabiles; quia ſanitatis functiones ſaepe magnopere pervertunt. Viſcerum ſitus alienati, inteſtinorum contorſiones & nodi, teſtium intra abdomen aut ad inguina retentio, oris uterini obliquitas, &c. hujus loci ſunt. An & incongrua foetus ſub partu collocatio? An conceptus extrauterini?

257. Fatendum nihilominus, haud raro occurrere id genus errores, qui, ut enormes videantur, oeconomiam tamen nequaquam turbent, nec adeo inter morbos referri mereantur (38. 214.). Strenuum novi virum ſcroto vacuo, teſtibus in utroque inguine defixis, plurium liberorum patrem: & miles emeritus aetatem 72 annorum attigit, cujus cada-

cadaver omnes partes thorace & abdomine contentas, ſuis locis ita emotas exhibuit, ut, quae ſecundum communem naturae ordinem latus dextrum occupant, in ſiniſtro eſſent collocatae, & vicisſim (*).

258. Porro numerus partium vitioſe excedere aut deficere poteſt. Exuperantia raro morbus eſt, cum functiones non admodum laedat: ut ſextus digitus, tertius teſticulus, &c. Rerum vero, quae praeter naturam ſunt, uti verrucae, polypi, calculi &c. ratio hoc loco haberi non poteſt. Defectus tamen plerumque impedimento eſt, hinc morbis accenſendus, ſi in unica cadit inſtrumenta, aut & in illa, quorum gemina quidem vel plura corpus habet, ſed quae, ſi quod conſortium deeſt, hujus vicem reddere nequeunt. Levioris autem & maligni ingenii eſt ex eo, quod partibus quibusdam haud aegre caremus, inferre, praeter omnem utilitatem nobis a natura datas eſſe.

259.

(*) DU HAMEL Reg. Scient. Academ. Hiſtoria pag. 272.

259. Conformatio uti primario ad uſum, deinde & ad pulchritudinem comparata eſt, ita cum deflectit a naturae ordine, alias turbatis functionibus morbos parit, alias deformitates tantum innoxias, quae raro Medicum occupant. Haec igitur vitia qui dijudicare volet, cogitet, dimenſionis limites non in omnibus & ſingulis partibus adeo ſtrictos eſſe, quin multiplex varietas ſanitate illibata feratur (214); neque idem cuivis homini vel nationi pulchrum aut deforme videri.

260. Magnitudo etiam ſuos exceſſus ac defectus patitur, aut morbis, aut turpitudinibus annumerandos, qui tamen magis in ſingulis partibus, quam in univerſo corpore ſpectari debent. Sanitas ingentem ſtaturae humanae diverſitatem admittit, pumilioni apte conformato haud minus propitia, quam vaſto giganti. Quocirca ſimplex magnitudinis auctae vel imminutae morbus, qui ad totum corpus, ceterum ſanum, aequaliter pertineat, non datur. Nec, quae ex varia aetate ſolummodo profluit, quan-

quantitatis differentia in toto corpore hujusve partibus; etſi functionum imperfectionem creat; morboſa dici poteſt; quum naturae legibus conſentanea ſanitatis latitudine contineatur.

261. Simplex igitur auctae quantitatis vitium eſt Enormitas, cum pars immodico nutrimenti ſuae naturae appropriati appoſitu ultra, quam par eſt, augeſcit, conformatione, contextu atque materie ſanis. Naſus, lingua, auriculae, artus, ubera, teſtes &c. ſic quandoque excreſcunt. Puellae Leidenſis, quam ſaepius coram vidi, lingua cavo oris amplior, extra labia ad mentum uſque propendens, hinc intra thecam argenteam geſta, praeter magnitudinem, quovis alio vitio caruit, muniis tamen ſuis ſic ſatis idonea (†). Cadit etiam in viſcera hic exceſſus, nec ſemper innocuus eſt (*).

Debe-

(†) Vid. C. TRIOEN Obſerv. Medico-Chirurg. faſcic. pag. 142.

(*) Hepar enormi incremento, ceterum vitii ſenſibilis expers, non modo ventris viſcera gravaſſe, ſed dextram quoque thoracis cameram occupando, oppreſſis vitalibus, praematuram viro juveni intu-

Debetur itaque exceſſui nutritionis, quem affluxus humorum ad partem juſto major, trajectus difficilior, vaſculorum inertia, hinc nutrimenti accumulatio, aut & detritio ob motûs defectum ſolito minor, producit. Eo etiam, praeter alia multa, nutritionis in aliis partibus impedimenta conferre queunt. Conſtat mutuam parentum & prolium ſimilitudinem ad magnitudinem aeque ac ad formam ſeſe extendere. Quare credibile eſt, dari ſeminalem veluti diſpoſitionem cuivis homini ab ipſo ortu inſitam, quae tam univerſi corporis, quam ſingularum partium incrementum limitat; niſi ab adventitiis potentiis, quarum permultae incidere poſſunt, conturbetur. Inde apparens partium enormitas aliquando naſcitur, quae tamen reapſe non ineſt: ſicubi nimirum in corpore ad proceritatem diſpoſito aequabile ac legitimum partis alicujus incremen-

liſſe mortem dolens memini. Similia vid. L. B. VAN SWIETEN comment. in Aphor. H. BOERHAAVE T. V. pag. 595. An huc referendi veterum Μεγαλόσπλαγχνοι? Vid. FOESII oecon. Hipp. hac voce.

mentum quocunque vitio impeditur, ceteris partibus ſanis pro ſua natura tamen ita grandeſcentibus, ut cum illa comparatae modum excedere videantur. Sic in gibberoſis caput, vultum, artus ſuperiores & inferiores dicas enormitate laborare, ſi cum trunco corporis conferas: at vero hujus defectus in culpa eſt, nequaquam illorum exceſſus.

262. Tumorum natura magis compoſita eſt longeque major a ſtatu ſano deflexio. Sive enim topicos ſpectes in partibus ſingularibus, ſeu magis extenſos, quas hodie intumeſcentias vocant; utriusque generis excedens volumen ponit fere alienum quid, ſive fluidum, ſive firmum, partibus morboſe impactum, vitia humorum, meatuum, morbos inſtrumentarios alios, &c. diverſimode inter ſe complicata, quorum efficaciâ non tantum magnitudo augeatur, ſed materia quoque, conformatio, aliaeve qualitates ſenſibiles praeter naturam multentur. Tametſi igitur videri poſſint alterum ordinem morborum auctae mag-

nitudinis conſtituere; non eam tamen prae ſe ferunt ſimplicitatem, ut pro multifariis ſuis differentiis hoc loco commode explicari aut intelligi queant. Adde, quod exceſſus quantitatis, quem inter ſe communem habent, non ipſe morbus ſit, ſed ſymptoma, ſuo deinceps titulo (663, 664.) tractandum.

263. Par ratio eſt minutae quantitatis, quam aut labes inducit originaria ſtatim a partu, aut poſtea, ſerius, ocyus, ſeſe prodens; aut mutilatio mechanica tollendo partem inſtrumenti; aut multiplici vitio naſcens ſuccorum replentium, nutrientium, defectus; aut cauſa ipſam materiem ſolidam liquans, deterens, corrodens, diſſipans. Comitatur adeo, ut ſymptoma, morbos varios infra demum (665) enumerandos.

264. Denique & partes, quae in ſe ſpectatae vitio magnitudinis non laborare videntur, collatae cum aliis, proportione (212.) excedere aut deficere ita poſſunt, ut ea de cauſa homini major ad certos morbos proclivitas naſcatur, dici-

dicique debeat, ſi quidem id morbi nomen non meretur, ſeminium tamen morbi eſſe, quod alias ab ortu adnaſcitur, alias poſt demum ex oſſium praecipue affectionibus contrahitur. Conſtans proportionis diverſitas, quam ſexus & aetas monſtrat, non pulchritudini tantum, ſed & utilitati ſervit, nec ſemper quaslibet alienationes, ſalvis functionibus, ferre poteſt.

Morbi Fluidorum.

265. HUMANI corporis molem longe maximam ex fluidis conſtare, uti Chemia docet; ita his ad exequenda vitae & ſanitatis munia haud minus opus eſſe, quam firmis partibus, ex Phyſiologia certum habetur.

266. Nec perinde eſt ad functionum integritatem, qualis humor corpore contineatur, aut qua copia, quove loco ſit, moveaturne an ſtagnet, retineatur an excernatur: ſed habent iſta omnia ſuum quoque a natura conſtitutum modum, a quo ſi deflectunt, morbus imminet.

267. Itaque, expoſitis ſolidorum vitiis, affectionum, quae in humores cadere poſſunt, doctrinam ſimili methodo (122.) nunc quoque tradi oportet. Fatendum quidem, veteres haud adeo male iisdem inter morborum cauſas locum dediſſe; quum ſolitariae plerumque illibata ſanitate aliquamdiu ferantur, nec niſi laeſis tandem ſolidis in morbum erumpant. Rationes tamen (123. 124.) datae praevalere videntur.

268. Humores corporis humani a Pathologo vel in ſe ipſis ſeorſum, vel comparate ad partes firmas, quibus continentur, ſpectari poſſunt. Utroque modo ingens vitiorum numerus occurrit, quorum illa abſoluta, haec relativa, dicere, ſingulasque claſſes in ſua porro genera diſtribuere liceat. Ordinem pertractatio prodet.

Morbi Cohaerentiae in Humoribus.

269. OMNIBUS fluidis commune eſt differre a ſolidis. Differunt autem ſola materiae cohaeſione (150.), cujus exiguum

guum quidem, attamen aliquem habent gradum. Cohaeſio nulla non fluidi minus, quam ſolidi, conceptum tollit: uti contra auctior fluidum in ſolidum mutat. Hujus igitur dotis, ut ſimpliciſſimae, manifeſtiſſimae & maxime univerſalis, hic primum ratio habenda (†).

270. Vis cohaeſionis non eadem ſecundum naturam obtinet in omnibus & ſingulis humani corporis humoribus: ſua cuique data eſt, qua, quibus deſtinatur, muniis aptiſſimus reddatur. Fluiditatis ideo ſcala haud ſecus, quam firmitatis (154, 155.), multos comprehendit gradus valde differentes, ſive ſuccos diverſos ejusdem hominis inter ſe compares, ſive eosdem ſpectes in diverſa aetate, ſexu, temperamento, vitae genere, &c. Nimirum ſuos ſibi humores propriis viribus fabricat corpus ſanum, hinc ſuum ad

(†) Quando dubitare licet, utrum corpuſcula naturam fluidam conſtituentia reapſe inter ſe mutuo contigua ſint, videri forſan poſſit minus apte illorum cohaeſionem praedicari. Nec intercedo, ſi cui libet, niſum in cohaeſionem, aut attractionem potius appellare.

ad modulum fingit. Haec ſani morboſique in iſto genere menſura (155, 156.).

271. Cohaerentiae inter particulas humorum duo ſunt vitia, exceſſus ac defectus. Haec tenuitas, diſſolutio; illa tenacitas, ſpiſſitudo, lentor, dicitur. Utraque aut univerſos humores, aut ſingularem quendam occupat, toti corpori, aut parti modo, nociva.

272. Qui conſiderat, naturam non fruſtra hominis ſani liquoribus diverſiſſimos cohaeſionis gradus tribuiſſe (266.); his auctis aut imminutis pro rata decreſcere aut augeri fluiditatem; pro hujus autem ratione pariter minus magisve expeditos reddi humores ad motum, tranſitum per canales, diviſionem, mixtionem, adhaeſionem, abſterſionem, ſecretionem, excretionem &c.; qui dein cum his confert multifaria munia, quae pro oeconomiae humanae ejusque functionum integritate obire debent, eum latere nequit damnoſa utriusque mali (271.) poteſtas. Ut merito quis miretur, potuiſſe & hujus rei inter Medicos controverſiam eſſe.

273.

273. Conditionum generalium, a quibus fluiditas noſtrorum humorum pendet, idea ad intelligendam ejus vitiorum naturam praelucebit.

274. Ex quo per experimenta Petropolitana tandem conſtitit etiam argentum vivum, intenſo frigore, in ſolidum metallum denſari; haud dubium ſupereſt, fluidorum, quae contrectabilia ſunt, nullum ſine aliquo caloris gradu exiſtere, ignemque vel maxime requiri, ut fluiditas iſta efficiatur, conſervetur. Quod ipſum etſi de humoribus C. H. pariter affirmare licet & ſcire juvat; non ſufficit tamen Medico, cujus intereſt id, quod fluida illorum natura ſibi proprium habet, ſcrutari. Haec itaque notentur.

274* Humores noſtri omnes & ſinguli, quos ſenſuum ope examinare datur, non ſimplices ſunt, ſed ex diverſa materie mixti, parte tantum aliqua ex ſe fluidi, altera parte ſolideſcunt; ut craſſamenti fluor vehiculo interfluenti debeatur, hujusque ad illud varia proportio diverſos fluiditatis gradus conſti-

tuat, altero alterius cohaeſionem moderante. (146, 147.).

275. Pars fluida mera fere aqua eſt (132. 133.), qua demta reliquum ſpisſeſcit. Unde quo tenuior craſſiorve humor eſt, eo plus minusve aquae exhibet.

276. Craſſamentum ex triplici materie, ſalina, inflammabili, terrea, (134. ad 137.) coalitum, per aquam varia proportione diffuſum, inde concreſcere non potens, hanc viciſſim ſua quoque ſpiſſitudine plus minus inviſcat.

277. Differentiam itidem facit mutua proportio trium materierum (276.), quae craſſamentum efficiunt. Abundans terra & phlogiſton magis inſpiſſant.

278. Eſt & mucoſum quid in humoribus, lentum, in fila ductile, gummi vegetantium utcunque ſimile: quae craſſamenti portio minus oleoſa, mixtione ſingulari blanda, tenax, ſimulque, dum ceteris materiebus concorporata eſt, aquae amica & bibula, ideo vel magis etiam hîc conmemorari debet, quia adhaeſione ſua fluorem lubricum efficit,

eo

eo quidem viſcidiorem, quo magis abundat, ſic velut glutinis vice fungens, quo ceterae humorum moleculae in aequabili communione inter ſeſe contineantur.

279. Legitimae iſtarum materierum (274. ad 278.) proportioni accedens mixtio aequabilis, quam motus & calor moderatus praecipue conſervant, ſuam cuivis humori conſiſtentiam determinat.

280. An etiam ſphaerica molecularum figura, quam microſcopium ex parte detegit, minimos contactus admittens, ad leviorem cohaeſionem diſponit? Multa ſunt, quae dubitare jubent. Videas & globulos ſanguinis, cum preſſi aliam induunt formam, non cohaereſcere: nec certe, niſi interfluente vehiculo diſparati, fluiditatem tuentur. Oleum non ideo fluidius eſt, quia ſeſe in ſphaerulas colligit cum aquoſo latice ſubactum. Ceterum qualem particularum figuram fluida homogenea prae ſe ferant aut exigant, Phyſici determinent; modo ex vero poſſint. Subtilitas iſta mechanica in liquo-

quores humanos, quorum natura heterogenea eſt & ex diverſae naturae corpusculis compoſita (274*), minime quadrat, nec ſane quidquam utilitatis Medico promittit.

281. Liquet hinc multa eſſe, quorum concurſione juſta humorum fluiditas naſcitur, hujusque adeo vitia in varias abire ſpecies, a Medico probe diſtinguendas.

282. Spiſſitudo (271.) quidem alias defectum ponit aquae, quo fit, ut craſſamenti particulae inter ſe nimis propinquae tenacius cohaereſcant (275, 276.). Potus parcior, cibi ſicciores, excretiones lymphaticae auctiores, diſſipatio humidi per motum, calorem, &c. abſorptio aut reſtagnatio ejusdem a craſſamento ſeparati, id malum producunt.

283. Naſcitur & iners gluten in humoribus, cum craſſamenti pars mucoſa (278.) ultra modum increſcit. Haec, aquae amans, hujus quoque abundantem copiam imbibere ac inviſcare poteſt. Unde ſpecies haec tenacitatis a priori

(282.)

(282.) diverſiſſima ortum habet ex alimentis glutinoſis, coctione debiliore, circuitu humorum languente, intermiſſo motu animali, frigore, retentis excrementis mucoſis.

284. Craſſamentum porro ſuperpondio ſuae terrae (276.), in qua vis cohaeſionis maxima (142.), laborare poteſt, atque hinc tenacitas naſci peſſima, ſicubi & aquae defectus (282.), ut fieri aſſolet, acceſſerit. Diſcrepat autem hoc vitium pro vario terrae cum materie ſalina aut oleoſa connubio. Acor inhaerens ſtipticum producit concrementum, quo vel aquoſus etiam latex ſolideſcit. Pingui obvoluta terra piceam in amurcam abit, quae, reſinae in modum, aquam reſpuens tenaciſſime vaſis adhaeret aegre abſtergenda. Terreſtria, dura, ſicca, auſtera, adſtringentia, farinoſa non fermentata, glutinoſa, pinguia, coagulantia, refrigerantia, ſtupefacientia, titulo cibi, potus, medicamenti, veneni, ingeſta materiem dant, cui ſi junguntur potentiae (282.), quae mobiliora expellunt, craſſiora ſigunt,

gunt, tanto citius certiusque humoribus iſta labes inducitur.

285. Effectus generales ſpiſſitudinis facile perſpiciuntur: primarii ſunt tardior humorum per canales tranſitus, hinc ſtagnatio, obſtructio, infarctus, ſecretionum ac excretionum impedimenta, multifarium denique tumorum genus.

286. Alterum cohaerentiae vitium, tenuitas humorum (267.), quae fluiditatis exceſſum ponit, haud minus multiformis eſt, hinc pro differentiis ſuis ordinate exponenda.

287. Prima eaque ſimpliciſſima ſpecies aquoſa dici poteſt, cum ortum debeat aquae humores inundanti, qua reliqua principia nimis ſoluta & diffuſa in moleculas juſto minores, laxius cohaerentes, tenuantur. Sequitur abuſum aquoſorum, maxime calidorum, internum, externum; vitam deſidem in aëre humido; ſolidorum debilitatem (157.), torporem (196.); evacuationes nimias; hinc circuitus vitalis languorem; caloris nativi defectum; retentionem excrementi

menti aquosi. Producit autem suas vicissim causas, solida inundata infirmando (162.), torpefaciendo (198.), hinc tumores aquosos, frigidos, omniumque functionum lentorem. Huc & referatur illa nimiae fluiditatis species, quam crassamenti penuria infert, parte aquea idcirco minus inviscata (276.). Longa inedia, victusve ratio pro vitae gradu modove parcior justo ac tenuior, sic depauperare humores potest.

288. Altera tenuitatis species, composita, acrimoniam aquae junctam habet, cujus vi solvente & attenuante terreum, mucosum ac oleosum crassamenti magis divisum, vehiculo aqueo nimis dissolutum dilutumque, arctiorem cum hoc copulam init atque adeo a mutua cohaesione prohibetur. Acre insuper, sicubi salinae est indolis, amicum aquae, hanc trahit aegriusque dimittit. Nascitur dissolutio haec ex acri multum variante, vel inquilino, abundante, magis evoluto, corrupto; vel alieno cibi, potus, aëris, medicamenti, veneni, miasmatis, con-

contagii, ingeſto vel foris admoto, noto vel ignoto: qua de differentia ſuo deinceps loco dicetur. Tum quoque de effectibus inde oriundis conſtabit, ut qui pro acrimoniae diverſitate multum diſcrepant. In genere tenuis humor, valde meabilis, acri ſuo ſimul irritans, rodens, facili e vaſculis elapſu haemorrhagias, diarrhoeas, ptyalismum, urinas & ſudores colliquantes, ecchymoſes, maculas, exanthemata, puſtulas, pluresque alias circulationis, nutritionis, ſecretionum ac excretionum turbas inducit.

Acritates morboſae Humorum.

289. Quodsi porro humores ſpectentur, uti in homine ſano inſunt, facile liquet, non ſola fluiditate ſuis aptari muniis; ſed requiri alias inſuper dotes, easque vel communes omnibus, vel ſingulis proprias, quibus & ab aliis liquoribus non humanis, & inter ſeſe diſcrepent.

290. Communium princeps eſt Blandities, quam paucis modo exceptis, qui ob aliquam acritatem etiam excretioni deſti-

destinati sunt. Illi igitur oppositum vitium acrimoniae, cum & frequentissimum sit, & multiplex, multisque modis damnosum, singularem meretur attentionem.

291. Acre in genere ratione corporis humani dicitur, quidquid pungendo, secando, rodendo, solidorum cohaesionem solvere, partibus vi sentiendi praeditis dolorem inferre, & vi vitali (170.) animatas ad contractionem stimulare valet. Aliud Mechanicum est, aliud Chemicum, hujusque obscurior vis agendi ex manifestiore illius utcunque intelligitur.

292. Acris Mechanici vis solvens, dolorifica, stimulans, ponit corporeae massae (1) figuram angulosam acutam, qua penetrabilis sit & omnem sui motus vim in pauca modo puncta corporis, quod ferit, imprimat; (2) duritiei gradum, comparate ad corpus feriendum, majorem; (3) motum denique, quo in sese mutuo incurrant.

293. Chemicae acritudinis quanquam subtilissima fabrica aciem sensuum effugit;

git; ob effectuum tamen similitudinem non plane dispar ratio esse videtur. Rigiditatis, acuminis, motûs, ideae & hîc concurrunt, sed sano sensu, nec subtilius, quam verius, adhibendae. Actioni hujus acris favet fluor: ut adeo rigiditas nequaquam in universa massa, sed in minimis ejusdem particulis duntaxat ponenda sit. Nec & harumce figura exacte determinari potest, quae forte in alio atque alio acris genere diversissima est, nec profecto tam absolute angulosa requiritur, quin & alia concipi queat. Motum denique haec acria non tam aliunde praestolantur, quam insita sua agilitate excitant, ab irritatâ tamen vi vitali (170.) simul adjuta.

294. Quocirca patet posterioris tantum acrimoniae (293.) rationem hoc loco haberi; ut quae sola humores ita inficere possit, ut mutua permixtione partem eorum constituat.

295. Hujus vero multiplex origo clarius innotescet, si, quibus ad eam avertendam natura utitur, adminicula prius intelligantur.

296.

296. Primum quidem, quos homini cibos potusque in alimentum deſtinavit natura, blandi ſunt, mites, nec eminenti quodam acrimoniae gradu pollent. Doceant fructus, cerealia, legumina, carnes, piſces, aqua &c. Luxus demum acria, aromatica, ſpirituoſa, ſalina, amara, rodentia, &c. in culinas ac cellas convexit, gulae irritamenta malis innumeris famoſa.

297. Corpus praeterea, qua oſtiis poriſque patens introitum alienis concedit, janitore ſenſu cuſtoditur, qui ab appulſo acri irritatus motus ciet, quorum efficacia conſtrictis viis hoſtilis materies excludatur, aut aliquo usque admiſſa rejiciatur, ſaltem majore humorum affluxu, vi ſtimuli concitato, diluta ac obtuſa utcunque miteſcat.

298. Quum tamen & perſonata acritas ſubdole irrepat, quae poſitâ intus larvâ ſeſe explicet; & blanda quoque tum vi actionum vitalium, tum errore multiplici, intra corpus degenerare queant; immo materie ſalina, cui acre po-

tiſſimum debetur, etiam ſecundum naturam (136.) undique perfuſi ſimus; huic quoque inevitabili periculo remedium praeſto eſt ſolicita blandi & acris permixtio, hujusque paucioris per abundantem illius copiam facta velut ſuffocatio. Enimvero, ſi quatuor ſpectes principia (275. 276.), nuſpiam in humoribus micula datur ſalis, quam non & terra obtundat, & phlogiſton molliat, & plurima diluat aqua. Lenis inſuper mucus (278.) per omnia ſeſe diffundit, acri mitificando, illituque adverſus idem muniendis ſolidis, aptiſſimus. Nec diſpar eſt pinguedinis humoribus remixtae utilitas. Idcirco etiam ad ingerendos cibos potusque fame ac ſiti compellimur; ut non defectui ſolum, ſed etiam acri, quod ex inedia ſubnaſcitur, blando chylo occurramus. Crudum vero, quod in illis eſt, itidem nonniſi per ſubtiliſſima oſcula, hinc minimâ ſenſim quantitate, in interiora corporis admittitur; ut plurimo mox humore inquilino obrutum, tectam, qua forte pollet, acritatem ex-

ſerere

ſerere nequeat. Motus denique perpetuus, moderato calore adjutus, mixtionem aequabilem curat conſervatque, nec acre ſine blando ſeorſum eſſe ſinit.

299. His vero omnibus nondum ſatis tutum corpus ſua etiam obtinuit emunctoria, per quae, quod intro admiſſum domari nequit, aut quoquo modo intus evolvitur, acre maturè, priusquam noceat, eliminari poſſit. Immo nec ordinariis, quorum perpetua eſt in ſanitate functio, contenta natura, ſicubi ex acri inteſtino aegrotat, etiam inſolitis utitur viis modisque, quibus ab illo ſe liberet (vid. 19, 637, & ſeq.).

300. An & naturae humanae facultas ineſt, moleculas acres, detritis aut intropreſſis angulis, in ſphaerulas tornando blanditiem creandi? Non ſatis conſtat ſpecioſam ideam aequaliter in fluidam ſolidamque acrimoniam quadrare. Credibilius profecto, mixtione Chemica (298.) magis, quam Mechanica rotundatione, id opus perfici.

301. Ex his itaque perſpicitur, primum

mum morbofi acris fontem fitum effe in multiplici commercio, quod homini vivo cum rebus externis intercedit (6.). Aër, cibus, potus, medicamenta, venena, miasmata, contagia, multifarium acre fic in humores a foris, per diverfas vias modosque, invehunt; maxime, fi blando fub vehiculo clam irrepit; aut varia corruptione, mixtione, fecefſione, intus evolvitur (298); aut, qua intrat, torpidior eft vis vitalis (297), vel impetu majore fuperatur.

302. Nafcitur & acre, cum fanum corpus neceffaria alimonia (298.) non reficitur, eoque citius, quo vigor vitalis major: is enim non diffipat modo blandiora, fed & materiem falinam extricat acuitque; ut ideo pabulo demulcente egeat. Inde languentes aegri longe diutius, quam fani, inediam ferunt: animalia hyeme fopita, fine alimonia, minimum fuae vitae gradum confervant.

303. Huc porro referatur humorum circuitus naturae modum excedens, cui immoderatior calor fe comitem jungit.

Neu-

Neuter diu tolerabilis, quin aqua avolet, & mite oleum cum ſale acreſcat.

304. Stagnatio itidem naſcentem ex aequabili mixtione blanditiem (298) in plerisque noſtris humoribus pervertit. Inde promptuaria acritatum in partibus ſingularibus oriuntur, quae noxas quaquaverſum diffundunt.

305. Nihil tamen acrimoniae ingenerandae magis favet, quam anomalia illorum motuum, quibus coctiones, ſecretiones ac excretiones perficiuntur. Cruditas hinc, multiformis per ſpontaneam corruptionem in acre degeneratio, incongrua ſeparandorum permiſtio, aut miſcendorum ſeparatio, retentio materiae acris excrementitiae majorque exaſperatio, utilium, quae ſua blanditie acria diluunt ac temperant, excretio, aut ob confuſas ſordes depravatio, & quae ex his profluunt, innumera humorum vitia. Documento ſint noxae ex animi motibus oriundae.

306. His fontibus ortum acre, motu ac calore vitali incitatum, pruritus in-

 fert,

ſert, dolores, ſpasmos, convulſiones, irritatis ſolidis motus humorum irregulares, conſtrictis canalibus immeabilitatem, eroſis ecchymoſes, evacuationes nimias, puſtulas, ulcera, cariem, atrophiam, multasque alias functionum perturbationes. Haec quidem omni humorum acrimoniae communia ſunt. Habet autem & unaquaeque, ut natura diſcrepat ab aliis, ſuam ſibi privam inſuper efficaciam. Quin & origo ſingulis non eadem eſt. Unde, praemiſſis generalibus, ſpeciatim quoque pertractari merentur.

307. Acor primis maxime viis infestus, tempore & ſanguinem humoresque inde deductos ſubiens, naſcitur ex uſu immoderato acidorum aut aceſcentium, quae viribus corporis non ſubiguntur; aut quia ex ſe indomabilia ſunt naturae humanae, aut ob virtutis coctricis impotentiam. Debilitas igitur (157.) ſolidorum univerſalis, aut privata viſcerum primae digeſtionis; irritabilitas (190.) regulares illorum motus concitatis ſpasmis turbans; inertia defectusve ſuccorum

rum praeparantium, maxime bilis; circulationis & caloris naturalis languor, inopiae boni ſanguinis, neglective motûs animalis conſecutio &c. eo diſponunt: ut pateat, cui maxime aetati, ſexui, vitae generi, hoc acre frequentius eveniat? An etiam haereditariâ connatâve labe contrahitur? Videas foeminas, dum uterum ferunt, graviter acido laborantes, ſtatim a partu melius habere, infantem contra miſerè eodem affici, quin & interire; tametſi lacte materno non utatur? An & nocentes dantur potentiae, quae in C. H. vivum agentes, acidum ſingulare phoſphoricum, quod Chemici ſua arte ex fluidis non minus, quam ex ſolidis animalium (145*) proliciunt, ſic extricare queant, ut exſolutum pro ſuae naturae viribus morbos inducat? Dum acidi iſtius origo inter problemata chemica merito adhuc numeratur, malim ne conjecturae quidem locum concedere.

308. Qui hoc vitio laborant, his, praeter modo memorata (306.), acido aquam trahente, retinente, alcaleſcens natura-

le, quo phlogiſton ſanguinis evolvitur, ſupprimente, terram ſolvente, pallet, friget corpus, laxantur ſolida, flexile (160. 3) & fragile (161. 4.) forſan in oſſibus naſcitur, vigor circulationis, virtutisque vitalis, minuitur: unde craſis humorum vitiata, ineptitudo ad aequabilem circuitum, aſſimilationem, nutritionem, aliaque mala innumera.

309. Acerbi hinc perſpicitur natura, materies, & nocendi vis. Naſcitur enim ex acido in multam terram defixo, jungitque acrimoniae ſpiſſitudinem, qua humorum coagula, obſtructiones refractariae, vaſorum conſtrictiones, &c. creantur (284. 285.).

310. Acre alcaleſcens, volatile, purum, in humores inducitur abuſu vegetabilium acrium, quae hoc ſale ſcatent; tum & eorum, quae nativo ſani corporis ſali admiſta alcali volatile ex eo evolvunt: cujusmodi ſunt ſales lixivi, ſapo, calx viva &c. Aromata quoque calidiora, multum quotidie ingeſta, dum perpetuo ſtimulo exagitant, ignea vi ſales no-

noſtros in id acrimoniae genus acuunt. An forte & venena quaedam huc referenda? Actioni eorum favet calor intenſior.

311. Proprium huic acri eſt humores, diſſoluto craſſamento, nimis attenuare; ut incitato ſimul motu, irritatis ſolidis, eroſis canalibus, vix coërcendi hac illac effluant: unde quae porro conſequantur mala, pronum eſt eruere (288).

312. Putredo, affinis quidem priori vitio (310.), nequaquam tamen confundenda, compoſitum notat acrimoniae genus, quo affecti humores ſimul & ſalem habent volatilem alcalinum, & oleum huic permiſtum acre, foetidum. Utriusque materiae, maxime tamen poſterioris, corruptio demum putredinem conſtituit: haec ideo uti nunquam non foetorem comitem habet; ita nec niſi corporibus competit, in quibus natura oleoſa ineſt. Simplex alcali volatile etiam putrorem antevertere poſſe PRINGLII experimentis certum eſt.

313. Ex diverſis ideo cauſis etiam naſcens

ſcens pro fundamento habet ſpontaneam corporis noſtri in hoc vitium proclivitatem (149.), in qua tum fovenda, tum ab exceſſu prohibenda, mirabilem perpetuo ſolertiam natura oſtendit. Materiem itaque huic corruptioni praebent ipſi humores ſani; victus deinde animalis, ſponte aut vi praeparationis in putredinem pronior; aquarum, aëris, putror corpore ſuſceptus; nidulantes in primis viis vermes; fomites ulceroſi, carioſi, cancroſi, gangraenoſi, &c. tabo in humores effuſo inficientes. Excitant autem & accelerant motum ſepticum calor ingens, maxime humidus, calor ſubito ſuccedens frigori glaciali, agitatio nimia, ſtagnatio, aër non renovatus, cibi potûsque vigente vita defectus, ſuppreſſa excrementorum ejectio, medicamenta, venena, miasmata, contagia, quae, etſi per ſe neutiquam putrent, vi tamen fermentali aut ſtimulante, admiſta humoribus, ſolidis vivis applicata, ocius, ſerius putredinem inducunt.

314. Nata haec acrimonia, vitae infe-

fe-

festissima, humores dissolvit, acuit, ad nutriendum ineptos reddit, pingue eliquat, rancore inficit, solida irritat, erodit, tabefacit; hinc febres acutas, putridas, contagiosas, malignas, inflammationes, exanthemata, gangraenas, sphacelos, circulationis, secretionis, excretionis, omniumque functionum turbas creat, saepe nec natura, nec arte superandas. Tetra quippe lues, corpore semel suscepta, & pabulum suum circum circa in promptu habet, quod vi septica sibi assimilet, & ipsis vitae actionibus magis incitatur (313): hinc subdolè gliscente malo, oppressis subito naturae viribus, medicati ejus motus (101) aut deficiunt, aut debiles minusve congrui plus etiam nocent, quam prosunt (104).

315. Salis cibarii abusus, maxime cum potio aquae parcior est, nec sufficiens illius per urinas evacuatio, acrimoniam muriaticam per humores diffundit. Horum inde dissolutio, gravitas major, aquosae mucosaeque partis exasperatio, circulationis calorisque nativi augmentum

tum, pruritus, rubores, erosiones, putrida carnium tabitudo, aut majore excessu, impacto in terram sale, durities inflexibilis.

316. Par fere ratio est acrimoniae ammoniacalis, quae salis nativi, aut huic adfinis, superpondium in nostris humoribus ponit, nascique potest, cum excretio salium legitima, per urinae potissimum vias facienda, quoquo modo supprimitur, aut exsuperans alcalescentis vel acidi salis copia (307. 310. 312.) salutari oppositi salis usu cicuratur.

317. Hae quidem manifestiores sunt & frequentiores, quibus humorum massa inficitur, acritates. Multae supersunt aliae, quae aut ad singulos tantum humores pertinent, suo deinceps loco exponendae, aut commodius inter potentias nocentes (76. 419.). recensentur.

Morbi humorum ex vitiata fluidi cum spisso cohaesione.

318. SI porro cogites, requiri, ut inter diversas materias, ex quibus permixtis

mixtis humores constant (274* & seq.), aliquis detur adhaesionis gradus, qui mutuam mixtionem moderetur, caveatque tam divortium justo facilius, quam nimis difficilem aliarum ab aliis secessionem; novum sese offert vitiorum communium (289.) genus, cujus posterior species quidem ex supra dictis de spissitudine humorum (282 ad 285) sic satis intelligi potest: at prior utique singulari titulo meretur considerari; quia vixdum a Pathologis annotata, non raro tamen in praxi obvia est; utroque autem consistentiae vitio in humores inducto duplicem malorum diversissimorum fontem aperit.

319. Fac portionem fluidam cum crassamento (274.) laxius justo cohaerere; mutua secessione nascetur hujus inspissatio, inertia, & reliqua mala, ante (285.) recensita. Tenuis contra pars, vasculis haud rite coërcenda, perspiratione, sudore, urinis, alvi excretione, salivatione, praeter modum auctis, e corpore, non sine multiplici noxa, effluet (288.),

(288.), aut in cavitates majores minoresve congesta, stagnans, varias hydropum species producet.

320. Prout autem crassamentum quoque diversimode a naturali sua crasi deflectit, vitiata aut proportione, aut indole suarum partium (276); ita ex secessione nascens concretio (319.) alia atque alia erit. Exsuperans mucus (278) viscida, gummosa, pultacea, dabit spissamenta: abundans evolutumque phlogiston pinguia, sebacea, resinosa, amurcosa: copiosior denique terra, ob parcius oleum macilentior, forsan & infixo propius sale acido stiptica (284), haud sat solubilis, cum de aquoso latice elabitur, calculos, tartaros, osseas lapideasque partium indurationes generabit.

321. Difficile fuerit omnes explanare modos, quibus ista affectio in humores invehitur: credibile tamen magnam partem deberi erroribus in diaeta diu multumque admissis, coctionum vitiis, vehementibus aut diuturnis circulationis ac motuum vitalium turbis, febribus inter-

termittentibus longinquis, anomalis, malignis (*), affectibus ſpasmodicis, excretionibus inordinatis, &c. Quo & retuleris forte haereditatem.

Morbi Humorum Singulorum.

322. PLURIMA ſunt, quibus ſucci C. H. inter ſeſe diſcrepant, eaque praecipua; quum ſuis quemque muniis aptum reddant. Quocirca & multifarii in hoc genere occurrunt a ſtatu naturali deflexus, tam ob frequentiam, quam ob perpetuum fere cum vitiis univerſalibus nexum, apprime notandi; ut ideo ordine pertractari mereantur.

Chyli vitia.

323. CHYLUS primarum viarum pro materie habet ſuccum ex cibo potuque ingeſtis prolectum, liquoribus inquilinis, qui in hanc officinam confluunt, permiſtum, aëre, calore, virtute organorum primae

(*) Confr. H. BOERHAAVE Aphorism. §. 753. & G. v. SWIETEN Commentar. in hunc locum T. II. pag. 518.

M

primae digeſtionis mutatum. Naturam ergo eorum, quibus conſtat, & virium, quibus mutatur, gradum ſequitur, duplicique hoc ex fonte vitioſas non minus, quam laudabiles, trahit qualitates.

324. Quum vero nutritioni deſtinatus per univerſum corpus diſtribui debeat, vitiatus non primis tantum viis nocet, ſed labem quoque ſuam in omnes humores, quin & in ſolida diffundit; ut merito plerarumque cacochymiarum & cachexiarum origo inde repetatur.

325. Acrimonia acida, ſuis ex cauſis nata (307.), in chylo frequens, ventriculo ac inteſtinis irritatis producit ructus acidos, cardialgiam, voracitatem, flatus, tormina, ſpasmos, pyroſin: bilem praecipue enervat, virore inficit & acore, qui hinc ad feces etiam alvinas deducitur, toti inteſtinorum tractui non ſolum, ſed per ampliſſimum hujus officinae conſenſum univerſo etiam corpori infeſtus: acri denique in ſyſtema circulationis delato oriuntur mala (308.) enumerata.

326. Chylus auſterus generatur ex ingeſtis ſimilibus, immaturis, acerbis, vinis auſteris, abuſu abſorbentium, adſtringentium, coagulantium; maxime ſicubi copioſo liquore non diluuntur, inque debili corpore nec vi diſſolvente bilis, nec valido motu animali, tenuantur. Producit dolores in primis viis ſtringentes, algentes, anxietatem; introitum in lactea ſibimet impedit; hinc reſtagnans, cum fece miſtus immeabili, tum ſuo privat nutrimento corpus, tum ſcybalis intra coli ſacculos coactis, alvo pertinaciter adſtricta, colicas ſpasmodicas, haemorrhoides & harum conſecutiones creat; aut intro admiſſus glandulas meſenterii obſtruit, vitioque in reliquos etiam humores diducto noxas (285, 309.) infert.

327. Putridi, nidoroſi, in hoc ſucco multiplex origo (312, 313.). Id ſemel ſuſceptum ubi menſtrua primae digeſtionis, praeſertim bilem, infecit, tubique alimentaris parietes ſuá mephiti imbuit, vi ſeptica dein in ingeſta graſſatur, late-

que per corpus ſe ſpargit. Inde ructus nidoroſi, ſordes putridae oris, linguae, faucium, ſitis, proſtratus appetitus, nauſea, vomitus, anxietas, calor moleſtus, diarrhœa putrida, aphthae, raptoque in interiora putrore mala ſupra (314.) memorata.

328. Nec raro rancor chylum infeſtat, degeneratio ſui generis, ſuccis pinguibus vegetabilium & animalium natura blandis, inſipidis, nec odoris, propria, qua occultum in iis acidum evolvitur & mirifice attenuatis, velut igneis, materiae oleoſae particulis ſociatum ita acuitur, ut odorem ſaporemque acerrimum, & vim ſtimulandi, rodendi ac urendi, ſimulque majorem volatilitatis gradum conſequantur. Unde liquet compoſitum quidem ſalinae oleoſaeque acritudinis genus pariter hîc locum habere, atque in putredine (312); at ſi naturam utriusque ſpectes, longe diverſum (*). Naſcitur illud in primis viis ex in-

(*) Vid. I. D. Hahnii in hanc rem experimenta & obſervationes in diſſertat. inaugur. D. Grüll de Rancore & morbis ex rancido. Lugd. Bat. 1777.

ingeſtis pinguibus, ſracidis, rancidis, elixis, aſſis, toſtis, frixis, per menſtrua primae digeſtionis non ſat ſubactis, calore nimio interno aduſtis &c. ſtomachoque ſemel fracedine aut putrore imbuto ſeſe multiplicat & propagat. Facit autem cardialgiam urentem, ructus ac vomitiones materiae pinguis, rancidae, amarae, aut & acris acidae, cauſticae, inflammabilis, horrorem ciborum, ſitim ſummam, ſiccitatem gutturis, calorem anxium, alvum conſtipatam; alias & bile eodem vitio corrupta, acerrima, tumultus officinae cibalis cholericos, colicos, feces pingues, fervidas, olidiſſimas, urinam flammeam, acrem, calidam, ſpumoſam, cutem aridam, aut perſpirabile mephiti rancida infeſtum, febres ardentes, eryſipelata topica, vaga, eruptiones cutaneas variae formae, inflammationes acres, vix reſolvendas, hisque longe pejora ſymptomata, ſicubi & pinguedinem corporis ſimili tandem vitio imbuerit (375, 460.).

329. Chylum nimis glutinoſum cre-

ant farinacea cruda, pultacea, frigida, tenacia, gelatinosa, pinguia, austera, diu multumque ingesta, defectu aut inertia liquorum digerentium, imminutis viribus coctricibus, languore circulationis, omisso motu animali, non rite subacta (283, 284.). Ex quo vitio prostratus appetitus, repletionis sensus; nausea, vomitus glutinis; salivae, bilis, ceterorumque hujus officinae menstruorum inviscatio, hebetatio; ventriculi ac intestinorum laxitas, inertia; secretio & absorptio chyli impedita; alvus tarda & sine dolore tumens; acida, putrida, rancida ex restagnatione corruptio; mesenterii obstructio, muci in omnibus humoribus abundantia (283.), &, qui hinc profluunt, effectus (285.) nascuntur.

Lactis Dyscrasiae.

330. CHYLUS porro in transitu ad systema sanguiferum copiosa prius lympha dilutus, cum sanguine dein mistus subactusque, aliquamdiu post nutricis uberum apparatu lac daturus hujusque adeo

deo naturam adeptus, nondum plene coctus, ut ingestorum, unde paratus est, indolem etiamnum prae se fert, ita nec vitia ejus, in primis viis contracta, coctione secunda facile corriguntur (324). Cum vero lac spontaneo suarum particularum nisu in triplicem diversae naturae materiem secedat; cremorem puta, serum & caseum; horumque prior depuratione butyrum exhibeat rancori obnoxium; serum plurima polleat aqua, solutum continente salem saccharinum, qui in acorem vergit; casei denique natura tum coagulabilis, tum putrescibilis, gluten animale referat; inde vel magis etiam apparet, alienationes illas non minus in lacte, quam in chylo, locum habere atque ex ante dictis (325 ad 329) posse intelligi.

331. Habent insuper diversae lactis materiae (330) justam, etsi non semper exquisite eamdem, inter sese proportionem mixtionemque aequabilem & congruam cohaesionem; ut liquor in speciem homogeneus, suas tamen in partes sepa-

ſeparabilis, naturae finibus ſufficiat. Credibile igitur poſſe & proportionis vitia in illis naſci, quae requiſitas chyli dotes pervertant; & cohaeſionis mutuae gradum augeri nimis minuive, ut tardius aut citius, quam par eſt, a ſe mutuo ſecedant. Applicentur huc ſupra expoſita (274. ad 280. 282. & ſeq. 318. ad 321.) An pingue in lacte abundans, laxiusve cum ceteris illius particulis cohaerens, cauſa nimiae obeſitatis? Pinguedinem certe corpori ex oleo chyli venire in mollem celluloſam depoſito, multa docent. Cremorem quoque ſimplice potius mixtione, quam vera ſolutione, cum lacte cohaerere, ſpontanea ejus per moram ſeceſſio indicat. Alimenta igitur pinguia large ingeſta ſi chylum copioſa obruunt adipe, quam nec virtus attenuans humorum, bilis maxime, nec vegetus circuitus, auctiorve calor & motus animalis, rite ſubigant, eâdem facile ſecedente farciri corpus neceſſe eſt.

San-

Sanguinis affectiones.

332. SANGUINI par alius liquor extra corpus animale, aut natura, aut arte, productus non invenitur. Eſt ergo ſolius vitae animalis effectus eo ſingularior, quod exſanguia etiam alimenta pro materie habeat.

333. Conſtat quidem, ut ceteri noſtri humores, parte tenui & craſſa (274.), ſimiliaque etiam principia examine Chemico prodit (275, 276.); quin & communis eorum veluti mater eſt: at multum tamen diſcrepat a ſingulis. Unde operae pretium fuerit, quae ſibi priva habet, prout absque violento experimentorum apparatu ſeſe manifeſtant, prius proponere; ut dyſcraſiae ejus deinceps clarius intelligantur.

334. Sanguis, ex ſani hominis vaſe ſincerus fluens, calens, pelvi exceptus, craſſiusculum refert liquorem, homogenei ruboris, opacum, ad tactum pinguem, gelatinoſum.

335. Halitus tum ſponte aſſurgit foe-

tidulo odore percipiendus, qui campana ſrigida exceptus, denſatus, in laticem abit excolorem, nec acidum, nec alcalinum, vix niſi odore ab aqua pura diſtinguendum. Haec pars ſanguinis volatilior, mole pauca, eſt, quam ſui generis ſpiritum, πνεῦμα, cum HIPPOCRATE dixeris, pro ſua efficacitate in oeconomia animali nondum ſatis a Medicis conſideratum. (*)

336. Frigeſcens interea, qui reſtagnat, ſanguis, qua aëri contiguus eſt, pelliculam contrahit totusque tandem in ſpiſſamentum cogitur tremulum, aequaliter rubrum, ſevo ſimile igne liquato, quod frigore iterum conſiſtit: ut pateat motu ac calore vivi corporis fluorem ejus aequabilem conſervari.

337. Dein ex ſuperficie ac ambitu coaguli undequaque tenuis, pellucidus exſudat humor, fortiore particularum craſſamenti niſu ad mutuum contactum veluti expreſſus, qui paullatim adunatis gut-

(*) Confr. quae ſupra (209. n. 4.) diſputavi.

guttis auctior, seorsus circum placentam rubram diffluit, hancque pro rata jam contractiorem, a contactu pelvis undique semotam, in modum insulae, natare facit. Hic alter secessus in serum & crassamentum, materias diversissimas.

338. Serum sponte fluens, quantavis aquae copia facile, aequabiliter, diluendum, diaphanum, subflavescens, saporis leniter salsi, mucosa materie (278.) valde diluta viscidulum, igne 150 graduum thermometri Fahrenh. instar albuminis ovi, cito, absque multa dissipatione, concrescit in massam albidam, scissilem, quae porro calore modico fota distillando in duas partes secedit; alteram volatilem, fluidam, excolorem, aquae simillimam, copiosissimam; alteram fixam, solidam, corneam, cum tenacitate fragilem, ex cinereo subflavam, nunquam ex sincero sero rubram aut rubroatram, mole exiguam, aqua insolubilem. Immo & plurima prius dilutum aqua, eodem dein calore tamen concrescens, ex illa, floccorum alborum specie, sidit. Haec

Haec tertia ſeparatio, quae aquam & gluten, ſale imbutum nec manifeſtè acido, nec alcalino, naturamque albuminis in hoc ſero prodit.

339. Craſſamentum rubrum, etſi homogeneum videtur, facili tamen opera in diverſa abit. Quodſi enim ſuper linteo expanſum adfuſa iterum iterumque aqua non calente abluitur; ſerum (338), quod intra reticulata placentae (337) ſeptula ſupereſt, materiae rubrae commiſtum, una cum iſta per aquam ſeſe diffundit, cumque hac per poros lintei tranſit, relicta immeabili maſſa, ruboris experte, fibroſa, membranacea. Haec quarta ſeceſſio in partem rubram & fibroſam.

340. Fibra ſanguinis, iterata ablutione albeſcens, ex filamentis velut in membranas contexta, aqua non ſolubilis, ſero igne coacto (338.) haud abſimilem refert materiem. Haec craſſamenti baſis, a portione rubra longe diverſa; diverſa etiam a ſero; quum ſponte ſolideſcat ſanguine frigente, ſtagnante, ab ſero fluido ſemet ſegre-

ſegreget, rubrisque particulis tum quidem amicior has trahat ſibique adſociatas ſuis velut cancellis concludat. An igitur ineſt etiam in ſanguine vitali? An naſcitur demum in effuſo? Ineſt certe materies fibrae, ſed coire impedita, dum motu vitali calet ſanguis. Nec abeſſe conſtat, quia microſcopio non detegitur. Attamen non dixero formâ fibrae in ſanguine vivo fluitare; nec quanam aliâ: qualiscunque enim fingatur, obſtructio non metuenda eſt, dummodo ejus particulae cavis vaſculorum, per quae meare debent, minores fuerint & interfluente ſero ſic diſparatae, ut ſeſe mutuo apprehendere nequeant. An vero elementa fibrae neceſſario fibrillas eſſe oportet? (*).

341. Rubra pars, per aquam diffuſa (339.), plure etiam aqua in infinitum fere diluta, dilutius quidem rubet, nunquam

(*) Fibram cum Malpighio aliisque appello, quia diſtinctae concretionis initium hac fere forma utplurimum ſeſe prodit. Vid. I. G. Bergeri Phyſiol. Medic. pag. 152, 153. Lympham coagulabilem recentiores cum Senaco vocant.

quam tamen flavescit: uti nec recentis sanguinis guttula, millecuplo aquae tepidae permixta, in flavedinem diducitur, sed rubella manet. An ergo rubor ejus flavedini seri (338) addensatae tribuendus? Vix credibile.

342. Eadem per aquam aequabiliter diffusa, cum hac per poros lintei trajecta (339.), specie homogenei, diaphani liquoris, quamprimum igne acta bullit, secessum molitur, inque floccos pallide rubentes coacta, colo separata, aquam rubore carentem reddit. Quippe serum ex parte, una cum rubra sanguinis portione, vi aquae ablutum (139), calore in albidos floccos coagulatum, dum deserit aquam, secum trahit inviscatam simul rubedinem; unde albo rubroque permixtis pulticulam pallidiorem nasci oportet. Non igitur recte dixeris, rubrum aqua intime solutum fuisse. Immo fugit aquam, nec, nisi interventu seri liquidi, per eam diffusum manet, cumque illo, vi coaguli secedente, & ipsum secedit.

343. Puls rubella (342.), leni calore sicca-

ſiccata, maſſam dat atrorubram, friabilem, igne majore ex parte liqueſcentem, admota flamma, cum fumo uſtos pilos vel ungulas olente, ardentem, quae Chemico apparatu explorata magnam vim olei, & ex reſiduo in cinerem redacto terram ferruginoſam, promit. Naturam igitur longe diverſam a ſero aeque ac a fibra habet.

344. Unde liquet, dari in ſanguine, praeter ſpiritum (335.), triplicem materiem contrectabilem, ſerum, rubrum & fibram: quae licet mutuas inter ſeſe affinitates habeant & motu ac calore vitali aequabiliter permixta conſerventur, intime tamen cohaereſcere ac Chemica ſolutione invicem conſociata eſſe dici non poſſit. Ceterum ut analyſi Chemica generali (130 & ſeq.) ſic ſatis quidem inter ſe conveniunt, communemque habent tum conjunctim, tum ſeorſum, ad putreſcendum proclivitatem; ita in ſingulis inſuper proprium quid ineſt, quo inter ſeſe differunt: in ſero aqua praevalet ſalesque fixi, cibarius & alcali foſſile;

ſile; in fibra terreum gluten, plaſticum, ſeroſo ſimile, ſed meracius, hinc ſponte in concretionem ruens (143), praecipua forſan ſedes acidi phoſphorici (145*), quod etiam ex ſanguine obtineri experimentis conſtat; in rubro ferrum & phlogiſton rancori obnoxium. Quare ſanguinis fluiditatem ſero tribueris; fibrae craſſitiem niſumque ad concreſcendum; parti rubrae purpuram. Singulis ſua in oeconomia animali utilitas, neceſſitas.

345. Nonne igitur & magna eſt ſanguinis cum lacte ſimilitudo? Major certe, quam cum alio quovis noſtro humore. Compara cum ſero lactis ſerum ſanguinis, cum cremore rubrum, cum caſeo fibram! Multa invenies utrinque communia, ſive materiem ſpectes, ſive cohaeſionem & ſeceſſum (330, 331.). Ut forte non inepte lac ſanguinem album, ſanguinem lac rubrum appellaveris. Disparitatem, quae lac inter & ſanguinem obtinet, aliqua ex parte utcunque explicant vires circulationis, ſubactionis cum uni-

universa sanguinis jam cocti massa, pressionis frictionisque in canalibus, caloris & aëris, conjunctae, quarum protracta actione sal acescens in alcalescentem, fermentabile in putrescibile, mutatur, phlogiston magis evolvitur, terra densatur.

Atqui sanguinis ex lacte, ut hujus ex chylo, origo similitudinem quoque involvit. Cave tamen ne plenam intimamque credas, quae modo superficiaria est! Naturae propriae singularium partium, quae mutuam in lacte & sanguine relationem habent, penitius hodie examinatae, mirum quantum inter sese differunt (*): ut omnino fateri cogamur, modum, quo sanguinem sibi natura sana tam facile citoque parat, nondum a nobis intelligi.

346. Rubram hinc sanguinis materiem,

(*) Exemplo sit salina materies, quae in utroque & lactis & sanguinis sero eminet, saccharina quidem in illo (330); at quam in hoc alcali fixum fossile nudum, una cum sale communi (344), continere nupera Gallorum ROUELLE & BUCQUET experimenta docuerunt. Vid. M. MACQUER Diction. de Chimie, edit. II. tit. Sang.

riem, quae ceteris mole quidem minor, at ingenio ſingulari potior eſt, adipis lactis particulam eſſe dicas, quae ſerum inter fibramque contrita, diviſa, per ſeri ſales, alcalinum praeſertim (344), magis attenuata, moleculis inſuper terrae ferrariae (343) impraegnata, denſata, eam naturam induit, ut phlogiſto ſuo evoluto purpuraſcat, cumque ſero & fibrâ aequabiliter commiſta liquorem homogeneum quidem referat, nec tamen veri inſtar ſaponis ita cohaereat, ut non cum ſero magis aquoſo divortium faciat, quamprimum remittens calor & motus miſcere deſierunt.

347. Unde tandem conſtat, quid de natura & ortu globulorum, quos microſcopium in maſſa ſanguinea detegit, ſentiendum ſit. Rubrae hi portioni proprii non ſane ſunt, niſi oleum, quod cum aquoſo latice permiſtum ſubactumque, pro mutuo inter has materias diſſidio, ſeſe in ſphaerulas colligit, interfluente ſero aquoſo ſeparatas &, ne confluere queant, impeditas. Inde in lacte etiam vi-

visuntur, & qualicunque oleo cum aqua agitato produci facile possunt (*): nec torno mechanico opus est, ut rotundentur. Hinc & attentus videas molles esse, compressiles, elasticos, figuram, cum in vasculis premuntur, in oblongam mutare, cum a pressione liberantur, promptè in globularem resilire.

348. Nec obstat, quae praedicatur, aequalis singulorum globulorum moles eademque diameter. Limitatae circulationis vires in infinitum usque discerpere nequeunt particulas olei, ferro etiam ma-

(*) Nolim tamen ultra, quam par est, hanc similitudinem trahi, tanquam si inferre liceat fore, ut globuli rubri, cum a sero, remittente calore & motu, secedunt, similiter ac moleculis olei cum aqua commisti mora & quiete contingere solet, mutua attractione serum interfluens omne excutiant nudique per proximos contactus inter sese confluant, sphaerica figura evanescente. Vid. A. v. HALLER Elem. Physiolog. C. H. T. II. p. 52. Absit! ut serum suo glutine gravidum cum aqua simplice confundatur: nec credendum nullam esse rubrae materiae cum seri glutine cohaesionem; cum evidens sit etiam post alteram secessionem (337) in ipsa placenta tum fibram, tum seri partem, cum illa permistas & coacervatas esse (339 ad 342).

magis denſati (346), certa vi inter ſe cohaerentes. Dabitur ergo meta, ultra quam progredi nefas. Cur autem rei, quae ipſa parum firmo talo nititur, rationem anxie quaeramus?

349. Diviſibiles porro eſſe in minores globulos, hosque ſeparatos dilutius rubere, vix dubium eſt. At ſenarium eſſe numerum globulorum minorum, ex quibus componuntur, in quos ſecedunt, incertum. Nihil autem minus credibile, quam iſta ſeceſſione rubrum in ſerum mutari, hujusve ſenos globulos inter ſe compactos globulum rubrum efficere. Repugnant experimenta (338, 341) & diverſiſſima utriusque materiae natura (343 ad 347). Unde & argumentatio, quae ex ſpecifico pondere materiae rubrae majore, quam ſeri, pro hoc aſſerto ducitur, fallaciam involvit: ne memorem ſummam exactae penſurae difficultatem; quum pars craſſamenti rubra vix ſincera obtineri queat (342). (†)

350

(†) Praetereo libens, quae poſt LEEUWENHOECKIUM noſtrum alii ſubinde, maximeque nuper HEWSO-

350. Integrum ergo fuerit Physiologis, pro lubitu, id genus speculationibus indulgere: at Pathologis nihil inde bonae frugis.

351. Ex data sanguinis analysi intelligere est, quibusnam vitiis obnoxius esse possit, sive partes ejus singulae seorsum spectentur, sive ut unà junctae universam massam constituunt.

352. Verosimile est dari certam aliquam trium sanguinis partium (344.) proportionem mutuam, quae sanitati perfectae maxime conveniat. Nec credendum tamen adeo hanc esse necessariam, ut quicunque ab ea recessus impune ferri nequeant. Quotidiana potius vel in sanissimis quoque videtur innoxie fieri posse mutatio. Quin & temperamentorum, sexuum, aetatum, vitae generum, &c. diversitas non eamdem in omni homine ponit aut postulat. Vitium itaque demum fuerit, si major est recessus idem-

SONUS, Anglus, in microscopica sanguinis analysi novarunt; quia aeque incerta sunt, nec verae utilitatis doctrinam pariunt. Confr. D. CALDANII Instit. Physiol. p. 59. not. a.

demque a ſingulari ſui hominis conſtitutione multum alienus. Conf. (155, 156, 192).

353. Enormis ſeri abundantia aquam in ſanguine auget: unde aquoſa tenuitas (287), morbique ex colluvie ſeroſa oriundi.

354. Exſuperans fibra denſitatem inducere debet, tenacitatem, immeabilitatem, lentum circuitum, obſtructiones &c. Vid. (284, 285).

355. Rubrae portionis exceſſus, cum phlogiſton in ſanguine abundans & ferro gravatum notet, quavis occaſione nociva caloris augmenta, immodicas expanſiones, inflammationes &c. creat.

356. Hi exceſſus tam moderati, ut ſanitatis munia non turbent, utcunque explicant diverſam ſanguinis craſin, quae in diverſis temperamentis occurrit. Prior enim (353) Phlegmatico, alter (354) Melancholico, tertius (355) Cholerico proprius videtur, Sanguineo nullus.

357. Majoris momenti vitia ſunt, quae ad ſingularum ſanguinis partium qua-

qualitates pertinent: quamquam negari nequit, plura ſine dubio nos latere; quum Phyſiologia humorum multis etiamnum defectibus laboret.

358. In ſero quidem excedere aqua poteſt, ut juſto minus tardiusque igne concreſcat (338): quod vitium ſimile prioribus (287, 353) iisdem quoque cauſis naſcitur, eosdemque hinc effectus producit.

359. Eſt & ubi muci inertis copia in eodem creſcit: quo fit, ut reliqui humores inde ſecreti inviſcentur tenacitate ante expoſita (283).

360. Vim concreſcendi quoque augeri in hoc latice frequens eſt, & eo quidem gradu, ut ſtagnans ac frigeſcens, ſponte, more fibrae (340), coëat, inque hanc veluti mutatus dici poſſit, toto ferè ſanguine in placentam concreſcente. Haec diatheſis inflammatoria, quam paulo poſt inter morbos fibrae ſanguinis exponemus.

361. Salinae materiae ſive propriae, ſive alienae, ſuperpondio ſerum praeci-

pue inficitur: pollet enim & amica ſalibus aqua, & inviſcante muco, cumque iis, quae a foris in maſſam humorum ſubvehuntur, proximum alit commercium. Pleraque ideo acria primam heic ſedem figunt, naturalem ſeri colorem ut plurimum alienantia, hocque quaſi vehiculo per corporis partes ſeſe diffundunt (307. ad 317).

362. Purpura ſanguinis (341.) juſto pallidior, loturae carnium ſimilis, ex defectu naſcitur materiae rubrae, compactione hujus minore, phlogiſto non ſat evoluto, aut per mucum, acidum, aliave peregrina immixta ſuppreſſo. Unde comitari ſolet vitia (283, 287, 307), easdemque cauſas agnoſcit, nec diſpares effectus producit. Quandoque & corruptioni debetur. An & penuriae principii martialis (346)?

363. Rubor floridior inducitur motu, attritu, attenuatione, permixtione cum ſero, nimiis. Hinc circulationem auctam, trajectum per pulmones frequentiorem, calorem intenſiorem, ſalinae materiae (310, 315, 316) abundantiam,

am, ſequitur. Eſt autem fere diſſolutior hic ſanguis, frigore tardius aut vix concreſcens, phlogiſto nimis evoluto facile exardeſcens, ad elapſum e vaſculis, errores loci, phlogoſes, proclivis.

364. Nigreſcens color oritur, ſi terra exſuperat, aut infixo acido ſtiptica eſt, aut ubi craſin ſanguinis corrumpunt aliena intermixta ex vitiato chylo, retentis excrementis, miasmate, contagio, veneno, tabo putrido, rancido, ulceroſo, gangraenoſo, cancroſo, &c. intromiſſis. Varium hinc acre comes eſt, & major alias ſpiſſitudo, alias diſſolutio: quae diverſitas proinde & multiplex malorum genus poſt ſe trahit.

365. Fibra ſanguinis (340.) niſu ad concreſcendum minore peccat; quo fit, ut tardius aut vix tandem a ſero ſecedat, nullamque aut laxiorem juſto formet inſulam, quae nec rubros globulos rite coactos ſibique adunatos habeat. Fibroſae materiae paucitas, compactio minor, aquoſa aut mucoſa inundatio (283, 287), attenuatio nimia per motum, calorem,

ſales ſolventes, aliosve ſtimulos aut fermenta (364) corrumpentia, conſumtio ob defectum neceſſariae per alimenta reparationis, &c. id vitium producunt. Sanguis hinc diſſolutior noxas infert (287, 288).

366. Contrarium fibrae vitium, nimia cohaerentia, aut ponit ſimpliciter auctam illius ad ſerum fluidum proportionem (354, 360), tota hinc maſſa ſanguinis quandoque in grumum coëunte; aut vim concreſcendi intenſiorem, qua longe tenacior fit & velut lardi aemula fibrae concretio; ita ut corium denſum, cultro reſiſtens, rubrae materiae expers, albidum, flaveſcens, quandoque vireſcens, liveſcens, varia craſſitie, tandem innaſcatur ſummitati inſulae ſubtus modò rubrae, haecque etiam longe compactior, orâ ob corii contractionem introrſum retorta, ſaepe in ſcutellam excavetur, circumfluente ſero tantò copioſiore, quantò magis illa ſeſe coarctat (*). Haec cruſta

(*) Recte quidem D. HEWSON Philoſoph. Transact. Vol. LX. an. 1770, animadvertit, ſanguinem phlo-

crusta phlogistica, inflammatoria, corium pleuriticum audit. Quum vero & fibrae ablutae (340), & sero igne concreto (338), simillima sit materies; liquidoque appareat plasticum nisum ad concrescendum, qui in sero & fibra sanis datur, naturae actuosae C. H. effectum esse, graduque tantum differre ab illo crustae phlogisticae; immo hanc ipsam non tam constanter in vitio esse, ut non in gravidis etiam sanissimis plerumque aliquo gradu occurrat; utique credibile sit, eam nasci, cum fibra in systemate circulationis ultra modum sanitatis densatur, serique portio major, totusve latex, continuata densatione, in fibram convertitur sponte, statim, nullo caloris augmento, concrescentem (360). Ut adeo ad eam constituendam nec chylo sanguinis, nec pinguedine, nec muco arteriarum,

phlogisticum venâ ductum in pelvi tardius, quam sanum, coagulari; & contra partem illius rubram citius in fundum pelvis subsidere, supernatante sero: quae quidem praecipue obtinent, cum valde inflammatus est. Quo autem jure ex his inferat tantum abesse, ut fibra sanguinis phlogistici sit justo coagulabilior, ut etiam contra magis attenuata videatur, haud satis intelligo.

rum, ſuccis multum diverſis, opus eſſe videatur; nec ſola etiam aquae diſſipatio ſemper ſufficere. Docet certe obſervatio, iisdem potentiis, quae ſanam ſanguini fibram ingenerant, quoquo modo intenſioribus id vitium induci. Auctior hinc circulatio, motus febriles, aeſtus, vaſorum conſtrictio, compreſſio, exercitia corporis nimia, terreorum, adſtringentium, calefacientium, ſpirituoſorum, abuſus & ſimilia, quotidianae hujus denſitatis cauſae fiunt; maxime ſi diatheſis phlogiſtica in ſyſtemate circulationis, ut ſeminium (75), inſidet, quae in nonnullis hominibus tanta eſt, ut quavis fere occaſione, etiam ſanis, ductus ſanguis corium illud oſtendat. Mala autem, quae inde oriuntur, plurima ex dictis (285, 354) patent; ſi addideris, refractarium hoc gluten, aquoſis vix, niſi putreſcendo, ſolubile, comite plerumque febre circumactum, calore etiam magis compingi, anaſtomoſi vel diapedeſi (103. 2. 3.) ex vaſis ſuis transſudans conſolidari, nec niſi corruptum deni-

denique reſolvi (365), hinc naturae viribus aegre domabile reddi.

367. His vero (352, ad 367) rite intellectis, haud difficile eſt rationem invenire reliquarum affectionum, quibus maſſae circulantis qualitates pervertuntur, quousque revera obtinent ac fructuoſe indagari poſſunt; denſitatis puta, gravitatis, elaſticitatis, diviſibilitatis, &c. ultra modum auctae aut imminutae. Et multae forſan aliae heic dantur aberrationes, quas tamen cum conjectura modo aſſequamur, non eſt, cur nos morentur.

Succorum Secretorum Vitia.

368. Ex uno ſanguine per univerſum corpus diſtributo multos in diverſis partibus ſuccos artificio admirabili ſecedere, ſingulosque, ut natura & inter ſeſe & a ſanguine differunt, ita diverſis quoque oeconomiae humanae uſibus deſtinatos eſſe, Phyſiologia demonſtrat; etiamſi modum, quo ſua cuique craſis peculiaris conſtituatur, haud plene aſſequitur.

369. Igitur & communia quidem ex communi fonte, unde dimanant, vitia trahent, quae tamen pro diſcrepante cujusvis indole aliquid ſingulare habeant, aliaque & alia mala inferant; & privata quoque jam ſecretis evenire poterunt, quae non admodum in aliis occurrant. Merentur adeo ſpeciatim expendi.

370. Humores aqueo-ſalini, quo lympham nec ſponte, nec calore majore concreſcentem, atque hinc ſecreta menſtrua primae digeſtionis, tum excrementa aquoſa, lotium &c. refero, praeter tenuitatem (287), ſpiſſitudinem mucoſam (283), & varias acritates (307 ad 317), hoc ſingulare prae ceteris habent, ut nimis facile terreas ſuas moleculas, interventu ſalis per aquam ſolutas, ſecedere ſinant, hisque data opportunitate adunatis calculoſa concrementa, multimodis nociva, deponant (320): de quo vitio etiam poſt dicenda (566 & ſeq.) conferantur.

371. Succus gaſtricus, communibus qualitatibus ad hoc ipſum genus merito refe-

referendus, mirifica tamen cibos ingeſtos digerendi facultate, ſibi prae ceteris propria, longe praecellens, hoc quidem intuitu privas ſibi dyſcraſias pati poſſe videtur, naturali digeſtionis gaſtricae ordini diverſimode obfuturas: de quibus vero nihildum certi pronunciare licet; quia ſingulare iſtius virtutis ingenium operandique modum ignoramus (*).

372. Bilis, humor in officina primae digeſtionis valde momentoſus, ob ſingulares, quos in ea praeſtare debet, uſus ſingulari etiam mixtione ac ingenio praeditus (†), nec parem ſibi alium in oeco-

no-

(*) Merentur in hanc rem legi experimenta ED. STEVENS, Angli, Diſſ. *de Aliment. Concoct.* Edinb. 1777. enarrata, quibus inſignis illa vis menſtrua liquoris gaſtrici non modo demonſtratur; ſed pateſcit inſuper, non aequipollentem eſſe in omni animantium genere; at veluti electivam & diverſitati alimentorum cuique convenientium adaptatam; ut quae in carnivoris carnes ſolummodo, nec vegetabilia, in herbivoris ruminantibus haec, non illas, in homine autem utrisque veſcente digerere utraque valeat.

(†) Recentiorum induſtria detexit, bilem cyſticam, ad inſtar lactis & ſanguinis (345), triplici ex materia eſſe compoſitam; ſero aqueo, non concreſcibili, ſale cibario & alcali foſſili gravido; oleo

dein

nomia animali habens, parte ſui quadam verè excrementitius privumque ideo

dein animali, quod affuſo acido excuſſum, inflammabile, in reſinae formam denſatur omnemque bilis colorem continet; denique coagulo albido, quod naturam caſei (330), aut fibrae (345) monſtrat, putreſcibile, in cornu denſabile, nec aqua, nec vini ſpiritu ſolubile. Vid. D. RAMSAI Diſſert. Med. *de Bile*, Edinb. 1757. & D. CADET in Monum. Acad. Reg. Pariſ. an. 1767: Eſt autem iſtarum materierum in bile mixtio cohaeſioque tam aequabilis & intima, ut ſpontaneo niſu nequaquam ſecedant, & ne tum quidem, cum bilis, diſſipatâ vi caloris aquâ, in ſiccam fragilemque maſſam coacta eſt. Mirum vero, affuſo ad ſaturitatem usque acido promptam plenamque earum ſeparationem obtineri. Unde liquet ſaponis aemulam heic dari compoſituram; tametſi virtutem verè ſaponaceam in pinguibus cum aqua ſubigendis bilis nequaquam prodat: quod forte ſali muriatico, quem continere modo dixi, tribuendum.

Uti vero acidum craſin bilis deſtruit; ſic id ipſum viciſſim ab illius alcali & oleo, tum abſorptione, tum obvolutione, quam valentiſſime temperari perdomarique indubium eſt. Cogitanti igitur acida nobis & aceſcentia frequentiſſimo in uſu eſſe; neque datum ventriculo ea corrigere; cum chymo autem per pylorum expulſa in duodeno bili occurrere, miſceri; haud difficilè eſt cognoſcere, bilem, dum partes ſuas in chylo perficiendo agit, tantum non ſemper mixtionis ſuae diſſolutionem unà pati, craſſamentum ejus cum alvina fece excerni, materiem fluidiorem, excolorem, naturâ bilis exutam,

eo ſibi ſyſtema nactus, nec ſecundum naturam in circuitum univerſalem unquam, integra ſua mixtione, admiſſus, commercio autem aëris rerumque a foris ingeſtarum expoſitus, multis propterea magnisque vitiis patet, quae non functiones modo primarum viarum ceterasque dein cunctas, naturales dictas, turbare; ſed conſenſione etiam in reliqua

tam, chylo permiſtam, in ſanguinem revehi, ideoque humoris utiliſſimi cum quotidiana fiat deſtructio, aſſiduam quoque regenerationem requiri. Atqui nec quemvis virium oeconomiae humanae gradum elaborandae bili bonae ſufficere, ejusdem in foetu inertia & non, niſi paullatim, cum ipſo corporis robore increſcens vigor perfectioque indicant. Quam igitur difficile fuerit, funditus exhauſtam inſtaurare, aut prorſus effoetam intimeve corruptam redintegrare? ſuo id taedio atque dolore perſpicaces practici experiuntur. Contra facilius eſt abundantiam ejus minuere: modo ne quid nimis! Conferre acida πικροχόλοισι HIPPOCRATES dudum docuit, analyſis chemica hodie demonſtrat. Confr. praeprimis G. G. TEN HAAF Spec. Chem. inaugur. *de Bile Cyſtica*. L. B. 1772. & D. WILLINK Spec. Medic. *Bilis Phyſiologiam & Pathologiam exhibens*. L. B. 1778. ubi per experimenta oſtenditur, acida vegetabilia ſimiliter, atque foſſilia, ſeſe in perturbanda bilis mixtione praeſtare.

qua omnia univerſi corporis ſyſtemata diverſimode graſſari ſolent. Inde diaetae erroribus bilis non raro nativum amarorem coloremque amittit, nimisque aquea, fatua, pallida, velut in vappam inertem degenerat (287); alias in gluten piceamve amurcam ſpiſſatur (283, 329) aut putrorem (327), rancorem (328), contrahit. Praeſertim vero alienis ſalibus imbuta, aut ſtagnatione, aeſtu, motu vehemente aut inordinato tum corporis, tum animi, corrupta, diverſas contrahit acrimoniae ſpecies gradusque, & his conſentaneas colorum mutationes, flavedine nativa in vitellinum, porraceum, aeruginoſum, iſatoden, atrum denique colorem abeunte. Unde totidem vitiatae bilis ſpecies, unà cum ſuis effectibus, a veteribus ſedulo notatae, enaſcuntur. Eſt & memorabilis ejusdem ad lapideſcendum proclivitas, qua priores ſuccos (370) etiam longe ſuperat; cum nulla corporis parte tam frequens calculorum generatio, quam in officina

viis-

viisque bilis, obſervetur (*). Facit autem multifaria ejus degeneratio, & alienorum, quibus occurrens concorporari poteſt, partiumque, in quibus concretio ſit, diverſitas, ut innumerae id genus lapillorum diſſimilitudines ſeſe offerant, quas difficile fuerit certos in ordines diſtribuere.

373. Succus mucoſus (†), ingente copia, nec minore commodo & neceſſi-

(*) Calculos felleos humanos ſeptuplo frequentiores eſſe, quam qui veſicam urinariam infeſtant, HALLERUS aeſtimat Opuſcul. Patholog. & Elem. Phyſiol. T. VI. L. XXIII. p. 564. Ibidem quoque invenias ingentem illorum varietatem exemplis comprobatam.

(†) Quem hoc loco inter ſuccos ſecretos conſidero, mucum nolim confundi cum mucoſa illa natura, quam ſupra (278) retuli inter materias, quarum mixtione humores noſtri univerſim conſtant. Tametſi enim haec ipſa ſuo lentore, tenacitate, lubrica adhaeſione atque blanditie, in muco etiam clarius ſeſe prodat; videtur ea tamen cum ex communi humorum maſſa in organis ſuis ſecretoriis ſecedit, inque ſingularem humorem formatur, notabiliter mutari, ut ſuis uſibus aptetur. Renuit jam mucus aquâ ſolvi, qua tamen copioſiſſima dilui poterat, cum ſeri ſanguinis partem conficiebat. Nec ideo dixeris aquae inimicum, cujus etiam 19 viceſimas partes diſtillando fundit. Et

ceſſitate per partes corporis diffuſus, praeter communia conſiſtentiae vitia (282, 286), tum naturali ſuo lentore, tum ſtagnatione, acrimoniis maxime patet, quae ejus glutine ſemel inviſcatae difficillime extergentur; quamvis ſuapte naturâ vix corruptionem ſubeat. Unde, quas veteres memorant, pituita dulcis, ſalſa, acida, vitrea Praxagorae, quae cum in tranſitu per inteſtina & ſub ipſa excretione diros dolores ac tormina, cum ſenſu frigoris, inferat, utique acribus annumeranda, forſan acerbitate acido auſtera (306, 326) peccat; quin & gypſea plure terrâ onuſta (320), hinc calculoſis concretionibus obnoxia, intelliguntur. Nec infrequens eſt, virus contagioſum in muco nidulari, taboque ſic multiplicato ſolidis infeſtum, latè ſerpere. 374.

Et omnino credibile eſt haud parvam fibrae ſanguinis (340) portionem in muco ineſſe. Haec autem, ne plura commemorem, ſatis oſtendunt muci animalis à gummi vegetabili diſſimilitudinem. vid. S. SZEGEDI DE PESTH. Diſſertat. Phyſiologiam & Pathologiam *muci* exhibens, edita Traj. ad Rhen. 1772.

374. De ſuccis pinguibus idem dicendum; ut qui natura quoque lenti, inque laxa celluloſae tela reſtagnantes, nec aquoſo humore ſolubiles, quae ſemel ſuſceperê, heterogenea, acria, virulenta, tenaciter ſibi illigant, menſtruorum & circulationis viribus ſubducunt, fovent, & ſuppeditato velut pabulo augent aegerrime extricanda.

375. Propria pinguedini corruptio, rancor (328); heic maxime notabilis; quum ſemel ſuſceptus vix emendari queat, ac virtute quaſi fermentali ſeſe propagans, peſſima acrimoniâ, quaecunque tangit, rodens urensque, vel ipſis etiam oſſibus cariem inferat. Ingeſta (328), humorum putredo (312.), intenſior circulatio & calor, ſtagnatio, contagia & venena ſeptica, hoc malum inducunt.

376. Naſcuntur in pingui quoque conſiſtentiae vitia. Etenim ſecundum naturam non mero oleo, ſed aliqua etiam parte mucoſae materiae (278) conſtat. Hujus igitur ſi proportio ſuis ex cauſis (283.) ultra modum augetur, liquidior

juſto adeps celluloſam tumore inerte, non elaſtico, diſtendit, eademque aquae magis amica hanc ex humoribus praeterfluentibus attrahit, retinet, ſic leucophlegmatiam, hydropem *ανα σαρκα*, oedema, &c. producit. Abit & contra in ſevum aequo durius, cum exſuperante terra, hâcve acore auſtero ſtiptica (284, 320, 326, 373), infarcitur. Unde panniculi adipoſi indurationes, ſteatomata, tubercula, mole, formâ, duritie, degeneratione, multum diverſa.

377. Ex his utcunque intelligi posſunt morboſae affectiones ſuccorum, qui ex pinguedinis ac muci, aliorumve humorum magis aquoſorum confluxione nati, diverſi generis linimenta, unguina, molliendis, lubricandis & defendendis partibus firmis dicata, conſtituunt (*). Reducuntur quippe ad ſpiſſum, tenue, acre denique varium.

378. Inter ſuccos nutritioni deſtinatos,

(*) Vid. H. BOERHAAVE epiſtola ad FRED. RUYSCHIUM in Opuſculo Anatomico *de fabrica glandularum in corpore humano.*

tos, praeter chylum, lac ſanguinisque ſerum & fibram, quorum de vitiis ſupra (323. 330. 353. 358 & ſeq.) diximus, Gelatina firmas partes nutriens, ex ſuccis ſecundae coctionis, continuata naturae virium operâ, artificio inexplicabili, porrò mutatis, tandem naſcens; vi ebullientis aquae ex ſolidae compaginis parte quacunque durâ, molli, elicienda, hinc per univerſum corpus diffuſa, generalibus humorum vitiis (269 & ſeq.) pariter obnoxia eſt (338): aut enim abundante aqua nimis diluitur (287), aut obruitur inertis muci copia (283, 329), aut varia inficitur acrimonia (289). Unde replendo magis infirmat, quam roborat, aut rodendo etiam deſtruit duplexque genus cachexiae tumidae, aut tabidae infert. Salino-terreum heic abundans, ſeceſſione nimis facili (320), incruſtationes partium atque indurationes calculoſas, oſſeas, producit.

379. Conſtat inſuper gelatinas, prout ex diverſis ſolidis, duris, tenacibus, mollibus, aut teneris, cocturâ acquiruntur,

 con-

consimili ferè cohaerentiae gradu inter se differre, atque adeo ex diversae etiam mixtionis moleculis (138) compositas esse. Unde colligas nec naturam ejusdem mixtionis corpuscula quibuslibet partibus organicis nutriendis promiscuè adhibere; sed alia ossi, alia cartilagini, tendini, carni &c. sua cuique congrua. Gelatina igitur cum tale sit promptuarium, ex quo pars quaelibet materiem sibi similem proximeque concorporandam, suum, quod olim dixerê, cambium hauriat, sine quo deficere vitiarive nutritionem necesse sit; liquet hoc intuitu alias etiam affectiones in ea nasci posse, a prioribus (378) utique distinctas, quae praesertim ad singulares partium tribus pertineant. Inopia, exsuperantia cujusdam ordinis corpusculorum similium privare, aut supersaturare partem proprio cambio, aliamve alieno pervertere potest. Docent prae ceteris ossium morbi horumque curationes in gravidis, rhachiticis &c. Adde, quae solus nutrimenti ex se boni error inferre mala potest,

teſt, poſtea ſuo loco (404) exponenda.

380. Liquor genitalis, ſin moleculis organicis animatis, at virtute perquam ſingularis, an, praeter communes affectiones, privam ſibi contrahit acrimoniam, qua ſalacitatem inducat? An inertiam, ſterilitatis matrem? An ſuo modo degenerans monſtra parit? In re obſcura nihil pronunciandum, donec plenior lux ex Phyſiologia affulſerit.

381. Eadem circumſpectio praeterire etiam jubet, quaecunque de vitiis fluidi vitalis (187.), aut nervei, proferri ſolent; quum conjecturis tantum nixa, nec ſolidam Pathologo ſcientiam pariant, nec certum in praxi uſum praeſtent.

382. Et hae quidem ex plurimis paucae ſunt ſingularium humorum vitioſitates morboſae, quas utcunque cognoſcere datur. Credibile eſt innumeras ſupereſſe nunquam plenè detegendas; maxime ſi quae in ſingulo quovis homine, pro ἰδιοσυγκρασίας diverſitate, quilibet humor propria ſibi, in ſimili humore alterius hominis non adeo reperiunda, etiam

in ſtatu ſano, habere poſſit, ſpectaveris, certus, non omnem corporum humanorum diſcrepantiam Medicam ſolâ partium firmarum pro ſuis dotibus diſſimilitudine abſolvi, ſed fluida quoque ſuam unà ſymbolam conferre. Quum tamen haud aliter nobis innotescant, niſi ſingularium quorumdam effectuum apparitione, quorum veras cauſas in tanta poſſibilium multitudine aſſignare non licet; tacere ſatius fuerit, quam, quae ſcientia comprehendi nequeunt, conjecturis proſequi.

Morbi humorum relativi.

383. PRAECIPUUM oeconomiae humanae fundamentum in mutua ſolidi fluidique actione, ſuis limitatâ legibus, poſitum eſſe Phyſiologia demonſtrat. Datur ergo in ſanitate harmonica quaedam inter duo agentia proportio, qua, ne alterum alteri enormiter praevaleat, caveatur. Docet etiam ipſa humorum multiplex diverſitas & non promiſcua ſingulorum diſtributio, non quemvis cuivis aut

aut parti, aut uſui, appropriatum eſſe. Itaque, tametſi craſis vitio careant, peccare tamen & copia, & loco, & motu ita poſſunt, ut perturbatis inde ſolidorum muniis functionum integritas laedatur (266). Quia vero morborum, qui ex hoc fonte oriuntur, idea neceſſariam ad ſolida relationem includit (268), haud immerito relativi dicuntur.

Quantitas humorum vitiata.

384. Proportio laudabilis fluidorum ad partes firmas non tam exacte ad pondus determinata eſt, ut quivis exceſſus aut defectus morbum inferat. Latitudo ſanitatis, quae aetates, ſexus, temperamenta, comprehendit, his conſentaneas quoque utriusque materiae proportiones, etſi multum diſcrepantes, includit. Nec aliter ſuam poterat adverſus perpetuas ambientium viciſſitudines (6.) tueri conſtantiam ſanitas. Maximum igitur & minimum, quod heic impune fertur, difficulter diſcernas. Hoc minus, illo majus, illatis noxis ſe prodit.

385. Quodſi univerſa humorum maſſa, qualitatis vitio ceterum carens, comparatè ad firmas partes, ultra modum exſuperat, ut turgens oneri ſit turbetque functiones, haec πολυχυμία dici poteſt: uti contra nimia imminutio ὀλιγοχυμία. Utriusque ideam dat ſtatus infantiae ac ſenii naturalis. Unde etiam effectus intelliguntur. Originem autem declarat alienata ingeſtorum & egeſtorum ratio.

386. Intemperies humida, potius ad cacochymias referenda (287, 353, 358.), ponit aquoſi laticis copiam fluida ac ſolida inundantem, hinc immodicam aquae in ſero, hujusque ad craſſamentum ſanguinis, proportionem. Cauſae ideo effectusque ejus ex locis citatis facile intelliguntur. Quin & oppoſiti vitii, intemperiei ſiccae, idea hinc clareſcit.

387. Notari praecipue hoc loco meretur Plethora, plenitudo, multitudo, quae dicitur boni ſanguinis ea abundantia, quam ſyſtema circulationis abſque periculo ſanitatis diu ferre nequeat. Dari

id

id genus ſuperpondii ut omni tempore docuit obſervatio, ita ex rite intellecto humorum circuitu manifeſte ſequitur. Nec certe audiendi, qui rem tanti momenti ficulneis argumentis explodere vani aggrediuntur. Quum vero vitium proportionis ſit, haecque diverſimode ſpectari queat, diverſas quoque in ſpecies id partiri licet.

388. Habetur hinc primò Plethora ad molem, quae & vera dicitur & abſoluta, ponitque molem ſanguinis reapſe ita exuberantem, ut partibus continentibus prae nimia diſtenſione incommodet. Haec proprie πολυαιμία, veterum Plethora ad vaſa Cum in temperamenta incidit mollioris habitûs, hic ſanguine undequaque perfuſus intenſe rubet ac turget: in ſtrictioribus contra corporibus vaſa majora magis diſtenduntur, venaeque prae arteriis laxiores magisque foris conſpicuae ultra modum tumeſcunt. Unde recentiorum Plethora ad habitum & ad vaſa vel venas intelligitur. Eam inducit vigor ſanitatis ſub vi-

rae

tae genere lautiore, otioſo, ſecuro, quo robuſta viſcera plus generant chyli ſanguinisque laudabilis, quam nutritio ac excretiones neceſſariae ſibi poſtulant.

389. Huic affinis altera Plethora ad ſpatium dicenda, quia ex imminuta ſyſtematis circulatorii capacitate oritur, quantitate ſanguinis haud pariter imminuta. Nimirum nec mole, nec volumine, auctus ſanguis modum tamen excedit, ſi, quo contineri debet, ſpatium contrahitur. Reſpectivam ideo vocant, ut cujus origo tota debeatur firmis partibus, aut nimium conſtrictis (195, 209, 5) in terrore, acceſſu febrili, frigore magno, ſubito, &c. aut his ipſis rigiditate (164), exſiccatione, obſtipatione, coalitu (209. 2. 6), non cedentibus, imperviis, aut denique mutilatis.

390. Eſt & Plenitudo ad volumen, apparens quoque & ſpuria dicta, quae aucto rarefacti ſanguinis volumine molem veluti auctam mentitur; quanquam hujus nulla eſt exſuperantia. Quum enim capacitas canalium haud eodem gradu

du unà dilatetur; expanſus humor, quo antea modice repleti fuerant, majus ſpatium affectando haud aliter, quam vera Plethora (388), eos turgefacit. Ingens calor ab aëre, foco, balneo, cibis, potibus, medicamentis, venenis, febribus ardentibus, inflammatoriis, exercitatione, animi pathemate, frictione, &c. in corpore concitatus, magna & ſubita preſſionis àtmoſphaerae imminutio, motus inteſtini humorum ob aliena intermiſta ſingulares, &c. huic vitio anſam dare ſolent. Certius autem naſcitur, ſicubi & irritabilitas (190) acceſſerit, aut ſeminium dederit ſanguinis dyscraſia ad rareſcendum pronior (356, 364), aut liquatae pinguedinis, quam calor valde expandit, copia in maſſam circulantem recepta.

391. Conſtare hinc poteſt, quid de Plethora ad vires, veteribus memorata, ſentiendum? Male hanc neotericorum nonnulli, ut fictam, explodunt; cum reapſe, & multiplici quidem ſpecie notabilis, occurrat. Dicatur ergo ea ſan-

ſanguinis abundantia, cui ferendae regundaeque vires naturae non ſufficiant, hinc onere gravatae opprimantur. Plenitudo quaevis (388, 389, 390.) ad ſummum progreſſa, nec mature levata, etiam in robuſtis, ſarcina demum fit viribus major, quae ſpontaneam laſſitudinem, ad motus torporem, ſenſumque gravitatis inducat. In debilibus (159) exiguum quoque ſanguinis ſuperpondium, valentiori facile tolerandum, ſuperatis canalium viribus incommodat, & congeſtione, oppletione, eruptione, gravat (203, 204). Naturis irritabilibus (190) levis humorum exceſſus pro ſtimulo eſt, cujus dum ſentiunt molestiam, in motus inordinatos ruunt, ut amoliantur, & ſemet ipſas, prodactis in caſſum viribus, fatigant. Conſuetudo denique mittendi ſanguinis, naturalis, aut arte inducta, uti reparandae jacturae ſtudium naturae indit, ita reparatae creat intolerantiam, cui moles, aliter haud gravatura, oneri eſt. An igitur Plethora ad vires non datur?

392. Manifeſtum quoque eſt, poſſe plures Plenitudinis ſpecies (388—391) unà complicari, hisque inſuper adjungi vitiatas humorum qualitates. Unde nonnullorum Euchyma & Cacochyma Plethora intelligitur. Commotam vero vocant, quae turgens noxas infert, gravioresque minatur, naturae viribus aut oppreſſis, aut in motus enormes perverſosque concitatis (391).

393. Inopia boni ſanguinis, quae merum defectum, non item dyscraſiam, ponit, vix niſi ſubitâ, enormi, evacuatione naſcitur, citòque mortem infert, aut, ſi promptâ refectione non tollitur, diu durare non poteſt, quin vitium qualitatis ex proſtrato functionum vigore accedat. Hoc & illi jungitur, quam inedia creat. Tardiores humorum jacturae, etiam longâ duratione praegrandes, ne κενεαγγείαν inducant, accommodatâ partium contractione (209, 5) natura cavet. Morbo ſuperato exhauſtis appoſita nutritio citò ſuccurrit; alioqui in cacochymiam inclinant.

394. Obeſitas hujus etiam loci eſt, nec tamen cum plethorâ, quam etſi ſaepe comitatur aut ſequitur, macilenti tamen & colligere ſolent, confundenda. Notat autem ſanae pinguedinis, partibus interfuſae, exceſſum, qui functionibus obſtat. Sanitas quidem proportiones multum diverſas hujus ſucci absque notabili impedimento fert: at ſarcinâ tamen graviore, ſubito auctâ, haud minus, quam multo ſanguine, opprimitur. Iisdem vero cauſis fere naſcitur, quibus plethora (388), huicque aut ſupervenit, aut ſubſtituitur; cum ex pleniore victu multum quotidie laudabilis chyli in vaſa defertur, qui vegetâ circulatione nec diſſipari, nec in ſanguinem converti, nec nutritioni impendi omnis poſſit, hinc ſuum cremorem per interſtitia partium in laxam celluloſam deponat. Unde mollior corporis habitus, aetas infantilis & media, ſexus ſequior, eò inclinant (*). Materiem ſubminiſtrat chy-

(*) Nicomacho Smyrnaeo, quem arte Aeſculapii ab immani adipis ſuae ſarcina liberatum fuiſſe GALE-

chylus blandus, multo abundans pingui, eodemque facile ſecedente (331). Elucescit hinc, cur partes ſingulares nonnunquam prae aliis hac multitudine graventur?

395. Defectus adipis, macies, vix eo gradu naſcitur, ut morboſa dici posſit, quin aliae unà ſubſint affectiones, unde ut ſymptoma pendet, aut quarum conſortio demum nociva redditur. Humorum acrimonia certè ut ſaepiſſime ipſa emaciat, ita comitem ſe facile jungit; ſive inopia chyli blandi, oleoſi, ſive immodica evacuatio, aut quovis modo facta diſſipatio pinguedinem conſumat.

396. Reliquorum ſuccorum excedens

GALENUS refert, par aliud, & forte majus obeſitatis exemplum Anglia noſtris temporibus edidit in EDW. BRIGHT, qui modo 29 annos natus, ſtaturâ ferè ſenipedali, ventris peripheriâ propè ſeptempedali, accumulato pingui ita ſuffuſus, ut 609 pondo nudus eſſet, triceſimum vitae annum non complevit. Fertur autem nulli unquam diaetae vitio deditus fuiſſe, ſed familia ortus ad obeſitatem proclivi. An ergo & ſeminium hujus exceſſus gentilitium datur? Vid. Philoſ. Transact. Vol. XLVII. pag. 188.

dens deficiensve copia vel ad cacochymias, variis locis ante expositas, pertinet, vel inter causas morborum aut symptomata aptiorem locum invenit.

Fluida loco aberrantia.

397. QUANQUAM humorum non adeo stabilis est in corpore humano, ut partium firmarum, situs, nec certa semper, qua morantur, sedes; habent tamen & suos sibi a natura constitutos canales, loculos, receptacula, cava, quibus, tanquam cancellis, contineantur, vehantur, nec egredi sine noxa possint. Id quidem in succis singularibus, iisque, qui in certis partibus collecti restagnant, manifestissimum. At verò nec illi quoque excipiuntur, qui magis universales, non interrupto motu circumacti, toto corpore oberrant: neque enim perinde est ad sanitatem, quo genere vasorum aut cavitatum sanguis, serum, lympha, &c. ferantur.

398. Ex hac igitur contentorum ad continentia relatione classis exsurgit mor-

morborum valde notabilium, qui, quod humores non ſuo, ſed alieno loco ſint, oeconomiam turbant, nec ideo male errores loci appellantur, variasque in ſpecies dividi poſſunt, quarum praecipuas nunc exponemus.

399. Error fluentium mihi dicitur, cum ſuccus corporis inquilinus, e ſuis in aliena vaſa delatus, haec praeter naturae ordinem permeat, tanquam ſi propria ſibi forent, nullo tamen ceterum obſtructionis, effuſionis, excretionisve vitio accedente. Evenit hoc multoties in ſyſtemate circulationis, ubi motu accelerato, aucto calore, rarefiunt humores, vaſa laxantur, ampliantur, ut craſſior ſanguinis pars, ultra, quam decet, propulſa, in vasculis juſto minoribus, non ſuis, circumeat, errore quidem utplurimum innoxio, quandoque tamen & periculoſo. Stagnans in celluloſa pingue, ſubito in vaſa raptum; bilis ſuos limites egreſſa, inque ſanguinem diffuſa; urina, materies perſpirabilis, &c. retenta, cum in maſſam circulantem re-

gurgitant, exempla noxarum, quas id vitium infert, praebere poſſunt. Secretionum certe & circuitûs humorum multifaria hinc perturbatio. An huc etiam retuleris materiae morboſae, alicubi ſtagnantis, receptionem in communes circuitûs vias, aut ejusdem permanentem cum humoribus circulantibus mixtionem, quum evacuari vel in parte aliqua deponi debuiſſet? Documento ſunt morbi exanthematici materiales.

400. Errorem impactorum voco, quando liquor in canalem alienum delatus, nec permeare potens, impactus, cavitatem illius naturâ anguſtiorem obturat, ſibique & aliis deinceps appulſis tranſitum negat, vitio triplici aberrationis, ſtagnationis & obſtructionis (209. I.) concurrente; quamvis ſi continentia & contenta in ſe ſeorſum ſpectes, vix admodum a ſtatu ſano mutata deprehendas. Naſcitur facile ex errore priore (399), cum humor craſſior, in alienos protruſus canales, quorum ora affluxu violentiore ultra modum dilatantur, aut dia-

diametri in progreſſu naturaliter decreſcunt, aut ſuperveniente ob nimiam diſtenſionem ſpasmo (209. 5) minuuntur, negato tandem per anguſtias tranſitu ſiſtitur. Ex quo fonte multiplex porro genus infarctuum, tumorum, metaſtaſium, exanthematum, inflammationum, &c. oriri poſſe haud difficulter perſpicitur.

401. Eſt & error excretorum memorandus, quo fit, ut humor in aliena vaſa propulſus, horum oſtiis elapſus, praeter naturam, e corpore ejiciatur. Ejus autem duae ſpecies ſunt. Vel enim materies utilis, hinc retinenda, ſuis è vaſculis aberrans, in canales excretorios devecta, tanquam recrementum, exturbatur, diſpendio ſaepe irreparabili. Chyli, ſanguinis, ſeri, lymphae, &c. excretiones per alvum, urinae vias, cutim &c. in variis alvi profluviis, diabete, mictu cruento, ſudatione nimia colliquante, id oſtendunt. Vel, quam natura excretioni deſtinavit, materies ad aliud, non ſuum, delata emunctorium expurgatur, errore quidem tolerabiliore; ut qui boni humo-

ris jacturam non inferat; at ſuis tamen & noxis aliunde infeſto; quum non cuivis excremento quodlibet emiſſarium indiſcriminatim conveniat. Bilis, urina, perſpirabile, fex alvina, ſanguis menſtruus, &c. ita quandoque aberrant.

402. Huc etiam referatur error effuſorum, varietate multiplici peccans, quem latiore ſenſu ἐκχύμωσιν dicere liceat. Nimirum ſuis e vaſis effuſa materies tum non e corpore elabitur; ſed partium interſtitiis recepta colligitur ac reſtagnat. Cujus quidem vitii permultae ſunt ſpecies & longe plura etiam mala, quibus oeconomiam infeſtant.

403. Differentiam facit varia vaſorum emittentium affectio, quae effluxui favet, ἀναστόμωσις, διαπήδησις, διαίρεσις, (203. 2. 3. 4. 206, 207). Diſcrepant & cavitates recipientes, ut majores, minores, naturales, aut vi factae fuerint. Tela celluloſa, quae partium interſtitia undique replet, facile diſtendenda, frequens & commodum effuſis receptaculum praeſtat. Praecipue tamen notanda eſt mate-

riae,

riae, quae effunditur, diverſitas; ut ex qua totidem differentes morborum ſpecies, aliis atque aliis ſymptomatibus ſtipatae, enaſcuntur.

1. Sanguinis e ſuis vaſis effuſi errorem videas in ſugillatione, aneurysmate ſpurio, exanthematibus, inflammatoriis tumoribus, haemorrhagiis internis, &c. Nec diu fertur haec ſtagnatio in humore tam mutabili, quin coagulo (336), ſeceſſione (337), ſuppuratione, putredine, craſis vitietur.

2. Cum lympha ſanguinis effuſa, in interſtitiis ſolidorum vi diſtendente factis, in membrana celluloſa habitûs totius corporis, aut partium ſingularium, in cavis magnis parvisve, accumulatur; puſtulae, bullae, leucophlegmatia, hydrops ἀνα σάρκα, ὑπο σάρκα, abdominis, thoracis, capitis, ſcroti, partium internarum, oedema &c. oriuntur.

3. Pingue, bilis, chylus, lotium ceterique ſucci ſecreti hunc ubi errorem patiuntur, alia atque alia mala inducunt.

4. Humor corruptus, pus, ichor, ſanies,

es, materies morboſa, cruda, cocta, cum in cavitates aut interſtitia partium effunduntur, empyemata, abſceſſus, ſinus, fiſtulas, ulcera, gangraenas, metaſtaſes ſalutares, noxias, &c. inferunt.

5. Quin & aër communis, cum ſuos in corpore canales habeat, quos ſecundum naturam permeat; ſyſtema praeſertim ſpiritale pulmonum, totumque tractum primarum viarum; ſicubi vitio quodam ex illis evagandi occaſionem nactus recipitur in aliena corporis cava, aut in celluloſam; tumores aërii, elaſtici, oriuntur, plus minus, quandoque per univerſum habitum expanſi. Inde empneumatoſis, emphyſema, tympanias, &c.

Fieri etiam poteſt, ut latens in humoribus firmisque partibus aër, aut elaſticum fluidum, aëri ſimile, cum contrectabili illarum materie concorporatum (147. *), quoquo modo exſolutum, recuperatâ elaſticitate ſua, ſeorſum ſeſe in bullas congregans, locoque veluti errans, ſeu intra vaſa cum ſuccis, unde ſe expedivit, feratur, ſive in cavitates aut in-

interſtitia partium effuſum haereat, turbas & impedimenta in ſyſtemate vaſculari, tumoresque expanſione ſua flatuoſos, prioribus ſimiles, quandoque dolentiſſimos, producat.

404. An & errorem nutrimenti ſtatuere licet, ſicubi moleculae nutritiae alienis partibus, quarum diſſimilis eſt mixtio, apponuntur; ut juſta ſolidi conſiſtentia ac textura pervertatur, cute aut ſola epidermide in callum cornuve, carne musculoſa in tendinem aut celluloſam, parte molli in cartilaginem, os, dentem, lapidem, aut oſſe retrò in maſſam molliorem degenerante? Non deſunt utique permulta iſtius vitii exempla in hiſtoria medicinali. Supra (379) autem oſtendi vix credi poſſe, ſingulas ſucci nutritii particulas ejusdem prorſus eſſe mixtionis, &, cujuscunque fuerint, quibuslibet ſolidis nutriendis indiſcriminatim quadrare (146, 147). Nec conſtat naturae humanae datam eſſe poteſtatem, mutatâ elementorum proportione, mixtiones quasvis ex quibusvis pro lubitu

bitu fabricandi (138). Quodſi igitur materies nutriens, ceterum ſana, errorem loci patitur, vitiatâ inde aſſimilatione, ſubſtantia partium mirificè alienari ea de cauſa poſſe videtur.

405. Denique & ſecretorum error haud infrequenter obtinet; at qui, cum priorum (399. ad 404) modò effectus ſit, aut illorum aliquem pediſſequum habeat, ſingularem titulum vix meretur.

Motûs vitia in humoribus.

406. CONSTAT humores noſtri corporis & inteſtino ſuarum molecularum, & progreſſivo totius maſſae motu ſecundum naturam cieri. Neutro carere ſanitas poteſt, quae tamen & moderatum utriusque gradum requirit, nec quosvis exceſſus defectusve, aut alienationes, impune ferre poteſt.

407. Inteſtinus, qui ad fluiditatem pertinet, hujus quoque auctae vel imminutae rationem ſequitur; hinc, quae patitur, vitia ad nimiam tenuitatem aut tenacitatem referre, atque ex dictis (271 & ſeq.)

ſeq.) intelligere licet. Alias ejusdem ſpecies, quarum in mutanda humorum craſi major ac ſingularior ſit potentia, cum in ſanitate, tum in morbis, excitari, multiplices liquorum ex uno ſanguine naſcentium diſcrepantiae & plures etiam degenerationes haud obſcure innuere videntur. Et credibile quidem eſt alienorum, quae corpus ſubeunt, mixtionem cum humoribus, aut ſingulares in ſolidis vibrationes quacunque occaſione ortas, producendis id genus motibus multum conferre: at difficile fuerit peculiare cujusvis horum ingenium ac determinatas, unde ſinguli profluunt, cauſas harumque agendi modos explanare. Chemicorum fermenta, ſano ſenſu applicata, illuſtrant quidem, nec tamen ſolvunt quaeſtionem. Nec multo plus efficiunt, qui a variatis duntaxat ſolidorum motibus, per diverſos ſtimulos concitatis, omnem efficaciae hujus originem repetendam eſſe cenſent. Quando igitur utraque litigantium pars, pro ſua quaeque opinione, experimentorum & obſerva-

tio-

tionum fide concertat; quidni, si tamen aliquid statuendum est, tum fermenta, tum stimulos admittamus, alias utraque junctim, alias aut hos, aut illa seorsum agentia?

408. Manifestior alter humorum motus (406), quo per vasa vecti locum mutant, trifariam vitiari potest, aucta nimirum, aut imminuta nimis velocitate, tum directione abnormi.

409. Motus major debetur intensiori solidorum in fluida actioni. Hanc vero intendunt, quaecunque vel vires illorum motrices incitant, irritamenta multifaria (171. ad 181), sive directe in corpus, sive per mentem in corpus agentia; vel quae resistentias ab humorum mole, spissitate, adhaesione, aut a canalium rigiditate, angustia (209) &c. objectas minuunt: cujusmodi plurima habentur. Nec minor numerus est effectuum, qui inde consequuntur, quique ob mirabilem oeconomiae humanae consensum suas vicissim causas saepe producunt, augent, multiplicant. Generaliorum praecipui

sunt

ſunt ſolidorum a fluidis nimio impetu actis major irritatio, agitatio; hinc attritus validior; caloris augmentum; rarefactio humorum; ſubtiliorum diſſipatio; craſſamenti inſpiſſatio; reſolutio putris; blandiorum acritas; acrium exacerbatio; canalium expanſio, ruptura; humorum aberratio omnigena (399. ad 405), &, quae porro ex his ſequi poſſunt, innumera acuti praeſertim generis mala. Utitur tamen & natura quam frequentiſſime hoc ipſo exceſſu, ut remedio efficace, quo cruda ſubigat, noxia corrigat, expellat, acria mitiget, ſtagnantia moveat, coacta ſolvat, obſtructa reſeret, aliaque plurima in corporis ſui ſalutem moliatur (99).

410. Ex oppoſitis cauſis naſcens humorum tarditas hinc intelligitur, quae, decreſcente per varios gradus ſolidorum ac fluidorum mutua actione, ad quietem tendat, ipsâ vi vitali torpente (196, 198, 5.), functionibus omnibus languorem inducit, multas ſuſpendit aut plane delet. Unde morborum chronicorum

rum origo multiplex, intractabile ingenium & difficillima ob prostratas naturae vires sanatio.

411. In statu sano quaelibet corporis pars suum accipit humorum demensum, sive massae spectes copiam, sive motûs, quo fluit, quantitatem. Nec moles adeo partium hanc portionem determinat, sed naturae functionisque, cui destinantur, diversitas. Itaque tametsi levior quilibet excessus defectusve haud ilico laedit (*); gra-

(*) Consideranti insignes numerosasque mutationes, quas corpus humanum inde ab ortu per varias vitae periodos, in utero, partu postcaque crescens, perstans, decrescens, secundum ordinarias naturae suae leges subit in organis suis, in oeconomia suarum functionum, in sexus utriusque muniis &c. satis manifestum est, distributionem humorum circumeuntium, etiam in prospera valetudine, non posse uno tenore permanere, variari continuè necessariò, ferrique id genus deflexiones impune, quia consecutiones sunt statûs naturalis, sensimque sine sensu subrepentes assuetudine conciliantur, & sicubi forte major aliqua subitoque invadit, irritatis naturaë viribus molliri potest. Taceo, quae ex immensa rerum non naturalium diversitate usuque vario & abusu quotidie profluunt, fortuitas quidem, nec semper tamen evitabiles, motuum abnormium causas, quae si continuò laederent, perpetuò aegrotaremus.

gravior tamen diuque durans noxas parit. Nimius certe affluxus impulſu enormi aut vaſa partis irritat, in motus fortiores ciet (170, 195): unde attritus, calor, transfluxus intenſior, attractio novi humoris uberior, revulſio ab aliis partibus, harum depletio, collapſus, hujusque conſecutiones: aut vim parietibus inſuperabilem infert: unde dilatatio, ἀναςόμωσις, διαπήδησις, διαίρεσις, (203) & quae ex his ſequuntur, infinita (207). His contraria mala deficiens influxio producit. Nec difficile eſt ex dictis (409) generales utriusque immoderationis cauſas eruere; ut quae in perverſa virium motricium & reſiſtentiarum ratione potiſſimum quaeri debeant; ita tamen, ut illarum ἐνέργεια non merè mechanicè, ſed qualem ſeſe in corpore organico vivi hominis manifeſtat, conſideretur (99, 169 & ſeq.).

α. Intereſt quoque Medici, hanc affectionem rectè curaturi, primam cauſae originem ſedemque & propriam naturam curioſè inveſtigare: nec enim ſem-

per in parte infarctâ ineſt; nec rarò in depleta; quandoque nec in hac, nec in illa, ſed in alia conſentiente; in cerebro etiam, & vel in ipſo animo praeſertim perturbato. Variat hinc etiam mutua partium oppoſitè affectarum actio & paſſio pro diverſa cauſae ſede ac indole: cum pars ſtimulo admoto irritata, humore ex alia parte attracto ſeſe turgefacit; illa agit, haec patitur: contra ſi pars ſpasmo conſtricta ſuos humores expellit inque aliam copia majore determinatos accumulat; prior ſeſe deplendo actuoſa eſt, alterâ infarctum patiente.

β. Denique quod modò monui de virium vitalium actione, etiam ad conditiones pertinet, quibus efficitur, ut abnormes humorum motus in hanc illamve potius, quam in aliam partem dirigantur: quanquam enim nec raro mechanicae ſunt; ſaepius tamen ſympathiis debentur, quarum uti plurimae inter C. H. partes dantur, tum generales, tum ſpeciales, etiam in diverſis hominibus differentes, ita ratio adhuc obſcura eſt,

neque

neque ex facili cum legibus mechanicis conciliandа. Confr. (864).

γ. Conſecutiones autem docent, naturam non infrequenter αὐτοκρατείᾳ ſuâ id genus anomalias, conſultò quaſi ac dedita opera, excitare & tanquam remedia adhibere, quibus in ſalutem oeconomiae ſuae talia efficiantur, quae regulari conſuetoque humorum motu effici non valeant. Merentur itaque Activae dici, interque auxiliaria naturae actuoſae molimina referri, atque a Paſſivis, mechanicis, quaeque per alienas potentias invitae naturae veluti obtruduntur, curioſè interſtingui. Activae (†) uti-

(†) Expedit ſuper hoc argumento legere, quae noſtris temporibus SCHOLA STAHLIANA, prae ceteris, ſolide & ad praxin appoſite, titulo *Congeſtionum* tradidit- Debuerant illae tamen longe amplius extendi; quando non ſolum ad ſanguinem pertinent, ſed etiam ad quosvis alios a ſanguine ſecretos humores; quin & ad materias morboſas cum ſuccis inquilinis commiſtas, aut in parte ſingulari haerentes. Unde & perſaepe cum aberrationibus fluidorum (397 ad 405) conjunctae ſunt, & propemodum aequè latè patent; fortè & latius. Cogita enim credi poſſe ſyſtema nervoſum, qua ſenſibus motibusque regundis praeëſt facultate, fluido

utique cum ſuam habent in ipſa ſanitate neceſſitatem inſignemque uſum (411. not *); tum verò imminente aut praeſente morbo medicatiſſimam ſaepe virtutem exſerunt: tametſi nec diſſimulandum eſt, etiam non raro vehementer nocere (99 ad 105). Cum Paſſivis comparare licet, quas Medici, arte veteribus non ignotâ naturam imitantes, per repellentia, revellentia, derivantia, attrahentia dicta remedia, non ſine ſperato eventu, faciunt molitiones, ut humores ex aliis in alias vias dirigant.

412. Quos porro natura habet, motus humorum magis determinati, ad circuitum, ſecretionem, excretionem, effuſionem in cava corporis, reſorptionem ex

fluido quodam animari (187), cujus qualicunque ad partes ſingulares determinatione ſua iſtae munia praeſtent! Nonne hinc colligas etiam in utraque hac ſenſuum motuumque officina congeſtiones locum habere, nimioque impetu in aliquam partem verſo alteram poſſe depauperari, fatiſcente hujus actione, illius contra ultra modum incitatâ? Illud ſaltem indubium eſt remedia repellentia, revellentia, attrahentia &c. non minus in hoc ſyſtemata, quam in ceteris, ſuo ſe uſu dudum Medicis commendaſſe.

ex his, &c. pertinentes, ita pendent a prioribus (406), ut inde, tanquam effectus ex ſuis cauſis, profluant, adeoque & aberrationes, quas patiuntur, tanquam ſymptomata (90), quae illorum vitiis ſuperveniant, ſpectari, neque hoc loco ſeorſum exponi debeant.

Morbi Compoſiti.

413. ATQUE haec ſumma eſt affectionum ſimpliciorum (125. ad 412): quae cum perrarò ſolitariae Medico tractandae offerantur (123), pro multifaria ſua combinatione, qua demum in veros morbos abeunt, cum maxime conſiderari merentur.

414. Morbus compoſitus dicitur is, ad quem conſtituendum diverſae affectiones ſimplices ita concurrunt, ut unum faciant. Hic (68. & ſeq.) ergo tot partes habet, quot affectionum ſimplicium confluxu naſcitur; in has reſolvitur; his demum intellectis & ipſe intelligitur: nec harum ulla tolli mutarive poteſt, quin morbi, quem componunt, natura quoque alienetur.

415. Unde generatim quidem triplex hîc locum habet compoſitio; prout aut ſolidorum, aut fluidorum, diverſa vitia inter ſeſe, aut haec cum illis, unà confluunt. At utriusque generis tam multae porro dantur ſpecies; ut poſſibilium combinationum numerum inire, exque ſingulis naſcentes morbos ordinate exponere vix liceat.

416. Naturae praeterea morborum nondum ſatis liquido demonſtratae ſunt (44). Supereſt hîc plurima diſceptandi ac diſſentiendi materies; unde difficulter ſeſe expedire valeat, qui doctrina ſynthetica uti velit.

417. Rectius idcirco ex parte ſtatûs morboſi manifeſtiore, quae in ſenſus incurrit (45, 86, 88.), ordo deſumitur pertractandae huic materiae appoſitus. Sic characteres certi, quibus & conveniunt inter ſeſe & diſcrepant diverſi morbi, horumque claſſes, genera ac ſpecies, legitima methodo conſtitui poſſunt; ut dignotio in praxi facilior reddatur, & confuſio ac litigandi occaſio evitetur. Morbi

bi itaque compoſiti ſpectantur potius, ut totidem diverſae ſymptomatum concurſiones, ac, pro more ſyſtematicorum, ad Pathologiae ſpecialis eam ſectionem, quae de ſymptomatibus ſingulatim agit, commode relegantur.

418. Accidentariae quoque morborum differentiae (121), quanquam proxime ſubjungi eſſentialibus ſolent, hoc loco tamen cum plene intelligi nequeant, infra demum aptius enarrabuntur. De principiis itaque ac fontibus, unde morbi promanant (74. ac 79), ſpeciatim nunc dicendum eſt.

De Potentiis nocentibus (76).

419. Quum morbi in C. H. poſſibiles tantopere inter ſeſe naturis diſcrepent; vires quoque potentiarum, quibus oriuntur (63), diverſiſſimas eſſe oportet. Merentur adeo ſeorſum ſingulae exponi, ut quam efficere quaelibet mutationem poſſit, compendio invenire liceat, cum opus eſt (71. 79).

420. Triplex quidem fons eſt, unde po-

potentiae nocivae nobis proveniunt; uti totuplice virium genere legitime conſpirante ſani ſervamur (7). Mens, corpus, res externae, ſuas hîc ſingula partes habent (4, 5, 6). Nec multum refert, utrum hac ipſa utaris in pertractando diviſione, an cum aliis numerum praeferas quaternarium aut ſenarium, vel cum PITCARNIO potius dichotomiam malis, atque omnia reducas ad aliorum actionem in hominem, hominisque actionem in ſemet ipſum. Quaecunque huc pertinent, vocari Medicis ſolent *res nonnaturales*, quaſi tu dicas res medias, quae ex ſe nec ſecundum, nec contra naturam ſint (2), nec ſalubres, nec noxiae, at uſu vel abuſu tales fieri queant. Haec vocis technicae ambiguitas facile expedienda neminem morari debet (3).

421. Agunt autem iſta omnia (420) utroque & generalium & ſingularium virium genere. Juvabit itaque Mechanicis, Phyſicis, Chemicis, Medicis uti demonſtratis ad eruendos intelligendosque, quos producunt, effectus.

De

De nocivis Atmoſphaerae poteſtatibus.

422. Fluidum aërium, quo viventes circumfundimur, quod reſpiramus, deglutimus, ampliſſimae corporis noſtri ſuperficiei externae, internae, perpetuò contiguum eſt; immò cum ipſa ſolidarum fluidarumque partium materiaturâ concorporatum (147*, 403, 5.). Debet ergo pro virium qualitatumque ſuarum diverſitate multimodis nos adficere; maxime quum tot tantisque continue viciſſitudinibus obnoxium eſſe unusquisque experiatur, Phyſici definitius oſtendant.

423. Aër calidus, qua ambit aut penetrat, corpora ad ſuum gradum calefacit; rarefacit; particulas, quibus conſtant, in mutua cohaeſione relaxat; in motus inteſtinos ciet, qua volatiles ſunt, diſſipat; vires motrices inſitas ad agendum concitat; fermentationem, putredinem, ciet ac promovet.

424. Ex his (423) intelligitur, quaenam evenire homini debeant, qui aeſtui aëris nimio diu exponitur. 1.

1. Pro intenſiore medii ambientis calore, quo, non ſuo, corpus caleſcit, caloris nativi imminutio, extinctio, extranei ſubſtitutio.

2. Ex rarefactione augmentum voluminis, & majus quidem in fluidis, quam in ſolidis; unde plenitudo vaſorum & turgor (390), & multiplex humorum aberratio (399. & ſeq.).

3. Ob relaxatam cohaeſionem debilitas ſolidorum (157), ſpongioſus carnium contextus, articulorum infirmitas, laxum, iners, flexile (ibid.).

4. Ob eamdem rationem humorum ſpiſſiorum tenuatio, inertium agitatio, motusque per vaſa minus reſiſtentia (2, 3.) liberior.

5. Vis vitalis (170. 194) ſenſilior quidem & agilior, at robore, tenacitate, hinc duratione minor, facilius in ſuis motibus turbanda, brevi fervore torpens, deficiens.

6. Humorum pars tenuior, volatilis, ſpirituoſa, aquoſa, de poris ſuperficiei corporis externae, internae, aëri expoſitae,

tae, diſſipatur. Unde defectus ſubtiliorum, craſſamenti inſpiſſatio (274*, 275, 282), immeabilitas, diatheſis atrabilaria, inflammatoria, ſolidi exſiccatio, vasculorum obſtructio, &c.

7. Salinae, oleoſae, materiae agitatio major, attenuatio, evolutio, ad putredinem & rancorem diſpoſitio, alcaleſcens, acidum, amarum, aduſtum, foetidum, flavum, fuscum, nigricans, inducit, atque hinc oriundas febres bilioſas, putridas, ardentes, malignas, contagioſas, morbosque acutos, calidos, multifaria functionum generis nervoſi laeſione ſtipatos.

8. Ea, quae primis viis continentur, ſicubi ad fermentandum aut putreſcendum prona fuerint, aeſtuoſo aëre tantò citius in hos motus concitantur, ac ructus, inflationes, dolores, ſpasmos ventriculi & inteſtinorum, anxietates, vomitum, choleras, diarrhoeas, dyſenterias, &c. producunt.

9. Pars corporis ſingularis, prae ceteris nimium excalefacta, aequabilem circuitum turbat, humores ad ſe trahit, ra-

re-

refactos in aliena vascula admittit, irritatâ vi vitali inordinatas ſuarum fibrarum agitationes concipit: inde infarctus, dolores, rubores, eryſipelas, inflammatio, phrenitis, ophthalmia, angina, peripneumonia, &c.

425. Manifeſtum itaque eſt, calorem atmoſphaerae prodeſſe quidem corporibus ſenilibus, torpidis, frigidis, mucoſis, colluvie ſeroſa obrutis, inopia humorum laborantibus: at contra vehementer nocere plethoricis, obeſis, bilioſis, calidis, ſiccis, in haemorrhagias pronis, irritabilibus, cibo animali potuique ſpirituoſo deditis, multisque cacochymicis; praecipue autem generi nervoſo, pulmonibus, primis viis ac ſyſtemati bilioſo infeſtum eſſe, harumque partium functiones multimodis turbare.

426. Atmoſphaerae frigus corpora denſat, in minus volumen redigit, fluida quidem eodem gradu magis, quam ſolida, ad congelationem usque; ſolida rigefacit, magis elaſtica reddit; motus inteſtinos fluidorum minuit, ſuſpendit; majore gradu

gradu aquam & liquores aquoſos in glaciem vertit; quae dum nascitur, rarescens, levior, majus affectat ſpatium, magnaque vi, quae expanſioni reſiſtunt, obſtacula amolitur: liquores non ſimplices ſi congelascunt, pars a parte ſecedit, craſis totius mutatur, nec regelando ſemper reſtitui poteſt: quae vaſa ſuccosque his contentos habent, molliores praecipue vegetantium ac animantium partes gelu conſtrictae, ſi ſubito calore regelantur, irreparabilem contextûs ac mixtionis diſſolutionem paſſae corrumpuntur.

427. Haec (426) generatim a Phyſicis demonſtrata ſi ad hominem applicentur, conſequitur frigore intenſiore

1. Solida corporis contrahi, rigefieri, elatere augeri, fragiliora reddi (165, 3), canalium cava arctari, hinc contentis ſpatium minui, reſiſtentias creſcere. Tanto autem major conſtrictio erit, quia ſenſus frigoris etiam ſtimulo agit in vim vitalem (171).

2. Humores cogi, inertes, immeabiles, ad ſtagnandum pronos reddi.

3. Mu-

3. Mutari ergo rationem continentium ad contenta (424, 2. 426), & ceteris paribus corpora ſuccis exhauſta deterius, quam pleniora, habere.

4. Robuſtis porro ac motu animali valido utentibus mutuam inter ſolida ac fluida actionem, attritum, increſcere, calorem internum augeri, circuitum, coctionem, attenuationem, diſſipationem, & reparandae per alimenta ingeſta jacturae neceſſitatem intendi, hinc appetentiam acui, huicque niſi maturè ſatisfiat, accedere debilitatem, animi deliquium & vel mortem ex fame ſubitaneam.

5. Debilibus contra & quieſcentibus, ob conſtricta vaſa ac ſpiſſos humores, circulationis vigorem imminui, nativum calorem, vim vitalem, decreſcere, omnium functionum torporem induci, ſuppreſſis evacuationibus non defaecari humores; inde acre, mucum, aquam, augeri, ſcorbutum, morbos articulares, leucophlegmatiam, hydropes, naſci: obrui praeterea nimia humorum copia partes interiores, cum ad ſuperficiem corporis aëri

aëri expoſitam reſiſtentiae ob frigus ultra modum creſcunt (411); hinc cordis, pulmonum ac encephali functiones praecipue impediri: penetrante autem introrſum gelu inſuperabili omnem ſuſpendi motum, & vel ſanguine in pulmonibus coacto, intercepta reſpiratione, ſubitam inferri mortem, aut encephalo congelaſcente invincibilem naſci ſomnum, quo vita demum exſtinguatur.

6. Extremis corporis partibus, quae minus a frigore defenſae ſunt, contrahi vaſcula, ſpiſſari humores, occluſis poris & ſuppreſſa perſpiratione acre retineri, accumulari, irritare; hinc livores, rubores, tumores, pruritus, perniones, fiſſuras, ulcera naſci; aut frigore glaciali penetratis, ſenſu motuque ſuffocato, gangraenam, ſphacelum, & ab imprudenti dein excalefactione putredinem (426), loco ſanationis, induci.

7. Cavum narium, fauces, tracheam, qua ſpiritus meat, ſimilia pati; hinc gravedinem, coryzam, anginam, raucedinem, tuſſim &c. creari.

8. Pul-

8. Pulmones maxime, ut ampliſſima ſuperficie contactum ſpirati aëris liberè admittunt, ſtringi, minus perſpirare, pituitam accumulare, obſtrui, exſiccari, coacto ſanguine, permeare impedito, rigidari, motu vitali contra inſurgente inflammari, ſuffocari. Unde anhelitus, tuſſis, catarrhus, mucus, pus, gangraena, ſphacelus, mors ſubita.

9. Male praeſertim affici & corpora & partes, in quibus vis vitae minor ineſt, aut juſto irritabilior, debilior humorum circuitus, caloris nativi languor, ſenſuum motuumque torpor, aut & nimia agilitas, fibroſi contextus teneritudo, aut excedens rigiditas, humorum inopia, aut inertia aquoſa, glutinoſa, terreſtris, frigida, vappida.

428. Quibus perſpectis haud difficile eſt rationem reddere, cur frigidum inimicum oſſibus, dentibus, nervis, encephalo, ſpinali medullae? Cur ſenibus? Climati calidiori adſuetis? Cur ulceribus mordax, cutim obduret, dolorem, qui pus non moveat, producat, convulſiones,

nes, tetanos, nigrores, rigores febriles concitet? Quin patet etiam, cur ſubitae caloris ac frigoris permutationes inſuetis incautisque adeo noceant, & quae mala efficiant?

429. Aër humidus, multa gravidus aqua, elatere ac pondere ſuo minus efficax, impreſſos motus receptasque qualitates ſenſibiles ſuffocat magis, quam propagat; minus aptus novos vapores de corporibus, quae ambit, recipere, abſorbere, diſſipare, haec potius humectat, humore inſinuato replet, laxat, mollit, ſolvit, diluit; ſitum, putredinem, promovet calore praeſertim adjutus; frigidus ſimul difficilius caleſcit, ad ſenſum frigidior eſt.

430. Liquet adeo in atmoſphaera humidiore diu verſanti

1. Superficiem corporis minus premi, canalium parietes hinc parte ſuae fulturae externae privari, nec plena vi in contentos humores agere.

2. Humores inundante aqua nimis dilui, colluviem ideo ſeroſam naſci, &

quae inde ſequuntur, mala (287).

3. Solida humectata laxari, flacceſcere, inertia reddi.

4. Itaque circuitum vitalem in univerſum, trajectum ſanguinis per pulmones, attritum, calorem, coctionem, nutritionem, torpere, ac repleri quidem, non roborari corpus.

5. Supprimi perſpirationem, praecipue pulmonalem: unde augmentum colluviei ſeroſae (2), infarctus vaſorum pulmonalium, tuſſis, peripneumonia notha, excretio per ſputa, urinas, alvum, copioſior, aquoſi laticis in celluloſa & cavitatibus reſtagnatio, lentor, corruptio acris, praegravati corporis torpor, febris, rheumatiſmus, cachexia, &c.

6. Senſuum aciem obtundi, languere motum animalem, genus nervoſum infirmari, vim vitalem minui (198. 3. 4.): unde omnium functionum inertia.

7. Humori junctum frigus ſi fuerit, modo memorata etiam majore gradu naſci, difficilius ſuperari, omnem ideo naturae vigorem cadere.

8. Ca-

8. Calor contra magnus ſi acceſſerit, ſummam induci ſolidis laxitatem, aperiri poros, attrahi humores, attenuari, in aliena vaſcula admitti, qua data porta erumpere, aut & retentos celerrime ad putredinem diſponi: unde habitus externi diſtenſio, ſudatio enormis, interiorum inanitio, virium lapſus, morbi putridi, contagioſi, peſtilentes.

9. Aetati igitur teneriori, ſexui ſequiori, temperiei frigidae, humidae, corporibus laxis, aqua, muco, plenis, humentis aëris uſum valde nocere.

431. Siccitate peccans aër oppoſitos edere effectus debet: abſorbendae quippe humiditati aptiſſimus corpora quidem ſiccat, ſiccando roborat, exſucca tamen & reddit, rigefacit, ac tenuiores humorum partes abripiendo morboſam his ſpiſſitatem inducit, inflammatoriam, atrabilariam (282, 284, 367). Prae ceteris tamen utrique hominis principio amicior habetur iſta aëris qualitas, ac ſaluberrima, maxime ſi caloris exceſſus abfuerit.

432. Aër, qua gravis, efficax eſt in comprimendis, denſandis, quibus circumfunditur, corporibus, eoque magis, quo gravior, figitque ſimul materiem, quae liquoribus continetur, elaſticam, ſub minore aëris preſſione ſeſe expedientem. Baroſcopiis autem conſtat, craſſiorem aëra, qui humidior eſt, fere minus gravitare, magis contra ſereniorem, & multas magnasque perpetuo eſſe hujus dotis viciſſitudines in noſtra atmosphaera; ut, quae inter maximum & minimum terminum intercedit, differentia etiam partem decimam exaequet.

433. Inde atmoſphaera, qua corpus humanum ambit ac ſubintrat, pondere ſuo hoc ipſum in omni puncto aequabiliter, pro more fluidorum, premit, ſolida ſulcit, roborat, continentia ad contenta apprimit, mutuam inter haec actionem attritumque auget, canalium diametros tuetur, humores, ne evagentur, coërcet. Viget adeo ſub juſta harum potentiarum aequilibritate circuitus vitalis, reſpiratio, calor nativus, ſanitas.

434.

434. Aucta quidem per causas naturales aëris pressio, sicubi aequaliter agit, fertur facile, quin sanum robur auget: at majore momento in partem singularem directa nocere potest comprimendo, arctando vasa, exprimendo humores atque in partes alias, minus pressas, determinando. Id cum pulmoni intensiore gradu evenit, canalibus ejus compressis, aucta cordi resistentia, trajectus sanguinis impeditur, suffocatur, retentisque humoribus gravantur aliae partes, non sine multiplici noxa.

435. Imminutae gravitatis perniciosior vis est: solida enim fulturae defectu laxat, humores exsoluta materie elastica rarefacit, vasa replet, dilatat, debilitat, hinc tumores, eruptiones, aberrationes humorum producit, circulationem infirmat, vires ad motum animalem prosternit, pulmonum praecipue actioni obest: unde respiratio laboriosa, non satians, ab accumulato sanguine peripneumonia. haemoptoë, &c.

436. Innotescit hinc leviorem, calidio-

diorem, humidiorem aëra multis effectibus inter ſe convenire (424, 429, 435), itemque gravem, frigidum, ſiccum, (427, 431, 434); adeoque pro diverſa harum qualitatum concurſione noxas inde oriundas multum intendi, aut mitigari quoque & averti poſſe. Nec diſſimilis eſt ratio aëris nimis rari aut denſi, minusve aut magis juſto elaſtici.

437. Quum vero atmoſphaerae pondus in diverſa locorum altitudine, aut in eadem, diverſis temporibus, maximopere diſcrepet, huicque ideo proportionata corporum preſſio plurimum quoque variare debeat; pronum eſt colligere, cur magnae ſubitaeque hujus etiam dotis permutationes inſuetis tam intolerabiles ſint? Cur periculoſiſſimae debilibus, irritabilibus, & quorum humores multum ac facile rareſcunt? Cur adeo incommodae iis, quos morbi pectoris tenent? Cur aſthmaticis imminentis boni vel mali index Barometrum?

438. Haud aliud tamen vitium exitialius eſt, quam quod diuturna ſtagnatio-

ne in locis undique occlusis, puteis, cryptis, contrahit aër, cum nulla ventilatione renovatur. Torpore enim veluti putrescens, qui vitae cibus fuerat, velox fit venenum, vitae non minus, quam flammae, inimicissimum.

439. Nec dispar corruptio est, quam subit aër, ubi semper idem, nec renovatus, circa hominem stagnat, multoties respirationi vitali adhibetur, praecipue autem multitudini hominum circumfusus in usu est. Sive enim amittat inspiratus aliquid, quod non, nisi permixtione cum aëre recente, recuperare queat; sive receptis abs corpore vivo vaporibus inficiatur; seu demum propria inertia situm contrahat; certissimis hodie observatis constat, in carceribus, castris, nosocomiis, navibus, & in quocunque multorum hominum diversorio haud rite ventilato, ob eam causam virus innasci aëri, quo febres pessimi generis, putridae, malignae, exanthematibus stipatae, cito lethales, contagio quoque late serpentes, oriantur. Hae

 vero

vero cum putrorem in humores inductum (312. ad 314) multis indiciis oſtendant; vim ſepticam aëris ſic corrupti quoquo modo contractam clare teſtari videntur.

440 Qui porro conſiderat, in atmosphaeram perpetuo recipi diffundique omnivaria quorumcunque corporum effluvia ſubtilioresque moleculas, quae quovis demum modo volatiles redditae, multifariam inter ſeſe & cum aëre permiſtae, diviſae, conjunctae, pro ſuo quaevis ingenio alias atque alias agendi vires habeant exſerantque in corpora humana, quae una cum aëre alluunt ac ſubintrant; is facile videt, innumera ex hoc fonte promanare morborum principia ac materias, quae fruſtra quis ab ipſomet aëre, aut a communibus ejus qualitatibus repetat, perque obſervationes meteorologicas unice detegere atque explicare conetur.

441. Quocirca ſane difficillimum fuerit plenam exhibere aëris hiſtoriam pathologicam, quae examuſſim omnes & ſingulas, quas contrahere poteſt, noxias

vires

vires enarret, & ad peculiares ejusdem conſtitutiones in quibusvis locis ac temporibus applicari valeat; maxime, quum tanta ſit multitudo ac frequentia occaſionum, quibus & qualitates ejus & contenta neceſſario permutari debeant.

442. Corpora caeleſtia, meteora, climata, anni tempeſtates, ſoli diverſitas, montes, mare, lacus, paludes, flumina, vegetantia, animalia, ſubterranea, hominum numerus, vitae genus, alimenta, potulenta, ignis pabulum, opificia, artes, commercia, & alia plurima, ſuam quaeque eo ſymbolam conferunt.

443. Ventorum praecipue inſignes ſunt in varianda aëris efficacia partes, & multiplex hinc in corpora humana agendi modus. Impetu ſuo alliſi urgent premuntque fortius, quaſi pondus aëris increviſſet (433, 434). Plus dein aëris intra datum tempus hominí applicant: quo plerumque fit, ut & communes atmosphaerae qualitates, &, quae continet, aliena tanto intenſius pro ſuis

quaeque viribus agant. Renovant quoque nec torpore corrumpi ſinunt (438, 439) tum aërem, tum aquas. Agitando praeterea miſcent inter ſeſe varias aëris regiones: inde alias qualitates aliis ſubſtituunt, diverſas mutua confuſione contemperant, contenta quoque permutant, diluunt, diffundunt, aequabilius diſtribuunt, inter ſe effectu vario committunt. Vapores praeſertim, effluvia, miasmata, de locis in loca transferunt, ſic purgant aut inquinant. Nec alia fere potentia datur naturalis, quae ut ipſamet ſaepe admodum variabilis eſt, ita fluido aërio tam magnas & univerſales mutationes tanta celeritate inferat.

444. Ex his quidem (443.) in genere perſpicere datur boni malique plurimum adflare ventos homini poſſe. Ut autem cognoſcatur, quid quisque ventus ſpeciatim valeat, non ſatis eſt generalibus inhaerere; quando idem diverſis temporibus ac locis ſalubris & inſalubris eſſe poteſt. Diverſus aëris ſtatus (442) in locis, unde ſpirant, per quae feruntur,

tur, quo tendunt venti, varia eorumdem duratio, ſucceſſio, & ſimilia, longe alias & vel oppoſitas quoque vires ciere ſolent. Ut adeo non niſi his una conſideratis limitatior quaeſtio demum ex vero utcunque ſolvi queat.

445. Quum igitur tanta ſit in diverſis habitati orbis regionibus atmoſphaerae diſcrepantia, & longe plurimi a ſtatu exquiſite ſalubri receſſus ubivis fere perpetuo obtineant; ut ex hoc ſolo fonte innumeros quotidie morbos profluere neceſſum videatur: mirari omnino quis poſſit, ubique tamen & homines vivere & ſanitate frui, & vel ſub jove malo etiam longaevitatis haberi exempla ac valetudinis in ſenium usque ſine morbis protractae. Nimirum nativitate & conſuetudine durantur corpora, ut malignum aëra non modo innoxie ferant, ſed ſemel adſuefacta vel facilius quoque, quam mitiorem inſolitum. Ipſa aëris inconſtantia & frequens variatio ſaepe pro remedio eſt, quo vis nociva obtundatur. Magnis demum ſubitiſque mutationibus diffi-

difficillime refiftitur. Natura denique & cuivis fere climati propria dedit temperamenta, quibus, quod intolerabili gradu noxium habet aër, utcunque mitigetur.

Noxae ex Cibo & Potu.

446 Manifestum vitae fanitatisque nutrimentum in efculentis & potulentis eft, quae idcirco non minus, quam aër, inter res neceffarias referuntur. Rei tamen optimae peffimi funt & valde multiplices abufus, unde plurimorum morborum materiae caufaeque fuccrefcunt; Merentur ergo fpeciatim confiderari.

447. Docet quidem obfervatio ftupendam ab humano genere admitti ferrique in victu varietatem; ut ferme diceres nihil admodum conftans certumque effe, quod ufum atque abufum difcriminet. Ferrea quorumdam natura nullo fere exceffu laeditur. Alios vitae genus a noxis tutos praeftat. Durantur alii adfuetudine. Nonnullos frequens in oppofita extrema relapfus, atque adeo ipfa erro-

errorum permutatio juvat. Isthaec tamen cum ad paucos modo pertineant, tollere, quae maximae parti evenire ex abusu solent, nequaquam possunt.

448. Alimentorum copia major, quotidie ingesta, etiam quae vires coctrices non superat, consuetudine tamen inducit voracitatem, &, nisi vita interveniat laboriosa, increscente chyli, fecum, pinguis (394), sanguinis (388), omnium humorum (385) multitudine obruit tandemque nocet.

449. Eadem tanta, ut oneri sit ac rite digere nequeat, fractis canalis alimentarii viribus, impedito menstruorum digestivorum affluxu & actione, hinc perturbata coctione, cruditates parit, spontaneas ingestorum corruptiones, multiplex hinc chyli vitium (325. ad 330), & quae ex horum quovis tum in primis viis, tum in reliquo corpore, nascuntur, mala innumera, praecipue multivarias cacochymias (283, 284, 288, 307, ad 321), ac vitia nutritionis.

450. Quodsi vero enormi sarcina ita disten-

diſtenditur ventriculus, ut nato ſpasmo ora ſua claudat, diſtractis fibris, vaſis arctatis, ſuppreſſo motu, ſufflaminato humorum affluxu, prohibeatur contritio, permixtio, ſolutio, dilutio, expulſio; preſſis, irritatis partibus vicinis dyſpnoea naſcitur, anxietas, humorum circuitus perverſus, impetus male directus, excitata cum encephalo conſenſio; cephalalgia, vertigo, ſenſuum hebetudo, apoplexia; aut & cardialgia, nauſea, vomitus inanis, rariſſimisque exemplis ruptura oeſophagi aut ventriculi; niſi mature laxato alterutro ore gravans materies vel vomendo excutiatur, vel cruda devolvatur in inteſtina, commotaque alvo tandem exeat.

451. Repletio autem a cibo, quam a potu, fere nocentior eſt; tolerabilior, quae lente & gradatim fit, quam quae ſubito.

452. Copia ingeſtorum minor, quam vitae ac ſanitatis ratio poſtulat, ob defectum neceſſariae refectionis, languorem functionibus infert, minuit humo-

rum

rum quantitatem, adipem consumit, emaciat, extenuat corpus, refrigerat, ventriculum ac intestina contrahit; ut aegre dein plus alimenti ferant, quin molestia, dolor, nausea, vomitus, oriatur: sic consuetudine inducitur demum mensae parcissimae necessitas, atque intolerantia ejus etiam demensi, quo natura eget.

453. Absoluta autem a cibo & potu abstinentia si diu fertur, liquores menstrui, qui in primae digestionis officinam confluunt, ingestis novis non mixti, diluti, temperati, pro sua indole admodum acres fiunt: inde anima foetens, ingens appetentia, vel ad summam quoque crudelitatem impellens, ructus, borborygmi, nausea, vomitus materiae acris, salinae, biliosae, putridae, animi deliquia, fami demum prostratae succedens immanis sitis, siccitas, debilitas. Dum vero blandi chyli nihil in interiora devehitur, & interea tamen vitae actiones perseverant; oportet solidis detritis, nec refectis, dissipata parte humorum tenuiore, quae non reparatur, vasa inaniri, circulatio-

nem

nem fatiſcere, & cum mole corporis imminuta vires cadere: inde levitas ad ſtateram, pulſus debilis, caloris nativi decrementum, ſqualens macies ac ſiccitas bibula habitus corporis. Succedit denique defectu mitis nutrimenti atque attritu continuato; ſalium oleorumque in humoribus ſumma acrimonia, volatilis, putrida, rancida, peſtifera, ex qua ſpasmi, convulſiones, febres acutae, furibundae, mors.

454. Haec quidem (452, 453) ſaeviora ſunt ac citius necant, ſi potus ſimul ac cibi inopia genius defraudetur: defectus cibi utcunque potione levatur. Et quo circuitus humorum intenſior eſt, motus animalis fortior, auctior calor, copioſior excretio ac diſſipatio, eo graviores ab inedia noxae.

455. Liquet igitur abſtinentiam nimiam magis etiam laedere, quam nimiam repletionem, & delinqui gravius in victu nimis tenui, quam in paulo pleniore. Quin conſtat etiam, cur ſenes facillime inediam ferant; dein aetatis conſtantis homi-

homines; nequaquam adolescentes; omnium minime pueri; & inter hos quidem illi, qui id aetatis fuerint alacriores? Quare animalia hyeme sopita vitam sine alimento protrahant? Cur & quales aegroti diutius inediam, quam sani, tolerent? Quare macilenti facilius, quam humoribus pleni? Quae causa subitae emaciationis in acutis? Cur a fame pestis?

456. Proportionem cibi solidi ac potus mutuam non adeo exquisitam postulat sanitas, ut non diversissima utentes recte valeant. Suadet etiam ratio, cuivis aetati, sexui, temperamento, vitae generi, tempestati, climati, &c. non eamdem aeque convenire. Videtur tamen enormior alterutrius excessus posse laedere, si conditionibus hominis incongruus diu protrahatur. Abundantior certe potio aquosam inducere tenuitatem (287) humoribus debet, urinas, perspirationem, sudores ultra modum augere, sic eluta simul materiae utilis parte suo fraudare corpus nutrimine; aut & retenta aqua debilitare, torpefacere, varias hydropis species

creare (ibid.). Contra ubi alimenta, ex se non liquida, justo parciore potu humectantur, nec humidior est temperatura hominis, spissa sarcina gravatus ventriculus aegre digerit, tarde expellit, crassiorem intestinis tradit chymum, qui & per haec difficulter mobilis, horum muco magis inviscatus, fece multa, spissa, sicca, restagnante, opplet, chylum parciorem, spissiorem, lacteis tradit: unde mesenterii obstructio; sanguis glutinosus, densus, atrabilarius; similes alii humores; salis non diluti acritas major; excrementi secessio & expulsio difficilior; cacochymia multiplex; viscerum infarctus, multique alii, quos aquae defectus pedissequos habet, effectus morbosi. (Conf. 166, 167, 198, 282, 285.).

457. Materiarum, quibus vitam, nec aegre, sustentant homines, tam diversae sunt qualitates; ut pene videatur perinde esse, qualibuscunque utaris, modo valeas; sanis omnia esse sana, & palato impune indulgeri posse, dumne quantitate peccetur. Suadet tamen luxus plurimis, alios

alios penuria cogit ejusmodi ingerere, quae etiam modice aſſumta nocent. Sunt & quorum rarior uſus innocens eſt, quotidianus demum laedit. Sunt quae inſuetis tantum obſunt. Quin & ingens illa hominum inter ſeſe diſcrepantia, quam ſanitatis latitudo comprehendit, uti non eundem in ſingulis virium coctricium gradum ponit; ita aliam atque aliam, quae cuique conſentanea ſit, victus rationem poſtulat. Doceat lac, quod natura infanti deſtinavit. Juvat itaque & varia mala, quae ex hoc fonte promanant, ſpeciatim exponere.

458. Viſcidum in cibis abundans, ſicubi valido naturae robore non ſubigitur, chylum producit nimis glutinoſum &, quae inde porro ſequuntur, mala ſupra memorata (285, 329). Pulmonum oppletio, glandularum tumores, telae celluloſae infarctus, ſyſtematis, quod ad bilem pertinet, inertia, generis nervoſi languor, torpor vis vitalis (196, 198), praecipua fere ſunt, cum gluten, ex primis viis in interiora devectum, univer-

ſam humorum maſſam inundat (283). Glutinoſo autem & acre quandoque jungitur, quod aut manifeſtum continent alimenta, aut corruptione, ob defectum coctionis inducta, concipiunt; ex vegetabilibus quidem acidum (307), acerbum (309), ex animalibus putridum (312. 313), ex pinguibus rancidum (375). Sic pituitae acres (373) naſci queunt, ſuis ſingulae effectibus diverſis notabiles.

459. Pinguium abuſus, dum blanda ſunt, primas vias lubricat, laxat, debilitat, chylum praebet nimio obrutum cremore, qui minus etiam ſubactus facile ſecedit (331). Unde praegravans obeſitas (394). Quin & ſi virium coctricium torpidior fuerit actio, qui in eſculentis pinguedinibus natura ineſt mucus (376), facile in viſcidum (458) degenerat, ac inertem pituitam in univerſum corpus diffundit. Utraque de cauſa debilitas ſolidorum (162), ac torpor (198). Oleoſa inſuper ſincera, minoribus vaſculis impacta, aquoſis humoribus introitum tran-

transſitumque negant; ſic obſtructiones, ac ſecretionum & excretionum impedimenta creant.

460. Eadem vel ſpontanea corruptione, vel praeparatione coquinaria, vel vitio coctionis, ex nativa blanditie in acrimoniam verſa, nocent vehementius (328); maxime ſi diuturno abuſu rancor primarum viarum in ſecundas admiſſus adipem corporis demum quoque infecerit (375). Inde peſſimae notae cacochymia acris, atrabilaria, ſcorbutica, cadaveroſa, vix extergenda, quae ad inflammationes, exanthemata, herpetes, ulcera maligna, cancros, gangraenas, ſphacelos, cariem, disponit.

461. Eorum, quae ingerimus ex numero vegetabilium praeſertim, multa acidum habent manifeſtum, plurima latens, quod evolvi poteſt. Hoc ſi valida vi coctrice non vincitur, & vel ſuas ob cauſas extricatum magis acuitur (307), chylum, menſtrua primae digeſtionis, ſanguinem denique ac reliquos humores acore inficit, qui multimodis ubique (308, 325) nocet.

462. Acidi aufteri, quod praecipue in fructibus minus maturis refidet, effectus morbofi ex (309, 320, 326, 376) innotefcunt.

463. Acidum fubtilius, quod in fermentatis plus minus acre & manifeftum ineft, fpiritu perquam volatili ftipatum, citius per maffam humorum fe diffundens, cum nimio ufu vires coctrices eludit, delata in lympham acritate irritante, rodente, folvente, diverfimode cum terra concrefcente (320, 371, 372, 379), dolores, fpasmos, vafculorum conftrictiones, ftafes humorum, catarrhos, rheumatismos, arthritidem, calculos & fimilia infuper producit.

464. Alcalefcentia acria, cibi, potus, condimenti titulo largius ingefta, quid mali inferant, ex (310, 311) liquet.

465. Quae de nociva falfamentorum acrimonia hoc loco memorari poffent, ante (315, 316) occupata videantur.

466. Aromatum vis ignea, ab alimenti ingenio (296) longe aliena, acri oleo, refinae, fali, fpiritui rectori inhaerens,

rens, naturae humanae vix domabilis, urente laedit ſanos ſtimulo, tenaciore, pinguedini amico, difficulter abſtergendo: producit adeo in primis viis ſitim, cardialgiam, ardorem ſtomachi, pinguium una ingeſtorum rancorem, nauſeam, ructus, vomitus; bilem exaſperat; inteſtina inflammat: in ſecundis viis motum humorum intendit, calefacit, ſubtiliora diſſipat, adipem eliquat, ſales acuit, acrimonia alcaleſcente attenuat ſanguinem (310, 311), corpus torrefacit. Inde ſiccitas, macies, febres calidae, contracturae, ſpaſmi, exanthemata, inflammationes, dolores arthritici, & plura alia naſcuntur.

467. Quod habent vina, cereviſiae veteres, praecipue meraciores, liquores ardentes ex his ſimilibusve igne prolecti, ſimplices aut diverſimode compoſiti, acre ſpirituoſum, fermentatione natum, ſui generis eſt, in bonam malamque partem famoſiſſimum, priva ſibi efficacia ſingulare, & abuſu magis etiam nocens, quo penetrat altius, ac diluente vehiculo per emunctoria corporis emiſſo, meraci-

us ſemet in humores ac ſolida defigit. Agit autem fluida denſando, ſpiſſando; partes firmas conſtringendo; fibras ſtimulando; vim vitalem, vim ſentientem, impetum animalem incitando, in turbas adigendo. Itaque neceſſum eſt immodica potione induci ſitim, temulentiam, circuitum acceleratum, calorem auctum, rarefactionem humorum, ſubtilioris diſſipationem, humorum coagulum, ſanguinis diatheſin inflammatoriam (367), vaſorum conſtrictionem, dilatationem, rupturam, errores loci (397 & ſeq.), obſtructiones, inflammationes; ſed & ſyſtematis nervoſi vibrationes enormes, delaſſantes, peſſumdantes, nimiam humorum ad ſuperiora determinationem, encephali hinc commotionem, oppletionem; difflato denique ſtimulo ac ſedato impetu inſequi ſubſidentiam humorum, collapſum vaſorum, circulationis torporem, frigus, vires exhauſtas, omnium functionum languorem, contraria prioribus omnia.

468. Haec rite conſideranti haud ob-

ſcura

ſcura poteſt eſſe ratio eorum, quae ebrioſis accidere quotidie obſervantur. Cur natam ab heſterna crapula aegrimoniam nova pocula ſolvant? Cur hic abuſus ex diuturna conſuetudine in neceſſitatem abeat, ac ſero aut nunquam dediſcatur, imo paullatim increſcens a lenioribus ad fortiſſima tandem perveniat? Quare junioribus tanto, quam aetate provectis, pernicioſior ſit? Quamobrem primae digeſtionis officinam adeo labefactet; ut, proſtrata omni ciborum appetentia, ſolo tandem potu vivatur? Quid humores, tanta ſpirituum copia jugiter nutritos, in vappam mutet? Unde cachexia, macies, leucophlegmatia, hydrops, in ebrioſis? Unde oculorum rubor, exanthemata faciei? Cur proni ſint in morbos acutos, inflammatorios, hisque periculoſiſſime decumbant? Cur tremores, paralyſes, apoplexiam, & quae ſunt alia ſenſuum motuumque vitia toties experiantur? An podragra & calculus huic quoque acri debeatur?

469. Ejusdem quidem originis, at na-

turae diverſae eſt acre, Gas HELMONTIO dictum, quod vigente fermentatione vinoſa naſcens exſpiransque afficere eos poteſt, qui magnam valde fermentabilium, aut reipſa fermentantium, copiam ſubito in ſe ingurgitant. Acritas haec, vi elaſtica praegrandi ſtipata, ſtimulo non tantum, ſed expanſione etiam nocet: unde ructus creat, ſpasmos ventriculi & inteſtinorum, inflationes, anxietates ſummas, vomitum, choleram, diarrhœam, dyſenteriam, ileum, &c. Haec tamen leviora modo ſunt, ſi plurima ſpectes exempla hominum, quos aëris iſthac aura infecti uſus ſubitaneae morti dedit.

470. Dulciaria, ſaccharata, mellita, hisque ſimilia, uſu immodico, per occultam acrimoniam dentibus inimica ſunt; pro vi ſua fermentante, acidum ingenerant, & quae ex hoc profluunt, mala (461); praeterea ſolvunt tenuantque humores (288); horum minuta denſitate & firmas partes relaxant; non uno hinc nomine generi nervoſo infeſta, infantibus, ſexui ſequiori, debilibus, hyſtericis,

ricis, hypochondriacis, obſunt.

471. Flatulentum, quod olera, legumina, radices, fructus varii eſculenti ſimiliaque, diu multumque, ſine interpoſitis aliis, ingeſta, fotu, actione menſtruorum digeſtoriorum, fermentatione &c. evolvunt, ſicubi vi valida coctrice non ſubigitur, ructus, flatus, borborygmos, colicas creat, primarum viarum fibras diſtrahendo enervat, irritando in ſpasmos ciet, ordinatos motus pervertit: unde cruditas alimenti, diaphthora, varia chyli degeneratio, impedita defaecatio, paucum ac debile nutrimentum, virium lapſus, cachexia &c.

472. Principium terreum in ingeſtis exſuperans, ſive acido infectum (462), ſeu viſcido (458) pinguive (459) permiſtum fuerit, ni motu animali vincatur, potuque multo diluatur, oneri eſt primis viis, dyſpepſiam producit (456), multitudine ac ſiccitate fecis ventrem infarcit, alvum conſtipat, haemorrhoides tumentes, dolentes, fluentes, infert, auctaque per chylum nimis terreſtrem proportione

ne hujus elementi in ſanguine, ceteris humoribus, firmis etiam partibus, cohaeſionem nimiam, quietem, inertiam (142), rigiditatem (166) torporem (198, n. 4), ſpiſſitudinem (284), concretiones varias (320), obſtructiones (209 n. 8), & quae hinc promanant, mala innumera efficit.

473. Polytropha, ſuccoſiora, jurulenta, quum juſto uberius nutriant, corporibus minus exercitatis illata plethora (388) nocent; augent & adipem non ſine moleſtia (394), & quando ab animalium partibus praecipue petuntur, ex multitudinis vitio tandem in cacochymiam acrem, putridam (313, 327), rancidam (328, 375), viſcidam (329, 458), devehunt.

474. Damnoſa praeprimis eſt aquae in victu exſuperantia, quam calidae potores admittunt, abuſu hodie nimis pervulgato. Inundata hoc potu viſcera primae digeſtionis laxantur, infirmantur, menſtruorum ſalia nimis diluta enervantur, anorexia, apepſia naſcitur; multa inſuper irriga-

rigatione mucus (373), has partes intus oblinens, abſtergetur; unde nudatarum ſenſiliſſima teneritudo, dolores, ſpasmi, intolerantia ingeſtorum, vita ſine cibis, &c. Chylus vero aquoſior, in ſyſtema circulationis delatus, tenuitatem aqueam (287) per humores diffundit, pallorem ſanguini (363), colluviem ſeroſam univerſo corpori inducit (354, 359): unde nutritio prava, ſolidorum debilitas (162), carnis effeminatio, nervorum impotentia, vis vitalis (196), ſenſuum, motuum, circulationis torpor, frigus, hydropum variae ſpecies ex reſtagnante aquoſo lentore; eodem vero ad emunctoria determinato, horum relaxatio, excretio aucta, maxime per renes, diabetes, fluor albus, ſitis, defectus nutrimenti, virium lapſus, emaciatio, tenuatio corporis, tabes & ſimilia.

475. Si, quae ingeruntur ceterum ſalubria, ultra modum igne fervent, vias, quas pertranſeunt, fauces, laryngem, oeſophagum, &, in quem deſcendunt, ventriculum, fervore nimio affici neceſſe eſt, am-

amburi, criſpari, inflammari, excoriari; hinc dolores, ſpasmos, ſiccitatem, indurationem, abſceſſum, ulcus, fungum, ſcirrhum, cancrum, in iſtis partibus naſci. Ex quo fonte multiplex deglutitionis, reſpirationis, loquelae, concoctionis laeſio; praecipue autem triſtiſſimae illae ex oeſophagi anguſtia anginae, quae impedito alimenti in ventriculum deſcenſu miſeros, fame ſitique exhauſtos, fato vix eluctabili perimunt. An etiam vini aduſti abuſus (467) huic malo favet?

476. Oppoſiti exceſſus haud minores, nec multum diſpares ſunt noxae. Immodice frigentia cum partes internas, calore nativo jugiter fotas, contingunt, fibras earum irritando, poros ſtringendo, vaſa arctando, humores coagulando, dolores, ſpasmos, obſtructiones, inflammationes, variaque circuitus, ſecretionis, excretionis, impedimenta tum in his ipſis, tum conſenſione etiam in aliis partibus, efficiunt: unde toties ex hac cauſa anginae, pleuritides, ventriculi, diaphragmatis, jecinoris, &c. inflammationes, dolo

lo

lores colici, hydrops, aliaque mala naſcuntur; eoque fere certius, quo corpus paullo ante quovis demum modo magis incaluerit. Liquet adeo, quam male ſibi conſulant, qui dum aëre, foco, motu, ingluvie, vinis, condimentis, aeſtuant, cibis potibusque glaciatis refrigerationem captare in deliciis habent: noxas enim frigoris ſubitaeque permutationis (428) ſat graves etiam, quod glacies habet, acre ac mordax vehementer auget.

477. Qui prae voracitate cibos ſolidos, tenaciores, priusquam deglutiant, commandere praetermittunt, ventriculo plus faceſſunt negotii, quam natura impoſuit. Minus expedita hinc menſtruorum in offas non emollitas actio, pinguium ſubactio nulla, difficilior ſucci extractio, digeſtio tardior, tardior de ventriculo expulſio, plures reliquiae, quas mora longior diverſimode corrumpit, novum cibum viciſſim corrupturas: unde multiplex chyli vitium (323 ad 331), ſaburra primarum viarum, nidus vermium, fex multa, tenacius cohaerens, aegre mobilis,

lis, adeoque diutius reſtagnans. Haec tamen debilibus ac deſidibus magis, quam robuſtis & exercitatis, eveniunt.

478. Denique & in temporibus cibandi potandique peccari poteſt. His quidem indicandis non minus, quam moderandae quantitati, famem ſitimque natura conſtituit. At multa ſunt in vita civili, quae ab homine, non ſoli ventri nato, determinatius aliquid & uniformius, quam ſtimuli naturales dare poſſint, poſtulant. Itaque ea eſt oeconomiae humanae facilitas, ut aliis atque aliis legibus ſeſe adſtringi patiatur, hisque ſemel receptis adſueſcat, nec ideo tamen leviores quasvis ab his receſſiones aegre ferat. Intervallis ita quidem multum diverſis bene veſcimur. Nihilominus nocent ſibi, quorum perpetuo in patinis aut poculis animus eſt; ut ſemper pleno ventri nunquam induciae concedantur. Etenim, ſi digeſtio felix eſt, quantitatis tamen vitium ingruit (448): plerumque vero non interrupto opere laſſantur viſcera; ut tarde ac male coquant: unde varii generis caco-

cacochylia, hujusque pediſſequa cacochymia ac cachexia (449).

479. Atque haec praecipua ſunt iſtius argumenti capita, unde intelligere licet, quod in uſitatiore victus ratione noxium ineſt. Plurima quidem praeterea ab hominibus nonnunquam, cibi potusve cauſſa, ingeruntur ſingularia, inſolita, cruda, inquinata, corrupta, horrida, venenata, non alibilia, ἄτοπα, quae ſuis ſingula, longe diverſis, modis obſunt. Eo alios compellit penuria, alios depravatus ex graviditate aut morbo appetitus, luxus aut avaritia alios. Quandoque imprudens delectus, neglecta praeparatio, incongrua conſervatio, caſus, aut malorum hominum artes, minusve favens anni conſtitutio, alimentis ceterum ſalubribus vitium indunt, quo vim morbiferam, & vel virulentam quoque conſequantur. Haec tamen cum nimis & multa & ſpecialia ſint, alienum inſtitutis meis videtur, hoc loco exponere.

De Intempestivo remediorum usu.

480. Medicamenta quum aegris sanitatem restituant, morbosas corporis conditiones in sanas mutandi virtute instructa esse debent (29, 42, 43). Eo igitur ab alimentis differunt, quae in naturam corporis mutari fas est, ut hoc nutriendo conservare queant.

481. Pertinent adeo remedia ad res sanis non necessarias; ut quos, quales sunt, conservari, non mutari oporteat. Proinde supervacuus est eorum, quibus sani commode caremus, usus, dumne detrimentosus: ingesta enim, quod mutandum sit, non inveniunt: inertia ergo per corpus transeunt; aut naturae robore subacta in alimentum convertuntur; aut si pro suis agunt viribus, etiam periculum est, ne, quod sanum est, mutando morbum facessant.

482. Nec obtentui est, quod varii dentur sanitatis gradus, quodque, quorum imperfectior sanitas est, cum veluti pro aegris haberi possint, ad valescendum me-

medicina egeant. Neque enim in arte eſt, quas natura conſtituit, omnes ſanitatum differentias cöaequare; tutiusque, quod hac in parte praeſtari poteſt, conſentanea vitae ratione, quam medicamentis, obtinetur.

483. Idem de prophylaxi dicendum, quae ſi continuo per remedia, praeprimis, ut fieri ſolet, valentiora quaeritur, haud raro in prophaſin morborum convertitur.

484. In univerſum itaque hic abuſus nocet ſanis, praeſidia adverſae valetudinis in ſecunda conſumendo; adſuetudinem cum menti, tum corpori, inducendo, qua tandem neceſſaria reddantur; particulis alienis, indomabilibus, ſuccos inficiendo, vi non propria partes laceſſendo, fatigando, regulares naturae motus interturbando, ejusque penſum ingeſta materie non alibili aggravando. His ſi adjungas ſingulares inſuper agendi vires, quibus diverſa remediorum genera pollent, haud difficile eſt colligere, cur hoc errore impliciti toties ſuo ſcopo ex-

cidant, morbosque ac mortem properatam pro laetiore ſanitate reportent. Alterantia quidem, quae dicunt, niſi draſticae fuerint poteſtatis, utcunque tolerabiliora ſunt, minusque ac tardius nociva. Evacuantium vero, ut frequentior abuſus, ita effectus peſſimi. Obſunt certe eo, quod aut plus juſto ejiciant, aut cum inutili etiam utile, quod retineri debebat, aut nimis praecipitanter, aut tempore modove incongruis, aut non ſuis locis (401). Nocent & emunctoriis ſtimulo, attritu, dilatatione, anaſtomoſi, diapedeſi, diaereſi (203. 1. 2. 3. 4), infirmatione, incontinentia, infarctu, confuſione. Naturae praeterea ordinem turbant, intentiones fruſtrantur, ſolicitant imparatam, ſtimulis extraneis adſuefaciunt, ad ſuos ſurdam reddunt, incitant ad id, quod male ejectum eſt, reparandum, nec alio ferme fine, quam ut praeſto ſit ad excernendum (391): unde, ubi reparati excretio tardat, multitudine angitur, expellere molitur urgetque irrequieta. Sic tota demum huic ſtudio addicta vires ſuc-

ſuccosque corporis, & alimoniam, conſumit in conficienda materie mox oneri futura. Haec ſi vel valentiſſima corpora tandem peſſumdare debent, quanto citius certiusque valetudinarios, debiliores, qui nimis frequenter ex hoc abuſu robur ſibi vani promittunt?

485. His addi poteſt, nocere etiam haud raro remedia, tametſi ceterum congrua, ſicubi ad affectus, naturae per conſuetudinem familiares, qui medicati quid in ſe habent, tollendos temere adhibentur: ſanati enim longe deteriora ſaepe mala poſt ſe trahunt.

De Potentiis, quae virus habent.

486. SI quid perexigua mole ingestum corpori humano, aut a foris admotum, vi ſingulari, nec moli reſpondente, effectus producit exſpectatione longe majores, qui in perniciem vitae ac ſanitatis tendunt, id venenum dicitur.

487. Tantus quidem id genus rerum numerus eſt, & tam differentes agendi modi; ut ſpeciatim ſingulas hoc loco ex-

ponere vix ſinat inſtituti ratio. Merentur tamen in genere conſiderari.

488. Venenorum nonnulla acritate mechanica (292) infeſtant, aequiparanda potentiis, quae fracturas ac vulnera (217, 218) inferunt. Ingeſta igitur partes internas, exquiſito ſenſu praeditas, irritant, pungunt, ſcindunt, lacerant. Unde dolores, ſpasmos, vulnera, haemorrhagias, inflammationes, ulcera creant certo fere lethalia; quum domari, detergeri, aut ad inertiam redigi in viſceribus perpetuo motis vix queant.

489. Ineſt aliis acre chemicum (293), manifeſtum, occultum, multiplex, quod quidem & ſimilibus, ac priora (488), injuriis ſaevire in partes, & humoribus ſolutum, motu ac calore corporis actum, etiam altius penetrare & multimodis intendi poteſt (301). Horum adeo effectus intelliguntur ex (306).

490. Quaedam vi ſeptica tam vehementer in humores graſſantur, ut late diffuſa putredine corpus inde colliqueſcat diffluatque, ſolidis non minus, quam

flui-

fluidis, ſua cohaeſione deſtitutis. Conf. (161, 2. 288, 310 ad 314): unde &, quas inferunt, noxas perſpicere datur.

491. Aliorum deleteria poteſtas vaſa conſtringit, humores inſpiſſat, meatus occludit, motum ſupprimit, circuitum vitalem, ſecretiones, excretiones retardat, ſufflaminat; ita ocyus aut ſerius mortem infert.

492. Longe plurima tamen, eademque pernicioſiſſima, ipſum vitale principium (169 & ſeq.) invadunt, hujusque motus aut irritatione violenta perturbando, aut vehementiſſime incitando, aut & injecto torpore ſuſpendendo (195, 199), functiones vitae peſſumdant. Quin credibile eſt, reliquos etiam venenorum in ſolida & fluida effectus (488 ad 491) magna ex parte iisdem vitalium virium motibus vitiatis deberi; hos certe pediſſequos habere, eoque magis eſſe exitiales. Hac igitur poteſtate inprimis virulentae gradus malignitatis videntur metiendi.

493. Ex quo intelligere licet, quamobrem ſenſuum motuumque, qui volun-

tati parent, facultates plerumque triſtiſſimas in turbas conjiciantur; ut ipſam mentis arcem ab iſto hoſte oppugnari dixeris (179, 209, n. 3)? Et cur naturae vires raro hic multum valeant (180)? Et quam prope a venenis abſint medicamentorum efficaciſſimorum permulta; ut omnino ambigere inter utrumque genus videantur, ad utrumque pertinere? Vires medicatae & venenatae, qua proximis gradibus ſeſe contingunt, exigua molis differentia invicem convertuntur.

494. Haec vero uti ſic ſatis appoſite generalem toxicorum efficaciam declarant; ita nequaquam tamen ſufficiunt ad privam ſingulorum vim exponendam, qua fit, ut alia prae aliis velocius aut lentius, inque alias & alias partes ac functiones, modisque longe diverſiſſimis, inexplicabili plane varietate, ſuam ſaevitiem exerceant. Parum profecto vel acutiſſima etiam ingenia hic promoverunt.

495. Nec minus difficilis indaginis iſtud quoque eſt, quod venena quaelibet non cuivis indiſcriminatim homini aeque

no-

noceant, nec & eidem quovis demum modo admota. Alia quippe vapore aëri permixto, in ſpiracula corporis admiſſo, operantur; alia maxime, cum deglutiuntur; alia in vulnere tantum, quae quidem inertia reddere vis ventriculi valet; alia aliis modis; nonnulla etiam quibuſcunque. Haec uti obſervando diſcimus, ita, qua fiant ratione, explicatu arduum eſt.

496. Miasmatum noxiorum, quae aëra inficiunt (440), haud abſimile eſt ingenium: quanquam enim non adeo ſemper vi deleteria agunt; agunt tamen parva mole, ac materia ſaepe ſenſibus vix manifeſta, modisque ſingularibus, & morbos creant refractarios, malignos, quos vis naturae difficulter ſuperare valeat (486). Nec infrequenter corporum virulentorum effluvia ſunt. Quocirca omnino ad venena referri merentur.

497. Haec inquinamenta quam multiplici origine in atmoſphaeram ſubvehantur, utcunque quidem ex (440 ad 444) intelligere eſt. Nec difficulter perſpicitur, ob ampliſſimum, quod viventi-

bus cum aëre intercedit, commercium (422), plurimas patere vias, quibus admitti queant, ſolidaque ſtimulando, torpefaciendo, ſuccorum craſin motumque turbando nocere. At cum propriam ſingulorum naturam, viresque privas, ac agendi modos eruere aggredimur, effectuumque tantopere diſcrepantium rationem reddere, aqua non minus haeret, quam in hiſtoria venenorum (494, 495), nec, praeter generalia (488 ad 494), quidquam certi determinare licet.

498. Hujus etiam loci ſunt contagiones, quarum virtute velut genitali id genus morbi ſuam ſpeciem propagant & communicata multimodis labe per homines graſſantur. Agunt certe & virulenta poteſtate (486, 496), & ſuo quaeque modo ſibi proprio, & in alias atque alias corporis partes (494), effectusque ſtatos quidem, at longe diverſiſſimos, producunt. Unde conſtat, uti origine, ita naturis, magnopere inter ſeſe diſcrepare, & ſuas ſingulis inditas eſſe certas vires, quibus, cum per congruas vias in cor-

corpora devenerint actioni faventia, ſuam quaelibet morbi formam diſtinctam conſtanti lege haud aliter procreënt, quam plantarum animaliumve ſemina, aptis concepta locis, in ſuam ſingula determinatam ſpeciem evolvuntur. Quo fit, ut diverſo cuivis contagio ſuus reſpondeat ſingularis morbus, horumque totidem differentia genera, quot contagiorum, numerentur, nequaquam inter ſeſe confundenda.

499. An igitur omnis contagio animata eſt, ſuamque quaelibet habet ſingularem, unde oritur ac multiplicatur, animalculorum ſpeciem? Quod peculiare nonnullis eſt, haud ſatis tuto per analogiam univerſo generi tribuitur. An vis phantaſiae, an metus, contagiorum mater? Violentos animi motus ad virus generandum, acuendum, conferre poſſe, indubium eſt: at ſi vel ſoli etiam meticuloſi tantum inficerentur, ipſis tamen ſenſibus conſtat, ſingularem in veris contagiis materiem intervenire, qua ſine reliqua vix quidquam poſſint. Utrum im-

mu-

mutabilis eſt, rerumque principiis hac dote aequiparanda contagiorum natura? Et, ſi eſt, an inde ſequitur: eadem oberrare chorda, & qui ſpecificum quaerat antidotum veneno contagioſo oppoſitum, & qui de metallis vilioribus in aurum transmutandis ſatagat? Dubia propoſitio, concluſio falſa BOERHAAVIUM non tangit, etiamſi ab Archiatro Regio pronunciata.

500. Attendi praecipue meretur, qua contagia pollent, mirabilis illa facultas ſanos humores in ſui ſimilitudinem convertendi. Hac nititur ſtupenda eorumdem multiplicatio. Nec ſeſe tamen exſerit, niſi vi vitae in corpore idoneo excitata; ut omnino dubites, utri potior effectus pars debeatur.

Data certe eſt naturae humanae poteſtas aſſimilandi, qua in augendo ſuſtentandoque per alimenta corpore ſuo utitur. Nec facile tamen dixeris, hanc eſſe, qua gliſcat contagium vitae tam inimicum; niſi corruptionem neges quidquam a coctione differre, & quod natura

tura violenter patitur, perinde habeas, atque illud, quod dedita opera in corporis ſui conſervationem peragit.

Qui vim generandi contagiis inditam ponunt, hypotheſi utuntur nondum demonſtrata (469).

Nec magis ſatisfaciunt, qui unice a ſolidis vivi corporis per virus in ſingulares inſolitosque motus ſtimulatis omnem hanc efficacitatem repetunt; quaſi parum conſtaret, poſſe etiam effluvia, odores, fermenta, ſtupendas ſubito inducere mutationes liquoribus, in quos continentium nulla eſt vaſorum actio. Ecquis autem credat, priorem clarius intelligi, quam poſteriorem agendi modum, inque corpore, cujus & partium & virium tanta eſt conſpiratio, mixtioni nihil, oſcillationibus omnia deberi in permutanda humorum craſi?

Fermenta quoque, latiore Chemicorum ſenſu accepta; quanquam propriam ſibi habent aſſimilandi virtutem, quae ab actione contagiorum minus abludere videatur; minime tamen hanc rem conficiunt,

ficiunt; ut quorum idea haud univerſe quadrat, nec ratio minus, atque ſtimulorum, inexplicabilis eſt.

Quare credibile potius, non uno eodemque modo omnia & ſingula ſeſe multiplicare, & vero forſan propiorem fore, qui diverſarum ſententiarum nulli ſeorſim addictus omnes in unum colligat. Nihilominus cum ne ſic quidem certa hujus materiae explicatio tradi queat, inutile fuerit, vaga incertaque ratiocinatione multa moliri, quae opinionem modo, nec ſcientiam, parere valeant.

Errores in motu animali.

501. Motus muſcularis, quem homo pro arbitrio exercet, ita cum reliquis corporis vivi motibus cohaeret, ut exceſſu defectuve paulo majore peccare nequeat, quin ocyus, ſerius, oeconomia conturbetur. Ex iis igitur, quae alternantes muſculorum actiones comitari ac conſequi in corpore obſervantur, mutationibus ſponte innoteſcent, quos motio aut quies modum excedens inducit, effectus morboſi.

502. Musculus vi sua sese contrahens brevior fit, crassior, durior, turget, figuram suam situmque ratione partium vicinarum mutat, movet sese & tota sua mole, & quavis fibra sua, movet & partes, ad quas pertinet, quasque contingit; & si quem habet antagonistam, & quae huic contiguae sunt, partes. Cum vero deinde contentionem suam remittit, & ipse in statum pristinum redit, & restituuntur, quaecunque dimota fuerant. Itaque ab initio contractionis ad ἀκμὴν usque, & inde ad plenam usque relaxationem, omnes illae partes in continuo motu sunt eoque multum variante.

503. Nec constat voluntariam musculi contractionem ita a motibus vitalibus pendere, ut, quae accrescit musculo, velocitas de summa illorum decedat. Imo vero novus veluti hic motus illis superadditur. Universa ergo motus atque adeo attritus quantitas in corpore tum augetur pro numero ac vi agentium reciproce musculorum.

504. Quocirca multiplex sub exercitio

tio muſculari infertur vicinis canalibus, loculis, receptaculis, preſſio, remiſſio, diſtractio, arctatio, agitatio, quae cum inde in in contenta tranſeunt, his quoque motus ſuperpondium conciliatur, quo fit, ut ſtagnantia moveantur, fluentia promoveantur, mutua ſolidorum fluidorumque inter ſe actio, & quae hinc conſequuntur, intendantur.

505. Ita quilibet muſculus, alterne contrahens ſeſe & remittens, ſuo ſyſtematis vaſorum tractui novam applicat vim, quae humores urget pellitque fortius, quo circulationis legibus determinantur. Eorumdem motus ergo accelerari debet.

506. Eadem cauſa ſanguis venarum, copia ac impetu majore, protruſus infuſusque cordi irritamentum fit, quo hujus contractionum numerus ac vis intenditur. Inde conſenſu expedito & reſpiratio incitatur, & arteriarum properantur motus per univerſum corpus.

507. Continuata igitur muſculorum actione vires vitales, quibus humores cir-

circumducuntur, quaquaversum animantur, novisque (503, 505) jugiter augentur. Crescit adeo circulationis vigor, attritus, calor, quaeque ex his pendent, cum conditiones corporis, tum functiones intenduntur.

508. Magnum praesertim, nec uno nomine, adjumentum nascitur officinis instrumentisque, quibus alimenti coctio, defaecatio, distributio, assimilatio perficiuntur; ut adeo nutritionis opus feliciter procedat. Atque haec sunt publica exercitationis modicae emolumenta.

509. Unde constat, quasnam immodica noxas inferat oeconomiae humanae. Quippe, quo ipsa excedit gradu, eodem velocitatem circumeuntium humorum auget (409): quocirca, quae inde oriuntur, mala in genere reduci queunt

1. Ad caloris nativi augmentum enorme, quo agitati attenuatique succi, dissipata parte subtiliore, spissantur, serum ac fibra sanguinis diathesin inflammatoriam (367) induunt, sales dein ac olea continuato attritu acuuntur, solvuntur,

volatilia, acria, putrida, rancida, foetida, ambuſta redduntur (424. n. 7.), hinc circuitui vitali ineptiſſima.

2. Ad partium continentium laeſiones valde periculoſas. Etenim rarefacti magnoque impetu propulſi humores ſua vaſa ultra modum dilatant, irritant, deterunt, rumpunt, deſtruunt: unde errores loci (397 ad 406), dolor, inflammatio, febris acuta, ſuppuratio, gangraena, haemorrhagia, aut vitalibus viſceribus ſanguine accumulato obrutis ſuffocatio ac mors ſubitanea.

3. Ad ſuccorum, qui ſub moderata circulatione reſtagnant, commotionem, ut ſuis excuſſi ſedibus evagentur.

4. Ad multifarias denique ſecretionum excretionumque turbas, quarum vi omne genus vitiorum qualitatis, quantitatis, motus, loci, in materias, quae ſecerni & excerni debent, invehitur.

510. Mobilior itaque & volatilior fluidorum, quam ſolidorum, natura facit, ut exercitio immoderatiore jactura inaequalis inferatur, hinc mole illorum de-

decrescente solida praevaleant, exsucca corpora arescant, rigescant. Aqua & spiritu, parte humorum tenuiore, dissflatis, crassamentum superest (284) iners, tenax, immeabile per vascula minora: unde horum ac parenchymatis exsiccatio, contractio, concretio, universae adeo compaginis rigiditas major (164, 166). Pingue, qua stagnat in suis loculis, commotum, eliquatum, sanguini redditum, attritu & calore ex blando in acre, rancidum, degenerans (375), per emunctoria expellitur: hinc celeris emaciatio (395). Gelatina nutriens (379), solidorum fibris undique interfusa, deteritur, exprimitur, acrior per motum facta excernitur, parte tenuiore expressa solidescit: inde defectus nutritionis, augmentum rigiditatis. Bilis quoque nimium commota, adusta, in summam acuitur acrimoniam, qua & primas vias infestat, & suos egressa cancellos in reliquum etiam corpus sua malignitate grassatur.

511. Ex dictis (509, 510) liquet, solum motus animalis excessum solida

 flu-

fluidaque corporis tam vehementer a ſtatu ſano alienare poſſe, ut vel venenatis etiam viribus (486) agere videatur: & cum in univerſum fere ſemper & cuivis noceat, ac raro proſit, nocere tamen maxime, inter ſanos, aetati tenerae, ſexui ſequiori, temperamento bilioſo, ſicco, calido; tum vero plethoricis, valde obeſis; cacochymicis, in haemorrhagias, aut abortus proclivibus, & quibus viſcus aliquod totumve corpus contabeſcit, & qui ſpiritus laborant difficultate, & calculoſis, iisque, quorum circulationi pertinaces obſtant canalium obſtructiones, tumores, humorum congestiones, &c. His ubi & inſuetudo accedit, aut ingens aëris aeſtus, aut ex cibi potusque defectu inanitas, aut ſubitus a ſtatu quietis ad vehementem motum transitus, tanto pejores inferri noxas neceſſum eſt.

512. Minoris momenti ſunt, quae ipſis muſculis nimium exercitatis eveniunt, mala: laſſitudo, debilitas, tremor, dolor, ſpasmus, impotentia ad

mo-

motum. His tamen quies fere pro remedio eſt. Siccitas autem, rigiditas, tendineae naturae multiplicatio, quas labor excedens carnibus muſculorum inducit, non aeque facile tolluntur.

513. Haud laetior eſt illorum ſanitas, qui in oppoſito errore verſantur. Nimia quies & potentias motrices, &, quae movendae ſunt, partes in torporem conjicit. Vis muſculoſa deſuetudine contractionis, congeſto pingui, languore influxus vitalis, minuitur, ſuffocatur; articuli, rigeſcentibus per otium ligamentis, axungia coëunte (222), aptitudinem ad motum amittunt; antagoniſtae magis renituntur. Ita neglectus animalis motus demum impotentiam parit.

514. Plus tamen damni & humorum circuitus ob hanc cauſam patitur; ut qui ſolis commiſſus vitae viribus, extraneis deſtitutus ſuppetiis (507), per vaſcula minora primum, dein per univerſum ſyſtema langueſcit: unde humorum ſtagnatio, accumulatio, inviſcatio, caloris nativi imminutio, ſecretionum ac excre-

tionum impedimenta, & quae ex his oriuntur, mala quamplurima. Ex hoc fonte igitur polychymia (385), plethora (387), obesitas (394), profluunt, quae sarcinis corpus gravant firmarum partium mole ac vi majoribus. Plenitudini cito succedit cacochymia iners, glutinosa (283), aquosa (287), frigida, universum corpus inundans, qua laxum, molle, flexile (160, 162), solidis inducitur, vis vitalis torpet (196, 198), vigor nerveus perit, colluvies serosa, leucophlegmatia, hydrops varius, pigritia ad motus, sensuum hebetatio, *ἀναισθησία*, omnium functionum suffocatio tandem nascitur.

515. Prae ceteris pessime afficiuntur, quae abdomine continentur, organa primae digestionis; maxime si etiam prono corpore sedenti comprimantur, atque alimenti copia & qualitas haud respondeat vitae desidi. Namque respiratione vegeta, motu externo, succussione, non adjuta in opere suo tardant, alimentum imperfecte coquunt, lente propellunt, mora

mora longiore corrumpi ſinunt, utile haud ſatis emulgent, nec depurant, faeces accumulant: unde omne genus vitiorum chyli (323 ad 232), ructus, flatus, ſpaſmus, anxietas, alvus tarda & tumens, anorexia, univerſae officinae infirmatio, menſtruorum inertia, degeneratio varia, meſenterii vaſculorum obſtructio, aliaque innumera mala naſcuntur. Ingens praeterea ſuccorum multitudo, quâ viſcera illa perfunduntur, ſolis eorum viribus, extranea ope deſtitutis, haud ſatis promoveri poteſt: languet ergo circuitus; fit humorum congeſtio, ſtagnatio; ſanguis tarde redux, rarius pulmonum aëre animatus, nec vigore cordis incitatus, in vappam abit, infarcit venae portarum ſyſtema, ſplenem, hepar, cetera. Nec mirum adeo bilem denique vitiari (372), cacochymiam, ſcorbutum, cachexiam, icterum, hydropem, malum hypochondriacum, & alios id genus morbos inde produci.

Damna ex posituris & motibus singularibus.

516. QUAM in plerisque rebus ſuis affectat amatque natura, variatio & mediocritas in partium corporis motione ac poſitu quoque conducit. Nocet, quidquid hic juſto violentius eſt aut nimis diuturnum ſine remiſſione; nec in aegris tantum evitari debet, ſed vel in ſanis etiam cauſa morborum fieri poteſt.

517. Status, ultra modum protractus, artus inferiores humoribus tarde ad cor redeuntibus gravat: unde infarctus, oedema, varices, ulcera. Lumborum quoque, renum, coxarum, paſſiones hoc ſitu contrahuntur: ut & genitalium vitia ex humorum congeſtione, & herniae inguinales (233), crurales (234), in feminis fluxus uterinus, fluor albus, abortus, uteri vaginaeque procidentiae (250 ad 254); maxime ſicubi & nixus ſubinde accedens preſſionem auxerit ac partes gravitate deorſum vergentes etiam protruſerit. Sanguine autem difficilius & ver-

verſus cor remeante, & inde ad caput eſcendente, cum homo diu ſtat immobilis, haud mirum, magis, quam aliis exercitiis, laſſari & vel animo linqui.

518. Seſſio quieta, immodica, ut minus fatiget, nihilo tamen ſalubrior eſt, praeſertim corpore pronato multumque flexis genubus. Similia hinc mala artubus inferioribus, lumbis, renibus, coxis, fiunt (517): tum & curvitas dorſi, obliquitas ſpinae, crurum ſtupor, iſchias, claudicatio: ex impedimento denique abdominis viſcerum vitia modo (515) enumerata.

519. Decubitus excedens, ſyſtemati uropoeo nocivus, renes comprimit, obſtruit, inflammat, ſecretioni, propulſioni, excretioni lotii obſtat: unde mucus, ſabulum, calculus, horumque ſequelae. Officit & ſitus horizontalis caput humoribus replendo: unde cephalalgia, ophthalmia, haemorrhagia, ſenſuum hebetudo, vertigo, ſopor, &c.

520. Multos praeprimis ac graves affectus producit ſubita, violenta muſcu-

lorum contractio, diu continuata, absque remissione, accedente etiam, qua nixus intendatur, spiritus inhibitione. Etenim vehemens tractio, pressio, distentio, arctatio, propulsio, vim infert partibus, mutuam inter continentia & contenta rationem omni modo variat, motum ac directionem humorum valdopere mutat; maxime cum, anima etiam compressa, sanguinis per pulmonem trajectus suspenditur. Inde musculorum tendinumque de suis sedibus excussio (243), armillarum, vinculorum, ipsorumque tendinum relaxatio, ruptura, articulorum distorsio, subluxatio, luxatio (226, 227), ossium fractura (217) aliaque nexus situsve vitia (224, 229), herniae (230), prolapsus (248 & seq.); meatuum ac receptaculorum dilatatio, anastomosis, diapedesis, diaeresis (203), aneurysma, varix; fluidorum aberratio omnifaria (397 ad 405), haemorrhagia, haemoptoë, mictus cruentus, sugillatio, emphysema, tumores varii, & quae ex his oriuntur, mala innumera.

521.

521. Haec si quis ad varias corporis partes, ut suis singulae musculis mobiles sunt, aut, ob viciniam consensumve qualemcunque, illis agentibus diversimode affici debent, applicat, is facile intelligit, quot qualesque noxas inferre tussis, cachinnatio, sternutatio, oscitatio, pandiculatio, declamatio, vociferatio, cantus, tubarum inflatus, saltus, lucta, cespitatio, bajulatio, gravium elevatio, aliaeque id genus motiones, sicubi enormes fuerint, queant.

Exercitationes Mentis immodicae.

522. ATTENTIOR contemplatio eorum, quae quisque in semet ipso facile experitur, affatim docet, mentis actionibus haud minus, quam corporis exercitiis, vires dissipari, alternamque requiem illis aeque, ac his, interponendam esse, ut sanitas perstet.

523. Mens nimirum corpori suo, dum vita viget, intime implicata est; ut difficulter concipere liceat tam exquisite puram ejus operationem, quae prorsus nihil cor-

corporeae mutationis quoquo modo ſibi innexum habeat. Praeterquam enim, quod multas cogitationes determinati ſequantur motus corporis, ſenſoria quoque cum externa, tum interna, materiem occaſionesque cogitandi vix absque aliqua motionis ſuorum ſtaminum ſpecie ſubminiſtrare poſſe videntur. Oportet itaque, cum mens in ſua officina actuoſa eſt, hujus organa plus minus cieri, tendi, laxari, oſcillare, inter ſeſe agitari, quomodocunque ſaltem aliter ſe habere, quam ubi ab opere feriatur.

524. Praeterea veroſimillimum eſt, ſyſtema nervoſum, qua ſenſui praeëſt, vi quadam motrice animari, vitali muſcularive virtuti (170, 502) forſan aequiparanda, qua agente ſtamina ejus tendi, rigeſcere, turgere, concipiendis ad irritamenta oſcillationibus aptari queant, viciſſimque remitti ac flacceſcere, cum otiatur. Nec refert, utrum a ſpiritu, quem vocant, animali, per nervos diffuſo, eadem repetas, an quovis alio modo ab ortu putes inditam, mecumve in re ob-

obſcura opinando nihil augureris. Agnoſcendum tamen videtur, aliquod menti in eam conceſſum eſſe imperium, quo excitare ſilentem pro lubitu poſſit ad agendum tam in univerſo corpore, quam in ſingulari parte: perinde ut muſculi etiam arbitrio parent.

525. Conſtat autem ſentiendi illam vim (524) cum vi vitali communicare; ut altera alteri pro irritamento eſſe poſſit (179). Quin & mutuum forte inter eandem & muſcularem vim commercium viget, quo fit, ut nervorum interventu juſſa mentis ad muſculos deferantur: niſi mavelis idem utrobique motus principium dari, at quod pro differente partium, quas animat, conformatione diverſimode agat. Utraque certe & nervorum & muſculorum virtus non inexhauſta eſt; nec continentem fert laborem; nec fatigari altera ſine alterius detrimento poteſt.

526. Quanquam igitur, quae in ſenſoriis cientur, agitationes motibus muſculorum longe minus manifeſtae ſunt; facit tamen ſumma medullae nervae teneri-

tudo,

tudo, ut haec vel gravius etiam, certe nihilo levius, ab immodica exercitatione affici mutarique debeat, quam musculi ab excessu motus animalis (512), nec dispares inde contrahere laesiones. Mollissima nimirum stamina quovis demum modo (523) frequentius, diutius, vehementius commota, inter sese attrita, lassantur, tonum amittunt, tremores irregulares, injussos, concipiunt concitantque praeter ordinem in vicinis, spasmo velut obrigescunt, aut flaccida resolvuntur; vis ipsa nervea (524, 525) elanguescit, dissipatur. Ex quibus, nisi tempestiva requie leventur, sensuum externorum internorumque hebetudo, impotentia, idearum confusio, somni turbulenti, pervigilium, imaginatio depravata, delirium, fatuitas. An &, quae musculis assiduo labore evenit (512), siccitas, rigiditas, in his quoque organis nasci potest, qua senile vitium in facultates mentis ante tempus invehatur?

527. Ingravescunt autem haec mala, novisque augentur, quum sensorii commu-

munis agitatio etiam apparatum encephali vaſculoſum in motus enormes ciet, ac majore ſanguinis copia caput opplet. Unde partium diſtenſio, dolor, calor, inflammatio, atque ex his naſcens actionum mentis multiplex perturbatio. Quin & conſenſio mutua principiorum motus (525) facit, ut viribus nerveis (524) nimium intenſis, laſſatis, diſſipatis, reliquorum ſyſtematum vires ſimilia patiantur, hinc corpus absque labore ſuo fatigetur, omniumque ejus functionum conſequatur laeſio.

528. Accedunt vitia ex motu animali neglecto (513 ad 515), vitaque ſedentaria aut ſtataria (517, 518), literarum ſtudioſis familiari, quae uti ex ſe ſat gravia ſunt, ita magis etiam properantur ac invaleſcunt, ubi robur corporis inquieta cogitatione minuitur.

529. Exceſſus tamen cum varietate ſtudiorum tolerabilior eſt: at vehemens cogitationum in eandem rem intentio, non interrupta, rari ſunt, quibus non magnopere noceat. Etenim pars illa ſen-

ſo-

ſorii communis, quae ſola tum in actione eſt, & in quam tota veluti mens omni ſua vi incumbit, violentiam patitur haud minorem, quam muſculi ſingulares fortiter diuque contracti (520, 526). Itaque aut ſtamina ejus tam pertinaciter arrigun-tur, ut remitti dein nequeant, aut oſcillandi finem non faciunt acrius commota, aut nimium diſtracta tenorem denique amittunt. Unde omne genus mentis perturbationum, melancholia, ἔκστασις, mania, catalepſis, fatuitas, ſenſuum impotentia, virtutis nerveae reſolutio, & ſimilia naſcuntur.

530. Neglecta mentis cultura organis quidem ſenſoriis torporem inducit, vim nerveam habetat ac exſtinguit, facultates animi aut omnes, aut ſingulas, labefactat, ut vel univerſae, vel aliquae, inertes otientur. Ceterum tamen, niſi & motus animalis intermiſſio acceſſerit, reliquis functionibus haud adeo obeſt, ut non ignavos videas ſtupidosque crebrius fere, quam ingenioſos, ad ultimam usque ſenectutem firma corporis valetudine perfrui.

531.

531. Ex his (508. ad 530) inter ſe collatis manifeſtum eſt, exercitationes mentis, quam corporis, ſuo exceſſu longe magis infirmare ſanitatem. Patet etiam, cuinam aetati, ſexui, temperamento, acriora ſtudia & lucubrationes minime conveniant? Cur profunda meditatio magis fatiget, quam motus muſcularis? Quare iis, qui gravi morbo exhauſti revaleſcunt, tam pernicioſa plerumque animi intentio, ſaluberrima autem corporis moderata exercitatio?

Vis noxia Animi perturbationum.

532. INEST in animo impetus, quo fertur in ea, quae, quod vel bona, vel mala, vel inſolita ſint, ſaltem talia videantur, placent, diſplicent aut percellunt. Is ſicubi commotionem in homine excitat majorem, quam quae rectae rationi conveniat, haec animi perturbatio dicitur.

533. Comitatur adeo hanc (532) & prodit actionum illarum, quae ex mutua animi corporisque conjunctione fluunt,

major minorve a juſto tenore alienatio. Unde conſequitur, ut in eo ſtatu organa quoque, ſenſibus motibusque voluntariis dicata, turbis agitentur, viresque, quibus animantur (502, 524), in vitioſos motus aberrent.

534. Quin docet etiam obſervatio, cordis arteriarumque motus, calorem, colorem, habitudinem corporis, una tum alterari; univerſum ideo circulationis ambitum, &, quibus haec nititur, vires vitales (170), quasque ſub ſe habet, quarumvis partium actiones praeter ordinem affici.

535. Quae ſi quis, prout latiſſime patent, recte perpendit, ei dubium videbitur, utrum animi ea magis, quam corporis, perturbatio dicenda ſit; quando totius oeconomiae humanae functionum nulla eſt, quae ab hoc impetu immunis perverti nequeat.

536. Quocunque autem modo iſthaec (532 ad 535) in homine fieri concipias; ſive mente imperante; ſive caeco inſtinctu; ſeu incitante quadam vi, menti indi-

ta,

ta, a reliquis ejus facultatibus diſtincta: illud certum, deberi ea quidem mirabili, quod inter bina hominis principia viget, commercio: at hoc ipſum tamen leges limitesque, quibus in ſtatu tranquillo adſtringitur, tum adeo excedere, ut, qui eduntur, effectus prorſus inſoliti, ejusque viribus longe ſuperiores videantur; ſaltem, quo minus data occaſione naſcantur, impediri, aut nati ſupprimi pro arbitrio vix poſſint.

537. Nimirum, quae homini data ſunt, bina actionum ſyſtemata, alterum menti cum corpore commune, alterum ſi non mere corporeum, certe a conſcientia ſemotum, etſi diverſis legibus reguntur, contubernalia tamen in uno corpore ſunt, ac mirabili commixtione per ſingulas partes diffuſa, inſtrumentis inter ſe contiguis, connexis, aut & communibus gaudent, viribusque animantur aut iisdem, aut inter ſe ſe conſentientibus (525). Quocirca, quaecunque in alterutro cientur, inſigniores commotiones quo minus in alterum queque transferantur, fieri haud poteſt.

538. Quae quidem medice conſiderata docent, in animi motibus impetuoſas dari agitationes, quae in principio cogitante, hujusque adeo officina, primum natae, inde in reliquum corpus protruſae, exque hoc viciſſim eo, unde venere, revolutae, celerrimo itu redituque tam vehementer augeſcunt; ut, quidquid eſt virium facultatumque in toto homine, conturbare, atque hinc univerſae oeconomiae humanae fundamenta concutere queant.

539. Quanquam igitur in moderatis, qui ratione diriguntur, ſua ineſt eximia utilitas, haud minus phyſica, quam moralis; magnopere tamen vitae ac ſanitati nocere etiam poſſunt valde violenti; maxime ſicubi & ſubito erumpunt, aut pertinaci duratione inoleſcunt, aut intus ſaevientes nequicquam comprimuntur, aut alii aliis celerrime ſuperveniunt ſive affines, ſive inter ſeſe oppoſiti.

540. Inde ſenſuum, motuum, circulationis, reſpirationis, ſecretionis, excretionis, coctionis, nutritionis, generationis,

nis, &c. innumera ex hoc fonte vitia profluere quotidianum est, quae alias quidem naturae viribus sponte rursum superantur, nec raro tamen in omne etiam morborum genus, & in subitaneas lentasve mortes abeunt.

541. Uti vero affectionum mentis quaeque pro sua diversitate diversas externis corporis partibus actibusque mutationes inducit, quibus, tanquam propriis characteribus, foris expictae sese dignoscendas produnt; ita suo etiam singulae modo peculiari internas vitae sanitatisque conditiones convellunt, vires corporis motrices opprimendo, exagitando, perturbando. Atque hinc praecipue multifaria illa nasci videntur motus humorum vitia (406. ad 413), quae in pathematis, prout aut laeta, aut tristia, fuerint, alia atque alia etiam ex pulsu sese manifestant.

542. Principia videlicet atque instrumenta motus consensione accurata sese accommodant propensionibus & aversationibus mentis emotae, hujusque ideo

ſtatui diverſo reſpondentes quoque in corpore mutationes excitantur. Inde gaudii comes auctior, expeditior, circulatio, ſecretio, excretio: ſed & inſomnia, inſania, virium reſolutio, quin mors apoplectica, ubi nimium eſt & improviſum. In amore non abſimilia inſunt: protractum autem rei amatae deſiderium, & aegritudo de perdenda, aut non obtinenda, inquietem, languorem, anorexiam, chloroſin, tabem, noſtalgiam, melancholiam, erotomaniam &c. inducit. Ira impetu efferato nervos, muſculos, ſanguinem, bilem, exagitat; hinc furorem, inflammationes, febres ardentes, viſcerum primae digeſtionis turbas enormes, errores fluidorum omnifarios (397. & ſeq.), & vel veneniferam quoque vim creat. Odium ac livor perſeverans pervigilio, febre lenta, appetitu proſtrato, inedia, pallorem, torporem, maciem, cachexiam infert. Moerore vis nervea languet, tonus partium fatiſcit, motus vitales imminuuntur: unde pulſus tardus, contractus,

cir-

circulatio lenta, invifcatio humorum, fanguinis coagulum, coctionis ac nutritionis defectus, diarrhoeae, obftructiones, fcirrhi, melancholia, icterus, hydrops, fomni diuturni, lethargus, catalepfis, &c. Metu vis mufcularis infirmatur, tremunt membra, fphincteres refolvuntur; minuto cordis vigore ambitus circulationis contrahitur, repreffis intro humoribus pallor fit, ficcitas, perfpirationis fuppreffio, attractio major, anxietas, vifcerum vitalium oppilatio, naturae ad munia fua impotentia. Terror, prae ceteris perniciofus, fyftema nerveum violentiffime quaffando, fpasmos, convulfiones, epilepfiam, ftuporem, imaginationem depravatam, inducit; conftrictis fubito vasculis minoribus humores verfus vafa majora cogit, cor in palpitationem, pulmones in angorem conjicit, pallorem, frigus, congeftiones, abortum, parit, evacuationes fupprimit, fubito necat.

543. Quocirca manifeftum eft, animi motus violentia, frequentia, duratio-

ne enormes, multo, quam corporis, gravius oeconomiam humanam affligere: nocere autem praeprimis, ſicubi & immodicas mentis exercitationes comitantur (522): poſſe tamen & plurimum prodeſſe, quum aegris accidunt; hinc medicamenti non minus, quam veneni, vim exſerere: difficillimum denique eſſe, quos creant foventve, morbos ſanare, niſi animo in tranquillitatem reſtituto, hosque propterea heteroclitos aut malignos quandoque videri, cum, quae ſubeſt, compreſſa mentis perturbatio latet; phyſiognomoniam igitur Medico tum maxime conducere, ne fruſtra laboret.

Exceſſus ſomni ac vigiliarum.

544. VIGILANTI quae per functionum exercitationem de corporis cum materia, tum viribus, decedunt, non ita cibi potusque uſu reparari queunt, ut non interpoſita etiam quiete opus ſit. Inde naturalis ſomni neceſſitas & conſentaneus ſanitati modus.

545. Tametſi igitur & ſomni & vigilia-

liarum, in longiſſimum tempus, ſine interruptione, protractarum exempla proſtant; uterque tamen exceſſus praeter naturam eſt, nec impune tolerabilis. Non durabilis vita eſt, quae alterna requie caret; nec niſi umbra vitae perpetuus ſomnus.

546. Facit nihilominus aetas, ſexus, temperamentum, vitae genus, clima, tempeſtas, conſuetudo, &c. multiplicem in his rebus inter homines diſcrepantiam; ut difficile ſit, ſuam cuique menſuram per certa tempora definire. Oportet ideo, quae de exceſſuum noxis dicam, non niſi congrua limitatione ad ſingulos homines applicare.

547. In vigiliis nonnulla ſemper datur ſenſuum externorum, internorum, motuumque voluntariorum exercitatio, minor, major; expedita certe virium organorumque, quae his functionibus dicata ſunt, ad agendum alacritas adeſt. Univerſa ergo mentis officina aut agit, aut ſaltem agere geſtit. Contra ſomni tempore, quies horum omnium, relaxatio

instrumentorum, virium torpor.

548. Quum vero post aliquanti temporis vigilias sano hebescant sensus, membra graventur, musculorum vis labascat, ipsa mens langueat, mutuique cum corpore commercii pertaesa somnum appetat; liquet, istud hominis systema non ita comparatum esse; ut perpetim vigere possit.

549. Vigilanti praeterea, ob continentes emporii animalis agitationes, reliquae etiam corporis partes stimulantur (179), vires motrices quaecunque excitantur (507, 508, 525, 527, 537). Unde circuitus sanguinis, attritus, calor, attenuatio humorum, mutatio, secretio, excretio, intenduntur, quae hoc incitamento destituta in dormiente imminuuntur.

550. Intelligitur inde, pervigilio noxas inferri organis sensoriis motoriisque, vires horum exhauriri, stamina atteri, vibrationes in his cieri inordinatas, a mente non regundas: unde series cogitationum male cohaerens; phan-

phantaſia luxurians, impreſſio idearum non delenda, delirium, vertigo, cephalaea, agrypnia.

551. Auctiore inſuper humorum motu (549) ſubtilia diſſipari, craſſa cogi, ſales & olea aſperari, bilem acui, ſolida deteri, pingue conſumi, adeoque corpus exſiccari, emaciari, bilem atram generari, haemorrhoides, febres, delirium melancholicum, inquietudinem perpetuam, ſomni fugam induci. Haec vero prioribus (550) juncta quam vehementer univerſam oeconomiam turbare poſſint, quisque videt.

552. Et magis quidem iſthaec omnia (550, 551) properantur augenturque, ſicubi non interrupta facultatum mentis contentio, ſtudia non variata, aut violentus animi motus, vigiliis acceſſerint. Laborem corporis nata ex laſſitudine ſomnolentia tempeſtive ſatis utplurimum abrumpit.

553. Contraria igitur mala nimium dormientibus accidere debent. Univerſae functionum animalium officinae torpor,

in hujus organis viribusque, quin & in ipſa mente, agendi deſuetudo, ineptitudo; hinc omnium ſenſuum hebetatio, motuum inertia, ἀναισθησία. Ex lentore vero circulationis increſcente obeſitas, polychymia, ſpiſſitudo humorum frigida, leucophlegmatia, capitis oppletio, effeminata carnium mollitudo, ſecretionum ac excretionum ſuſpenſio, excrementi accumulatio, defectus coctionis, depurationis, nutritionis, vigoris denique vitalis in univerſo corpore extinctio ac ſopor lethalis.

554. Ex quibus (550 ad 553) inter ſe collatis patet, praecipua, quae ex hoc fonte profluunt, mala ad exercitationes corporis animique nimias aut intermiſſas (501 ad 530) pertinere, hinc pro varia ſimilium vel diſſimilium potentiarum combinatione plurimum intendi minuive poſſe. Tum cui aetati, ſexui, temperamento, vitae generi, alteruter exceſſus magis aut minus noceat? Quodſi vero inter duo tantum extrema eligendi optio daretur, quodnam praeferendum?

Ex-

Excretio ac Retentio inordinata.

555. UT ſuus corpori vigor conſtet, egeſtorum non minus, quam ingeſtorum, certa quaedam ratio & modus eſſe debet, nec excerni retinenda, nec retineri excernenda. Utrumvis enim acciderit, id nocumento eſt.

556. Magna tamen pars eorum, quae hoc titulo comprehenduntur, naturam potius morbi aut ſymptomatis (34, 41, 86) referunt. Quare hoc loco de illis duntaxat dicemus, quae cauſarum nomine venire poſſunt.

557. Salivae, uti ſecundum naturam jugiter in os confluit, exſpuitio ſano homini coctionem alimenti infirmat, exhauriendo una omnes liquores ſalivae ſimiles, quos natura in primas vias convehit, ut has humectent inque ciborum digeſtione adjuvent. Unde ſitis, ſiccitas, chyli ſpiſſitudo, difficilior a fece ſeparatio, abſorptio minus prompta. Excipit haec defectus nutritionis, emaciatio, debilitas. Sanguis autem ſua lympha orbatus,

tus, concretus, atrabilarius, obſtructiones, melancholiam, hujusque ſequelas parit.

558. Alvi ſuppreſſione diuturna ſtercus accumulatum, exſuccum, dureſcit, aegre dein promovendum: inteſtinis hinc diſtentis, ἐμφραξι imperviis, fibris eorum infirmatis, vaſis compreſſis, tumet venter, moleſtia naſcitur hypochondriaca, pertinax alvi conſtipatio, haemorrhoides, capitis gravitas, dolor, vertigo, angina, ophthalmia, vomitus, ileus, putror fecis, aeſtus, febris, ſpasmus, inflammatio inteſtinorum, &c. Haec quidem in naturis debilioribus, quae plurimum excrementi generant. Robuſtis pauca, quam quotidie ex alimentis parant, fex etiam per multos dies retenta non nocet.

559. Qui urgens lotium reprimunt, niſi in vitis tandem effluit, veſica his ultra modum turgens hypogaſtrium ac lumbos tumore, dolore, angit; cavitas veſicae immanis fit, fibrarum ejus atonia, ſphincteris ſpasmus invincibilis, iſchuria

tar-

tarde aut nunquam ſananda, ῥῆξις quandoque (203, 4), aut κυστοκήλη (238), aut ex ſtagnantis urinae acrimonia inflammatio veſicae & gangraena. Haec mala topica. Accedunt ex impedita ſimul lotii ſecretione ſeri urinoſi in ſanguine retentio, putrefactio, lymphae, &, qui ex hac ſecernuntur, liquorum corruptio ſimilis (313): unde anxietas, ſitis, nauſea, vomitus; ſaliva, perſpirabile, ſudor, urinoſa; tremor, vertigo, delirium, convulſio, lethargus, mors.

560. Perſpiratio ultra, quam par eſt, aucta vires proſternit, animi deliquium, mortem ſubitaneam (427, 4) infert. Suppreſſa eadem ſiccat integumenta ac rigefacit, vaſcula obſtruit, humorum molem auget, gravitatem ad ſtateram & ad ſenſum, laſſitudinem, anxietatem, animi torporem, congeſtiones in partibus, tumores, dolores, inflammationes creat; niſi mature benignum aliarum excretionum augmentum conſequatur. Accedens autem retenti excrementi acrimonia etiam febres, eryſipelas, rheumatiſmum, arthritidem, inducit.

561. Sudatio nimia exſiccat corpus, debilitat, ſubducta aqua humores cogit (282), diatheſin inflammatoriam (367), atrabilariam (284, 365), ſanguini conciliat, cohaerentiam inter lympham & craſſamentum infirmat (319), alia excrementa inſpiſſat, minuit, immeabilia reddit, poris nimium patulis periculoſam ad frigus ſenſilitatem parit. Haec quantum noxae inferre queant, ex locis citatis intelligitur. Sudor admiſſo frigore ſubito cohibitus ſimiliter, ac ſuppreſſa perſpiratio (560), nocet. Sudandi autem conſuetudo tempore in naturam converſa, ſi ſponte aut arte abrumpitur, difficillima ſaepe mala producit.

562. Immoderata ſeminis profuſio non ſolum utiliſſimi humoris jactura, ſed ipſo etiam motu convulſivo, quo emittitur, frequentius repetito, inprimis laedit. Etenim ſummam voluptatem univerſalis excipit virium reſolutio, quae crebro ferri nequit, quin enervet. Colatoria autem corporis quo magis emulgentur, eo plus humorum aliunde ad ſe trahunt, ſuccisque

que ſic ad genitalia derivatis reliquae partes depauperantur. Inde ex nimia venere laſſitudo, debilitas, immobilitas, inceſſus delumbis, encephali dolores, calores, convulſiones, ſenſuum omnium, maxime viſus, hebetudo, caecitas, fatuitas, circulatio febrilis, exſiccatio, macies, tabes & pulmonica & dorſalis, effeminatio. Augentur haec mala atque inſanabilia fiunt ob perpetuum in venerem pruritum, quem mens non minus, quam corpus, tandem contrahit, quoque efficitur, ut & dormientes obſcena phantasmata exerceant, & in tentiginem pronae partes quavis occaſione impetum concipiant, onerique & ſtimulo ſit quaelibet exigua reparati ſpermatis copia, leviſſimo conatu, & vel ſine hoc, de relaxatis loculis elapſura. Quocirca liquet, quare adoleſcentiae florem adeo peſſumdet iſte exceſſus? Cur ſenibus tam pernicialis? Diſcrepant tamen hoc virium genere homines etiam ejusdem aetatis inter ſeſe plurimum; aliis vel modica venere languentibus; aliis immoderatiſſima vix exhauriendis.

563. Abſtinentia nimia rarius quidem obeſt; obeſſe tamen viſa hominibus natura ſalacibus, πολυσπέρμοις, pollutione debilitante, gonorrhoea, oppletione, tumore, dolore, inflammatione partium ſeminiferarum; ſtagnantis ſeminis inſpiſſatione, corruptione; ſatyriaſi, ſpasmis, melancholia, mania venerea. Sexui ſequiori ex hoc fonte quandoque languor virium, fluor albus, chloroſis, malum hyſtericum, furor uterinus. Cohibita autem ſucci ſeminalis ad exitum concitati ejaculatio σπερματοκήλην, κιρσοκήλην, ſcirrhum, cancrum teſtium, inducit.

564. Lactis excretio, nutricis viribus major, ſubducto corpori nutrimento, debilitatem, pallorem, maciem, circuitum vacillantem, febrim hecticam, tabem, ſudores profuſos, utero gravido abortum creat: frequentiore inſuper uberum ſuctu etiam vis nervea labaſcit, irritabilitas (190), animi dejectio, deliquium, cordis palpitatio, vertigo, ſenſuum, maxime viſus, teneritudo, hebetudo, ſpasmi hyſterici, naſcuntur. Parati autem lactis ſup-

ſuppreſſionem mammarum ſequitur diſtenſio, tumor, dolor, febris, inflammatio, ſuppuratio, ſcirrhus, aut impetu aliorſum verſo dolores rheumatici, humorum in partibus aliis congeſtiones, harumque ſequelae; niſi mature ſalutaris per transpirationem, ſudorem, urinas, alvum, lochia, menſtrua, evacuatio ſupervenerit.

565. Nimiae ſanguinis jacturae, per quascunque vias factae, conſecutiones ſunt inopia liquidi vitalis (393), virium defectus, circulationis languor, caloris nativi extinctio, pallor, omnium actionum infirmatio, crudi, aquoſi, pallidi, mucoſi, in humoribus accumulatio (283, 287, 354, 360, 363, 366), ſolidorum debilitas (157), cachexia, leucophlegmatia, hydrops. Contra haud minus periculoſum eſt, ſanguinis effluvium aut naturale, aut cui natura dudum adſuevit, ſupprimi. Etenim pleriſque ſanitatibus ad colligendum aliquod humorum ſuperpondium ineſt pronitas, qua cum neceſſariae, tum tolerabiles, redduntur evacua-

tiones, &, quod per has amissum est, continuo reparatur. Ita vel praeter necessitatem institutae sanguinis detractiones etiam in consuetudinem abeunt, nec intermitti impune possunt (484). Plethora inde multiplex (387 ad 392), universalis, particularis; vasorum distensio, circuitus suffocatio; varia naturae ad excernendum molimina, motus irregulares, spasmi, enormis humorum in partes singulares congestio (411), inflammatio, error fluentium (399), impactorum (400), excretorum (401), effusorum (402, 403), secretorum (405); praecipue autem mirabiles per insolita loca haemorrhagiae.

De Calculi origine & nocumentis.

566. Retentorum classi haud incongrue calculum annumerare licet; tametsi nec male aliorsum referri soleat. Habet enim pro basi terram, cujus uti plurimum in fluidis firmisque partibus corporis humani (137), inque alimentis (148), quibus vescimur, inest; ita, quod super-

ſuperfluum eſt, lege ſanitatis tempeſtive foras ejici una cum ceteris excrementis debet. Terra igitur retenta, ſtagnans, ſi, ſeceſſione ab aliis principiis facta (320), ſuas moleculas adunaverit, in calculum concreſcere poteſt.

567. Medica quidem hiſtoria docet, vix ullam corporis partem dari, quae non aliquando huic concretioni obnoxia fiat; maxime tamen primas, quas vocant, vias, &, quae tum bili, tum lotio, deſtinatae ſunt, officinas, cum primis viis proxime communicantes. Dixeris ideo, humores, qui crudorum permixtioni prae reliquis patent, praecipue lithiaſin contrahere.

568. Terreſtres ingeſtorum particulae, acido praeprimis infixo ſtipticae, in ventriculo aut inteſtinis retentae, ſolidum aliquod corpuſculum ibidem pro baſi nactae, cui adhaereſcere queant, ſuccis eo confluentibus glutinatae, volutatione jugi addenſatae, calculum in his partibus formant augentque aegre excutiendum, homini tamen, quam bru-

 tis,

tis, minus familiarem. Documento sunt aegagropilae & lapides Bezoar.

569. Lotium coctum sanissimum, limpidum, etiam per bibulam colatum, in vase quiescens, ad contiguam hujus superficiem affigit minima granula, quibus dum ex recente lotio, subinde infuso, alia atque alia accedunt, crusta tandem nascitur ex veris calculi elementis composita.

570. Corpus solidum, insolubile, cavo vesicae urinariae vivi hominis, aut animalis, detentum, cito obducitur crusta simili, quae indies augescit; etiamsi vitio careat urina. Crescit eodem modo semel in viis urinae natus calculus, restitansque immeabilis redditur.

571. Inde & quivis fere calculus in centro nucleum monstrat, primae crustae basin, quam orbes alii aliis appositi, externi internis majores, ambiunt, incrementi paulatim facti indices

572. Analysi Chemica tamen constat, non meram terram esse, quae sic coit; sed aquae etiam, salis ac phlogistæ aliquid,

&

& materiae elaſticae plurimum accedere, mixtione ſimili, qualis in firma corporis compage obtinet (132, 133, 146). Accuratior autem calculi recentis contemplatio quoque detegit, cruſtas ex micis componi, quae ſalium cryſtallos referunt. Extimae certe ſuperficiei quandoque diſtinctae ac grandiores id genus maſſulae inſident.

573. Ex quibus (569 ad 573) colligere eſt, elementa calculi, ut ſales in aqua, vere ſoluta in lotio ſano fluctuare; inde per modum cryſtalliſationis chemicae excuti, mutua attractione in granula majora, & haec porro inter ſeſe, concreſcere, obviisque corporibus ſeſe affigere, ſic repetito ſaepius eodem opere cruſtas calculumque urinae formari, tam intra, quam extra hominem. Illuſtrat hanc lithogeneſin confirmatque generatio tartari ex vino, ſtalactitae ac tophi ex aquis.

574. Nec contra facit, quod materies, prius aqua ſoluta, poſt excuſſionem aqua inſolubilis ſit, nec, pro natura ſa-

 lium,

lium, ſapida. Hiſtoria naturalis & Chemia id genus exemplis abundant.

575. Quocirca & ratio reddi poteſt, cur vita ſedentaria, diuturnus in dorſum decubitus, temperamentum frigidius; immanis aqualiculi pinguitudo, varia ſyſtematis urinarii vitia, obſtructio, inflammatio, ulcus, ſcirrhus, callus, occurſus corporum heterogeneorum in viis urophoris, adeo faveant calculi generationi? Ponunt haec omnia conditiones, quibus excuſſio ſalium quorumvis ex ſuis muriis promovetur.

576. Nequaquam igitur hic opus eſt fermentatione, putrefactione, ſpiritu Gorgoneo, clavulis ferreis, muco glutinante, aut ſpiculis alcalinis, volatilibus, quae terram ferruminent. Fingi haec facilius, quam demonſtrari, queunt.

577. Agnoſcenda tamen inſuper eſt diſpoſitio quaedam ſingularis, interna, haereditaria, connata, aut poſt nativitatem acquiſita, qua, ceteris paribus, alius prae alio magis in lithiaſin propendeat. Solida quidem ſyſtematis urinarii ſic com-

comparata, ut lotium nimis morentur, aut adhaesionem justo facilius admittant, eo conferre possunt. Maxime vero incusandum videtur illud urinae vitium, quo terreae ejus particulae ultra modum adundant, aut citius, quam par est, etiamnum intra corpus secessionem moliuntur (371.). Inde minguntur arenulae, aut majore numero, citiusque a mictione, excutiuntur; nisi intus adhaerendi opportunitatem nactae in calculum concrescant.

578. Quum igitur observatio doceat, pueros, senes, quiescentes, frigidos, acidis aut acescentibus cibis, vinis austeris utentes, acido laborantes, hypochondriacos, hystericas, arthriticos, prae aliis frequentius calculo infestari; credibile est, materiae acido-terreae in urinis exsuperantiam eo disponere. Nec sane refragatur huic sententiae natura lithonthripticorum; nec, quae de acidis in terram absorptis Chemia demonstrat.

579. Calculi fellei, etsi diversum paulo ingenium est, origo tamen haud

abſimilis cenſeatur. Ponit fere certam bilis a naturali ſua indole degenerationem; ut quae ſana nequaquam, lotii inſtar (569), terram excutiat. Inde differentia multiplex colorum, flavi, viridis, lividi, atri, albi, cinerei (372), & vis ardendi non omnibus eadem, & diverſa gravitas. Solvuntur & alii aqua calida pro magna parte, alii non item. Nec ſatis conſtat, utrum ab ipſa bile ſemper atque unice materiem ſuam habeant; licet in hujus officina inveniantur. Alimento ceterum ſicciori ac vitae deſidi concretio iſta praecipue debetur; quum craſſamentum fellis, quod alvo excerni fas eſt, retinetur.

580. Quae porro in aliis ſuccis partibusque corporis naſcuntur, varii generis concrementa lapidea (567), ex his (568 ad 579) rite applicatis haud difficulter intelligi & exponi poſſunt.

581. Quacunque autem corporis parte haereant, facultas nociva, qua laedunt, mere mechanica eſt, effectusque producit admodum manifeſtos. Mole nimi-

nimirum, pondere, duritie, premunt vicina, gravant, comprimunt, canales obſtruunt: unde humorum tranſitus intercipitur, circulatio, ſecretio, excretio turbatur, impeditur. Motus, alliſio, frictio, atterunt, irritant tenera ſolida, alliciunt humores, lacerant vaſa: ſic dolor, calor, inflammatio, ſuppuratio, gangraena, callus, naſcuntur. Continuum vero calculi, dum in corpore manet, incrementum etiam haec mala adauget. Quae quidem ſi ad ſingulas partes, harumque functiones, & mutuos conſenſus applicantur, plurimarum ſane magni momenti affectionum originem promunt.

Potentiae morbificae animatae.

582. ANIMALIS vitae plena omnia. Aër, aqua, tellus, communia naturae habitacula, animantibus undique ſcatent. Stupendus praeſertim minutiorum animalculorum numerus eſt, & vis ſeſe multiplicandi fere tanto major, quanto minoribus ſunt corpuſculis. Accedit eorumdem ſumma voracitas ac mirabilis, cum

in

in pabulo conquirendo, tum in nidulando, ſagacitas & induſtria. Unde fit, ut non in omne modo vegetantium genus graſſentur, ſed vel majora quoque animalia in eſcam nidosque convertant, horumque adverſus robur ſua ſe parvitate ac numero tueantur.

583. Multifaria igitur occaſio eſt, qua & homini ab iſtis hoſtibus inferri injuria poſſit; niſi forte admiſſi in tempore ſuffocentur, rejiciantur. Patet extima ſuperficies, cui ſe affigant, porisque cutis, aut inflictis vulnuſculis, ſe ſuave ovula inſinuent. Nec deſunt meatus externi, quos ſubeundo in interiora deveniant. Aëris potiſſimum, cibi, potus, vehiculo in primae digeſtionis officinam facile invadunt.

584. Practicorum ideo obſervatis & compertum eſt, multiplex animantum genus quandoque in homine & extra & intus nidulari, neque ullam corporis partem, externam aut internam, plane ab iſto onere immunem eſſe; ita tamen, ut quarum facilior eſt a foris aditus, prae ceteris frequentius obſideantur.

585. De illis quidem animalculis, quae extra hominem etiam obvia ſunt, ſicubi in homine reperiuntur, vix cuiquam dubium eſt, quin extrinſecus eo devenerint, ſive jamjam evoluta, ſive in ſemine ſuo etiamnum latentia, quod, congruas intus conditiones nactum, ſui generis animal demum excluſerit.

586. An autem lumbricorum inteſtinalium, teretis, plani, aſcaridis, alia quaeri debet origo? Quia proprii velut & domeſtici ſunt animalium, ac praecipue hominum, inteſtinis, raroque, aut nunquam, alibi inveniuntur. An aequivocam ex putredine nativitatem habent? An ſpiritus mundi arbitrariae facultati debentur? An potius humano generi inde a primo ortu congeniti per traducem veluti in eodem propagantur? Utrum vero ex ſemine quidem naſcuntur, at non ſuo, aut ex inſectis alienigenis, quae intra corpus humanum recepta, ob pabuli aliarumque conditionum diverſitatem, in aliam ſpeciem degenerant? Nimis haec omnia repugnant communibus generationis

tionis legibus, quas obſervatio fidelis in minimis aeque ac maximis animalibus detexit, quam ut admitti queant.

587. Quum itaque ſuum & genus & ſpeciem tueantur iſti vermes; primasque modo vias (583) obſideant; & pro aetate, ſexu, temperie, vitae genere, aëre, cibo, potu, regione, anni tempore, &c. diverſis, alios prae aliis magis, minus, aut & nunquam infeſtent; neque tamen & ſingulos iidem, ſed hos teres, illos aſcaris, alios iterum taenia: ſuadet profecto analogia, eosdem quoque a foris in hominem deferri (583), & conſimilem prioribus (585) ortum habere, ſeſeque intus more ceterorum animalium multiplicare; niſi validis naturae viribus ſuperentur. Quanquam vero & haec ſententia ſuis vexatur dubiis, quae expediri aegre queant; non ſunt tamen iſta tanti momenti, ut non ſperare liceat, ulteriore ſcrutinio tandem ad liquidum perductum iri. Quod ipſa natura dictavit, ſyſtema non ilico turbandum, ſi qua forſan parte ob cognitionis humanae anguſtiam hiat.

588.

588. Sanitas quidem id contubernium ſaepe haud aegre fert. Nec raro tamen multimodis inde laeditur; maxime ubi interiora occupantur. Primis hinc viis a mole, numero, conglomeratione vermium, gravitas, infarctus, obſtructio, ileus: a motu, reptatu, ſuctu, irritamenta nervorum, nauſea, vomitus, ſingultus, anxietas, motus ventriculi & inteſtinorum inordinati, ſpaſmi, ructus, flatus, borborygmi, dolores ventris varii, tumores, alimenti coctio perturbata, chyli abſorptio impedita, alvus irregularis, alias ſtricta, alias laxa: quandoque & roſio accedens excoriat, inflammat, exulcerat, perforat: ex conſumtione chyli eſuries, bulimus: ovula vermium, recrementa, cadavera, mucum naturalem inviſcant, accumulant, menſtrua primae digeſtionis inſpiſſant, corrumpunt, ac ſecem fece acervando putrorem late diffundunt. Haec quidem topica ſunt mala.

589. Facit autem multiplex hujus officinae cum univerſo corpore conſenſus; ut & reliquae partes una afficiantur. Etenim

nim ſubtractio nutrimenti maciem, pallorem, debilitatem, atrophiam creat: chyli nec rite cocti, nec defecati, alienis etiam intermiſtis corrupti, vitium, in ſecundas vias delatum, in cacochymiam & cachexiam degenerat. Irritatio denique, per inſtrumenta motus ac ſenſus, horumque vires, quaquaverſum ſeſe extendens, omne genus affectionum ſpasmodicarum inferre poteſt. Hinc circuitus humorum turbatus, cordis palpitatio, pulſus exilis, deficiens, intermittens, animi deliquium, horripilatio, febris, dolores varii, vertigo, caecitas, aurium tinnitus, inſomnia turbulenta, terrores, deliria, aphonia, paralyſis, catalepſis, apoplexia, tetanus, motus convulſivi praeſertim, atque inſultus epileptici omni modo mirabiles.

590. Ex his (588, 589) porro ſponte innoteſcit, quaenam naſci mala poſſint, quum in aliis corporis vivi partibus, externis vel internis (534), aliquod animantium genus nidulatur.

De

De ceteris, quae forinsecus admota obsunt.

591. Multa insuper casu, vel consilio, corpori externe admoventur, aut in illud incursant, quae, prioribus titulis non comprehensa, praeteriri tamen nequaquam debent; quia in producendis morbis plurimum valent.

592. Vestimenta, quae consuetudo magis, quam natura, homini necessaria fecit, mole, pondere, adstrictione, quas ambiunt, partes premunt, vasa arctant, appulsis humoribus resistunt, contentos repellunt, solidorum fibras inter se compingunt. Quae quidem si moderata fuerint, sanum robur, vigorem circuitus vitalis, mutuam continentium & contentorum actionem, attritum, calorem nativum, augent (433, 434), tegumenta, nervos, fibras, musculos, fultura juvant, debilibus hinc saluberrima. Excedens autem pressio, ut vario est gradu, mala plurima ac diversissima inducit. Humoribus inde diathesis inflammatoria (367), pu-

tredo (313); reditus per venas, influxus per arterias impeditus; virtutis nerveae interceptio; nutrimenti, hinc nutritionis ac incrementi aequabilis defectus; materiae solidorum degeneratio; coalitus eorundem multiplex (209, 6). Haec dum pressioni expositae partes patiuntur, contraria in reliquis eveniunt; humorum affluxus, accumulatio, impetus major, canalium distensio, ἀναστόμωσις, διαπήδησις, διαίρεσις (203), omnifariae fluidorum aberrationes (397 & seq.), incrementum nimium (261), tumores varii, proportionis ac aequilibrii inter partes, vires, actiones, destructio, &c. Inde anxietas, dolor, oedema, inflammatio, gangraena, stupor, paralysis, apoplexia, haemoptoë, mictus cruentus, abortus, varia conformationis, situs, nexus, vitia, in teneris praesertim ac debilibus corporibus nascuntur.

593. Eadem, atmosphaeram inter & cutim media, hujus calore fota, illius frigus arcent, calorem extremi corporis augent, molliunt partes calefactas, humo-

mores eo trahunt, ab aliis partibus abſtrahunt. Quo nomine ut ſaepe multum juvant, ita alias & vehementer nocent (424, 425). Intereſt tamen, utrum linea, xylina, coriacea, ſerica, lanea, plumea, piloſa materies ſit, ex qua conſtant: neque enim in omnibus par caloris tenacitas datur.

594. Combibunt etiam humidum retinentque plus, minus; magis quidem, ſi de animali parata ſunt, quam de vegetabili materie. Ita diverſimode in vaſcula cutanea agunt, ſuctuque aut repulſu excretionem ac abſorptionem cutaneam multimodis, nec ſemper innocue, variant, augent, impediunt. Eo quoque haud parum frequentior aut intermiſſa veſtium mutatio facit.

595. Ex his (592 ad 594) collatis ad (428. 445) intelligere eſt, cur intempeſtiva hyberni aut aeſtivi veſtitus mutatio, ſubitave partium tectarum denudatio, aut neglecta tegumenti ad aëris viciſſitudines accommodatio, tot & tam gravia ſaepe mala, inſuetis praeſertim, inducant? Et

quid efficere ſtragula, culcitrae, faſciae, cingula, ligationes, &c. poſſint?

596. Epithemata liquida, mollia, ſolida, quae corporis partibus multoties, non ſine fructu, ſuperdantur, quandoque tamen & nocent frigore, calore, preſſione, humiditate, ſiccitate, ſingulari materiae ſuae virtute, penetrabilitate, applicandi modo ac tempore, partiumque, quibus imponuntur, diverſa conſtitutione. Balneorum vires agendi pari ratione eruuntur.

597. Pinguia autem vario nomine forinſecus admota, aut illita, obeſſe inſuper poſſunt emolliendo, tranſpirationem occluſis poris ſupprimendo, tum, ſicubi acria ſimul fuerint, irritando humoresque alliciendo. Unde dolor, febris, inflammatio, eryſipelas, puſtulae, &c. Nec obſtat lentor, quo minus abſorpta introeant, ſtimuloque late diffuſo proprias ſibi vires per univerſum corpus, aut in partibus longe diſſitis, effectu multum variante exſerant, aegrius denuo extergenda.

598. Quaecunque porro impetu acta

a foris in corpus incursant, hujusve motui rudius resistunt, actione mechanica cohaesionem, situm, nexum partium turbando, morbos creare solent, maxime instrumentarios (212), fracturas (217), vulnera (218), luxationes (226), hernias (230), prolapsus (248), vitia numeri (258), conformationis (259), magnitudinis (260), multiplicesque istorum consecutiones. Moles itaque adacti corporis, pondus, figura, celeritas, directio, comparata cum partis affectae cohaesione, fabrica, positione, &c. modum gradumque laesionis determinant.

599. Huc etiam referri possunt injuriae, quas impedimenta in partu, imprudens obstetricatio, nutricis custodisve ruditas ac negligentia, premendo, trahendo, distorquendo, quassando, sauciando, infanti inferunt, eo deteriores, quo tenellum corpusculum minus est resistendo. Nec foetus etiam uterinus ab id genus violentiis plane immunis est.

600. Neque tamen hinc intellexeris, quae gravidarum phantasiae vulgo tribui

ſolet, multipotentem in corpore fœtus mutando efficacitatem: uti nec, quae de incantamentis perhibetur, vim morbiferam. An igitur utriusque eadem eſt ratio? An & aequa fides?

601. Ignis quum vi majore, quam quae ferri queat, in partem corporis agit, motu vehementiore, expanſione, effuſione, diſſipatione, exſiccatione humorum, fibrarum vaſculorumque criſpatione, ruptura, omnium in eſcharam informem colliquatione, ſingulos inflammationis gradus ad ſaeviſſimum usque ſphacelum celerrime producere poteſt.

602. Subeunt quandoque & res alienae, ſolidae, ad interiora corporis, quae cum nec digeri a natura poſſint, nec commode permeare, aut rurſus ejici, ocyus, ſerius, nocivae redduntur. Hujusmodi ſunt oſſa, lapilli, acus, feſtucae, clavi, glandes, fragmenta metallica, vitrea, pili, offae grandiores, & ſimilia, quae alias per meatus naturales, foris patentes, alias per vulnera, intro deveniunt.

603. Laedunt haec mole ſua, ponde-

re,

re, duritie, figura, motu, obſtruendo, gravitando, comprimendo, irritando, atterendo, vulnerando. Quodſi vero ejus naturae ſunt, ut, quibus alluuntur, humoribus ſolvi poſſint, latius etiam ſeſe diffundere ac vi ſingulari nocere ſolent. Nec rarum eſt terrea, mucoſa, amurcoſa, coagula, iis adhaereſcere, ſic varii generis concrementa naſci (568, 570, 571).

604. Pro partium igitur, quas occupant, diverſitate omnifarios effectus producere debent. In adipem per vulnus demerſa, per annos ſaepe innocua, varie mutata ſede, aut foras demum protruduntur, aut irritando inflammant, exulcerant, aut improviſo haemorrhagias intus, convulſiones, paralyſes, ſubitam mortem inferunt. Laryngi impacta, altiusve in tracheam detruſa, repente ſuffocant, aut violenta tuſſi, inflammatione, exulceratione, tabe, paullatim necant. Deglutita, dum in faucibus, oeſophago, ſtomacho, pyloro, inteſtinis, haerent, obſtructione, inflammatione, perforatione, ulcere, calculi generatione (568), di-

verſimode hanc officinam turbant. Utrum & ex primis viis nonnunquam in veſicam urinariam deferuntur, & qua via? Quaecunque alicubi detenta lotio alluuntur, cruſtas calculoſas mora contrahunt (570). Nec obſcurum eſt, quid mali in nares, oculos, aures, immiſſa creare debeant.

605. Et hae quidem praecipuae ſunt, inter quas corpus humanum verſatur, potentiae nocentes. Uti vero multae laedendi facultate inter ſeſe conſpirant, multae contra pugnant; ita, quas inducere valent, noxas pro varia ſimilium vel diſſimilium concurſione intendi aut mitigari ac deſtrui neceſſum eſt.

De Seminiis morborum (75).

606. Seminia morborum non minus, quam potentias nocentes, multifariam inter ſe diſcrepare, docet, quae has inter & illa requiritur, mutua affinitas (75, 78), magnusque numerus morborum, quos vi unita producunt (120 ad 418). Merentur ideo ſpeciatim hoc loco etiam conſiderari (79).

607. Insunt in homine secundum naturam quamplurimae affectiones, ipsis vitae ac sanitatis principiis necessario innexae, quibus fit, ut corpus humanum non quarumvis potentiarum impressioni resistere, eoque nomine etiam naturaliter ad morbos dispositum dici queat. Haec igitur naturalia vocabo morborum seminia.

608. Quorum quidem alia ubique & semper in omni homine obtinent, ideoque universo generi humano communia ac perpetua sunt; alia vero propria, quae in singulis tantum inveniuntur, nec in iisdem omni tempore, aut eodem constanter modo.

Seminia morborum naturalia, communia.

609. Communium praecipua haec sunt. Firmarum C. H. partium cohaesio nexusque haud insuperabilis; succorum multitudo & crasis facile mutabilis; canalium numerus, mollitudo, subtilitas, implicatio; superficies meatibus undique patens; principium vitae valde sensile (171),

fugax (187); functionum omnium ac singularum generale fundamentum in motibus harmonicis positum; mirabilis universae tum compagis, tum oeconomiae, consensus ac conspiratio; mutui denique mentem inter & corpus commercii leges statae, nec pro lubitu variandae.

610. Naturam hominis ita comparatam qui confert multiplicibus potentiarum, quibus per vitae munia exponitur, viribus (419 ad 605), is facile videt, non imparem modo esse quibusvis noxis repellendis, sed pronam quoque in nonnullas ruere.

Seminia morborum naturalia, propria.

611. LATITUDO sanitatis uti multam admittit differentiam; ita, quod quisque sanus sibi ex naturae instituto privum habet, quo fit, ut magis, quam alii, ad aliquos morbos proclivis sit, horumque idcirco occasionibus minus resistere queat, inter seminia haud inepte referre licebit (75).

612. Quae vitae humanae periodum va-

variant, aetates hujus loci ſunt. Naſcitur, creſcit, perſtat, decreſcit, moritur homo ex lege naturae. Cuique horum ſtatuum ſua quidem propria eſt ſanitas: at partium, facultatum propenſionumque cum animi, tum corporis, magna in ſingulis diſcrepantia. Ex hac igitur & diatheſes profluere debent, quae quamlibet aetatem in alios atque alios morbos proclivem reddant.

613. In ſexu haud minor diſſimilitudo eſt; ſive, quas privas ſibi & mas & femina habent, partes ſpectes, ſeu reliqui etiam corporis habitudinem, aut univerſam œconomiam. Inde uti alia eſt maris, alia feminae ſanitas, ita & cuique ſui ſunt, in quos per ſexum magis inclinat, morbi, maſculini, feminini. Poſteriorum praecipue tanto major numerus eſt, quo plura ſexui ſequiori munia incumbunt; ut merito uterus ſexcentarum in muliere aerumnarum auctor dicatur.

614. Temperamentum ponit ſingularem C.H. ſani in ſolidis ſuccisque ſuis diatheſin ac proportionem, viriumque motrici-

tricium gradum, unde ſingularis profluit functionum tenor, qui dum ſanitatis modum non excedit, in diverſimode temperatis tamen longe diverſus eſt. Multiplex haec diſcrepantia uti totidem deflexiones ab una ſanitate, perfectiſſima, indicat, ita haud pauciores ad ſtatum morboſum appropinquationes. Ex quo conſequitur, ut quaeque temperies in illud morbi genus, quod proxime contingit, propendeat, hujusque idcirco ſeminium continere haud immerito dici poſſit.

615. Eadem ratio eſt ἰδιοσυγκρασίας ac privatae partium ſingularum habitudinis, qua hae a generali corporis ſui temperatura abludunt, diſcrimine ut plurimum vix, niſi per effectus quosdam, obſervabili, nec & oeconomiam in ceteris admodum turbante. Mirabilis hinc ſaepe oritur ſenſibilitas, qua poteſtates rerum, quas alii facile ferunt, e millibus uni fiunt nocentiſſimae.

616. Iſtorum vero ſeminiorum (611 ad 615) pars praecipua ſedem videtur habere in principio vitali (170), quod,

cum

cum per universum corpus late diffusum sit (175), amploque polleat consensu (178, 179), & multum de quaque functione sibi vindicet (180), si quo gradu, in homine ceterum sano, agilius aut torpidius fuerit, potentias nocentes in morborum generatione plurimum adjuvare posse indubium est (195, 199.). Atqui sanitas multifariam admittit virtutis vitalis tam in corpore toto, quam in singulis partibus discrepantiam (176, 177).

Morborum Seminia, quae sunt praeter naturam.

617. INGENS praeterea numerus est eorum, quae sive congenita, seu post nativitatem contracta, praeter naturam corpori ita insident, ut, quum ipsa morbosa sint, etiam per potentias nocentes concitata alios insuper excludere morbos queant, merito hinc seminiis annumeranda.

618. Primum quidem huc referantur affectiones occultae, quae, etsi nihil admodum vitiosi in ulla corporis parte aut fa-

facultate prodant; neque etiam ad naturalia ſeminia, communia (609), aut propria (611 ad 616), pertineant; nihilominus, data occaſione, in manifeſtos erumpendo morbos, vires ſuas noxias declarant. Iſtiusmodi videntur diatheſes haereditariae, tum & in utero materno aut ex nutricis lacte prognatae, quae, seminum ſimiles, per annos ſaepe, absque ſenſibili labe aut functionum laeſione, ſopitae latent; at ſuo demum tempore, ſaventes nactae conditiones, in analogam ſibi morborum ſpeciem effloreſcunt. Morboſae igitur habendae ſunt; quum generalibus ſanitatis differentiis (611) non comprehendantur: quanquam cujus generis alienatio a ſtatu naturali ſingulis ſubſit, haud ſatis conſtat. Morborum, qui per acceſſiones & intermiſſiones circuitum faciunt, eadem forte ratio eſt.

619. Alterum genus eſt affectionum mediarum, quae reapſe quidem praeter naturam ſunt, talesque ſe per ſua ſigna produnt; nec tamen ita graves, ut vulgo pro

pro morbis habeantur (123); quum functiones haud turbent (38). Quandoque igitur diu absque noxa feruntur, ac tantisper a Pathologis ad morborum caussas potius relegantur (58, 123; 124); dum proprio incremento auctae, aut accessione aliorum vel seminiorum, vel potentiarum, adjutae, veros demum ac palam agnitos morbos pariant.

620. Morbi itaque simpliciores, supra enumerati (125 & seq.), ad hunc locum pertinent omnes & singuli, quotquot aut propriis viribus, aut complicatione cum aliis, nondum eo magnitudinis creverunt, ut sanitatis munia manifeste perturbent: at qui proclivem modo ad aegrotandum reddunt hominem. Cujusmodi sunt solidorum debilitas & rigiditas (157, 164), irritabilitas & torpor (190, 196), nonnulli cavorum morbi (202), ut & instrumentarii (213); potissimum vero vitia fluidorum, cum absoluta (269 ad 302), tum relativa (383 ad 412). Totidem haec seminia sunt, quae ocyus, serius, data occasione, sui gene-

generis morbos excludere valent: prout locis citatis eſt videre. Nec ſane plethora & cacochymia hunc fontem penitus exhauriunt.

621. Tertium genus eſt vitiorum manifeſtorum, quae uti morboſis effectibus palam ſeſe declarant, ita vel ſponte, vel aliarum poteſtatum concurſione, in morbos alios, ſpecie diverſos, degenerare queunt, nequaquam cum ſymptomatibus confundendos (97, 105). Eo igitur nomine ſeminiis omnino annumerari debent, quod proclivitatem ad ſui generis affectus ponant; tametſi ipſa nec immerito inter morbos referuntur. Naturae ſimpliciorum morborum, ante (150 ad 412) expoſitae, id per effectus ſuos abunde oſtendunt; quum ex plerisque ſibi permiſſis alii atque alii ſcaturire ſoleant. Intelliguntur hinc morborum metaſchematismi, exitusque in alios morbos. Nec ſane minima haec pars eſt eorum, quae ad diagnoſin ac prognoſin in praxi rite inſtruendam requiruntur.

622. Quocirca patet, ſeminiorum

multa,

multa, quae praeter naturam ſunt, in hominem invehi actione potentiarum nocentium, adeoque ut harum effectus, ſupra (419 ad 605) ordine jam enumerata eſſe, eandemque rem, ut diverſimode ſpectatur, potentiae nocentis, ſeminii, aut morbi loco haberi poſſe.

De differenti cauſarum morbificarum conſtitutione.

623. ITA demum perſpicere datur, quam multiplici modo verae morborum cauſae (62) conſtituantur. Tametſi enim hoc commune omnibus eſt, naſci ex potentiis nocentibus & ſeminiis inter ſe concurrentibus (77); haec ipſa tamen principia multum diverſae ſunt originis, nec eadem ſemper ratione alia aliis ſeſe adjungunt.

624. Primum quidem potentiarum nocentium multae ſunt tanta vi praeditae, ut non niſi ſeminio naturali, communi (609), aut proprio (611), opus habeant ad cauſam morbi conſtituendam, hinc vel ſaniſſimos ceterum ſtatim in

morbum conjiciant. Mechanicae potestates (598), ignis (601), venena (586) & plura alia hujus loci sunt.

625. Quodsi seminia, quae praeter naturam sunt (617), intus alit homo, res non naturales, etiam innoxiae, cum his in morbi causam concrescere valent; ut adeo tum praecipua morbi pars seminio potius, quam potentiae nocenti, adtribuenda videatur.

626. Quum vero potentiae nocentes etiam seminia morbosa creare soleant (622), quae nata, dein cum illis rursus concurrendo, in morbos tandem abeant; manifestum est, easdem solas, continuata diu actione, quidquid ad morbum constituendum requiritur, inducere posse, nullo licet seminali vitio praegresso. Incongruus rerum non naturalium usus vel perfectissimas sanitates ita haud raro pessumdat.

627. Quandoque seminiis morbosis accedere debet naturale seminium, proprium (611), quo maturescant veluti, atque apta reddantur ad generandum morbum,

bum, ſi potentia nocens ſupervenerit. Docent ſeminia haereditaria, quae una cum homine ad certam usque aetatem adoleſcunt, priusquam ſeſe explicent.

628. Morborum, qui ex aliis morbis, tanquam ex ſeminiis ſuis (621), naſcuntur, multiplex origo eſt. Etenim alias morbus primarius, ſibi permiſſus, vi ſua in aliud genus ſeſe convertit, ſingulari hominis, partisve, quam occupat, conſtitutione adjutus. Alias naturae hoc opus eſt, cujus dum motus (98 & ſeq.) morbo ſuperveniunt, hunc mutari oportet. Nonnunquam congrua vel incongrua medicatio, rerumve non naturalium caſu aut conſilio accedens poteſtas mutationem inducit. Morbi quoque materies, bene vel male e ſede ſua in alias delata partes, pro harum diverſitate morbum variare poteſt. Quandoque ſymptomata ſunt potentiae nocentes, quae morbum morbo aggravant (97, 105, 109). Nec raro quod de morbo utcunque ſanato reliquum eſt, ſeu materies fuerit, ſeu vitium ſolidis fluidisve illatum, ſeu virium mo-

tricium labes aliqua, ſeminium ponit, quod neglectum levi occaſione denuo in morbum prorumpat. Conſenſus etiam atque conſpiratio (609) facit, ut, malo in alias atque alias partes diffuſo, ex morbis morbi oriantur.

629. Pro multitudine autem ſeminiorum, quae in homine inſunt, creſcit & numerus potentiarum nocentium, & morborum poſſibilium occaſiones multiplicantur, augeturque adeo proclivitas ad aegrotandum. Quum igitur a ſeminiis naturalibus, tum communibus (609), tum propriis (611), nemo immunis ſit; natura illi quidem ad morbos proniſſimi prae ceteris eſſe debent, qui & propriorum multa ac gravia habent, & morboſis inſuper cujusvis generis (617 ad 621) laborant. Unde patet, quaenam ſit conſtitutio debilis, quae robuſta, qui ſtatus valetudinarius, quaenam debilitas partis ſingularis? Cur debiles, exacto rerum non naturalium regimini addicti, ſaepe minus aegrotent, diutiusque ſani vivant, quam robuſti exceſſi-

cessibus quotidianis impliciti? Dissolutam juventutem haud raro senectus manet miserabilis; & contra.

630. Liquet porro, quam utilis haec doctrina sit Medico, rationalem artem profitenti, ad ea, quae morbum praesentem faciunt, recte cognoscenda. Qualiscunque ille fuerit, simplex, an compositus; origo certe ac natura ejus vix rite intelligitur, nisi constiterit, ex quibusnam tum potentiis, tum seminiis, inter se conjunctis profluxerit. Et quanquam seminiorum consideratio non in omnibus aeque momentosa videri possit, est tamen in plurimis; eoque magis, quum non diatheses adeo mere passivae, quae potentiarum actionem modo excipiant, huc referantur; sed vel maxime activae, quarum vires, a potentiis nocentibus tantum excitatae, his ipsis saepe longe validiores, totum quandoque morbum, aut potiorem certe ejus partem, sibi solis vindicant (51, 99, 102). Quin minus etiam a Practicis praeteriri debent, ut qui inter morbos singularium hominum versantur.

631. Medicum igitur aegri examen, quo vera causae morbi cognitio nititur (72), non classes modo singulas rerum non naturalium, vitaeque ante actae rationem, complecti debet; sed & universam hominis constitutionem, quaeque in hac cum communia, tum propria, & quae secundum aut praeter naturam, insunt. Ita nimirum utrumque genus principiorum, quibus morbus efficitur (630), sese demum manifestat. Quodsi vero alterutrum forte ex se lateat, detegi id tamen quandoque potest alterius noti principii comparatione ad morbum, per suos effectus cognitum (45, 117), facta. Potentia nocens saepe seminium, aut hoc vicissim illam, sic prodit.

632. Atque hac demum methodo etiam felicissime invenitur eorum, quae Practico agenda sunt, ratio modusque, cum in prophylaxi sanorum, tum in aegrotantium curationibus. Intuta sanitas est, cui non cavetur, ne aut succrescant seminia, aut nata sese explicent. Nec morbus plane tollitur, nisi sublata univer-

sa

ſa complexione conditionum, quibus fo-vetur: quod cum in morbis multum com-plicatis, aut inveteratis, rariſſime ſimul obtineri poſſit, aliarum poſt alias corre-ctio ſuſcipi debet; ut minutatim detera-tur, quae uno impetu ejici nequit, cauſa mali. Si quae porro morboſa ſeminia ſu-perſunt, quae tollere neſas, ſopire ta-men & haec averſis nocentibus poten-tiis (59, 77) licet.

Vires Naturae medicatrices.

633. In tanta rerum nocivarum mul-titudine cum rari ſint homines, qui ſa-tis circumſpecte vivant, pronum eſt cre-dere, longe frequentiores fore morbos, quam obſervatio doceat, nec cuiquam diu incolumem perſtare ſanitatem poſſe. Conferre quidem poteſt, neque ſufficit tamen ad avertendos morbos, requiri ſeminii ac potentiae nocentis analogae concurſionem, ut naſcantur (75 ad 78): quando concurrendi occaſiones adeo multiplices ſunt. Oportet itaque alias ſubeſſe cauſas, quas operae pretium eſt conſiderare.

634. Quemadmodum natura humana morbos mortemque aversatur & horret (2); ita suis quoque viribus instructa est armisque, quibus sese ab illis tueatur, quaeque non minus in corpore, quam in mente, insunt, & quanquam diversa, in eumdem tamen finem omnia conspirant (18, 51, 99).

635. Continuis vitae actionibus expositum corpus, proprio suarum partium motu attrituque, cito destruitur. At facultate etiam nutriente gaudet, qua materiem extraneam sibi appropriando jacturam jugiter reparat, inque perpetuo suae materiae fluxu ac mutatione idem tamen atque incolume sese conservat. Sic inevitabili morborum mortisque caussae certissimum opponitur remedium.

636. Ejusdem quoque ordinis est facultas admirabilis, quae solidae compagis vulnera, fracturas, ulcera, vexata, mutilationes, artificio inimitabili, consolidat, redintegrat, resarcit. Ea quamvis majori gradu nonnullis animantibus indita sit, quam homini; huic tamen & tam

tam eximia ineſt, ut merito univerſae Chirurgiae fundamentum habeatur.

637. Praeterea uti corpus ſuis viribus alimenta coquit ſibique aſſimilat; ita non minus facultatem nactum eſt morboſa, & quae praeter naturam ſunt, ſubigendi atque contemperandi. Hic ille tam ſalubris πεπασμὸς, quo conditiones noxiae eorum, quae morbum intentant aut faciunt, ita miteſcunt, ut vel innocuae fiant, vel ad commodam ejectionem expeditae. Quidquid in criſibus ſalutare eſt, hac potiſſimum virtute nititur.

638. Inter praecipuos hujus facultatis (637) effectus memorari meretur ſuppuratio, ſolius naturae opus, arte quavis ſuperius, praeſtantiſſimum adverſus cruda, acria, obſtructa, inflammata, vulnerata, ulceroſa, emortua, quae aliter ſanari nequeunt, remedium.

639. Emunctoriorum inſuper ſumma hic eſt utilitas (299); ut quorum beneficio nocentia, aut nocitura, ſive a foris ingeſta fuerint, ſive intus nata, mature ejici poſſint. Nec ordinaria tantum uſu

veniunt, quando materies morbosa expelli debet; sed inconsuetas etiam vias modosque adhibet natura: uti haemorrhagiae, vomitus, cholera, diarrhoea, sudatio &c. docent.

640. Multifariae autem, quibus corpus vivum pollet, vires motrices, quum rebus nocivis irritatae semet exserunt, praecipuum praestant vitae ac sanitati praesidium. His certe nituntur facultates modo allegatae (635 ad 640). Inde profluunt motus automatici, irregulares quidem multimodis, at saepe beneficentissimi, certaque determinatione ad salutarem finem tendentes; etiamsi mente nec imperante, nec conscia, & vel invita quoque, fiant, hujusque adeo consilio nequaquam tribui possint (51, 99, ad 105). His si careret homo, nulla vel sanitati constantia, vel morbo medela foret.

641. Id genus motibus praesertim febris annumeranda est. Licet enim commotio ista, perturbato circulationis systemate, gravibusque symptomatis mo-

molefta, haud raro perniciem inferat, hinc merito morbus appelletur; faepe tamen & mirifice adeo falutaris eft, ut certius aliud potentiusve cum ad fanandos, tum ad praecavendos morbos auxilium natura, vel ars, vix agnofcat. Inde vel intemperantia quoque Medicorum in laudanda febre, qui nonnunquam ejus faciendae magis, quam abigendae, poteftatem fibi negatam dolent.

642. Accedit partium facultatumque confenfus ac confpiratio (99), qua mutuam fibi opem ferunt, aliae aliarum vice funguntur, fanaeque pro afflictis in motus medicatos ruunt; ut horum junctis viribus tanto minus refiftere imminens praefensve morbus poffit.

643. Nec menti humanae fua defunt conamina, quibus periclitantem fanitatem tuetur. Etenim molefta perceptio minantis mali, aut olim tolerati memoria, non modo impellit eam ad quaerendum praefidium, five id evitatio caufae cognitae dederit, feu ufus auxilii experimento, ratione, aut conjectura inventi:

fed

ſed ſuos etiam animus, formidine periculi inquietus, concipit impetus, motusque in ſyſtemate ſuarum functionum concitat, qui, licet ex inſtinctu potius, quam ex conſilio, profluere videantur, certiſſimum tamen tutaminis, aut levamenti, afferendi ſcopum atque efficacitatem manifeſte declarant. Hujusmodi ſane ſunt muſculorum, qui voluntati parent, motus ſpontanei, cogitationem praevertentes, nec pro arbitrio retundendi: praecipue autem, quae praeter rationem toties ſeſe efferunt, determinata rerum noxiarum faſtidia, aut medicatarum appetentiae, quibus obſequendo imminentes morbi ſaepiſſime avertuntur, refractarii etiam ſanantur.

644. Poſtremo memorabilis quoque eſt facultas adſueſcendi, qua utrumque hominis principium gaudet. Hac ſi careret natura humana, pauciſſimis profecto ſanis eſſe contingeret. Duramur nimirum conſuetudine ad innoxie ferendum innumera, quae minus adſuetis obſunt. Uti vero univerſim in quarumvis actio-

actionum exercitatione multum juvamur consuetudine; ita haec ipsa quoque medicatrices cum mentis, tum corporis, vires (633 ad 644) quascunque in facilitatem agendi disponit, qua potentiis nocentibus sese opponere, noxas ab his illatas corrigere, partes affectas in integrum restituere promptius, commodius, felicius, queant. Ita vel morbi etiam adsuetudine magis & tolerabiles & tractabiles redduntur, ipsaque venena mitescunt. Quocirca patet, cur ex vetustissima observatione, quae a multo tempore in consuetudine sunt, etiamsi deteriora, insuetis minus turbare soleant? Cur consueti morbi mitiores? Cur valetudinarii saepe praeter exspectationem longaevi?

645. Haec summa est remediorum naturalium, quae data homini sunt, ut se adversus plurimas morborum causas tueri incolumem queat. Horum virtute efficitur, ut morbo longe frequentior sit sanitas; ut multi perraro morbis affligantur; nonnulli etiam in sanitate nunquam

quam interrupta consenescant; magnus denique aegrotantium numerus sponte, absque Medici ope, convalescat.

646. Merentur autem ideo quoque accuratius perpendi, quando indubium est, artem medendi non prima solum inde cepisse initia; sed & his ipsis naturae viribus ita inniti (18, 19), ut sine illis exquisitissima ceterum Medicorum omnium industria ne unum quidem servare sanum, aegrumve sanare possit. Iisdem qui prudentissime uti novit, artis fastigium attigit.

647. Atque ista cum perpetuae observationis sint, a nemine quidem in controversiam vocantur. Verum de illo disceptatur acriter, ex quonam hominis principio ea omnia profluant: utrum pars corpori, pars menti, anne huic soli debeantur universa? Utraque sententia suos habet patronos, claros viros, qui magnae contentionis disputationibus inter sese litigando nec vincere tamen, nec vinci, potuerunt. Unde constat, rationes utrinque

que afferri non improbabiles quidem, at quae nec liquido demonſtrent; litemque adeo, quae intra meras opiniones conſiſtat, haud poſſe dirimi. Nec ferme ſpes eſt unquam prorſus diremtum iri, quando nimis ignorantur vires ac fabricatio corporis, mentis natura & facultates, mutuique, quod inter ſeſe alunt, commercii fundamentum ac leges.

648. Dixeris ſane potiora eſſe illorum argumenta, qui utrique hominis principio ſuam ineſſe agendi vim contendunt; ſi cogites, multos in nobis fieri motus (640), non inſcia ſolum, ſed & refragante anima, quosque contra vellet anxie, non fieri; alios, quacunque cauſa ſuppreſſos, ejus imperio nequaquam reſuſcitari poſſe, at ſtimulo corporeo facile: ex ſuperſtite autem in partibus de corpore vivo reſectis vi vitali (169, 181) liquere, dari in corpore vires motrices, quae non a mente pendeant: neque porro intelligentem a ſtulto, aut adultum ab infante, hac re vel minimum differre: quin & in brutis animantibus id genus

nus motuum inſtinctuumque dari; nec vel vegetantia iis carere: neque tamen eosdem ſemper adeo rationales eſſe, ut non & plurimum ſaepe noceant (104), denique in illis ipſis etiam moliminibus, quae indubie ad mentem attinent (643), ciendis hanc non magis ſui compotem eſſe, quam in animi perturbationibus (532 & ſeq.); appetitusque ejus ac faſtidia non modo praeter omnem deliberationem naſci, ſed vel invitae quoque abs corpore male affecto veluti obtrudi, pro lege ſenſibus praeſcripta, qua ad certas corporis mutationes definitae in anima cogitationes, conſtanter eaedem, exoriuntur.

649. Haec tamen cuncta (648), multaque alia, quum aliter ſentientes non ſint convincendo, neque etiam ſolide ab his refutari queant; ſupereſt, ut quisque, quae maxime placeat, ſententiam amplectatur, aut, quod fortaſſe conſultius, univerſa quaeſtio in medio relinquatur, Pathologos ſaltem aut Practicos non amplius exercitura, donec a Phyſiologis ad liqui-

liquidum perducta fuerit. Utrum tanti intereſt, an Naturae cum HIPPOCRATE morborum medicatrices appellentur, an vero cum aliis Anima, aut Archeus? Quando, qui diverſa de his ſentiunt, ad eandem tamen ſanitatem homines perducunt, & vel medendi methodo etiam convenire poſſunt.

De Symptomatibus Singulatim.

650. SYMPTOMATA quum partem ſtatus morboſi efficiant, cum aegro, tum Medico, manifeſtiſſimam (88); videri poſſet, nullo ad ea cognoſcenda opus eſſe negotio; ut quae ſponte in ſenſus incurrant. Neque profecto opus foret, ſi ſufficeret noſſe, quaenam adſint, nec penitior eorundem requireretur inſpectio.

651. Praecipuum nempe fontem continent, unde, quae ad detegendam morbi naturam, diagnoſin, & prognoſin faciunt, depromuntur (45, 111, 117, 118). Oportet itaque Medicum, qui iisdem legitime uti velit, ſingulorum cauſas, ſedes, variasque ad morbum relationes, rite intelligere.

652. Adde, quod morbi etiam compositi, cum in ſymptomatibus ſuis, quorum diverſa concurſione conſtant, ſpectantur (417), diſtinctam horumce notitiam exigant, ut vere ac enodate explicari poſſint.

653. Pathologia igitur rationalis ordinatam primo tradere expoſitionem debet omnium & ſingulorum alicujus momenti ſymptomatum, in qua inveniri, cum opus eſt, queat, quaenam cujusvis ſit natura, quam diverſa origo, & quae aut partes, aut vires, in quoque afficiantur. Nec ſane prius multiformes eorundem complicationes, etiamſi curatiſſime digeſtas, recte aut proponere, aut cognoſcere licet.

654. Ingens autem numerus, ut moleſtiam creët in ordinando, ſatis tamen commode, recepta dudum diviſione tripartita, ad actiones laeſas, vitia excretorum, ac qualitates ſenſibiles alienatas, refertur (119). Ulteriorem ſingularum claſſium digeſtionem major minorve ſimplicitas, mutuusque aliorum cum aliis

nexus,

nexus, haud difficulter determinare possunt. Idcirco vitiositates qualitatum sensibilium praemittemus.

Qualitates sensibiles alienatae.

655. QUIDQUID, praeter actiones & excreta, in corpore aegroti, vi morbi a statu naturali mutatum, ope sensuum a Medico percipitur, id ad hunc titulum referri debet. Cujusmodi plurima sunt, quae, etsi quandoque parum aut nihil incommodant, notari tamen atque intelligi debent; ut latentes intus causae morbique, ex quibus profluunt, inde cognoscantur. Praecipua tantum attingemus.

656. Color superficiei corporis, quae visui patet, ex permistis integumentorum &, qui proxime subsunt, translucentium succorum, aut & solidorum, coloribus constans, uti multa etiam in sanis varietate ludit, ita pluribus causis modisque vitiari potest. Interceptus, aut nimius humorum influxus; eorumdem fluentium (399), impactorum (400), effusorum (402), secretorum (405), nu-

trientium (404) errores varii; cacochymia multiplex; crafis per πεπασμὸν (637), admixtionem, feparationem, coagulum, attenuationem, corruptionem, mutata; vitium ipfius fubftantiae integumentorum aut, quae fubjacent, partium, maximopere eo faciunt. Inde omne genus morbofae decolorationis in pallidum, rubrum, flavum, virefcens, lividum, purpureum, fufcum, nigrum, five univerfim, feu in fingulari modo parte obtineat, explicari poteft.

657. Foetor acidus, putridus, rancidus, fracidus, animam, perfpirabile, fudorem, fputum, alia excrementa, humores, partesve, praeter naturam inficiens, quam multiplici materie caufaque nafcatur, ex fupradictis (307, 310, 312, 313, 314, 325, 327, 328, 375) elucefcit.

658. Calor fani corporis nativus, circuitûs vitalis comes, exceffu fupra calorem atmofphaerae menfurandus, ficubi in morbis ad enormem gradum intenditur, ponit impetum humorum vehementem, magnam vaforum refiftentiam, fangui-

guinem copioſum, valde denſum, diatheſin hujus inflammatoriam (355, 367), aut nimis oleoſam (356, 364), cacochymiam acrem, putredinem, rancorem, motum vitalem auctum (170), hinc irritamenta a foris ingeſta, applicata, aut intus concitata (171). Augeſcit etiam magis, cum calor externus, aut prohibita ventilatio, acceſſerit. Poteſt adeo pro conditionum concurrentium numero, intenſitate, duratione, ſede, magis aut minus excedere, totumque corpus, aut partem modo, occupare. Unde patet non infrequens id ſymptoma eſſe, nec paucos morbos comitari. Effectus autem, quos producit, ex (424, 425, 466, 467, 509, 1) perſpiciuntur.

659. Sponte hinc fluunt, quaecunque ad caloris imminuti intellectum pertinent. Nec latent cauſae atque conſecutiones caloris ac frigoris alternantis, aut in diverſis corporis partibus eodem tempore inaequalis.

660. Utrum morboſa affectio etiam in homine ignem ciere electricum po-

teſt, qui fulgurante ictu ſeſe manifeſtet, cum corpora aliena contactum minantur? Symptomatis inauditi ſuſpicionem noviſſimum quidem exemplum movit; nec plura tamen deinceps confirmarunt. An huc referri quoque debent ſpontanea hominum incendia, & vel ad cinerem usque conflagrationes, quae in hiſtoria medica memorantur?

661. Duritia partium morboſa naſcitur ex rigiditate (164); intemperie ſicca (386); contractione (209, 5); errore nutrimenti (404); diſtenſione ab humoribus multis (385, 387, 394), valde motis (409), ſpiſſis (282, 284, 367), congeſtis, impactis (209, 1), errantibus (400, 402), concretis; emunctoriorum obſtructione; luxatione (226), hernia (230), fractura (217), tumore vario, &c. His autem contraria mollitudinem inducunt. Renixus juſto major aut minor, qui auctam minutamve elaſticitatem (160, 165), ut ſymptoma, comitatur, inde quoque intelligitur. Nec obſcura eſt ratio humiditatis & ſiccitatis nimiae,

miae, quam morbi aliquando inducunt.

662. Superficies partium laevitate vitiosa peccat, cum in callum durescunt integumenta, aut contentis ultra modum distenduntur, aut, quae plenitudine protuberant, vascula, ob influxus vitalis defectum collapsa, subsidunt. Inaequalitatem contra efficiunt succorum distendentium subductio; vasculorum turgor ab humoribus nimia copia appulsis, aut ob constricta oscula elabi impeditis; erosio ab acri; substantiae degeneratio; eruptiones multifariae, &c.

663. Magnitudo corporis partisve praeter naturam aucta vel imminuta; quanquam supra (260) inter morbos instrumentarios memorari debuit; frequentius tamen symptoma est, quam morbus, locumque ideo inter qualitatum sensibilium vitia meretur (262, 263).

664. Excessus, omnis generis tumorum (262), qui aut universam corporis superficiem, aut partem singularem, occupant, comes, ponit vel volumen materiae auctum, vel exsuperantem ejus

quantitatem, nititurque contentorum ad continentia ratione ultra modum aucta, atque ex doctrina de morbis solidorum continentium (200 ad 211) rite applicata maximam partem intelligitur. Adjungit sese fractis (217), luxatis (226), herniis (230), prolapsis (248), aberrantibus (256), male conformatis (259), luxuriantibus in exostosi, condylomate, sarcomate, fungo. Est & consecutio distensionis a rarefactis, ab obstructis (209. 1), ab humorum abundantia (385 & seq.), a multiplici cacochymia, ab errore fluentium (399), impactorum (400), effusorum (402 403), nutrimenti (404), ab affluxu in partem nimio (411), stagnatione (410), refluxu impedito, &c.

665. Minuta quantitas a contrariis conditionibus pendet. Succorum inopia (393, 395, 396), deficiens influxio (411), solidorum collapsus, contractio (209. 4. 5), erosio, maxime huc faciunt. Unde evacuationes enormes, marasmum, tabem, ἀτρόφιαν, totius aut partis, comitatur. Memorabilis praecipue

est,

eſt, quae ſubito in morbis ſeſe prodit, ſubſidentia, vel habitus univerſi, vel partium ſingularium, quae tumuerant. Spasmus humores intro compellens, κενεαγγεία, circulatio elanguida aut cesſans, vis vitae defetiſcens, metaſtaſis, gangraena, tum fere in cauſa eſſe ſolent.

Excretorum vitia.

666. MULTIMODIS quidem vitiari excretiones poſſunt, ſive actum excernendi ſpectes, ſive partem, unde excernitur, ſeu materiem denique, quae foras prodit. Horum tamen quamplurima non adeo propria ſunt huic titulo, ut non rectius alio referantur. Haud pauca ſane morbi nomen merentur, ſupra (401) inter errores humorum jam expoſita. Plura ad cauſas morborum pertinent, ſuo quoque loco (555 & ſeq.) ante tradita. Alia, etſi ſymptomatum rationem habent, potiori tamen jure actionibus laeſis annumerantur; quia non id, quod excernitur, ſed ipſa excretio, peccat. De retentorum vitiis, quae hoc quoque loco ab aucto-

ribus commemorari ſolent, eadem valent. Quum igitur & quantitas materiae excretae, deficiens, aut excedens, commode inter excretionum laeſiones tractari poſſit; ſuperſunt modo, quae in qualitatibus excretorum a ſtatu naturali mutata ſeſe produnt, hic exhibenda. Atqui horum multa variis locis (401, 555, 566, 582, 602) jam tradita ſunt: omnia vero & ſingula, cum praecipuam habeant in doctrina ſignorum utilitatem, ſpecialior eorundem expoſitio, ad Semioticam Pathologicam (16, 11) potius ablegenda, cum maxime nos morari non debet.

Actiones laeſae.

667. SYMPTOMATUM, quae in morbis ſeſe manifeſtant, haud alia majoris momenti ſunt, magisque aut aegros, aut Medicum, urgent, quam quae functionum exercitationem perturbant. Unde accuratam ſingula, prout ſuis ex cauſis profluunt, expoſitionem merentur.

668.

668. Difficile tamen eſt in tanta rerum multitudine, tamque arcto nexu, ordinem invenire, qui juſtae methodi legibus examuſſim reſpondeat. Quae moleſtia, gravis Phyſiologis, Pathologis etiam gravior, nec prorſus ſuperanda, diſſenſionem inter Syſtematicos haud minus tolerabilem, quam inevitabilem, reddit. Ordiemur itaque a vitiis illarum facultatum, quae per univerſum corpus diffuſae, aut multis partibus communes ſunt; ut quae deinde ſequentur, ſingularium actionum laeſiones clarius intelligi queant.

Senſationes moleſtae ex morbo.

669. SENTIRE mentem dicimus, cum ex corporis ſui affectione ideas concipit. Id qua ratione fiat, explicare non eſt Medici (65). Aptitudo autem ad ciendas ſenſationes, latiſſime, per corpus diffuſa eſt: uti & permagna datur rerum, quae ſentiuntur, varietas. Organa nacti ſumus ſenſoria, ſingulari quaeque apparatu, ſuis diſpoſita locis, quorum interventu

ventu qualitates ſenſibiles rerum extranearum nobis, ſuo quaelibet modo, exhibentur. Ineſt praeterea in multis partibus ſenſibilitas quaedam, quae de naturae neceſſitatibus monet, cumque opus eſt, ad ſatisfaciendum iisdem compellit. Denique & ſenſus aliquis univerſo corpori communis datur, cum prioribus nequaquam confundendus, morborum praecipue comes, quo fit, ut mens doleat, angatur, agitetur, quum injuria partibus quibusvis infertur. Is igitur, etſi peculiare organum nullum habet, prae ceteris tamen primo loco conſiderari meretur, tum ob frequentiam & violentiam ſymptomatum, quibus obnoxius eſt, tum quia & reliquis ſenſationibus ſeſe immiſcet.

Dolor.

670. DOLOR, qui ad Medicum pertinet, eſt triſtis ſenſatio ſui generis, quam ita percipit mens, ut ſemper ad aliquam ſui corporis partem, tamquam quae vim patiatur, referat. Dolet itaque, quia corpori ſuo male eſt, hocque reſtituto

prae-

praeteriti doloris ſine dolore reminiſcitur. Immodicum vero, quod in ea ſenſatione eſt, facit, ut mens non minus inde, quam corpus, aegre habeat, malletque non tam vehementer affici.

671. Quum igitur dolor ponat ſenſationem nimis intenſam; patet eum niti mutuo inter mentem & corpus commercio; ſedemque habere non magis, quam ſentiendi facultatem, limitatam, quae per univerſum hujus ſyſtema, perque omnes & ſingulas corporis partes ſenſiles diffuſa ſit; &, quae ad ſentiendum in utroque hominis principio generatim requiruntur, conditiones ad dolendum quoque requiri. Has ideo, quousque a Phyſiologis legitime exponuntur, tironi notas hoc loco poſtulare licet (27).

672. Corporeum vero, quod in quavis ſenſatione concipi poteſt, reducitur ſolummodo ad certas partium ſenſilium mutationes, curſu non interrupto, per continentes nervos, in commune ſenſorium ordinate perlatas. Unde conſequens eſt, ut affectio, qua dolemus, ſita

ſit

ſit in mutatione partium ſenſilium nimis violenta, quae cohaeſionem, tenorem, vires earundem, in periculum adducat, injuriamve continuis nervorum fibrillis, vel & ipſi, unde hae oriuntur, medullae inferat, aut ſaltem intentet. Oportet ſane mentem contriſtari, ubi horum aliquid evenit in illo ſyſtemate, cujus integritas naturae humanae tam utilis ac neceſſaria eſt (532). Potentiae dolorificae, conſecutiones gradusque varii dolorum, id ipſum quoque confirmant.

673. Quippe dolor naſcitur, cum partes ſenſiles, vi externa internave, ultra, quam commode ferre queant, diſtrahuntur, aut percutiendo, contundendo, comprimendo, ſtringendo, contorquendo, vulnerando (218), laeduntur, aut denique acri vario ſtimulantur, roduntur, uruntur. Quocirca innumeris morbis, ut ſymptoma, & quod prae ceteris potiſſimum urgeat, ſupervenit. Morbi cavitatum excedentium (203), deficientium (209), fracturae (217), vulnera (218), luxationes (226), herniae (230), pro-

procidentiae (248), tumores (262, 664), cacochymiae acres (289), plethora (387), errores fluidorum varii (398), vitiati humorum motus (406), dolorem plerumque comitem habent.

674. Est tamen, ubi sola etiam sensorii communis mutatio, aliunde nata, haud aliter dolere facit, quam si pars aliqua corporis injuriam pateretur, nulla interim potentia dolorifica (673) extra sensorium ibidem praesente. Cujusmodi fallaciam in alias quoque sensationes cadere posse, insomnia atque deliria manifeste docent.

675. Efficit dolor, si vehemens est, in mente inquietudinem, laborem, angorem, pervigilium, impotentiam, delirium, vitae desperationem: in parte affecta vis vitalis irritamentum, vibrationes tremulas, tensiones, spasmos (195), auctum humorum affluxum, congestionem, transitum impeditum, frigus, calorem, inflammationem, gangraenam, insensilitatem, torporem (196), resolutionem. Mutua autem consensione etiam

in aliis partibus dolores, ſpasmi, convulſiones, imbecillitas, paralyſis, circuitus humorum univerſalis perturbatio, febris, motuum vitalium languor, ſyncope &c. creantur. Tot malorum auctor ſimul tamen vitae cuſtos eſt, qui & de praeſente noxa, ejusque conſecutionibus, mature monet, & compellit ad medelam quoquo modo quaerendam.

676. Inde magnitudini injuriae, periculive, plerumque reſpondet doloris gradus, qui tanto fere vehementior eſt, quanto potentiae dolorificae actio intenſior proximam minatur deſtructionem. Augmentum quoque addit partis affectae fibrarum gracilitas (161. 1), tenſio naturalis major, irritabilitas (190), ſenſus tener; quibus ſi jungitur temperies corporis ſicca, animusque impatiens, dolor in immanem excreſcit. Summus ideo brevis, nec corpori nec menti diu tolerabilis, cito aut ſolvit aut ſolvitur.

677. Praeterea, quoniam ſenſationi triſti, quae in quibuslibet doloribus ineſt,

eſt, ſeſe inſuper in ſingulis fere adjungere ſolet idea modi, quo vis dolorifica in partem agit, praecipuae ſic dolorum differentiae, ac totidem veluti ſpecies conſtituuntur: uti ſunt diſtendens, gravans, ſtringens, contundens, pulſans, ſcindens, pungens, terebrans, rodens, mordax, urens, &c. Nimirum ob perceptionum ſimilitudinem comparamus, quas dolentes in corpore patimur, injurias cum laeſionibus, quas vires mechanicae, phyſicae, chemicae, foris admotae, nobis inferunt. Nec improbabile eſt, ſimiles ſenſationes ſimilibus cieri fibrarum ſenſilium mutationibus, atque ideo abdita ex manifeſtis poſſe explicari. An vero & recte hinc inferas, cujusvis doloris cauſam nunquam non potentiae, quae continui ſolutionem inferre partibus minetur, deberi; aut ſaltem in ſolidorum potius violenta affectione, quam in fluidi per nervos impedito motu, ponendam eſſe?

678. Ἀνωδυνία igitur, qua aegri, in

quos vis dolorifica agit, non dolent tamen, inter morborum ſymptomata non minus, quam dolor, referenda eſt. Etenim aut pars affecta ſenſu caret, preſſis, ſtupefactis, deſtructis nervis ob tumorem, luxationem, fracturam, contuſionem, vulnus, ſphacelum, &c. aut ſenſorio communi impedito univerſa vis ſentiendi labaſcit in apoplexia, ſopore, epilepſia, convulſione, catalepſi: aut eodem perturbato mens alienata eſt in deliriis: aut denique languente vi vitali, ac vigore circulationis, ſenſilitas partium collapſarum una torpet in extrema debilitate, animi deliquio, ſyncope. Ex tranquilla tamen doloris patientia haud ſatis tutum videtur concludere, partibus irritatis ſenſum vel negaſſe naturam, vel morbum abſtuliſſe.

679. Pruritus, ſenſatio dolori proxima, voluptas ex mutato corpore nimis intenſa, hinc doloris initium, ponit irritationem ſenſu quidem non triſti, ſed inquietante tamen, moleſtam, qua fit, ut partem affectam ſcalpere, fricare, aut quo-

quovis alio modo agitare, veluti cogamur. Uti igitur leves motus mechanici, partactio, reptatio, frictio, vellicatio, partibus, quae, quia tangi non consueverunt, delicati sensus sunt, titillationem inferunt: ita pleraeque potentiae dolorificae (673), cum mitius agunt, partemve minus teneram afficiunt, pruritum creant. Acre praesertim multiplex, leni rosione morsuve in cutim agens, saepissime hunc sensum movet. Unde in scabie, impetigine, herpete, erysipelate, variis exanthematibus, pernione, phtheiriasi, aliisque vitiis cutaneis, tum & in variis cacochymiae acris speciebus, frequens haec molestia. Est etiam in hac affectione locus consensui, quo fit, ut irritamenta, quae in alias partes agunt, in aliis pruritum cieant. Docent vermes intestinales & vesicae calculus.

680. Quando autem plerisque naturae necessitatibus sua quoque indita est pruritus species, qua nos admoneant invitentque ad motus sibi competentes; patet istam sensationem non so-

lius esse superficiei, sed ad internas etiam partes pertinere, inque his ex morbo incitari vehementius posse, ut tempore graduque incongruis urgeat. Referre igitur huc licebit multifarios illos stimulos, qui ex causa morbosa oriundi, aegrotantes ad tussim, sternutationem, oscitationem, pandiculationem, excretiones varias alvi, urinae, &c. compellunt.

681. Est & interior quidam pruritus, absque frictione, aut motu animali, intolerabilis, quem in hystericis & hypochondriacis quandoque membra singularia intus concipiunt, nullo licet stimulantis acrimoniae indicio. Irritabilitati (190) hunc attribuas, qua fibrae partis, in oscillationes immoderatas actae, facultatem sentiendi inquietant. Is aliquamdiu durans sponte tandem, more spasmorum, solvitur; at nonnunquam periodicus statis intervallis denuo accedit.

Anxie-

Anxietas.

682. Uti praeſente malo dolemus; ita imminentis, quod averti aut ſuperari nequeat, idea meticuloſos ſolicitat angitque, eo quidem vehementius, quo malum gravius, minusque aut evitabile, aut eluctabile videtur. Anxietas idcirco triſtis quidem pariter, ac dolor, ſenſatio eſt, at cum hoc minime confundenda, longe terribilior, ipſa quandoque morte intolerabilior.

683. Quodſi igitur anxia mens redditur ex corpore ſuo affecto, credibile omnino eſt, cauſam ſubeſſe corpoream, quae commune ſenſorium ita mutet, ut ideae excitentur, quas mens nec absque horrore percipere ac contemplari, nec tamen & a ſe depellere poſſit.

684. Perinde autem fuerit, utrum ſenſorii communis illa (683) mutatio debeatur reſpondeatque ſtatui corporis revera periculoſo, cujus perceptione animus merito angatur; an conditioni minoris momenti, quae panicum modo

terrorem incutiat (674). Anxietatis gradus utrobique idem esse potest; quamvis consecutiones multum diversae sint. Ita mutui inter mentem & corpus commercii leges ferunt. Inde vero notabilis oritur anxietatum differentia.

685. Quum delirantes, idearum confusione, tristia quaeque & calamitosa sibi fingunt impendentia, mens in extremum saepe angorem conjicitur, corpore licet non, nisi ex turbis sensorii communis, laborante. Hinc & plerumque mala a foris potius, quam ex morbo, sibi imminentia imaginario metu prospiciunt. Haec species in phrenitide & melancholia frequens, dolori imaginario (674) similis, molestior, quam periculosus (684).

686. Verior ex corpore nascitur anxietas, sicubi obstaculum quoddam conatibus, quibus natura utitur ad expellendum aliquid, quod sibi intus incommodat, magnopere resistit; ut metus sit, ne non sufficiant. Anguntur ideo, quibus;

bus, cum materies excernenda praesto est atque urget, excretio tamen alvi, lotii, perspirabilis, sudoris, sputi, sanguinis, &c. impeditur. Inde & molimina ad haemorrhagias, vomitum, partum, evacuationes criticas, metastases, exanthemata, aut ad calculum, venenum, aliave heterogenea noxiaque eliminanda, nec non flatus conclusos, & subito, ante tempus, suppressas excretiones, vel intro repulsas eruptiones, angor comitatur.

687. Porro frequentissimam anxietatis causam ponunt impedimenta respirationis, quae cum & sanguinis per pulmones trajectui obstent, ancipiti vitam periculo premunt. Multiplex itaque vitium pulmonis varia materie infarcti, spasmo constricti, tumore, tuberculis, vomica, ulcere obsessi, aut aëre, aqua, sanguine, pure, tumore, aliove thoracis affectu extrinsecus compressi; fistulae item aëriferae fauciumque, qua spiritus meare debet; tum diaphragmatis ac ceterorum, qui respirationem ad-

juvant, musculorum; aëris denique frigore, calore, levitate, humiditate, elateris defectu, situ, inquinamento, peccantis multifaria labes (422 ad 445) huc faciunt.

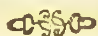
688. Paris efficaciae sunt, quaecunque cordis actionem, atque adeo circuitum vitalem vehementer turbant; sive vitium subsit cordis, spasmo, inflammatione, erysipelate, ulcere, polypo, aneurysmate, hydrope, tumore quovis, concretione, affecti, alienave materia obsessi; sive aliunde nata obstacula impediant, ne cor moderata contractione sanguinem satis libere cavis suis expellere queat. Imminens hinc circulationis suffocatio naturam urget, ut motibus duplicatis, non sine summa anxietate, contra insurgat.

689. Quocirca & spasmi, repletiones, distensiones, obstructiones, compressiones viscerum, quae abdomine continentur; sicubi humorum per vasa motum valde impediendo resistentiam cordi augent; eo quidem certius in angores con-

conjiciunt, quo magis una & diaphragmatis pulmonumque motui obſtant, & proximum cor laceſſunt. Huc igitur anxietates hypochondriacae referuntur.

690. Poſtremo quoque angimur, cum, ob vim vitae quacunque cauſa defetiſcentem (170), motuum vitalium ac circuitus humorum extinctio intentatur. Docent violentae nervorum affectiones, cordis debilitas, ingruens animi deliquium, ſphacelus vitalia invadens, &c.

691. Ex quibus (685 ad 691) rite conſideratis perſpicitur, plurimis ac valde diverſis morbis iſtud ſymptoma ſeſe comes adjungere; &, quamquam haud aeque ſemper periculoſum eſt, nunquam tamen a prudenti Medico negligendum eſſe. Syſtemati vitali datus hic monitor magis etiam, quam dolor (675), attendi meretur; quum ſaepe aut periclitari vitam annunciet, aut hac quoque mortem reddat praeſtabiliorem.

Exercitationes ſenſuum laeſae.

692. OFFENSIS ſenſus communis, proximum eſt, ſubjungere, quae ad ſenſus ſingulares, quos externos internosque vocant, pertinent, ſymptomata. Verius haec, quam priora, ad actiones laeſas referuntur; quum vitio organorum ſenſatio non, ut decet, perficiatur. Uti vero officina ſenſoria pro diverſitate qualitatum ſenſibilium, quas aliis atque aliis partibus excipere debet, multum diſcrepante apparatu eſt inſtructa; ita multiplex hic a ſtatu ſano alienatio, nec ubique eadem, accidere poteſt. De ſingulis igitur ſeorſim agendum. Iſtud tamen omnibus commune eſt, ut, inſtar ceterarum actionum, ſanitatem ſuam in mediocritatis quodam ambitu, congruoque tenore, poſitam habeant; a quo cum ultra citrave deflectunt, in vitio eſſe recte dicuntur. Laeſiones adeo in univerſum ad defectum, exceſſum ac depravationem commode reducere licebit.

Tactus

Tactus Symptomata.

693. TACTUS, in ſuo genere prae reliquis ſenſibus latiſſime diffuſus, aut valde imminuitur in ſtupore, aut plane aboletur, idque vel in parte ſingulari, vel in multis ſimul, totove undique corpore. Utrumque vitium cauſis fere iisdem, at gradu diverſis, debetur. Epidermis, tactus organum contegens, callo, elephantiaſi, lepra corticoſa, ſquamea, cornea degeneratione indurata, incraſſata, aut in ſugillatione, bullis, puſtulis, interpoſito ſanguine, ſero, pure &c. a ſubjecta cute diſtans, in culpa eſſe poteſt. Alias cutis varia labe nimiae rigiditatis, laxitatis, collapſus ſuorum vaſculorum, contractionis, infarctus aquoſi, mucoſi, laborans, aut conſtrictione, contuſione, gelu, igne, gangraena, emortua, organum una adficiendo, ſenſum obtundit aut delet. Nervi denique in originibus, progreſſu, aut extremis ſuis, preſſione, vulnere, contuſione, roſione, exſiccatione, emollitione, extenua-

nuatione, vis vitalis defectu, humoris boni inopia, materiae morbosae depositione, usu narcoticorum, aliisve noxis inhabiles redditi, huc quam maxime faciunt. Quo & referri debet, quae morbos sensorii communis, apoplexiam, lethargum, epilepsiam, catalepsin, &c. comitatur, insensilitas universalis. Tum vero & virtutis motricis vitiositas accedit, qua tamen correcta sensus impedimentum quandoque perstat, aut hoc ablato illa superest.

694. Acuitur etiam tactus ultra modum, magno incommodo, quum attrectatio modica in dolorem vertitur, ut eam quoque refugiant partes. Id fit, ubi organum tegmine suo caret, aut hoc nimis tenui vestitur, aut ipsum justo tenerius, mobilius, plusve justo tensum est. Intertrigine, vulnere, ulcere, inflammatione, erysipelate, abscessu, contusione, dolore hysterico, podagrico, vario spasmo, affectis hinc accidit. In morbis spasmodicis quandoque universa fere corporis superficies ita tenerescit, ut vel inten-

intentatus modo attactus etiam formidinem incutiat.

695. Depravati tactus speciem tum imminutio ejus (693), tum nimium acumen (694), in se habet: in utroque enim casu organi minor majorve affectio facillime qualitatum perceptionem confundit. Alia erroris species est, cum sensatio ad perversam partem refertur (674).

Gustus Symptomata.

696. TACTUI proxime affinis gustus similia patitur ex similibus causis. Id tamen privum linguae, principi hujus sensus instrumento, creberrime in morbis, etiam non suis, sordes, mucum, crustam, contrahere, obsideri aphthis, &c. Saliva quoque, quae plurimum ad gustatum facit, permultis obnoxia est cum quantitatis, tum qualitatis, vitiis. Adde, quod appetentia, quae saporum gratiam mire augere potest, raro in aegris vigeat, fastidium contra & nausea saepe subnascatur. Inde frequens origo multiplicis laesionis hujus sensus intelligitur.

697.

697. Prae ceteris notabilis eſt guſtus alienatio, quum aegri conqueruntur de ſenſu ſaporis ſalſi, amari, urinoſi, acidi, aeruginoſi, dulcis, rancidi, cadaveroſi, quo ſibi videantur imbuta eſſe, quaecunque ingerunt. Cauſa plerumque in ſaliva haeret vitioſa materie infecta, ſive hanc ex lympha ſanguinis attulerit, ſive ori infuſa demum contraxerit ex quacunque partium, quas alluit, aut vicinarum, labe. Inde, quae ſerum maxime affectant, cacochymiae acidae, bilioſae, putridae, rancidae, ſalſae, aliaeve acres; tum ſordes, cruſtae, ulcera, oris, linguae, dentium, gingivarum, palati, narium, faucium, oeſophagi, ventriculi, trachaeae, pulmonum, &c. hoc ſymptoma producunt. Organi quoque guſtatus & papillarum varius tenſionis aut laxitatis ſtatus, vel ſuperſtes a priore ſapore affectio, quin & ſenſorii communis perturbatio eo conferre poſſunt. Liquet adeo, cur alienus ſapor ſaepiſſime quidem ex morbo, quandoque tamen & bono omine ex perfecta materiae morboſae correctione profluat.

Ol-

Olfactus Symptomata.

698. OLFACTUS nonnunquam ex causa morbosa nimium acuitur, ut vix odora etiam percipiantur, odorata autem & ad majorem distantiam, & longe fortius, hinc sternutationem, convulsiones, animi deliquia, aliquando inducant. Membranae narium, ob muci defectum, nuditas, siccitas, nimia tensio, papillarum olfactus excedens mobilitas, delicata aut nervulorum hujus sensus proprie, aut universi systematis sensorii, teneritudo, in acutis & chronicis malis id efficere valent. Inde in hystericis, hypochondriacis, phreniticis, ex morsu rabidi canis hydrophobis, maxime occurrit.

699. Frequentior est olfactus obtusio ac abolitio, quae ἀνοσμία dicitur. Obstructio membranae narium in gravedine; humiditas nimia in coryza; muci abundantia, crassitudo; heterogenea intro admissa, lapis, gypsum, vermis, &c.; tumores quicunque, polypus, scirrhus, cancer, exostosis, vulnus, contusio, ul-

cera

cera depaſcentia, caries, callus, alarum naſi concretio; vitia conformationis &c. variis modis iſtas laeſiones inferunt. Quaecunque porro aëris per nares tranſitum inhibent, impedimenta multifaria: ut & odoratus nervulorum, qua in papillas abeunt, aut altius, compreſſio, induratio, reſolutio, emollitio, deſtructio: quo referri etiam poteſt, quae ex perpetuo ſaniei cancroſae halitu contrahitur, ſentiendi impotentia. Denique, quae ceteros etiam ſenſus opprimunt, ſenſorii communis mala, apoplexia, epilepſia, catalepſis, morbi ſoporoſi, &c. huc faciunt.

700. Depravatio ponit vel alienum eorum, quae odorata ſunt, odorem, vel odoris in atmoſphaera inodora perceptionem. Naſcitur ergo, quum organum olfactus a materie olente, quae in corpore haeret, ita afficitur, ut odor a foris afflari videatur. Mucus, ſaliva, pus, ichor, tabum, ſordes, corrupta, putrida, rancida, in cavernis narium, ore, dentibus, gingivis, lingua, faucibus, oeſophago, tra-

trachaea, pulmonibus, ſtabulantia; aut olidi vapores e ventriculo aſcendentes, iſtam fallaciam inducere valent. Facit & longior mora inter res valde odoratas impreſſionem permanentem, quae tarde demum eliditur. Turbis ſenſorii communis hoc vitium quoque nonnunquam deberi, analogia docet (674): tum vero rarius in ſolum olfactum cadit.

Auditus Symptomata.

701. Laeditur auditus quadrifariam, augmento puta, abolitione, hebetatione ac depravatione. Unde ὀξυηκοΐα; κώφωσις, ſurditas; βαρυηκοΐα, gravis auditus; tinnitus, bombus, echo, ſuſurrus, ſibilus. Quae ſymptomata tanto quidem majoris momenti cenſenda ſunt, quo & ſenſum diſciplinae nobiliorem infeſtant, & cauſas ſedesque magis abſtruſas habent, & minus ad ſanandum facilia ſeſe praebent.

702. Ὀξυηκοΐα dicitur auditus ſumma ſenſilitas, quae vel leves quoque ſonos vix ferre queat, quin aegritudo, dolor,

convulſio, delirium, aut deliquium oriatur. Debetur nimiae tenſioni, ſiccitati, mobilitati organi acuſtici, cerebri, nervorum, membranarum. Supervenit ideo morbis iſtarum partium acutiſſimis, inflammatoriis, ſpasmodicis, doloroſis, otalgiae, phrenitidi, cephalalgiae &c. Comitatur & deliria febris expertia, maniam, melancholiam. Hyſtericis ceterum, hypochondriacis, puerperis, ex gravi morbo etiamnum teneris, in pervigilium pronis, ſummatim, irritabilibus (190), familiare malum.

703. Cauſarum, quae auditum obtundunt, longe major & numerus eſt & diverſitas, nec minus multiplex ſedes. Plurimae nimirum partes ſunt, & plures etiam ſingularum conditiones, quae cum ad integritatem hujus ſenſus faciant, vitiari nequeunt, quin functio impediatur. Phyſiologia igitur hic potiſſimum praelucere Pathologiae atque ordinem dicendorum monſtrare debet.

704. Organi maximopere compoſiti, quae huc referri merentur, vitia fere haec ſunt.

ſunt. Auriculae defectus; meatus auditorii anguſtia, ab aliena materie repletio, obturatio, concretio; membrana tympani relaxata, callo rigens, in os durata, ſordibus obſeſſa, luxuriante carne craſſeſcens, rupta, adeſa, aut quoquo modo deficiens; auditus oſſiculorum luxatio, anchyloſis, caries, diſſolutio, abſentia; cavea tympani ſero, pituita, cruore, pure, ichore repleta, ſorde inquinata; veſtibuli, cochleae, labyrinthi, infarctus, conformatio perverſa; membranarum, quae hic expanſae ſunt, laxitas, ſiccitas, induratio, degeneratio, deſtructio; vaſculorum a congeſtis humoribus tumor, obſtructio; muſculorum internorum paralyſis, ſpasmus; tubae Euſtachianae conſtrictio, ϛενοχωρία, obſtructio, concretio, exeſio. Horum ſingula ſeorſim, plurave complicata, quum obſtent, ne tremores ſonori, ut decet, excipiantur, colligantur, reflectantur, transmittantur, imprimantur, vibrationes harmonicas cieant, modis ſane gradibusque diverſis auditum hebetare aut & omnino abolere poſſunt. 705.

705. Organo tamen inviolato, apparatus etiam nerveus, huic ſenſui datus, inde ab organo ad ſenſorium usque commune, toto itinere, preſſus, deſtructus, marcidus, rigidus, ſtupidus; aut ipſum cerebrum labe univerſali, apoplectica, epileptica, &c. oppreſſum, relaxatum, exhauſtum, aut quovis modo inhabile redditum, quandoque in culpa eſt.

706. Liquet autem ex uſu partium, alia quidem iſtorum vitiorum (704, 705) gravem modo auditum inducere; alia aut hunc, aut ſurditatem ipſam, ut varia fuerint intenſitate, complicatione, duratione; alia ocyus, ſerius; certo tamen, ſurditatem. Huic porro, niſi natura vel arte mature tollatur, loquelae ignorantia, aut deſuetudine oblivio fere accedere ſolet.

707. Depravate audiunt, quibus, cum nihil ſonat, aures tamen tinniunt, ſuſurrant, ſtrepunt, aut, inſtar echûs, ſonos repetunt. Fugax ſymptoma etiam ſanis ſaepe numero accidit, levibus ex cauſis oriundum. Perſeverans diutius, ſive ſolitarium fuerit, ſive morbis aliis adjunctum, majo-

majoris momenti, variique ominis eſt. Naſcitur autem, quando tremores, ſonoris ſimiles, in meatu auditorio, membrana tympani, hujus cavea, parietibus atque aëre interno, oſſiculis, membranis, ceterisque interioris organi partibus, cientur a vaſculis hic diſtributis, ob plenitudinem, preſſionem externam, obſtructionem, inflammationem, ſolito fortius pulſantibus. Unde plethoram, morbos febriles, acutos, inflammatorios, maxime qui caput infeſtant, catarrhos, evacuationes ſuppreſſas, decubitum humorum in has partes vicinasve, eorundem impetum ſurſum verſum, hinc delirium, ſanguinis ex naribus profluvium, parotides, &c. imminentia, ſaepe comitatur. Muſculorum quoque ac fibrarum motricium in his locis ſpasmi, tremores convulſivi, in hyſtericis, hypochondriacis, epilepticis, &c. idem efficiunt. Quocirca aut relaxatio, aut tenſio, immodica partium hujus organi, qua nimis facile agitantur, aut motae diutius, quam par eſt, contremiſcunt, huc quo-

que confert; nec non tubae Euſtachianae varia vitia (704), quae juſtum aëris intra caveam tympani moderamen pervertunt. Denique & multiplex affectio partis nerveae, quae ad auditum pertinet, inde ab organo usque ad origines ſuas; tum & encephali, preſſione, irritatione, commotione, aut primario, aut ob mutuam cum aliis partibus conſenſionem; laeſi: ut ſaepenumero haec etiam cauſa ſubſit, quare capitis morbis inflammatoriis, ſoporoſis, catarrhoſis, ſpasmodicis, nec non ventriculi vitiis, &c. iſtud ſymptoma ſeſe adjungat.

708. Ceterum vix alia functio datur, cujus vitiatae naturam, cauſas, partesque affectas difficilius ſit cognoſcere; certasve curationes determinare. Nec mirum: quando tam parum eſt, quod de organi abditiſſimi ſtatu ſano, partiumque ejus ſingularum uſu, intelligimus.

Viſus Symptomata.

709. INTER ſenſoria compoſitiſſimus oculus etſi quam plurimas patitur vitioſitates,

tates, symptomata tamen, quae ad functionem ejus attinent, itidem ad quatuor genera, aucti, imminuti, aboliti ac depravati visus referre licet. Nec alio sane nomine hujus sunt loci. Unde hunc quoque ordinem in eorundem expositione sequemur.

710. Visu nimis acuto laborant, quorum tam sensiles oculi sunt, ut lucem refugiant, & vel modicam aegre ferant, hinc debiliore quidem videant, fortiore perstricti caligent. Φωτοφοβίαν vocaveris. Nonnulli ἡμεράλωπας appellant, qui facultate videndi noctu, quam interdiu, magis valent. Hos tamen contra alii potius νυκτάλωπας dicendos esse censent.

711. Causae hujus vitii intelliguntur ex iis, quae de simili auditus ceterorumque sensuum laesione supra (694, 698, 702) tradidimus; modo ad organum visus applicentur. Inde frequens occurrit in similibus (702) oculorum, capitis, nervorum, affectionibus cum acutis, tum chronicis, assiduus praesertim ophthalmiae comes. Desuetudo lucis hanc teneri-

tudinem ſanis etiam oculis infert. Maxime tamen huc quoque facit imbecillitas aut impedimentum potentiae, qua pupillam in luce majore conſtringimus; ut ideo haec perpetuo dilatata ſit, μυδρίασι laborans, aut ſaltem ad conſtrictionem non ſatis parata. Quum enim pupillae moderamine lucis appulſae quantitati ſeſe accommodet oculus, patentior introitus clarioris lucis intolerantiam creare debet. Unde patet, cur magno virium diſpendio accedens nimia ſenſibilitas iſtud ſymptoma tantopere intendat. Quod cataracta minor, ad margines tenuior, in medio ſpiſſior, producit, veſpertini viſus genus imminutam potius, quam intenſiorem, ponit aciem, nec adeo hujus eſt loci.

712. Caecitatis cauſae cum & numero plurimae ſint, & natura ac ſede multum diverſae, diſtinctam merentur expoſitionem. Aliae quidem haerent in partibus, quae ante oculi globum ſitae ſunt, aliae in hoc ipſo, iterumque aliae pone eundem, inde ad encephalon usque.

713. Priores nec facultatem videndi, nec

nec organum, afficiunt, ſed conditiones modo, ſine quibus exerceri viſus nequit. Sunt igitur externa tantum impedimenta, quae oculum lumini inacceſſum reddunt, nec adeo, niſi notham pariunt caecitatem. Huc referuntur vitia palpebrarum: tumor ab humorum confluxu, inflammatione, eryſipelate, oedemate, emphyſemate, grandinibus, tegumentorum exuberantia, carne luxuriante, tumoribus cyſticis, &c. diductioni obſtans; cohaerentia a pituita, gramiis, pure, ſanie ulceroſa, porriginoſa, venerea, interpoſitis; concretio congenita, aut ex inflammatione, ambuſtione, excoriatione, vulnere, ulcere, nata, quod ἀγκυλοβλέφαρον (223); conſtrictio ab orbicularibus muſculis ſpasmo affectis; πτῶσις denique palpebrae ſuperioris ob reſolutum aut transverſe diſſectum ejus levatorem. Caruncula quoque lacrymalis, &, quae juxta hanc eſt, laxioris adnatae lunula, quum congeſtis humoribus, inflammatione, abſceſſu, turgent, aut degenere augmento ſuae materiae in panniculum,

pterygium, &c. abeunt, ita ſupra corneam ſeſe quandoque expandunt, ut lumen intercipere poſſint. Alias & vicinarum partium tumores, qui oculo ſuperimminent, ſimile obſtaculum creant.

714. Quae caecitatem inferunt, globi oculi vitioſitates pro multitudine ac diverſitate partium, ex quibus componitur, perquam numeroſae ſunt. Cornea ex inflammatione, ambuſtione, puſtulis, abſceſſu, ſarcoſi, cicatrice, humorum coagulo, &c. varii nominis, coloris, craſſitiei, ſedis, extenſionis, maculis obſcurata, luci impervia: humoris aquei defectus; ejusdem ſanguine, pure, ſordibus mixti, aut in ſpiſſamentum mucoſum, membraneumve, cataractas ſpurias recentiorum, coacti opacitas: pupillae ob varia uveae, congeſtis humoribus turgidae, luxuriantis, flaccidae, convulſae, prolapſae (255), vitia, obſtipatio, συνίζησις, σύμφυσις, conſtrictio: lentis cryſtallinae aut in corpore ſuo, aut in velamento, opacatae, arefactae, ſuppuratae, colliquefactae, ſuffuſio multiplex; ejusdem tumor, una

cum

cum obscuratione glauca, vicina pressa sensu motuque privans: humoris vitrei similia vitia, cum praegressa aut pedissequa lentis affectione conjuncta: retina tandem compressa, callosa, infarcta, marcida, resoluta, aut quavis demum affectione, sive propria, sive aliarum partium, insensilis. Etenim horum singula seorsim, aut plura inter se complicata, multiplices caecitatis species, cataractas, glaucomata, ἀμαύρωσιν, diversis quidem modis atque phaenomenis, producere posse cuique facile liquet, qui Physiologiam hujus sensationis rite intellexerit.

715. Ad tertium genus (712) pertinent, quaecunque simili ratione, ac mox de retina dictum (714), afficiunt nervum opticum, huicque impotentiam inferunt: uti & cerebri laesiones multifariae, sive universales, apoplecticae, epilepticae, catalepticae, &c. seu magis singulares, quae videndi facultatem praecipue opprimunt, liberum sensorii communis cum externis sensoriis commercium intercipiendo. Inde, organo licet nulla conspi-

cua

cua labe vitiato, caecitas tamen consequitur, quum ex vulnere, fractura, contusione, obstructione, congestione, effusione, corruptione, humorum, tumore vario, abscessu, liquidi vitalis defectu, virium languore, spasmo, compressio, destructio, inundatio, exesio, extenuatio, collapsus, marcor, constrictio, istis partibus accidit. Qui affectus ἀμαύρωσις audit, cum ex causa stabili oriundus permanet; σκότωμα, scotomia, ubi, postquam aliquamdiu afflixit, cito sponte remittit.

716. Visus hebetudo, ἀμβλυωπία, uti gradu tantum a caecitate distat, inque hanc saepenumero, ocyus, serius, transit, ita consimilibus causis, sed levioribus, nascitur, variosque & ipsa admittit gradus: prout vel sanis quoque non eadem singulis semperque acies obtingit. Ex supra (712 ad 716) dictis ergo intelligitur.

717. Depravatio visus dicitur, cum imagines cernuntur rerum, quasi ob oculos versantium, quae tamen nullae sunt, aut aliter, quam revera sunt, aut recte

qui-

quidem, ſed non ad juſtam diſtantiam, perverſove cum obtutu oculorum. Multiplex itaque vitium, diverſiſſimis e cauſis oriundum, morborum plurimorum ſymptoma, vel viſionem ipſam ponit alienatam, vel videndi modum.

718. Quodſi cauſae internae retinam in ſimiles agant tremores, uti lux ſolet ab externis objectis reflexa, pro ſtatis ſenſationum legibus, ideas ſimiles naſci oportet, & ad objecta externa, quaſi ab his oriantur, referri. Unde prima viſus fallacia, imaginatio dicta, quae floccos, ſcintillas, *μαρμαρυγὰς*, imagines varias, vel adductis etiam palpebris profert. Vaſcula retinae aut huic vicinarum partium, humoribus turgida, ultra modum micantia, quum proximam ejus medullam agitant, plerumque hoc ſymptoma pariunt; frequens ideo in oculorum contuſione, inflammatione; tum & in plethora, & morbis acutis, febrilibus, inflammatoriis, catarrhoſis, ſpasmodicis, qui nimio humorum affluxu caput affectant; ſaepe imminentis deſipientiae aut haemorrhagiae pro-

prodromus. Comitatur & φωτοφοβίαν (710), ſicubi tenerior oculus nimia luce percellitur. Alias & pone oculum in nervo optico, ipſove cerebro, ſedem habet ex vitiis ſupra (707) memoratis naſcens.

719. Retinae aliqua puncta obſtructione, ecchymoſi, callo, compreſſione, relaxatione, inſenſilia; maſſulae opacae per humorem aqueum, vitreum, lentem, ſparſae, cornea maculis obſeſſa, imaginem objecti punctis, ſtriis, floccis, nubeculis, cancellis nigricantibus interſtinguunt, infuſcant, iisque oculo immoto aut ſtabilibus, aut fluctuantibus, pro varia vitii ſede. Quae altera eſt fallaciae ſpecies. Bullulae aëriae, aut guttulae ſtriaeve oleoſae, pellucidae, ſeorſim in humore aqueo fluitantes, refractione radiorum diſpari, imaginem alienis notis ductibusque mobilibus, etſi non opacis, variare etiam poſſunt. Oculi quoque madidi, aut palpebrarum tarſi extumidi, reflexa luce in pupillam admiſſa, imagini objectorum alienam radiationem affingendo viſum itidem confundunt.

720.

720. Alias & colore non ſuo cernuntur res, quum corneam, humoresve oculi, integra pelluciditate, alienus color inficit. Quandoque & vehemens nervei ſyſtematis affectio hoc vitium parit.

721. Vertigo, δῖνος, hujus etiam loci eſt, qua objecta, etſi ſtabilia, in gyrum agi, titubare, contremiſcere, ſubverti videntur; ut homo quoque, ſtare neſcius, membris vacillet aut proſternatur. Sicubi & viſus una obnubilatur, σκοτόδινος, vertigo caliginoſa, audit. Cauſae ſunt quaecunque compreſſione, ſuccuſſione, agitatione, infirmatione, fibrillarum cerebri, nervi optici, retinae, motus regulares interturbant; ſive proxime in iſtas partes agant, ſive per conſenſionem. Cujusmodi habentur innumera: uti capitis, aut oculorum, ictus, contuſiones, fracturae, tumores interni, morbi inflammatorii, ſuppuratorii, eryſipelatoſi, febriles, ſpasmodici, catarrhoſi, ſoporoſi, doloroſi; plethora; cacochymia multiplex; humorum rarefactio, impetus, congeſtio ad encephalon; hujus inundatio ab effu-

ſis,

ſis, ſtagnantibus; retentio excernendorum; metaſtaſis materiae morboſae, variae; evacuationes nimiae; diſſipatio virium per inediam, vigilias, curas, ſtudia intenſiora, morbos vehementes; ventriculi, inteſtinorum, vaſorum viſcerumque hypochondriacorum, uteri, affectiones; irritationes ab aliis partibus ſurſum propagatae, &c. Unde permultos morbos praecedere, comitari, aut conſequi ſolet. Quum vero & intuitus rerum, quae circumaguntur, aut alias celeriter ante oculos moventur, & capitis corporisve univerſi in gyrum agitatio, & meticuloſus praecipitii proſpectus, inſuetis vertiginem inferant; credibile eſt, cauſas quoque internas haud dispari ratione agere.

722. Quae imagines objectorum multiplicat, dividit, mutilat, aut aliis modis pervertit, alucinatio quamplurimis diverſarum oculi partium vitiis, quae ſitum, motum, figuram, ſubſtantiam, depravant, debetur. Mala praeſertim ſpasmodica, paralytica, musculos oculorum

rum, retinam, nervos opticos, cerebrum, afficientia, id genus fallacias perquam mirabiles saepe producunt.

723 Facultas, qua oculum diversis objectorum distantiis aptamus, multimodis vitiatur, in μυωπίᾳ, πρεσβυωπίᾳ, ὑπερπρεσβυτίᾳ.

724. Myops oculus, ad objecta remotiora inhabilis, etiam nimis propinqua exigit, ut distincte videat. Excessu igitur laborat ejus virtutis, qua lucem admissam refringendo cogimus: ita enim fit, ut e longinquo venientes radii, pene paralleli, intra oculum justo citius in focos coëant, indeque rursus dispersi demum in retinam incidant. Causae sunt major oculi longitudo, cornea convexior, lens magis gibba, a retina remotior, mediorum, per quae radii intus decurrunt, major densitas. Myopia spuria, quam angustior pupilla, minor corneae humorumque pelluciditas, minor iridis ac retinae sensilitas, inducit, ad visum hebetem (716) potius referatur.

725. Πρεσβυωπία, vitium priori (624)

contrarium, ſenibus familiare, contrariis etiam conditionibus debetur: quo & lentis defectus referri poteſt.

726. Ὑπερπρεσβυτία, quae lentem adeo propinquam retinae ponit, ut cujuscunque diſtantiae objectorum radii poſt retinam ſuos projiciant focos, neque hinc vel propiora, vel remotiora, diſtincte cernantur, ſicubi detur, enormis dicatur viſus ſenilis (725) gradus, imminuti viſus (716) ſpeciebus annumerandus.

727. Mala nervorum ſpasmodica, paralytica, quandoque & viſum ita figunt, ut ne vel minimum quidem aptae diſtantiae augmentum feratur, quin objectum plane dispareat. Depravationis genus oppido rarum & ſingulare.

728. Concretio oculi cum vicinis partibus, preſſio a tumoribus, ſitus alienus; muſculorum ejus ſpasmus, paralyſis, diſtractio, aliave impedimenta, diverſimode pervertere motum atque directionem in videndo poſſunt. Unde ῥινοπτία, viſus lateralis, ſublimis, humilis, aſpectus trux, torvitas, ſimiliaque mala.

729. Haec inter praecipue memorabilis ſtrabismus, quo affecti oculis diſtortis ac inaequaliter motis vident. Diſtorſio varia introrſum, extrorſum, ſurſum, deorſum, unius vel utriusque oculi, differentias conſtituit. Multiplex hujus vitii ſedes ac cauſa tribuitur viſus potentiae in utroque oculo haud ſatis aequali, in alterutro multum debiliori, aut & deficienti; muſculis ſpasmo, paralyſi, vulnere, contuſione, ulcere, preſſione, contractione, adhaeſione, laeſis, ut aequabiliter ambos dirigere oculos nequeant; adſuetudini oblique aut uno tantum oculo videndi; corneae, male conformatae, parte aliqua opacae; obliquo lentis ſitui; proceſſuum ciliarium inaequali actioni; discordi denique retinarum harmoniae.

Laeſiones ſenſuum internorum.

730. SENSUS externi quidem materiem ſubminiſtrant, in qua ſeſe exerceat virtus ſentiens: at praeſtantiſſimum, quod iſta functio habet, internis, quos

dicunt, ſenſibus debetur. Tametſi vero praecipuam horum partem ipſa ad ſeſe mens vindicare videatur; haud negandum tamen, organa corporis ſuam quoque ſymbolam eo conferre, horumque adeo diverſitati ex parte tribuendum eſſe differentem id genus ſenſuum uſum, qui in hominibus etiam ſanis animadvertitur. Quo circa & pronum eſt colligere, non minus hic, quam in ſenſibus externis, alienationes dari, quae cum ex corporis vitioſitate profluant, omnino ad forum medicum ſint referendae (36).

731. Quae cum ſic ſatis certa ſint, abditiſſima tamen eſt, in qua hae mentis operationes perficiuntur, officina, nec vel probabili conjectura aſſequi datur organorum, quibus inſtructa eſt, numerum, ſitum, conformationem, vires, agendi modum, ſingulare cujusque penſum, cetera. Quo fit, ut, in tanta ſtatus ſani ignoratione, de natura ac ſede vitiorum, quae hic occurrunt, nihil admodum diſtincti pronunciare liceat.

Tan-

Tantiſper proinde in generali doctrina acquieſcendum, donec Phyſiologia tenebras dispulerit.

Delirium.

732. DELIRARE dicitur, qui, cum vigilat, ſomnianti tamen ſimilis, ideas, ſibi ab internis cauſis natas, ad res externas refert, percipitque adeo ac exiſtimat praeſentia eſſe, quae abſunt: tum qui ideas undecunque ortas praepoſtere componit, disjungit, judicium ferens a communi ſenſu aberrans: & qui praeter rationem, vi morbi, alienos a ſuis mores induit, motibusque animi abſtrahitur inſolitis, effrenatioribus.

733. Delirium ergo ponit facultatem judicandi in vigilante perturbatam vitio organorum. Quamvis enim reliquarum ſenſationum exercitium pervertatur; niſi tamen erroneum quoque intervenerit judicium; vix pro delirio id haberi poteſt.

734. Unde perſpicitur multiplex hujus ſymptomatis differentia variusque gradus; prout aut univerſale eſt aut par-

ticulare, fixum vel vagum, perpetuum aut interruptum, mite vel ferox, incipiens aut consummatum.

735. Dfficillimum autem est, ob extremam hujus materiae obscuritatem (731), aut partes affectas assignare, aut diversos laesionum modos, quibus singulae deliriorum species oriuntur. Ex comparatione eorum, quae in sano statu fiunt, istud saltem affirmari posse videtur, quavis demum ratione turbari aequabiles illos, regulares, mentisque moderamini addictos, motus organorum sensoriorum, unde ordinatus pendet idearum ortus, consentanea disjunctio, combinatio, successio, atque attenta contemplatio, sine quibus sanum esse judicium nequit.

736. Sive igitur, quas causae internae excitant, ideae tam vividae sint, ut a foris profectae videantur, mentemque occupent abripiantque, nec aliis attendere sinant; sive legitimis ideis sese adjungant aliae incongruentes; seu denique affinium vel intermediarum idearum quaedam

dam ſuppreſſae deficiant, nec produci queant: quidquid horum contigerit, manifeſtum eſt, fieri non poſſe, ut ne facultas judicandi primum, dein & voluntas, in errorem pertrahatur, ac porro huic etiam convenientes cum animi, tum corporis, motus naſcantur, fallacia alia aliam trudente.

737. Ingens potentiarum numerus, quas obſervatio docuit, turbarum id genus creare, reducitur fere ad ea,

1. Quae tenorem medullae cerebri generisque nervoſi infirmando virtutem ſentientem labefactant. Cujusmodi ſunt evacuationes nimiae, morbi graves, diu tolerati, mala hyſterica, hypochondriaca, apoplectica, cataleptica, epileptica, exercitationes mentis immodicae (522), animi motus violenti, diuturni (532), pervigilium (550 ad 552), tum quae colluvie aquoſa (287), mucoſa (283), encephali ſtamina inundando flaccida, inertia (160, 1. 2.) reddunt.

2. Quae humorum circuitu intenſiore (409), ſurſum directo (411), ſangui-

guinem in vaſis encephali accumulant, hinc diſtenſione, pulſatione, attritu, aeſtu, errore loci, proximam medullam praeter modum exagitant.

3. Quae ſiccitate, rigiditate, infarctu lento, indurante, fibras ſenſorias minus mobiles mutabilesque faciunt, ſtatus ſemel concepti nimis tenaces. Quo maxime confert atrabilaria humorum craſis, vitio quocunque rerum non naturalium, morbove, inducta (284, 320, 355).

4. Quae irritando motus irregulares, injuſtos, effrenatos, in ſenſorio communi cient, ſive proxima in hoc ipſum actione, ſeu ex aliis partibus per conſenſionem eo propagata. Stimulorum vero, qui vim ſentientem turbare queunt, par ratio eſt, atque irritamentorum virtutis vitalis, nec minor fere numerus ac diverſitas. Unde ex dictis (171 & ſeq.) intelliguntur.

5. Impedimenta denique multifaria, quae partibus encephali vim inferendo, ſitum, nexum, fabricam earundem pervertendo, canales obſtruendo, compri-

mendo, quaſſando, lacerando, humorum circuitum turbando, conſentaneis medullae ſtaminum motibus obſtant. Conformatio prava ab ortu contracta, commotio, contuſio, fractura, vulnus, abſceſſus, ecchymoſis, hydrocephalus, & ſimilia, quae caput infeſtant, huc referuntur.

738. Eſt vero & ſeminiis hic locus, quae alium prae alio tum ad delirium, tum ad hujus ſpecies ſingulares, procliviorem reddunt. Temperamenta certe (614), melancholicum praeſertim aut cholericum, atque irritabilitas (190, 616), multum valent; tum & gentilitium quid ſingulare, quod haereditate propagatur, ex prioribus vix plane explicandum.

739. Phantaſiae alienationes, quae judicio corriguntur, leviores modo deſipientiae gradus ſunt, ſimilesque cauſas habent. Refractarium quoque & inflexibile, quod vi morbi aliquando in voluntate naſcitur, haud minus, quam indomitae animi commotiones (732), huc pertinet.

740. Memoria vacillans, confuſa, extincta; puerilitas, fatuitas; mentis diſtractio; ἀναισθησία, ſenſuum carentia, ἀπάθεια, in qua ob vitium organorum quaecunque animi affectiones delentur; & quae id genus aliae ſunt noxae, ſuo quaevis modo laeſam ponunt officinam ſenſoriam, proprietate tamen laeſionis vix determinanda ultra, quam occaſiones aegrotandi, morbique praegreſſi, comites, aut pediſſequi, docere poſſint. Aetas, temperamentum, torpor vis vitalis (196), vitioſitates organicae (737, 5), ſolidorum laxitas, rigiditas, vaſculorum obſtructio, collapſus, concretio, humorum ſpiſſitudo, inertia aquoſa, inopia, abundantia, motus imminutus, mala nervorum paralytica, ſpasmodica, morbique ex his nati, univerſales, particulares, praecipue ſpectari merentur.

Motricis facultatis Symptomata.

741. FUNCTIONUM corporearum nulla eſt, quae non ad motum referri queat.

queat. Unde pro illarum multitudine & diverſitate innumerabilis eſt motuum, qui in ſanitate perficiuntur, varietas. Habet idcirco ſuum quoque animalis machina ſyſtema motorium, per omnes partes diffuſum, ſuis inſtructum fibris, tum ſingularibus, tum in muſculos collectis, quae tanquam motus inſtrumenta, virtute motrice animantur. Ita duplex motuum genus cietur, alterum ſpontaneorum, alterum eorum, qui voluntate noſtra reguntur. Haec vero, etſi diverſis legibus adſtricta ſint, multumque ideo inter ſeſe diſcrepare videantur, credibile tamen eſt, idem motus principium agnoſcere, nec diſſimili quoque apparatu organico abſolvi. Iisdem certe vitiis obnoxia ſunt. Communi igitur pertractatione utriusque ſymptomata proponemus.

Spasmus.

742. SPASMORUM major etiam eſt, quam dolorum, in aegris frequentia: nec raro morbum univerſum, certe praecipuam hujus partem, conſtituunt, ipſique,

que, ut ſuis ex cauſis profluunt, plurimorum viciſſim ſymptomatum cauſae fiunt. Tametſi itaque eorundem energia ultra, quam par eſt, a nonnullis forte extenditur; fatendum tamen, vix aliam dari corporis vivi affectionem, cujus aut crebriores incidant occaſiones, aut magis univerſalis ſit ſedes, aut major ad functiones omni modo turbandas potentia.

743. Spasmus dicitur violenta, invita, inordinata, fibrarum motricium actio. Omnes adeo & ſingulae ſyſtematis motorii, qua late patet (741), partes ei obnoxiae ſunt. Virtus vero motrix, quae in ſanitate fibras muſculosque animat, eadem & in ſpasmo actionem edit, in qua illud modo praeter naturam eſt, quod juſto intenſior ſit, nec congruenter legibus oeconomiae fiat.

744. Quum igitur vis motrix fibrarum a principio vitali (170, 209, 5) repetenda videatur; manifeſtum eſt, in eruendis ſpasmorum cauſis ad irritamenta (171) potiſſimum attendendum eſſe, quae ſane per-

perquam multiplicia numerantur. Acria mechanica, chemica, noti, ignoti generis; potentiae dolorificae (673); immodica tum repletio, tum evacuatio; turbae systematis circulatorii; affectiones systematis nervei, universalis, particulares; irritamenta varia musculorum, tendinum, membranarum. Multum praecipue hic valet mutua inter vires sentiendi movendique consensio (179, 525, 537), qua fit, ut immodicae cuivis sensationi, dolori (675), anxietati (682), quin & animi perturbationibus (532), frequentissime spasmi superveniant; tanquam si horum ope avertere aut propulsare malum, de quo sensus monet (675, 691), natura conetur.

745. Uti vero vis vitalis non in omni homine, nec in quavis hominis parte, eodem gradu inest (175, 176); ita pro hujus differentia major minorve ad spasmos proclivitas nascitur. Quocirca qui vitio irritabilitatis (190) laborant, potentissimum hujus symptomatis seminium intus alunt (195).

746.

746. Effectuum, quos ſpasmi producunt, ingens numerus ex dictis (195, 209) intelligitur. Nec tamen adeo conſtanter nocent, ut non & ſaluberrima inter naturae auxilia ad avertendos ſanandosque morbos (297, 640, 641, 744) merito haberi debeant.

747. Sponte etiam patet multiplices dari ſpasmorum differentias; prout vel univerſales ſunt, vel particulares, idiopathici aut ſympathici, repentini vel lenti, coarctantes aut inflantes, qui flatulenti dicuntur, &c.

748. Qui ſpasmum a convulſione diſtinguunt, illum vocant continuam, hanc alternantem muſculorum contractionem, quam tamen alii malunt motum convulſivum appellare. Perinde fuerit, num eodem, an diverſis nominibus utare. Uterque certe affectus ad idem genus pertinet, partes easdem occupat, ſimilesque & cauſas, & differentias, agnoſcit; quin & haud raro alius in alium tranſit. Intelligitur adeo recentiorum diſtinctio inter morbos tonicos & clonicos.

749. Inquietudo etiam utcunque huc referri poteſt: quamvis enim haud plane praeter voluntatem iſta memborum agitatio fiat, plerumque tamen nec ſuſpendi pro arbitrio poteſt, cum ex morbo naſcitur. Anxietas, dolor, pruritus, aeſtus, delirium fere in cauſa eſſe ſolent.

750. Horror, horripilatio, hujusque vehementior gradus, rigor, concuſſionis ſpasmodicae naturam clarius prae ſe ferunt. Accidunt febribus, ſuppurationi, ſphacelo; gravibus nervorum affectionibus; ſubitis, immodicis evacuationibus; his male ſuppreſſis; laborioſis ad expellendum moliminibus, maxime ubi natura crudo, acri, corrupto, heterogeneo, virulento, intus haerente angitur. Quum vero & animo ideis injucundis commoto, & repentino corporis aeſtuantis refrigerio, naſcantur, ſenſumque frigoris intercutanei ac pallorem externum habeant comitem; credibile eſt, ſpasmos ſubeſſe cutaneos, qui vaſculis conſtrictis, repulſis intro humoribus, inaequabilem & circuitum & calorem nativum efficiant.

751. Eſt &, ubi muſculi, recte quidem ad voluntatis nutum in actum concitati, injuſſa dein agilitate atque impetu non reprimendo motus ſuos accelerant, mentemque invitam praecurrunt. Vitium, loquelae muſculis frequens, nec his ſolis tamen proprium: vidi enim, qui currere, non gradi, poterat. Habet iſta volubilitas aliquid ſpasmodici, hujusque adeo loci eſt. An etiam in ſpontaneis motibus obtinet? Credas, quum ingeſta, celerrimo per inteſtinorum volumina trajectu, ano exturbantur, motum periſtalticum ita affligi.

Paralyſis.

752. PARALYSIS, Pareſis, reſolutio, extinctam ponit facultatem motricem, flaccidam ideo fibrarum motricium inertiam, partiumque inde, quas movere debent, immobilitatem. Affectio ſpasmo (743) oppoſita, aeque tamen late patens, ſingula quaeque motus inſtrumenta (741), muſculos, fibras, cum ſponte, tum ad arbitrium agen-

agentes, infeſtat. Exquiſita dicitur, ſi ſenſus una cum motu deëſt; ſin ſupereſt, imperfecta; ἀτονία, ſi fibras viſcerum vaſorumque enervat.

753. Debetur multiplici vitio 1. Cerebri, cerebelli, medullae oblongatae, ſpinalis, nervorumque inde porrectorum in truncis, gangliis, ramulis ſuis, quo fit, ut vis nervea torpeat, deficiat, aut ſublato iſtarum partium cum fibris motricibus commercio intercipiatur: 2. Syſtematis circulationis, quo influxus humorum vitalium in organa motus imminuitur, ſufflaminatur: 3. Villorum denique muſcularium labi propriae, diſtractione, preſſione, diuturna quiete, intenſiore actione, relaxatione, ſiccatione, texturae alienatione, inductae, qua ad motum inhabiles redduntur. Horum ſingula ſeorſim, aut plura ſimul, ſive ipſam exſtinguant virtutem motricem (741), ſive conditiones ſaltem tollant, ſine quibus illa in motus conſentaneos excitari nequeat; utroque modo paralyſin fieri neceſſe eſt.

754. Quocirca haud difficile eſt iſtam motus impotentiam ab aliis morboſae immobilitatis ſpeciebus diſtinguere. Liquet etiam ſedem ejus valde diverſam eſſe, proque hujus diverſitate paralyſin dividi in univerſalem & particularem, idiopathicam & ſympathicam. Nec obſcura eſt ratio innumerarum noxarum, quae ex defectu motus in omne genus functionum promanant.

755. Levior paralyſis gradus eſt debilitas virtutis motricis, qua fit, ut motus muſculares non niſi aegre ac languide exerceri queant. Haec etſi ad animales motus potiſſimum referatur, haud minus tamen vitales quoque & naturales afficit, easdemque tum differentias, tum cauſas, ac paralyſis (753, 754), agnoſcit. Humorum inopia, copia nimia, craſis vitiata, circulationis torpor, vis nervea oppreſſa, exhauſta, ſolida effoeta, hic maxime ſpectanda.

756. Hinc intelligitur, quae toties morbos praenunciat, laſſitudo ſpontanea, hujusque ſpecies veteribus memoratae,

ratae, tenſiva, ulceroſa, inflammatoria.

757. Tremor quoque, qui, cum movere artus conamur, accidit, ad imbecillitatem facultatis motricis (755) pertinet. Palpitatio autem, qua quieſcentes etiam partes concutiuntur, vitiis ſpasmodicis (743) annumeranda.

Somni affectiones.

758. PERVIGILIUM, ἀγρυπνία, cum morbi ſymptoma eſt, non minus aegris, quam ultronea pervigilatio ſanis (550 ad 552), nocet. Naſcitur autem, quoties ex turbis interioribus tanta fit emporii animalis agitatio, ut nec relaxari organa ſenſuum motuumque voluntariorum poſſint, nec vis nervea feriari, neque adeo mens a mutuo cum corpore commercio ſeſe ſubtrahere. Dolor proinde (670), pruritus (679), anxietas (682), delirium (732), febris, inflammatio, ſuppuratio, circulatio intenſior, raptus humorum verſus ſuperiora, aeſtus ingens, morbique hinc, in quibus iſtorum aliqua

insunt, praecipue sicubi & irritabilitas (190) accesserit, vigilias inferunt.

759. Immodicae dormitionis in morbis multifariae occurrunt species, duratione, gradu, aliorum symptomatum comitatu, hinc nominibus etiam, inter se discrepantes. Causae generatim reduci queunt 1. ad languentes sentiendi movendique vires: quo faciunt animi corporisve ex quacunque causa defatigatio; evacuatio enormis; solidorum debilitas (157); torpor (196); circulationis tarditas (410); humores prae abundantia aquae (287), glutinis (283, 373), crassamenti (284), pinguedinis (394), vappidi, effoeti; frigus intensum (427, 5); &c. 2. ad easdem vires oppressas, hinc agere impeditas, ob plethoram multiplicem (387 ad 392), obesitatem (394), nimium sanguinis ad caput impetum (411), reditum haud satis expeditum, vasorum encephali infarctum, inflammationem, erysipelas, evacuationes suppressas, metastases materiae morbosae ad superiora. An & hujus loci est, quem spiri-

ſpiritus fermentati (467) inducunt uſusque narcoticorum, ſopor? 3. ad ea, quae liberum emporii animalis cum organis ſenſuum motuumque voluntariorum commercium ſuſpendunt: cujusmodi innumera habentur, commotione, compreſſione, inundatione, deſtructione encephali nocentia; uti ſunt vehemens capitis percuſſio, cranii depreſſio, fractura, exoſtoſis, abſceſſus, tumores varii intus nati, cerebro imminentes, humores effuſi, reſtagnantes, hydrocephalus; quin &, quae vires opprimendo agunt, modo num. 2. memorata. 4 Forſan & mens, mutui pertaeſa influxus, officinae ſuae motus quandoque ſupprimit, & in ſe ipſam veluti contracta, animalibus organis relaxatis, lubens ab opere feriatur. Somnos Endymioneos, diuturni moeroris utplurimum pediſſequos, hac fere origine natos dixeris.

760. Prout igitur horum (759) ſingula ſeorſim, aut plura ſimul, varioque gradu, in homine inſunt; ita vel ſomnolentiam tantum, vel leves gravioresve

ve ſomnos inferunt; modo actione ſua ſyſtematis animalis limites haud excedant, nec adeo vitam una opprimant.

761. Κῶμα ἄγρυπνον, luctans ſomni ac vigiliarum alternatio, quae nec dormire, nec recte vigilare ſinit, hinc intelligitur: ponit enim cauſas ſomni (759) urgentes quidem, at pleno effectu agere impeditas ob pervigilii cauſas (758) mox ſuccedentes. Naſcitur ergo in morbis, ubi dolor, anxietas, delirium, inſomnia terrifica, aut quaevis alia ſenſorii communis agitatio intenſior, inſuperabili in ſomnum propenſioni ſuperveniunt.

762. Nec multum diſſimilis eſt ſomni & vigiliarum permixtio, cui ſomnia, pavores in ſomno, ſomnambulatio, debentur. Etenim oriuntur haec, cum cauſae vigiliarum (758) in dormientibus ſubnaſcentes ſomni ſtatum haud plane quidem tollunt, ſed plus, minus, tamen interturbant; ut ideo partem aliquam officinae ſenſuum internorum inquies habeat, quae & in ſyſtema motuum voluntariorum ſeſe nonnunquam effundat. Qui

igitur

igitur conſiderat mechanicum illud, quo exoriri ideae, reſuſcitari, aliaeque aliis ſociari, in vigilantibus ſolent, ei haud difficile eſt eruere, quam multiplices in aegris enaſci queant ſomniandi occaſiones; quando vel ſanis etiam adeo frequentes accidunt: quin & perſpicere poſſibilium ſomniorum numerum varietatemque & confuſionem infinitam; etſi mutationis corporeae, quae illorum cuivis reſpondet, ſingularem naturam ſedemve propriam ne conjectando quidem determinare liceat.

Symptomata motuum vitalium.

763. COMMUNE veluti centrum, in quod vitales motus tendunt conſpirantque, humorum circuitus eſt, princeps oeconomiae animalis functio. Quocirca &, quae motibus illis accidunt, vitia, in ſyſtemate circulatorio hujusque primariis inſtrumentis, ſuis ſeſe effectibus potiſſimum manifeſtant, & proinde ad laeſas cordis, arteriarum, pulmonumque actiones referri poſſunt.

Respirationis Symptomata.

764. MENTIS imperio quidem paret respiratio, ut varia, quae voluntate regantur, obire munia queat: nihilominus tamen & actionibus vitalibus recte annumeratur; quum & spontanea sit, & vitae conservandae absolute necessaria. Plurimarum itaque ejus vitiositatum praecipuae hoc loco exponi merentur; ut quae frequentes admodum sint, atque ob praestantiam signorum, quae in morbis praebent, intellectu utilissimae.

765. Pro multitudine conditionum, quae ad liberam respirationem requiruntur, noxae, quibus impeditur, perquam numerosae sunt, naturaque ac sede valde differentes: Aër calore (424, 9), frigore (427, 5, 8), humiditate (430, 4, 5), gravitate (434), levitate (435, 437), stagnatione (438, 439), inquinamentis (440, 442, 496, 497) peccans; narium, oris, faucium, laryngis, tracheae, bronchiorum, partium, quas aër

aër permeare debet, morbi anguſtiae (209) multifarii, obſtructio, obſtipatio, compreſſio, ſpasmus, coalitus; pulmones ipſi inflammatione, eryſipelate, puſtulis, vomica, ulcere, tuberculis, ſanguine congeſto, pituita, ſero, materie terrea, polypoſa, podagrica, rheumatica, atrabilaria, aut quavis alia morboſa, in apparatu ſuo vaſculoſo, aut parenchymate, obſeſſi, impervii; aër, ſanguis, ſerum, pus, tumores varii, cavitatem thoracis occupantes, ut pulmo libere explicari nequeat; mala item conformatio thoracis, vertebrarum, coſtarum, luxatio, fractura, ancyloſis; tum & muſculorum reſpirationi inſervientium debilitas, paralyſis, ſpasmus, aut prae dolore, inflammatione, ecchymomate, emphyſemate, vulnere, contuſione, impedita actio; muſculorum quoque abdominalium vitia ſimilia; obſtacula denique ex abdomine naſcentia, quae diaphragmatis motum ſupprimunt, illudve ſurſum urgent, aſcites, tympanites, ventriculus, inteſtina, cibo, potu, flatu, ſcybalis &c.

 ultra

ultra modum diſtenta, uterus &, quae ad eum pertinent, partes, foetu, aëre, ſero, aut quavis materie aliena, turgentes, tumores viſcerum inflammatorii, purulenti, ſcirrhoſi, cancroſi, ſteatomatoſi &c. Unde liquet, vix aliud ſymptoma dari, quod tot & tam diverſi generis affectionibus ſeſe ſocium adjungat.

766 In tanta vero cauſarum varietate haud mirum eſt, plures etiam difficilis ſpiritus ſpecies gradusque animadverti: uti ſunt δυσπνόια, ἄσθμα, ὀρθοπνόια, reſpiratio anheloſa, ſtrepens, ſtertens, ſublimis, ſtrangulatio, &c. Quarum quidem ratio atque origo ex dictis (765) facile eruitur; maxime ſi quis perpendat, ex impedita actione, vitae tam neceſſaria, anxietatem (687) naſci, quae naturam urgeat, ut quovis virium ſuarum adjumento utatur, intenſisque adeo ac multiplicatis motibus vitae periclitanti ſuccurrat.

767. Ἄπνοία, ſuffocatio, reſpiratio vere vel quaſi abolita, cauſis naſcitur iisdem (765), ſed vehementia aut duratione

ne majoribus. Inde aut increſcentem dyſpnoeam ſerius, ocyus, ſequitur; aut ſubito invadens, nomine catarrhi ſuffocantis, mortem minatur vel infert. Comitatur alias circuitus vitalis defectionem, hinc gravioribus animi deliquiis, ut ſymptoma ſymptomatis, ſupervenit: alias primario ſuis ex cauſis oritur, tumque, ob interceptum ſanguinis per pulmones trajectum, inhibita circulatione, vitam una ſupprimit. Immania aëris vitia, ſumma nervorum mala, paralytica, ſpasmodica, in organis reſpiratoriis, ſubita pulmonum oppletio a ſanguine, pure, colluvie catarrhoſa, eo praeprimis faciunt.

768. Tuſſis, depravatae reſpirationis ſymptoma, eſt violenta, convulſiva, reciproca, ſonora, aëris inſpirati per os eliſio. Ponit ergo motus convulſivos muſculorum, qui exſpirationem faciunt, ſimulque glottidem utcunque contractam; quibus fit, ut aër pulmonicus cum impetu & ſono de larynge elidatur, neque plenae inſpirationi locus detur. Recte autem motus

motus medicatus (640) cenſetur, quo natura, quod ſyſtemati pulmonum aërifero, ſeu mole, ſeu acritate, incommodat, vehementi ſpiritus excuſſione everrere conatur. Hinc & voluntate cieri poteſt.

769. Irritamenta adeo tuſſis ſunt, quaecunque pulmoni, bronchiis, aſperae arteriae, laryngi, moleſtiam creant actione quavis mechanica, phyſica, chemica: aër vitioſus; ingeſta calore, frigore, acritudine, aſperitate, nocentia; aliena in laryngem recepta (604); materiae acris in eum aut vicinas fauces deſtillatio; muci has partes lubricantis abundantia, craſſities, corruptio; ſanguis, ſerum, pus, ichor, hic collecta; ſiccitas, inflammatio, eryſipelas, aphthae, exanthemata, exulceratio, tum pleraque vitia organorum ſpiritalium, ſupra (765) enumerata, quae, etſi nihil, quod ſcreatu ejici poſſit, habent, ſola, quam inferunt, ſpirandi difficultate naturam ad tuſſiendum ſollicitant: quo ſi obſtaculum vincere nequeat, moliatur tamen, ſaltem trajectum

tum ſanguinis expediat. Procliviores autem ſunt, quibus interior fiſtulae pulmonalis membrana ob muci defectum, ſiccitatem, tenſionem, aliasve cauſas, juſto ſenſilior eſt & irritabilior.

770. Conſenſione etiam tuſſis oritur, cum partium aliarum labes aut ſtimulo, aut translata materie morboſa, ſyſtema reſpirationis afficit. Unde frequens eſt in variis primarum viarum, ventriculi inprimis, hepatis, ſplenis, pancreatis, teſtium, parotidum, dentium, aurium, cerebri, nervorum, cutis, &c. affectibus.

771. Quocirca liquet, quaenam tuſſis dicatur humida, ſicca, convulſiva, idiopathica, ſympathica, ferina, catarrhalis, ſtomachica, &c. Nec latet origo innumerarum noxarum, quas vehementior, aut diutius protracta, inducit: etenim validis crebrisque pulmonum, viſcerum abdominalium, ac univerſi corporis, concuſſibus, interrupta inſpiratione, commoto ſanguine, impedito ejusdem per pulmones tranſitu aequabili, muſculis reſpiratoriis perpetuo irritatis, inordinate

agi-

agitatis, oportet naſci defatigationem, coctionem alimenti vitiatam, vomitum, hernias, abortum, congeſtionem humorum in capite, vaſculorum pulmonalium debilitatem, ſanguinis eruptiones, convulſiones univerſales, ſuffocationem, & quae ex his ſequuntur, mala infinita.

772. Sternutatio quoque huc referenda eſt, haud abſimilis convulſivi motus ſpecies, qua aërem, magna prius copia inſpiratum, unico exſpirationis fortiſſimae, ſonorae, impetu, per narium oriſque meatus expellit. Spiritus ita, vehementer illiſus membranae has cavitates ſuccingenti, ſuperficiem hujus verrit, abſterget, expreſſo humore irrigat, proluitque, ut, quae moleſta ſunt, amoveantur, expurgentur. Salutaris igitur conatus irritamentis narium, faucium, oculorum, ſupervenit, multisque adeo iſtarum partium morbis. Naſcitur &, ſpasmorum more (744), ex cauſis magis univerſalibus, aut quarum a naribus remotior ſedes eſt, praeſertim in hominibus irritabilioris naturae (190, 745). Nec ubi-

ubique tamen utilis, cum amoliri ſtimulum nequit, inani concuſſu fatigans, haud minus, quam tuſſis (771), vehementer nocet.

773. Riſus quum convulſio ſit musculorum reſpiratoriorum, quae ſpiritum cohibitum citiſſimis, minimis, reciprocis concuſſibus, veluti tremulis, in ſyſtemate aërifero agitat, partitaque adeo exſpiratione etiam inſpirationem plenam ſuspendit, inter ſymptomata aeque, ac inter potentias nocentes (521), locum meretur. Accidit enim & invita mente, ex ſtimulis corporeis, qui diaphragma, & cum hoc conſpirantes abdominis muſculos, ceteraque reſpirationis organa, & muſculos faciei, proxime vel per conſenſum, commovent. Unde primario quidem diaphragmatis, tum & ventriculi, ſplenis, uteri, affectiones, & qui ſenſorium commune turbant, febriles aliosque motus quandoque comitatur, hypochondriacis, hyſtericis, maniacis, phreniticis. &c. familiare malum. Intelligitur hinc affinis riſui fletus mor-

morbosus, cujus frequens est cum illo commutatio.

774. Suspirium, adjumento musculorum voluntariorum, profundissime ad imum usque pectus pertrahit spiritum, solitoque fortius rursum expellit. Ita magno longoque respirationis tractu natura vitale aëris beneficium adauget, aestui suffocanti refrigerium, circuitui pulmonali incitamentum, spirandi difficultati remedium, anxietati levamen quaerit. Causae hinc sunt, quaecunque angorem inducunt (682 ad 691).

775. Oscitatio sat similis est suspirio (774) inspiratio, vehementior tamen, & intensiore gradu plerumque iterata, nec nisi per patentissimum oris meatum aëra trahens, junctamque ideo habet violentam illorum musculorum contractionem, qui maxillas, rictum oris, labia, diducendo, isthmum faucium glottidemque dilatando, amplissimum simul proximumque externo aëri introitum parare queant. Auxiliare igitur symptoma (98, 101), solius naturae actio, suspirio etiam be-

beneficentior, uti torpentibus, ceterum ſanis, ſalutari fine accidit, ita aegris quoque, quorum vires ob nervei ſyſtematis vitia, aut inertiam circuitus vitalis, elanguefcunt; frequens propterea in febrium inſultibus, affectionibus, hyſtericis, hypochondriacis, ſoporoſis, chronicis.

776. Comes huic (775) ſaepiſſime Pandiculatio, quae ſpiritu diutiſſime cohibito, nixuque per totum ſyſtema muſculorum voluntariorum diffuſo, artus corporis omnes vehementer diſtendit, ejusdem generis eſt, torporis non ſequela modo, ſed naturale etiam remedium.

Symptomata motus Cordis.

777. PALPITATIO cordis ponit convulſivas ejus contractiones, quae vehementi ad partes vicinas illiſu naturalem longe ſuperant. Spasmodicae igitur affectionis naturam habet, & ex (743 & ſeqq.) intelligitur. In ſummo autem vis vitalis, quae cordi prae ceteris indita eſt, gradu (175) occaſiones hujus vitii quam plurimae ſunt. Magnae nervoſi

vosi generis turbae in hystericis, hypochondriacis, irritabilibus; turbae item in systemate circulationis, sive primario, seu ex prioribus, aut aliunde natae, ad cor usque deductae; fortiora quaelibet cordis irritamenta, aut & impedimenta, quae legitimae sanguinis admissioni vel expulsioni magnopere resistunt. Nascitur ideo ex violentis animi pathematibus, subito terrore, venere immodica, nimia corporis mentisve exercitatione, spasmis aliarum partium, doloribus, anxietate, motibus febrilibus, humorum abundantia, inopia, lentore, acritate varia, materie scorbutica, atrabilaria, arthritica, scabiosa, ulcerosa, cancrosa, virulenta, suppressis quibuscunque excretionibus; tum & a multiplici respirationis difficultate (765), qua sanguis aegre per pulmones trajicitur; a varia quoque labe viscerum abdominalium, ventriculi praeprimis, crudis, acribus, corruptis, aëre, vermibus, heterogeneis, obstructione, inflammatione, ulcere, compressione, distensione, irritatione,

ma-

male habentium; denique & ab ipſo corde, auriculis, vaſis ejus majoribus, pericardio, inflammatione, ulcere, aneurismate, polypo, vermibus, pilis, calculo, hydrope, ecchymoſi; excreſcentia, texturae degeneratione oſſea, cartilaginea, anguſtatione quavis, praeter naturam affectis. Liquet autem facile, pleraque iſtorum etiam pluribus modis eo conferre, atque alia aliis frequenter ſeſe adjungere, neque pauca eſſe, quae, ſuo quidem jure inter cauſas hujus ſymptomatis relata, ſaepiuscule tamen ejusdem potius ſequelae ſint, ſuaque dein acceſſione in cauſas veluti poſt natas mutentur. Denique & ſcire juvat, malum, per intervalla recurrens, iis potiſſimum ingraveſcere, quae impetu majore ſanguinem verſus cor adigunt.

778. Cordis tremor, ſive levior fuerit palpitationis gradus, ſeu virium imbecillitati debeatur, ex ante dictis (757, 777) cognoſcitur. Reliquae porro motionum cordis anomaliae quum ſeſe magis in pulſu arteriarum manifeſtent, aptius ad iſtum titulum relegantur.

Sympto-

Symptomata Pulſus Arteriarum.

779. PULSUS oritur, ſicubi ſanguis, vi cordis in arterias actus, harum parietes extrorſum urget, diſtendit. Ut vero apposite ad ſanitatis leges fiat, requiritur cor efficax, legitima ſanguinis copia & fluor, arteria contractilis, expanſilis, via circulationis libera. In horum igitur vitioſitatibus quaerenda erit ratio alienationum, quae pulſui in aegris accidunt. Hae tamen cum valde multiplices ſint, & ſubtilius etiam, quam utilius, a Veteribus interſtinctae, omiſſis, quae exigui ſunt momenti, aut intellectu faciles, praecipuas modo exponemus.

780. Crebrior pulſus, pro aetate, ſexu, temperie, varioque rerum non naturalium uſu aeſtimandus, ſi in univerſum obtinet, frequentiorem ponit cordis contractionem, hujusque adeo cauſis debetur. Huc referantur quaecunque cordis irritamenta; ſive ejusmodi fuerint, quae venoſi ſanguinis affluxum augeant; ſeu quae acritate ſtimulent; aut quo-

quovis modo cordis actioni obnitantur. Quae quidem omnia tanto valentiora sunt, ubi cor ipsum quoque praeter modum irritabile est. Magna insuper ejusdem cum toto corpore consensio facit, ut turbulentae etiam aliarum partium, in genere potissimum nervoso, agitationes facile eo deferantur. Hinc pleraque, quibus cor ad palpitandum cietur (777), hic pariter locum habent, innumerosque ideo morbos, maxime tamen omne febrium genus, comitatur pulsus frequentia, saepe salutaris, activis certe symptomatibus (101) annumeranda. An autem & topica datur in singulari systematis arteriosi parte? Dabitur, si vera febris particularis; neque tum a corde incitato tantum repetenda. Rarioris pulsus natura ex his facile perspicitur.

781. Arteria, ictu majore, quam dilatatione, micans, durum pulsare dicitur. Id fit, cum sanguis valida quidem & citatiore cordis contractione impingitur, nec pro ratione tamen expandere canalem potest. Subest itaque aut vitium in tuni-

tunicis arteriae, ob ſiccitatem, rigiditatem, ſpasmum, minus obſequioſis; aut morbus cavitatis ultra modum diſtentae a ſanguine copioſo, rarefacto, ſpiſſo, vel ob impeditum transfluxum accumulato. Unde liquet, cur pulſus durus adeo frequens in morbis inflammatoriis? Nec latet ratio pulſus mollis.

782. Pulſus intermittit vitio multiplice, graviore, leviore, univerſali, particulari. Etenim cordis contractio, in modum ſpasmi (748), diutius continuata; ejusdem torpor (196, 755), aut contractio inefficax, minore tum vi, tum copia, ſanguinem in arterias projiciens; influxus ſanguinis venoſi in cor parcior, inordinatus vel nullus; arterioſi fluxus inaequalis, impeditior, interruptus; arteriarum varia labes, receptioni, trajectui ſanguinis, motui tunicarum ſyſtolico & diaſtolico, reſiſtens, huc faciunt. His autem producendis innumera apta ſunt: cordis partiumque eo pertinentium affectiones topicae, inflammatio, aneuriſma, polypus, calculus, vermes, concretio, indura-

ra-

ratio, hydrops, &c. (777); arteriarum similia vitia; magna respirationis impedimenta (765); sanguinis abundantia, inopia, cacochymia viscida, acris varia; primarum viarum turbae in vomitu, cholera, alvi profluviis, vermibus, spasmis, doloribus, &c.; denique & nervosi generis mala in viscera vitalia ac systema circulationis diffusa, virtute vitali aut torpente (196), aut nimis irritabili (190).

783. Imminuti & deleti pulsus varii memorantur gradus, pro consecutionum, quas infert, numero ac intensitate diversis. Ἔκλειψις dicitur defectus levior, pallorem inducens, calore tamen, sensu motuque superstite. Λειποθυμία, cum pallori & motus animalis impotentia accedit. Λειποψυχία prioribus auctis etiam superaddit caloris nativi extinctionem. Συγκοπή, una cum motu sensuque fere abolitis, frigus universale, sudoremque frigidum inducit. Ἀσφυξία denique, deletis omnibus vitae indiciis, accedente etiam ἀπνοίᾳ (767), mortis imaginem ita refert, ut merito nonnunquam dubitetur, vitamne

ne an mortem praedicare fas ſit. Quum vero univerſalis, qui comitatur, virium lapſus doceat, vitalem ſanguinis circuitum pariter cum pulſu deficere; liquet haec vitia cordis deliquio deberi, iisque adeo cauſis naſci, quae hoc inducere valeant. Hujusmodi ſunt vehementes animi affectus, idea rei horridae, odor infeſtus, in hyſtericis, hypochondriacis, gravidis, puerperis, inedia, pervigilio, labore, morbo gravi, exhauſtis, irritabilibus; aëris inſalubritas varia, miasmata; venena, medicamenta draſtica, vermes, alimenta pravi ſucci, cacochymia putrida, ſcorbutica, atrabilaria, &c. materies morboſa partes vitales, nervos, graviter afficiens; inde & ſaevus dolor, anxietas, aeſtus ingens, ſpasmi; tum magna, ſubita, inanitio, nimia liquidi vitalis a corde & encephalo derivatio, parciorve aut interceptus ad has partes affluxus, per eas transfluxus; adeoque encephali, cordis, pulmonum, multifariae affectiones, memoratis (782) ſimiles. His quippe potentiis aut ſanguinis venoſi in cordis cava influxus

fluxus ſuſpenditur, aut ipſa cordis virtus muſcularis enervatur. Utraque autem noxa cor quieſcere, hinc circulationem deficere oportet. Nec dispar ratio eſſe videtur animi defectuum, quos pro arbitrio ſibimet conſciſcere qui poſſint, memorantur; tametſi, quanam voluntatis contentione id aſſequantur, non liquet.

784. Quodſi arteria ſingularis pulſare deſierit, mali minus periculoſi ratio ex (779, 782, 783) facile invenitur: uti & ceterarum pulſus alienationum, quae vel in ſingulis ſeorſim, vel in plurium conſequentium ſerie, reapſe obſervantur; quales ſunt magnus, parvus, validus, debilis, varia ratione inaequalis, undoſus, vermicularis, formicans, ſerratus, dicrotus, caprizans, vacillans, myurus, intercidens, &c. Generatim quidem notari meretur, vix aliam dari potentiam, quae in perturbando pulſu plus valeat, quam ſpasmos (742), magnamque ideo partem id genus vitioſitatum ab his repetendam eſſe. Specialior tamen hujus ma-

 teriae

teriae expoſitio, cum ad Semioticam pathologicam (16. II.) pertineat, noſtri non eſt inſtituti.

Symptomata actionum naturalium.

785. SYSTEMA naturale, humani corporis conſervationi dicatum, etſi vitali animalique minus nobile habeatur, utilitate tamen & neceſſitudine haud inferius eſt; quando vix aut perparum eſt, quod non durabile eſt. Multitudine autem ac diverſitate cum organorum, tum effectuum, quos edit, etiam ſociis ſuis ferme antecellit. Ingens ergo numerus laeſionum, quae hic fieri poſſunt, ordinatam exigit pertractationem.

Appetituum naturalium laeſiones.

786. UT nutrimenti materies, cum opus eſt, a foris intromittatur, ſuos quoque iſta officina nacta eſt ſenſus (669), qui de penuria moneant hominem, compellantque ad victum procurandum. Inde fames & ſitis naturalis, haec potum, illa cibum, materiem firmis perinde, atque hu-

humoribus, neceſſariam, deſiderans. Utrisque ſuus eſt in ſanitate modus, ſua in aegrotis vitia.

787. Edendi cupiditas, valde diverſa in ſanis, multifariam quoque per morbos laborat. Augetur enim praeter modum in bulimo, fame canina, lupina: imminuitur, aut plane aboletur in δυσορεξία, ἀνορεξία, ἀποσιτία: depravatur in κίττα, pica, malacia.

788. Fames aucta vel vacuitati debetur, quae repletionem, vel acriori ſtimulo, qui mitigationem ab ingeſto alimento exſpectat. Quamobrem eſuries, motu animali, immodica perſpiratione, ſudore, alvi profluvio, aliis excretionibus, lactatione, morbis, exhauſtos, vermibus obnoxios, aut quibus acre acidum, ſalinum, bilioſum, atrabilarium, in ventriculo eſt, vexat; accedente praeſertim animi impotentia, imaginatione mobili, ſenſibilitate nimia, irritabilitate, in junioribus, feminis, hyſtericis, hypochondriacis, epilepticis. Bulimus dicitur, cum eſuriem non ſatiatam animi deliquium

quium ſequitur: fames canina, ubi voracius ingeſta cito revomuntur: ſi vero celeriter ano rurſus expelluntur, nonnulli lupinam vocant.

789. Appetitus vario gradu proſternitur vitio ventriculi, pituita, ſaburra, terreis, alienis, corruptis, onerati, inflammati, ulceroſi, ſcirrhoſi, calloſi, aphthoſi, atonia (752), motibus inordinatis (743), vel ob propriam affectionem, vel per conſenſionem, laborantis; menſtruorum item primae digeſtionis, ſalivae, bilis, defectu, inertia aquoſa, mucoſa, degeneratione varia; labe quoque corporis nimio plus repleti humoribus bonis, pravis, ob vitam deſidem, ſomnolentam, circuitum languentem, evacuationes ſuppreſſas; turbis nervei ſyſtematis patheticis, ſpasmodicis, delirioſis, doloroſis, ſoporoſis, &c. ſenſum naturalem obtundentibus; natura denique graviore malo, acuto, chronico, impedita, oppreſſa, exhauſta, ut curam ſuſcipiendae coctionis abjiciat. Prout igitur innumerorum morborum comes hoc

ſympto-

ſymptoma eſt; ita liquet alias propter coctionis impedimenta naſci, alias ex eo, quod corpus non indigeat alimento, alias ob ſuppreſſam ſtimuli naturalis perceptionem: quae quidem rite perpenſa oſtendunt, ab inedia, anorexiae pediſſequa, non continuo tot tantasque noxas aegris perinde, ac ſanis famelicis (452, 453), timendas eſſe.

790. Faſtidium cibi, ἀποσιτία, easdem (789), ſed graviores, agnoſcit cauſas. Putror, rancor, ventriculum inquinans; hujus nimia ſenſilitas, irritabilitas, imbecillitas, dolori, anxietati, ſpasmo, nauſeae, vomitioni, ab ingeſtis obnoxia; tum & phantaſiae errores, hic maxime ſpectentur. Cibi ſingularis averſatio, ex morbo nata, plerumque naturae vox (643) eſt, cui obtemperandum.

791. Malaciae, quae cum faſtidio aliorum ciborum junctam ponit appetentiam vix ſuperabilem ac voracitatem ad certum edulii genus determinatam; & Picae, quae abſurda quoque, inuſitata, nec eſui apta, quin horribilia, concupiscit ac

avi-

avide devorat, haud abſimile eſt ingenium. Tametſi enim & vitium imaginationis ſubeſſe poſſit; ſaepiſſime tamen, quae appetuntur, pro remedio ſunt, quo aut corrigatur, quod intus eſt noxium, aut turbis ex intemperantia concitatis ejiciatur, aut ſucci alibilis inopia plus ſatis oneroſae humorum copiae, ne vero alimento magis augeſcat, occurratur.

792. Sitis, quam indicandae potus neceſſitati praefecit natura, in morbis ſolito plus urget, quoties aut tractus ſuperior primarum viarum, iſtius ſenſationis ſedes, aut cum hoc etiam corpus reliquum, humectatione indiget, qua vel deficiens humor ſuppleatur, vel ſpiſſior diluatur, vel acrior temperetur, hinc firmis partibus mollitudo, canalibus meabilitas, transfluxuris libertas reſtituatur. Inde immodica humorum diſſipatio, evacuatio, ſpiſſitudo, lymphae extra vias circulationis derivatio, collectio, minimorum vaſculorum obſtructio, ſpasmodica conſtrictio, compreſſio, acritas muriatica, ammoniacalis, alcalina, ſpirituoſa,

ſa, aromatica, putrida, bilioſa, rancida, aduſta, virulenta, in febribus, alvi profluviis, diabete &c. morbis inflammatoriis, purulentis, putridis, bilioſis, catarrhoſis, exanthematicis, ſpasmodicis, venenatis, hydrope, ſcorbuto, rhachitide, multisque aliis, ſitim creant; quae tamen utrum ad ſuum modo ſenſorium, an vero ad univerſum corpus pertineat, probe diſtinguendum.

793. Carentia igitur ſitis in morbis, natura ſua ſiticuloſis, etiam morboſa eſt, ponitque ſitis officinam (792) tusſi, aut ptyalismo, jugiter humectari, aut reſolutis nervis ſenſu privari, aut mentem alienatam eſſe.

Actiones laeſae primarum viarum.

794. MANDUCATIONIS uti plurima ſunt cum inſtrumenta, tum potentiae ac conditiones, ſine quibus recte perfici nequit; ita multis diverſisque multarum partium vitiis diverſimode laeditur. Hujus generis ſunt oris, labiorum, buccarum, linguae, vulnus, inflammatio, ulcus, exco-

coriatio, tumor, ἀγκυλόγλωσσον (223), mutilatio, &c.; dentium defectus, infirmitas, dolor; mandibularum fractura, luxatio, caries, ἀγκύλωσις; musculorum istas partes moventium spasmus, paralysis, dolor, &c.; salivae denique defectus.

795. Deglutitionis etiam plures sunt laesiones. Aut enim iteratis crebro nixibus incassum fatigat, aut dolet & laboriosa est, aut potionem duntaxat, non item offas, aut has modo, nec illam, transmittit, caduntve in asperam arteriam deglutienda, aut per os naresve redeunt. Multiformis vitii sedes quaerenda in lingua, palato, tonsillis, uvula, pharynge, larynge, oesophago, ventriculo, maxillis, vertebris vicinis, musculis harum partium, dolore, vulnere, inflammatione, excoriatione, ulcere, tumore, luxatione, fractura, carie, mala conformatione, spasmo, paralysi, angustatione varia (209), siccitate, affectis. Inde enim aut inanem deglutiendi cupiditatem nasci, aut impediri materiae deglutiendae meatum, aut legitimam potentiarum motricium actio-

actionem, directionem, deficere necessum est.

796. Singultienti videtur momentanea convulsione concuti stomachus & proximum huic diaphragma, cui juncta simul glottidis constrictio faciat, ut subito inspiratus aër sonum cieat. Singultus igitur, spasmis annumerandus, easdem quoque agnoscit causas (743 & seq.); sed quae oesophagum, ventriculum, aut diaphragma, propius, seu aliunde per consensionem, afficiant: uti sunt avida ingurgitatio offae siccioris, asperae, haustusve grandioris, acris; immodica ventriculi repletio aut irritatio ab acri cibo, potu, medicamento, veneno, vermibus, peregrinis, materie corrupta, acida, biliosa, putrida, rancida, contagiosa, arthritica, catarrhosa, ulcerosa, cancrosa, sphacelosa, ibidem nata, aut ex aliis partibus eo delata; susceptum ad καρδίαν frigus; oesophagi, ventriculi, vulnus, inflammatio, erysipelas, exanthemata, ulcus, excoriatio, &c.; diaphragmatis inflammatio, vulnus, contusio, intensior per

risum fletumve agitatio; costarum inferiorum, vertebrarum vicinarum, cartilaginis ensiformis, fractura, luxatio, distorsio; intestinorum quoque, mesenterii, hepatis, splenis, pancreatis, uteri, &c. affectus inflammatorii, dolorosi, spasmodici; turbae denique vehementes nervosi generis ob animi pathemata, evacuationes quascunque nimias, encephali laesiones, motus febriles, molimina critica, &c. Quo circa patet, alias materiem subesse, quam natura symptomate auxiliari excutere conetur; alias nocivis motibus salubre nihil intendi. Quando autem juncta cum stomachi, tum septi transversi, convulsio hic datur, an non & levior habetur species, quae ad alterutram modo partem pertineat?

797. Vomitus est eorum, quae cavo ventriculi continentur, aut ex vicinis visceribus illuc congeruntur, violenta & fastidiosa per guttur superius expulsio. Hanc efficiunt motus spasmodici faucium, oesophagi, ventriculi, intestinorum, diaphragmatis, musculorum abdominalium, in molimen laboris angorisque ple-

plenum modo mirabili conſpirantes. Facit autem eximia ventriculi mobilitas (175), ampliſſimusque cum corpore univerſo conſenſus, ut irritamenta ad vomitum pene innumera ſint, aliaque domeſtica huic viſceri, alia extranea. Ad priora referre licet, quaecunque mole, pondere, tenacitate, acrimonia, impedito per pylorum trajectu, fibras ventriculi laceſſunt: tum &, quae irritabilitatem (190) inducunt, vitia ejusdem topica. Poſterioris generis ſunt affectiones partium quoquo modo conſentientium, tam vicinarum, quam remotiorum, faucium, oeſophagi, diaphragmatis, hepatis, veſiculae fellis, ſplenis, meſenterii, pancreatis, inteſtinorum, omenti, peritonaei, renum, ureterum, veſicae urinariae, uteri, encephali, ſenſorii communis, nervorum. Praecipua igitur inter cauſas ſingultus (796) modo enumerata ſunt, vomitusque itidem datur idiopathicus, ſympathicus, cum materie & ſine ea. Quum vero intenſitatis gradu inter ſe diſcrepent vomitiones,

credibile quoque eſt, non omnium, quas ſupra diximus, partium nixus ſpasmodicos ſemper illuc requiri, litemque adeo diſſentientium ſuper hac re auctorum componi poſſe. Nauſea, quae faſtidioſa eſt ventriculi commotio, vomitum intentans, iisdem, ſed lenioribus cauſis debetur: uti & materiae ventriculo contentae eructatio.

798. Aër, aut huic ſimilis ſpiritus elaſticus, cavo primarum viarum oberrans, ructibus flatibusque, qui hanc officinam maxime infeſtant, materiem dat; quae huic aut a foris invehitur, aut intus ex ingeſtis, indigenisve, efferveſcentia, fermentatione, putredine, calore, motu inordinato, evolvitur. Haec ubi collapſu, convolutione, compreſſione, ſpasmodica praeſertim conſtrictione gulae, ſtomachi, pylori, inteſtinorum, coërcita aliquamdiu, novis interim copiis forte aucta, aut in majus volumen dilatata, parietes clauſtri ſui urgens, ab his viciſſim repreſſa, tandem liberata, impetum concipit datoque exitu ſurſum, deorſum,

pro-

prorumpit, aut loco ſaltem mota, per tubum alimentarem vagatur, ructus, flatus, crepitus, borborygmi, naſcuntur. Augere propulſionem voluntarii diaphragmatis & muſculorum abdominalium nixus quoque poſſunt. Inde uti pro vario impetu muta aut ſonora fit exploſio; ita, quod prodit, flatulentum pro diverſitate materiae, quam una rapit, aut fomitis, unde oritur, ſiccum, humidum, acidum, putridum, rancidum, blioſum, &c. eſſe debet. Ingeſta igitur cruda, flatulenta, ferventia, acria, titulo cibi, potus, medicamenti, veneni, vitia coctionis, putror in primis viis undecunque natus, vermes, motus inordinati, ſpasmodici, horum viſcerum, ex animi pathemate, affectione cardialgica, iliaca, colica, hyſterica, hypochondriaca, epileptica, alvi profluviis, cholera, vomitu, haemorrhagiis, vulneribus, febribus, &c. quin & impedimenta liberi trajectus ex obſtructione, obſtipatione, compreſſione, &c. huc faciunt, ſive flatuoſum elaſticum ſubminiſtrando, ſeu prohibendo,

ne tranquille ire, redire, exhalare, absorberive queat.

799. Alvus adſtricta, etſi plerumque robuſtam notat ſanitatem, exceſſu tamen aegris ſaepiſſime moleſta eſt, morbosque non minus intendit, quam creat (558). Cauſas habet aut inſuperabilem materiae reſiſtentiam, aut impedimenta trajectus, aut vitium in viribus motricibus. Naſcitur ergo a fece ſicciore, compacta, dura, copioſa, picea; muci lubricantis defectu aut tenacitate; inteſtinis obſtructione, obſtipatione, compreſſione, ſpasmo, concretione, intus ſuſceptione (247), contorſione (256), imperviis, in motum retrogradum actis, nimia dilatatione infirmatis, reſolutis, perforatis, diſſectis; bilis abſentia, inertia; motus animalis defectu; diaphragmatis & muſculorum abdominalium actione languente, aut impedito nixu.

800. Ileus, volvulus, in quo pertinaciter occluſae alvo violenta accedit vomitio quorumcunque in tubo alimentari contentorum, etiam ſcybalorum, clysmatum,

tum, ſuppoſitoriorum, ano immiſſorum, ex (797, 799) intelligitur. Ponit enim fere obſtaculum in canali inteſtinorum ab inflammatione, abſceſſu, ſcirrho, cancro, calculo, fece dura, vermibus, hernia, contorſione, ſuſceptione, compreſſione, concretione, convulſione, natum, quo tranſitus devolvendae materiae intercipitur; ſimulque ſupervenientes motus ſpasmodicos illarum partium, quae ad vomitum faciunt, ſurſum directos. Quin & hi ſoli, ſine obſtaculo, quandoque cauſam faciunt.

801. Diarrhoea, ventris profluvium, eſt frequens & copioſa materiae liquidae per alvum excretio. Ingeſta, magna ſuccorum, qui ſecundum naturam in primas vias aſſidue feruntur, copia, late patens ventris cum reliquo corpore commercium, quo fit, ut ex omni parte huc devehi multifarii humores queant, materiem exhibent & abundantem & diverſiſſimam, unde tum ſtupendae profuſionis ratio inveniri, tum praecipuae hujus ſymptomatis differentiae conſtitui poſſint.

Datae materiae expulſionem facit motus inteſtinorum inordinatus & citatior, qui & obſtat, ne ora meatuum bibula liquorem, ut decet, abſorbeant. Irritabilitas ideo inteſtinorum praeprimis huc confert, & quidquid hanc aut mole diſtendente, aut acrimonia laedente, aut turbis aliunde invectis, laceſſere poteſt: excedens cibi potusve copia; flatulenta, acria ingeſta, aut intus nata; impetus humorum major in primas vias verſus; aliarum excretionum, maxime cutaneae, ſuppreſſio; abſorptionis impedimenta ob vaſcula aphthis, puſtulis, ſordibus, ſpasmo, occluſa, aut meſenterii obſtructiones; bilis acrior, atra bilis, ſerum hydropicum, materies febrilis, inflammatoria, purulenta, ichoroſa, putrida, cancroſa, catarrhalis, contagioſa, ſcorbutica, arthritica, undecunque huc delata; nervoſi generis commotio ab animi pathemate, frigore ſuſcepto, dentitione, puerperio, affectibus hyſtericis, doloroſis, convulſivis, &c.

802. Dyſenteria, inteſtinorum difficul-

cultas, diarrhoea dicitur vehementi dolore ac torminibus molesta. Dejiciuntur liquida, acria, putrida, foetida, sanguis, pus, sanies, bilis, serum, mucus, atra bilis, modo cum stercore liquato, interdum & cum carunculis, membranis, &c. Subest igitur aut prius ex suis causis nata, aut acritudine permeantis materiae post inducta, intestinorum inflammatio, excoriatio, exulceratio. Fontem vero acrium haud minus multiplicem esse, quam valde diversam naturam, ex (801) facile innotescit.

803. Tenesmus, qui frequens est & implacabilis desidendi cupiditas, nixu majore, quam qui materiae excernendae moli respondeat, aliquid pituitae, cruoris, puris, saniei, bilis, stercoris &c. exprimens, dysenteriam saepe comitatur. Fit autem, cum ima intestini recti sedes, cui sensum urgentis fecis natura indidit, immodice irritatur. Unde acria quaevis, abstergentia, rodentia, tum quae duritie sua defricant, aut acumine laedunt, aliena quaeque, ossa, calculi, ver-

mes, undecunque huc devecta, in culpa esse possunt: maxime tamen affectae partis ex inflammatione, excoriatione, erysipelate, ulcere, fistula, vulnere, haemorrhoïdibus, nimia sensilitas, quae si prioribus accedit, tormentum quoque intenditur. Quin & consensione id malum supervenit variis vesicae urinariae, urethrae, perinaei, intestinorum, uteri, vaginae, vitiis ac nervosi systematis turbis.

804. Lienteria, laevitas intestinorum, adest, cum ingesta tam celeriter per primas vias ad anum delata foras ejiciuntur, ut nec coctionem, nec corruptionem, exspectent. Causas habet ventriculi & intestinorum inertiam ad coquendum, cum nimia irritabilitate (190) conjunctam, pylori laxitatem, impeditam vasculorum absorbentium actionem (801). Refectionis autem inopia aegrum aut trahit, aut praecipitat.

805. Fluor coeliacus, chylosus, levior lienteriae (804) species, succum alimenti utilem, utcunque coctum, una cum fece, ano exturbat. Integris igitur

tur ventriculi viribus, in ſolis inteſtinis vitium ſubeſt, quo & celerius, quam par eſt, contenta deorſum propellant, & materiem chyloſam ſugere nequeant, labe vel ad oſcula vaſorum abſorbentium, vel altius, haerente (801).

806. Cholera eſt tumultuoſa primarum viarum agitatio, qua, quidquid continent, ſurſum deorſumque violenter ejicitur. Malum ſtomachi atque inteſtinorum commune, ex vomitu ac diarrhoea compoſitum, ſimilibus etiam motibus ſpasmodicis (797, 801) debetur. Hos vero cient innumera: cibi potusque copia, acritate, flatulentia, fermentatione, pinguitudine, corruptione, refrigeratione, gravantes, ſtimulantes; hinc ſaburra acida, putrida, rancida, biliosa, verminoſa, diaetae erroribus contracta; medicamenta draſtica, emetica, purgantia, mercurialia; venena; bilis exundans; atra bilis turgens; materies rheumatica, arthritica, febrilis, ſcorbutica, ſudoris, perſpirationis, menſtruorum ſuppreſſorum, exanthematum repulſorum,

huc

huc conversa; turbae ab aestu subitisve aëris mutationibus, animi motibus, graviditate, dentitione, dolore, malo hysterico, hypochondriaco, concitatae.

807. Cholera, diarrhoea, dysenteria, quas siccas vocant; quia flatulentum potius, quam humidum est, quod excernitur; ex dictis (798) intelliguntur.

808. Contingit etiam aegris insciis aut invitis stercus elabi: quae alvi incontinentia est, morbisque deliriosis, spasmodicis, paralyticis, aut singularibus sphincteris ani vitiis supervenit.

809. Quando autem fex alvina de urethra, perinaeo, vulva, aut sede quavis alia ventris pelvisve, praeter anum, excernitur, id fit vulnere, ulcere, fistula, vel prava conformatione, quae contentis intestinorum alienam viam pandant.

Vitia Mictionis.

810. LOTII, quod intra vesicam est, excretio supprimitur multiplici vesicae, aut urethrae, affectione, quae aut vim expellentem tollat, aut impedito meatu effluxio-

fluxioni obſtet. Hujusmodi ſunt innumera: veſicae, colli veſicae, inflammatio; hujus ſpasmus; fibrarum illius muſcularium ad contractionem efficacem impotentia ob immodicam a lotio retento diſtenſionem, ἔυρυσμα (203. 1), herniam (238), rupturam, vulnus, gangraenam, nervorum ex medullae ſpinalis laeſionibus reſolutionem, membranas ulcere, puſtulis, tuberculis, cruſta calculoſa, callo, fungo, aliove tumore obſeſſas; meatus urinarii inflammatio, ſpaſmodica conſtrictio, obſtructio a calculo, pituita, grumo, pure, verme, &c. (209. 1), obſtipatio a callo, cicatrice, fungo, tuberculo, tumore glandularum muciparum, carunculae ſeminalis, varicibus, puſtulis, &c. (209. 2), collapſus (ibid. 4), coalitus (ibid. 6), diſtorſio. Saepe tamen origo mali vicinis modo partibus debetur; uti cum rectum inteſtinum dura fece, flatu, tumore haemorrhoïdum, inflammatione, abſceſſu turget; uterus foetu, ſanguine, ſero, aëre, diſtenditur, aut ſcirrho, cancro, oſteogenia,

nia, prolapſu, laborat; aut in vulva, perinaeo, proſtata, veſiculis ſeminalibus, muſculis vicinis, cole, hujusve praeputio, ejusmodi vitia inſunt, quae collum veſicae vel urethram comprimere queant. Atque haec ἰσχυρία eſt, quam hodie veram vocant.

811. Eſt & alia, notha dicta, in qua lotium excerni nequit, quia nihil ejus intra veſicam confluit, vitio renum aut ureterum, quod vel ſecretionem lotii ſuſpendit, vel, ne ad veſicam perveniat, impedit. Igitur ſanguis copia, ſpiſſitudine glutinoſa, phlogiſtica, atrabilaria, peccans, vaſa ſua diſtendens, obſtruens, vicina comprimens, aut vaſis elapſus, in thrombum coactus, inflammatio, abſceſſus, ſcirrhus, tabes, ſpasmus ab acri huc delato, aut aliunde per conſenſum natus, obſtructio a muco, pure, ſabulo, calculo, verme, torpor a contuſione, diſtractione, gangraena, nervorum reſolutione, compreſſio a variis partium adjacentium vitiis, in culpa eſſe ſolent; modo labes eadem, aut diverſa, in utrum-

trumque renem, vel ureterem, una inciderit. Facit autem proximus iſtarum partium nexus, ac mutua actionum, quas exercent, conſpiratio, ut altera alteram facile in mali communionem pertrahat.

812. Cum moleſte redditur urina, nec ſine magno conatu, aut & cum dolore, haec urinae difficultas, δυσουρία, dicitur, quae uti gradus quidam eſt ad iſchuriam (810), ita ex ſimilibus vitiis, at levioribus, ortum habet. Si dolor abeſt, cauſa mali debetur aut ſpiſſitudini materiae, quae expellitur, mucoſae, purulentae, cruentae; aut undecunque natae meatus anguſtiae; aut flaccidae rigidaeve virium expellentium inertiae. Sin & una dolet mictio, acre ſubeſt lotium, acribusve alienis, vel aſperis, mixtum, aut partium ex muci defectu, inflammatione, ulcere, nimia ſenſilitas.

813. Στραγγουρία, tenesmo (803) ſimilis, eſt aſſidua ad mejendum proritatio & conatus, quo tamen parum modo lotii, & guttatim, plerumque cum ardoris

ris sensu, exprimitur. Causae ex (803, 812) intelliguntur. Primariae sunt acrimonia urinae multiplex ex cibo, potu, medicamentis, venenis, materie febrili, catarrhosa, arthritica, scorbutica, purulenta, ichorosa, aliave morbosa, in vesicam undecunque deposita; calculus atterens; muci defectus aut acritudo; vesicae, urethrae, inflammatio, excoriatio, ulcus, spasmus; consensio denique cum intestino recto, ano, perinaeo, utero, vagina, &c. diversimode affectis.

814. Urinae incontinens dicitur, cui lotium in vesicae cavo non moratur, sed sensim sine sensu & nixu, sponte, jugi stillicidio, de urethra elabitur. Spurcum symptoma ponit facultatem, qua retinetur urina, plane abolitam, atque adeo impotentiam fibrarum, quibus ostium vesicae comprimitur. Hanc inducunt paralysis, vulnus, contusio, dilatatio, ulcus, gangraena, calculus, vis in partu illata.

815. Altera hujus vitii species est, cum scienti quidem, at invito, lotium expellitur, nec pro necessitate retineri, cum urget,

urget, poteſt. Oritur ex urina copioſiore, valde aquoſa, aut praeter modum acri; veſica ob inflammationem, herpetem, ulcus, excoriationem, muci defectum, ſenſiliore, ſpasmo contracta, rigente, propter impedimenta externa non dilatabili, aut compreſſa; oſtii veſicae relaxatione (814); accedente nixu diaphragmatis & muſculorum abdominalium in vomitu, tuſſi, riſu, partu, alvi egeſtione, teneſmo. Nec obſcura ratio, cur ſexui ſequiori, pueris, ſenibus, crebrius accidat. Intelligitur etiam involuntarium illud ſtillicidium, quod a mictione ſupereſt, lotiique reliquias tardius excernit, ſenio familiare, reſolutis, aut infirmatis, muſculis acceleratoribus deberi.

816. Immodici urinae profluvii, qui Διαβήτης vocatur, plures numerantur ſpecies, aliae quidem aliis rariores, atque ob id haud aeque certo ab omnibus agnitae. Etenim vel tenuis, aquea, urina ſupra potionum modum mingitur; vel quod profuſe excernitur, craſſius eſt, turbidum, albidum, veluti chyloſum; alias & ſapore,

odore, colore, melleo: quin perhibent, interdum, more lienteriae (804), potum, prae ſiti, avide magnaque copia hauſtum, celerrimo per corpus, tanquam per ſiphonem, tranſitu, crudum, qualis ſumptus eſt, ad veſicam deferri expellique. Inde diſtinctio in verum & ſpurium diabetem, inque varios gradus. Origo quoque multum diverſa. Aquoſa humorum tenuitas (287, 354, 359); ſpiſſitudo inflammatoria, atrabilaria (282, 284, 355, 361, 367), mixtionem ſtabilem cum aquoſis aegre admittens; craſſamenti cum portione aquea juſto laxior cohaeſio (319); acrimonia attenuans, diſſolvens, colliquefaciens (288 ad 317), multiplex; aquoſa forte bilis inundatio (372), mixtionisque hinc ac virtutis ſaponaceae deſtructio; pinguedinis & gelatinae nutrientis (376, 379) in laticem aquoſum degeneratio; magna laxitas vaſculorum renalium; impetus humorum verſus renes vehementior ob abuſum diureticorum, veneris, ſuppreſſam excretionem cutaneam, habitum corporis externum ſtrictio-

ſtrictiorem, obſtructiones aliorum viſcerum, aut irritationem quamcunque attrahentem, praecipue huc faciunt. An etiam humor ex atmoſphaera attractus ſtupendae urinarum copiae materiem quandoque ſuppeditat?

Vitia Excretionis Cutaneae.

817. SUDORIS magna profuſio, quam nec intenſior corporis exercitatio, aut animi motus, nec calor externus, aut quae ingeſta ſunt vel foris admota, creant, cauſas agnoſcit ſpiraculorum cutis laxitatem, circuitum ſanguinis acceleratum, auctum verſus ſuperficiem impetum, aquoſae materiae in humoribus abundantiam (287, 354, 359), aut nimis facilem a craſſamento ſeceſſionem (318, 319). Unde patet, quibusnam morbis, & quam diverſo omine, ſupervenire ſoleat.

818. Singularium quoque ſudorum, qui de aliqua modo parte corporis prodeunt, tum & calidi, frigidi, tenuis, viſcidi, diverſimode colorati, ſanguinei, ſce-

foetidi, &c. ratio ex (817, 657, 658, 659, 401) aliisque locis haud difficulter eruitur.

Symptomata functionum Sexus.

819. NATURA, quae singulis hominibus suam in conservanda vita & sanitate operam praestat, erga humanum genus quoque benefica, in propagationem speciei haud minore cura incumbit. Inde condita sexus diversitas, partiumque, quae ad hunc pertinent, ac functionum, quibus suo quaelibet modo ad procudendam prolem concurrunt. Videri quidem possit, facultatem istam a ceteris ita sejunctam esse, ut vix in morbis considerari mereatur; quando nec vigor ejus in omnem aetatem cadit, nec languor adeo constanter reliquam oeconomiam turbat. At dantur tamen in hoc etiam systemate vitia, quae aut in semet ipsis, ob actionis, quam laedunt, dignitatem, momentosa censentur, aut quia aliorum morborum consecutiones sunt, noxasve aliis quoque functionibus infe-

inferunt, nequaquam praetermitti debent.

Sexus Virilis Actiones Laesae.

820. CUM vir ad arrigendum languidus aut impotens est, id fit vel facultatis, qua nervus intenditur, torpore, vel seminis, quod pro stimulo est, inopia, vappidave inertia. Utrumque vitium aut proprium modo est genitalibus, aut his aliunde per consensionem infertur, plurimisque & diversissimis nascitur causis, quae facile ex (196, 198, 752 ad 755) eruuntur, additis praesertim, quae huc etiam facere queunt, tum instrumentariis, tum humorum, affectionibus ante expositis. Quum vero & imaginatio, & animi perturbationes, tantum hic valeant, nec quivis virium gradus ad hanc actionem sufficiat (819); mirum non est, id symptoma permultis sese morbis adjungere.

821. Incidit & coles in oppositum violentae tentiginis affectum, qui ubi citra veneris appetentiam est, priapis-

mus dicitur; ſatyriaſis, ſi cum inexplebili ſalacitate: huic voluptas, illi dolor comes. Spasmis (743,747) annumerandum vitium, ut hi, aut idiopathicum eſt, aut ſympathicum, cauſisque ſimilibus (744) naſcitur. Praecipuae ſunt liquoris ſeminalis abundantia, acritudo, virulentia; genitalium inflammatio, exulceratio, irritatio a vicinis partibus, maxime veſica urinaria, ac inteſtino recto, inflammatis, diſtentis, roſis, calculo attritis, acri transeunte ſtimulatis; dolor podagrae, lumbaginis; morbi convulſivi; deliria laſciva.

822. Impotentia ad ſemen ejaculandum debetur aut hujus defectui, aut impedimento meatuum, aut virtutis motricis imbecillitati. Fit igitur multiplici vitio organico teſtium, epididymidum, vaſorum ſpermaticorum, deferentium, veſicularum ſeminalium, proſtatae, urethrae, penis, ſcroti, inguinum: hisve integris, nervus languidior (820), aut paralyſis muſculorum acceleratorum, cremaſterum, ſphincteris ani, ceterorumque, qui huc forte faciunt, in culpa

eſſe

esse potest. An & abundantia seminis lautiore vitae genere inducta nonnunquam incusanda? Videtur.

823. Incontinentia seminis laborant, quibus ad primam surgentis membri rigiditatem, aut per nocturnas ex imaginibus pollutiones, ejicitur, aut citra voluptatem effluit continuo stillicidio, miti, acri, virulento, in gonorrhoeis. Semen copiosum, turgescens, tenuius, acre; genitalium major irritabilitas, nimiaque ductuum laxitas, immoderatae veneris, praecipue juvenilis, inprimisque masturbationis, consecutiones (562); abstinentia nimia (563); abusus aphrodisiacorum, diureticorum; virus venereum, id mali inducere solent.

Sexus Foeminei Symptomata.

824. MENSTRUA sanguinis per uterum evacuatio uti sexui sequiori, certa aetate, secundum naturam accidit, ita cum non satis mature provenit, aut citra graviditatem vel lactationem, ante tempus, supprimitur, id praeter naturam est, ac multimodis saepe nocet (565). Consequi-

ſequitur autem ſanguinis ex praegreſſis evacuationibus, inedia, morbis gravioribus, inopiam, craſſitudinem, inertiam aquoſam, impuritatem ſcorbuticam, cachecticam, quin & plethoram; ſolidae compagis debilitatem aut rigiditatem nimiam; circuitum languidiorem, intenſiorem, aut aliorſum male directum; vaſorum viſcerumque abdominalium ex cacochylia, cacochymia, infarctum; vaſorum uterinorum torporem, obſtructionem, rigiditatem, coalitum, conſtrictionem a ſpasmis, frigore ſuſcepto, adſtringentium abuſu, compreſſionem ab externis, internis; impedimenta denique effluxionis multifaria ab ore uteri, vaginae meatu introituve, conſtrictis, obſtipatis, compreſſis, coalitis, imperforatis. Imminutio aut tardatio menſium haud abſimiles cauſas agnoſcit.

825. Immoderata contra profuſio, ſuis quoque noxis haud raro in junioribus, vetulis, nuptis, innuptis, infeſta, variis debetur cum ſanguinis, tum canalium uterinorum, vitiis: uti ſunt ſangui-

guinis abundantia, orgasmus, tenuitas, acritudo, motus incitatior, ad genitalia maxime directus, reditus per venas ob spasmos, obstructiones, constrictiones, impeditior, vasorum debilitas, irritatio, erosio, ruptio, ex fotu suppedaneorum, veneris abusu, crebra praegnatione, abortu, partu laborioso, contusione, ulcere, heterogeneis utero contentis, stimulis externis, &c. nata. Inde & quae haemorrhagiam uterinam pariunt, intelligere licet.

826. Quae suppressa menstrua quandoque consequi, horumque vicaria esse solet, errans sanguinis per aliena loca evacuatio (401) ex perversa motus humorum directione ac incongrua resistentiarum ratione nascitur, collatisque adeo (203, 2, 411, 824) facile explicatur.

827. Mensium decoloratio, leucorrhoea, fluor albus, gonorrhoea in foeminis, vel cacochymiam consequuntur universalem, vel affectiones topicas genitalium, seri in his colluviem, contextum flaccidum, vasa debilia, inertia,

menſium vitia, acre catarrhoſum, ſcorbuticum, purulentum, ſanioſum, virulentum, aliunde advectum, aut hic natum, veneris abuſum, ſalacitatem cohibitam, irritamenta quaevis interna, externa, quae affluxum ad has partes intendunt, aut & impedimenta, quae refluxui obſtant.

828. Sterilitatem morboſam haec inferre apta: pudendorum, vulvae, vaginae, uteri, morbi anguſtiae & vitia organica, ob quae vir admitti nequit: uteri, tubarum, ovarii, ovulorum, compresſio, obſtructio, concretio, hydrops, ulcus, ſcirrhus, marcor, exſiccatio, induratio, relaxatio, inviſcatio, conformatio perverſa, defectus, & ſimilia, quibus fit, ut ſemen maſculinum rite recipi, ſubire, retineri, quo decet, permeare, ſuamque vim exſerere, aut foemina, quod ſuum eſt, conferre haud poſſit: inde & menſtruorum vitioſitates fluoresque incruenti (824 ad 827), venus immoderata, intemperies frigidior, torpor (196), irritabilitas enormis (190), caco-

cochymia aquosa, glutinosa, acida (283, 287, 307), cachexia, obesitas (394), humorum inopia (393), firmior corporis constitutio in viraginibus, & multa alia huc faciunt.

829. Praegnans occasione multifaria abortum patitur; uti quamplurima sunt, sine quibus foetus ad maturitatem usque utero geri nequit. Horum inter praecipua merito habetur legitimum foetus cum materno utero per placentam commercium; ut quo sublato natura plerumque, ocyus, serius, sarcinam ad frugem haud perventuram elidit. Quaecunque igitur sive matris, sive foetus, vitia placentam ante tempus ab utero separant, inter causas abortionis numerare licet. In matre quidem eo confert plethora; impetuosior humorum ad uterum affluentia; congestio immodica; aut & deficiens commeatus, nutrimentique ob inediam, evacuationes, motumve alio directum, detractio; cacochymia; turbae ingentes nervosi generis ex animi pathematis, leipothymia, spasmis, febribus,

bus, morbis gravioribus; vehemens corporis concuſſio, maxime ad uterum determinata, in ſaltatione, curſu, exercitatione, vectione, lapſu, tuſſi, vomitu, riſu, ſternutatione, ſingultu, vociferatione, coitu immoderato, petulantiore, &c.; nixus violenti in elevatione ponderis, extenſione artuum, excretione alvi, urinae, tenesmo; uteri compreſſio a conſtricto ventre, vicinisve partibus male affectis, contuſio, vulnus, inflammatio, eryſipelas, convulſio, laxitas, anguſtia rigida, humiditas mucoſa, contenta heterogenea, morbi alii. Foetus in culpa eſſe poteſt, cum juſto grandior fuerit, aut numeroſior, hydrope tumens, motu violento moleſtus, male ſitus, morbo inquietus aut languens, mortuus, ejusve placenta marcore, obſtructione, degeneratione in hydatides &c. affecta. Debilibus vero, irritabilibus, partum difficilem, ſaepius praeſertim abortum paſſis, malum familiare. Partus praecocis, quo foetus quidem vitalis, ſed ante conſuetum tempus, excluditur, cauſae hinc intelliguntur. 830.

830. Praegnatio ultra naturae modum protracta, si reapse obtinet, gracilem, imbecillum, extenuatum foetum, uterumve torpidiorem, videtur ponere: perpetua autem visa foetu a morte arefacto, indurato, crusta gypsea obducto.

831. Quae partum laboriosum, δυστοκίαν, inferunt, vitia innumera aut ad parturientem pertinent, aut ad foetum hujusve secundinas. Priorum praecipua sunt, cum praegnans justo junior, annosior, primipara, delicatior, debilior, animo fracta, impatiens, irritabilitate aut torpore laborans, obesior, plethorica, humoribus exhausta, vitio organico, aut quovis alio morbo, affecta, conamina ad partum nulla, spuria, languidiora, nimis violenta experitur: uteri dein affectiones variae ex debilitate, contractione spasmodica, compressione a vicinis partibus illata, ruptione, situ obliquo, hysterocele (238), orificio angustiore, indurato, calloso, contracto, distorto, tumore occluso, compresso, nimis sensili: vaginae quoque angustia, obturatio, concre-

cretio, excoriatio, ſiccitas & ſimilia, quae viam tranſitus impediunt: pelvis denique arctior, male conformata. Foetus in cauſa eſt, ſi habitior fuerit, ventricoſus, capite enormi, humeroſus, deformis, languens, mortuus, ſitu perverſo, extrauterinus. Alias placenta incongruae uteri ſedi adhaerens, aut foetum praevertens, praematura aquae puerperii ex ruptis ſecundis effuſio, umbilicus propendens, aut foetum implicans, &c. obſtaculo eſſe poſſunt. Nec infrequens eſt, cujusvis generis plura concurrere, tantoque magis difficultatem pariendi ex eo augeri.

832. Lochia puerperae immoderata, decoloria, parcius fluentia, aut plane ſuppreſſa, quas cauſas habeant, ex illis, quae de catameniis vitiatis diximus (824 ad 827), innoteſcit.

833. Cum lac deficit, aut mammae ſuctionem non admittunt, foemina ad lactandum impotens redditur. Humoris ſani inopia ex inedia, vitiata concoctione, evacuatione quavis immodica, vires a mor-

morbo graviore, acuto, chronico, exhauſtae, uterus gravidus ſuccum alibilem ad ſe trahens, mammarum inflammatio, obſtructio, ſcirrhus, cancer, exulceratio, marcor, rigiditas, defectus, aut materiae ſubtractione, aut vitio organorum, lactis ſecretioni officiunt. Suctioni autem obſtant ductuum galactophororum a lacte in grumos ſpiſſato obſtructio, coalitus, papillae deficientes, nimis ſubſiduae, aut ob fiſſuras, vulnera, rhagades, inflammationem, ulcuſcula, juſto teneriores; quin & univerſi corporis major ſenſilitas.

De ordinandis Morborum Differentiis.

834. ATQUE haec hactenus de ſingulis ſymptomatibus. Quae ſi quis recte animo comprehenſa, pro multifaria concurſione ac ſucceſſione, quam alia atque alia inter ſeſe admittunt, & pro partium, in quas incidere queunt, diverſitate, diligenter perpenderit, ei quam plurimae occurrere debent formae, differentes, plus minus compoſitae, quae totidem diſtinctos morbos exprimunt.

835. Habet nimirum ſua morbus quilibet ſymptomata, ſibi propria, neceſſaria (87, 112), ſemper eadem, quae & praeſentem declarant, & cum ex natura ejus profluant, inque diverſis ideo diverſa ſint, ab omni alio diſtinguunt. Neque profecto exiſtimandum eſt, illud, quo homines ab hominibus in ſtatu ſano diſcrepant, morborum naturas pervertere, aut turbas, quae in morboſis affectionibus ſe produnt, mutuam cauſarum effectuumque relationem poſſe abolere.

836. Tametſi igitur natura morbi forte lateat, aut variantes inter Medicorum opiniones ambigua ſit (416); ex ſyndrome tamen ſymptomatum, quibus ſtipatur, haud minus certo eundem internoſcere, ſuumque ad titulum referre licet: nec enim poſt cognitas demum naturas denominati plerique morbi ſunt, ſed poſt impoſita nomina quaeſitae naturae.

837. Atqui ſymptomata partem morboſi ſtatus evidentiſſimam efficiunt (88). Prae ceteris ergo rebus, quae ad morbum perti-

pertinent, aptiſſima merito cenſentur, ex quibus characteres ſtabiles, iidemque manifeſti, differentium quorumvis morborum conſtitui queant (417): dummodo diligenti obſervatione, acrique judicio, quae neceſſaria ſunt, ſive perpetua, ſive temporaria (112 ad 117), exquiſite colligantur, ab adventitiis, non neceſſariis (114), accurate ſegregentur, & quo ſeſe offerunt, modo, concurſu, ordine, ſede, conſiderate digerantur.

838. Quum vero & diverſa morborum genera (837) haud ita prorſus inter ſe diſcrepent, ut non & mutua detur aliorum cum aliis affinitas; licebit ideo ex illis etiam, quae multis generibus communia ſunt, pari ratione (837), per characteres rite limitatos, ſumma condere genera, ſeu claſſes numero pauciores, ad quas, utiliſſimo compendio, affinia quaeque genera referantur.

839. Quin & ulteriori in ſpecies diſtributioni hic locus erit; ſicubi, quod in quovis genere (837) diverſum eſſe ſolet, ratione partium, in quas incidere poteſt,

teſt, aut potentiarum evidentium, unde naſcitur, vel & ſymptomatum acceſſoriorum, aliarumve conditionum, ſeorſim ſpectetur.

840. Ex quibus (834 ad 839) apparet, non eſſe, cur deſperent Medici, fore aliquando, ut ingens morborum humanorum numerus, exemplo ab Hiſtoriae Naturalis ſcriptoribus petito, in ordinem ſyſtematicum redigatur, qui ab omni hypotheſi ſectarumque commentis liber, ſola nixus fideli obſervatione, claſſes, genera, ſpecies exhibeat, ſuis ſingula characterismis, certis, manifeſtis, plenis, interſtincta. Specimina jam nunc a Recentioribus edita potius in ſpem erigunt, tentaminibus multiplicatis haud defuturos ſucceſſus, remque tanti momenti, ac Bonis ideo omnibus exoptatiſſimam, ſic tandem feliciter perfectum iri, ut non in nominibus duntaxat morborum inveniendis ſeſe utilem praeſtet, ſed praecipue facilem ad eruendas curationes viam expediat.

Diffe-

Differentiae Morborum Accidentales.

841. NUNC tandem de morborum differentiis, quas vocant accidentales (121, 418), dicendi tempus locusque eſt. Poſſint hae quidem parum fortaſſis momentoſae videri, ut quae ad naturas morborum non pertineant: at eximiae tamen in praxi utilitatis eſſe, ipſa earum pertractatio docebit. Nec certe in ſyſtemate condendo (840) praeteriri quoque debent. Praecipuas igitur in capita quaedam diſtributas exponemus, miſſis, quae ſubtilitate magis, quam uſu, ſeſe commendant.

Differentiae Morborum ab Origine.

842. PRO diverſitate originis morbi dividuntur in haereditarios, congenitos & acquiſitos vel adventitios.

843. Haereditarius dicitur, qui a parentibus ſimili morbo, hujusve ſeminio; affectis, geniturae vitio in ſobolem propagatur, gentilitia labe per plurimas quandoque generationes ad ſeros usque

nepotes tranſeunte. Paternus ille aut maternus eſt, multiplex, alias mox a nativitate manifeſtus, alias poſtea, ſerius, ocyus, ſtato ſaepe vitae tempore, prorumpens. In tanta autem modi, quo gignimur, ignoratione, vix ſatis tutum fuerit, de ratione hujus traducis aliquid aſſeveranter ſtatuere, nedum communem perpetuamque ejus ſedem aut in firmis partibus tantum, aut in humoribus, aut in viribus motricibus, ponere; quando vel ſimilitudo innocens, quam liberi cum parentibus habent, incomprehenſibilis eſt.

844. Quum foetui morbus in utero adnaſcitur, qui nec manifeſtus, nec in ſeminio latens, parentum alterutri, ante conceptionem, inhaeſerat, neque adeo ab haereditate (843) repeti queat, is congenitus vocatur. Ejus hinc differentia ab haereditario liquet. Praeter cetera, naevi materni potiſſimum, vitioſitates organicae, monſtra huc referuntur, quorum origo phantaſiae matris (600), injuriis foetui intra uterum illa-

tis

tis (599), genitalis denique materiae labi primordiali (380) tribuitur.

845. Adventitiis morbis, qui homini nato ex quibusvis potentiis accidunt, annumerandi, quos infans ex nutrice, cujus ubera ſugit, contrahit; haereditariis connatisque (843, 844) ſimile quid habent, altiusque radicati monſtrant, iſta affectionum genera etiam per humorum vitia communicari poſſe (843).

846. Memorabilis praecipue eſt diſtinctio inter morbos primarios, πρωτοπάθειαν, & ſecundarios, δευτεροπάθειαν, quae obtinet, cum morbus, ex ſua cauſa natus, aut perdurans, aut deſinens, alius generis morbum ex ſe producit. Secundarius tamen cum ſymptomate non confundendus (97, 105, 109); licet ceterum parem habeat rationem, nec minus multiplices ſaepe, quam ſymptoma ſymptomatis (95, 96), ſucceſſiones. Inde ejusdem morbi, prout vel primario naſcitur, vel ex diverſis aliis, variae exſurgunt ſpecies, quas inter ſeſe diſtinguere, cum in praxi, tum in

historia morborum condenda (839) apprime necessarium est. Huc etiam pertinent, quae de morbo a causa externa, vel interna, producto (58) perhibere Practici solent, & quae de seminiis praeter naturam supra (617 ad 622) proposuimus.

847. Pandemii porro dicuntur, qui ex communi causa oriundi per populum aliquem grassantur. Sunt autem vel endemii, singulari regioni addicti, vernaculi, plus minus perpetui; vel epidemii, ἐπιχώριοι, qui, cum ex communi quidem, at inconsueta, causa profluant, non nisi ad tempus sese exserunt. Constat igitur, istis generibus subesse vitia earum rerum, quae in communi vitae usu sunt, aëris potissimum, aquarum, victus, &c. manifesta, occulta, familiaria, insolita, inquilina, exotica; novos sic morbos inauditosque nonnunquam sese efferre, cognitorum alias mutari ingenium moresque, nec tamen adeo indiscriminatim iis affici quoscunque, ut non quandoque in certae conditionis homines duntaxat saeviant.

His

His oppoſiti morbi diſperſi, quos ſporadicos vocant, non ex communi quadam cauſa, ſed ex uniuscujusque hominis proprio vitio & errore nati, diverſorum generum ſunt.

848. Quae diverſis anni temporibus accidunt, aëris, cibi, potus, vitae generis, mutationes totidem quoque potentiae ſunt, aliis aliisque morbis excludendis aptae. Horum inde diviſio in vernales, aeſtivos, autumnales, hyemales; qui tamen & ipſi multum variant, ut ſuo quaevis tempori viciſſitudo congrua aut incongrua fuerit. Epidemiorum (847) praecipue notabilis eſt differentia, quae binis debetur anni periodis ſolſtitialibus; cum hae inde a meta quaeque ſua, hiberna aut aeſtiva, aliquousque provectae nocivas vires exſerunt, ſibique proprias creant morborum populariter graſſantium conſtitutiones, longe diverſas ſaepe, quin & inter ſe pugnantes, ſuo ſingulas aequinoctio maxime vigentes. Unde in vernales modo & autumnales recte diſtinguuntur.

849. Nec contemnenda eſt, quae a temperamentorum diverſitate petitur, morborum differentia. Conducit certe plurimum ad regundas ſingularium hominum ſanitates. Et quanquam de ſede ac ratione temperierum magna eſt inter auctores diſſenſio, non diffitentur tamen eas dari, & ſeminiorum vim habere (614, 615), propriaque idcirco eſſe affectionum genera, in quae quis ob iſtam corporis ſui conditionem magis propendeat (78).

850. Huc quoque referuntur variorum vitae generum morbi, illi maxime, quos artificum vocant. Momentoſa, nec pro dignitate adhuc evoluta; claſſis originem debet partim materiae, quam quis quotidie tractat, qua inquinatur, quave infectum aëra ſpirat, aut ſibi perpetuo circumfuſum habet; partim poſituris, motibus, contentionibus, quibus in opere ſuo utitur. Hi fontes ſunt, unde, quae ad hoc thema pertinent, depromere licet. Videantur (440, 441, 442, 486, 501 ad 531).

851. Aetatum morbi audiunt, qui ex eo, quod cuique aetati proprium eſt, quoque alia ab alia differt, oriuntur. Hos igitur declarat ſeries mutationum in partibus firmis, humoribus, viribusque motricibus, quas duratio hominis inde ab ortu ad obitum usque ex naturae inſtituto ſubit (612).

852. Ante nativitatem quidem morbi obtinent ſeminis ac foetus uterini, qui, haereditariis (843) aut congenitis (844). annumerandi, inde quoque intelliguntur.

853. Recens natus quum maximas ſubito mutationes a partu ſubeat, corpore prius perpetuo calore humido foto, molliſſimo, valde irritabili, organis atmoſphaerae, reſpirationi, circuitui mutato, egeſtioni, nondum adſuetis, ſyſtemate pulmonali, primis viis, muco, meconio, obſeſſis, ventre minus a foris fulto, umbilico reſecto, multifariis patet affectionibus, a quibus paulo provectior deinceps fere immunis eſt.

854. Infantiae, ob corporis laxitatem ac teneritudinem (853), ſceleti praepri-

mis & articulorum infirmitatem, primae digeſtionis inſtrumenta debiliora, voracitatem, uſitatum alimenti genus, vitam otioſam, humorum abundantiam, dentitionem, ſui quoque morbi naſcuntur. Inde &, qui pueritiam ad pubertatem usque infeſtant, intelligere licet: debentur enim ex vario victu natis cruditatibus, cacochyliae, vermibus, cacochymiae, ſuppreſſis excretionibus, calculo, ſenſilitati magnae, circuitui incitato, incremento ac evolutioni partium.

855. Juvenes ex ſanguinis copia impetuque majore, ac aucta quidem, nec ſatis tamen roborata corporis compage, quin & ex matureſcente genitalium organorum vigore, aegrotant.

856. Aetati conſtanti vis vitae valida, ſolidorum robur, ſanguis denſus, polychymia, obeſitas, morbos pariunt.

857. In corpore ſenili ſolida ſicceſcunt, tubuli concallent, nervi marcent, vis vitae ac movendi ſentiendique facultas elangueſcit, circulatio torpet, calor nativus defervet, excretiones tardeſcunt, hu-

humores mucoſa, ſalina, terrea fece impuri, ſubtilioris materiae defectu vappidi, vitiantur. Ex his plurimorum malorum, quae ſenectutem comitantur, origo facile perſpicitur.

858. Ceterum nec inutile eſt notaſſe, morbos, qui ex congeſtione humorum naſcuntur, maximeque naturae molimina, quibus, quod ſuperfluum noxiumve in humoribus ſuccrevit, foras expellit, aut ex ſyſtemate circulationis ejectum in parte quadam ſingulari deponit, pro aetatum diverſitate in diverſas corporis regiones cum plurimum incidere; ut videas in junioribus partes ſuperiores fere impeti, in adultis, quae in thorace & proxime ſub hoc ſitae ſunt, in ſeneſcentibus ima ventris viſcera ac artus. Neque tamen adeo vel conſtans, vel benefica ſemper haec lex eſt, ut prudenti animae conſilio potius, quam conditionibus mere corporeis attribuenda videatur.

859. Cum ſexus etiam ad ſeminia (613) pertineat, pro hujus differentia morbi dividuntur in maſculinos & feminos,

ninos, hique porro in morbos virginum, gravidarum, parturientium, puerperarum, lactantium ac vetularum, pro varietate conditionum, quibus natura sexum sequiorem subjecit. Lucem his affundunt, quae supra (820 ad 833) habentur.

860. Denique & huc referre licet morbos congruos & incongruos; legitimos & spurios; tum qui materiales dicuntur, aut sine materie.

Differentiae Morborum a Sede.

861. NATURÂ idem morbus, prout diversas partes obsidet, symptomatibus, duratione, eventu, discrepare potest; hinc & diagnosi, prognosi, methodo medendi. Quare Medici interest sedes morborum curate distinguere; nec sua caret utilitate, quae ab hac conditione petitur, differentia.

862. Hujus classis sunt morbi externi, interni; fixi, qui in una sede morantur; vagi, qui ex parte in partem migrant; retrogradi, qui, cum aliquamdiu

par-

partes extremas obſederunt, his derelictis, introrſum recurrunt.

863. Prae ceteris tamen idiopathici & ſympathici notandi veniunt. Prioris generis ſunt, quorum cauſa in eadem parte reſidet, in qua ſymptomata ſeſe manifeſtant. Poſterioris, quum diverſa eſt cauſae ac ſymptomatum ſedes, nec propria, ſed aliena labe, per conſenſionem, pars aut functio laborat. Sympathicae igitur affectiones, more ſymptomatum (86), haud ultra vitium, unde pendent, perdurant, eoque differunt a morbis ſecundariis (846), quorum naturam demum conſequuntur, cum ſympathia in idiopathiam tranſit.

864. Conſenſus iſte quidem inter oeconomiae humanae ſyſtemata, functiones, partesque omnes univerſalis eſt: at propiorem tamen magisque peculiarem aliorum cum aliis inſuper dari certa obſervationum fide conſtat; etſi rationem ejus legesque haud ſatis liquido perſpiciamus. Credibile, non una modo, ſed pluribus niti conditionibus, harumque

prin-

principem in genere nervoſo ſitam eſſe; deinde in ſyſtemate circulationis; porro in continuitate membranarum; tum in vaſorum communitate; forte & in fabricae aut humorum, quos partes ſecernunt accipiuntve, ſimilitudine. Quin & huc facere poteſt vicinia partium, & collocatio declivior, aut ex diametro oppoſita, actionumve aliqua cognatio. Prout igitur plura aut pauciora horum una concurrunt, ita varii ſympathiae gradus naſci videntur. Nec praetereunda vis vitalis (170), quae cum & latiſſime per univerſum corpus diffuſa ſit, nec aequaliter tamen aut in ſingulis partibus, aut in quibusvis hominibus, vigeat (175, 176), & ampliſſimo ſimul polleat conſenſu (178, 179), quampluri-mum ſane hic valere debet. Eluceſcit inde, cur tam multifaria privatarum id genus conſenſionum differentia inter homines occurrat, aliique prae aliis magis, neque omnes eodem modo, ſympathice afficiantur.

865. Qui univerſum corpus obſident morbi,

morbi, univerſales dicuntur; qui ſingularem modo partem, particulares. Illorum tamen duplex genus diſtingui poteſt; proprium nempe, cujus cauſa aut materies quoquoverſus diffuſa eſt; improprium vero, quod ſede quidem privata continetur, at turbis ſuis totam oeconomiam infeſtat. Quod igitur in hoc genere univerſale dicitur, alias ad affectus ſympathicos (863), alias ad morbos ſecundarios (846) referri debet. Eſt etiam, ubi morbus univerſalis in particularem, aut hic in illum, omine vario, tranſit.

Differentiae Morborum a Curſu.

866. Morbus quilibet, ſua ex cauſa natus, determinatas quoque ab hac acquirit vires, quibus & agat, & in agendo perſeverans curſum ſuum conficiat. Hunc igitur, pro differente morborum natura, & ipſum differre neceſſe eſt, nec duratione, celeritate, tenore, eundem ſingulis contingere. Ex quo differentiae perquam notabiles habentur.

867.

867. Qui celeriter decurrunt, brevisque adeo durationis ſunt, breves dicuntur, ſi mites una fuerint; ſin vehementes & periculoſi, acuti. Hi porro pro celeritatis gradu diſtinguuntur in acutiſſimos, qui ultra quatriduum non excurrunt; peracutos, qui ſeptem diebus terminantur; acutos, qui tertia hebdomade; ſubacutos denique, aut acutos deciduos, qui ad XL. etiam dies ſeſe extendunt. Forte his addere quoque licet acutos recidivos, qui ſexageſimo demum die, aut & ſerius, plane deſinunt. Qui ultra hunc terminum protrahuntur, etiamſi ex acutis forte nati, longi vel chronici audiunt. Et multa quidem ſunt, quibus velocitas iſta, diſcriminis plena, acutorum debetur: natura mali, ſedes affecta, functionis laeſae dignitas, ſympathia, corporis intemperies, &c. maxime tamen turbae febriles in circuitu humorum. Unde, quos febris continua comitatur, morbi prae ceteris proprie huc referuntur.

868. Rurſus morborum alii tenore

jugi

jugi a prima invasione ad finem usque decurrunt, continuique ideo audiunt: aliorum mitior natura, diviso impetu, per repetitos quidem infestat insultus, at mediis cessationibus interruptos; ut morbus ac sanitas veluti alternent. Hi intermittentes. Hos inter & illos ambigunt continui remittentes dicti, vel exacerbantes, qui continue quidem, sed per intervalla remissius, afficiunt.

869. Utriusque autem generis recursuum intervalla, multiplici varietate, alia aliis breviora aut longiora sunt. Ex quo novae iterum differentiae. Circuitus quoque ut regulares sunt, in tempora aequalia, vel inter sese analoga, partiti, aut irregulares, ordine incerto, morbi dicuntur periodici regulares, aut anomali; typici, aut erratici, vagi.

870. Inter periodicos (869) febres quidem variaeque generis nervosi affectiones prae ceteris eminent. Quum igitur natura periodorum (70) causam

ſere ponat non ſimplicem, ſed ex pluribus conditionibus compoſitam (69), quarum aliae perſeverent, aliae temporariae adeſſe aut abeſſe poſſint; credibile omnino videtur, diatheſin hic dari permanentem, quae ſeminii loco (75) haberi queat, hujusque ſedem eſſe in ſyſtemate nerveo; certe ſenſiliatis aut mobilitatis nimiae ſpeciem argui poſſe, quae tamen ſola aut nihil, aut mitius, agat; dari hinc etiam potentias nocentes (76), quae illam quovis demum modo excitent, nec vero perpetuae ſint, ſed paroxysmo ipſo mitigentur, tollantur, poſtliminio reverſurae. Nihilominus difficile fuerit, cum naturam ſeminii, ut in diverſis id genus morbis variat, determinare, tum potentias nocivas omnes ſingulasque, & qua quaeque ratione oriantur ac concurrant, exponere. Quin & dubitare licet, an non ſeminium ſemet ipſum propria vi aliquando excitare poſſit, absque novae potentiae acceſſione, ſaltem absque manifeſtae; maxime ſi quadam

dam occaſione ſemel motum conceperit, qui deinceps tantum modo iterandus ſit? Complicatio autem plurium diverſi generis periodorum, uniusque generis in aliud transmutatio, quae toties obſervatur, iſtam materiem vel magis quoque involvit. Nec hypotheſium, quae excogitatae ſunt, ulla adhuc ſatisfacit.

Differentiae Morborum a Gradu.

871. PLANTARUM animaliumque vitae aequiparanda morborum duratio ſuas, ut illa, aetates habet differentes, quos gradus vocare liceat. Etenim adoritur, creſcit, perſtat, decreſcit, tandemque deſinit morbus; nec aequabili ſemper tenore, ſed variato virium gradu per iſta tempora procedit. Inde ſtadii morboſi diviſio in principium, augmentum, ſtatum, declinationem ac finem, quae quidem non adeo morbum a morbo, ſed partes ejusdem morbi inter ſeſe diſtinguunt.

872. Principium, pro morbi diverſitate, brevius aut longius, neque hinc

ad punctum temporis, quo quis aegrotare coepit, modo restringendum, inde a prima invasione usque ad notabile symptomatum incrementum aestimatur. Augmentum fit, cum morbus, numero ac magnitudine symptomatum increscente, oeconomiae turbas manifeste aggravat ac multiplicat. Status, ἀκμή, tempus morbi vehementissimum est, quo summam virium consecutus nec crescit porro, neque tamen & minuitur. In declinatione, detritis morbi viribus; impetu defervescente, symptomata mitescunt; finisque instat.

873. Plerisque omnibus quidem morbis haec tempora (872) competunt, modo cujusvis naturae consentaneo; maxime tamen illis, qui solutione salutari defunguntur. Tum vel symmetria quaedam inter diversos gradus saepe animadvertitur praedictioni certae aptissima. Contra fatalis morborum exitus, crises, metastases, mutatio in aliud genus, complicatio variorum, recta aut perversa curatio, ordinem istum non

raro

raro abrumpunt, alienant, obſcurant. Acuti ac breves (867) prae chronicis, febriles prae ceteris, ſua tempora manifeſtius diſtinguunt. Periodici (869) autem & duo genera habent; univerſalia, quae ad morbi curriculum pertinent; particularia, quae ad ſingulos paroxysmos.

Differentiae Morborum ab Indole.

874. MORBI indoles potiſſimum ex ſatellitio ſymptomatum, quibus ſtipatur, ſeſe prodit. Inde magnus dicitur, qui multis magnisque ſymptomatibus oeconomiam turbat, ſive una ſubſit periculum, ſive abſit: parvus contra ac levis, qui parum moleſtiae infert.

875. Benignus, etſi forſan magnus (874), apta tamen medicatione tractabilis, nec funeſtis, nec inſolitis ſymptomatibus terret.

876. Quae de morbis praedicatur malignitas; quanquam haud raro ignorantiae aſylum, erroribusque Medentium operculum praeſtat; cum tamen

reapſe detur, omnino conſiderari debet. Proprio ea ſenſu morbum notat, qui inſidioſe mitis, ſub phaenomenis non ominoſis, aggreſſus, ex improviſo graviſſimis ſymptomatibus naturae vires opprimit. Alias & talem, qui praeter morem ſuum inuſitata ſymptomata turbasque vehementiores, quam quae naturae ejus convenire videantur, excitat. Denique & refractarii, qui expertorum quoque remediorum vires eludunt, ac curatione vel magis exacerbantur, huc referri ſolent.

877. Cadit autem iſta feritas (876) in morbos quidem acutos potiſſimum; ſed tamen ad chronicos quoque pertinet, ortumque debet potentiis virulentis (486), miasmatibus (469), contagiis (498), noxis epidemicis (847), vitio humorum multiplici, irritabilitati (190), torpori (196), plurium morborum confluxioni, pravo aegrorum regimini, aut perverſae curationi. Unde liquet malignos quidem recte dividi in virulentos, peſtilentes & contagioſos; ſed diviſione

non

non completa: neque enim potentiae nocentes modo ſpectandae, ſed ſeminia quoque & acceſſoria.

878. Quum morbus, phaenomenis ſibi conſuetis ſtipatus, modo naturae ſuae conveniente, ſua tempora (871) percurrit, is regularis, exquiſitus, dicitur: anomalus contra, qui ſymptomatibus inſolitis, typoque ac decurſu alienis, ſeſe effert. Anomalia autem refractarium quid fere fovet, cauſasque agnoſcit cum malignitate communes (876), nec hujus ipſa plerumque expers eſt. Morborum, qui genuini, aut corrupti audiunt, eadem eſt ratio.

879. Hujus etiam loci cenſetur, quam recentiores haud temere ſuperaddiderunt, morborum diviſio in paſſivos & activos. Hi ſunt, quorum partem, nec raro praecipuam, ſymptomata activa (101) conſtituunt. In illis naturae iſti motus abſunt, vitali quippe principio languente, aut per potentias nocentes oppreſſo. Conf. (98. ad 105. 630. 633. ad 649).

Differentiae Morborum ab Eventu.

880. INTEREST Medici praeſcire, an morbus ſanari poſſit, nec ne; an in totum, an ex parte modo; an vi naturae, an artis auxiliis? Inde generalis morborum diviſio in ſanabiles & inſanabiles, variosque utriusque claſſis gradus. Sunt, qui naturae & artis poteſtatem ſuperant, abſolute inſanabiles; ſunt, qui artis tantum, non naturae, aut hujus, non illius; ſunt, qui ſanationem quidem admittunt, nec tamen integram, ſed parte quadam reliqua, aliove morbo ſubſtituto. Quandoquidem autem naturae virium modus in diverſis hominibus variat, nec ad ultimos artis fines adhuc perventum eſt; liquet, multum hic ambiguitatis ſupereſſe, neque omnes & ſingulos morbos, qui ad unamquamque claſſem pertineant, exquiſite poſſe enumerari.

881. Qui morbus, poſtquam in ſpeciem ſanatus aliquamdiu emanſit, denuo adoritur, recidivus vocatur, cum periodico (869) nequaquam confundendus.

dus. Ponit tamen & imperfectam sanationem, partemque adeo causae suae residuam (69, 70), qua quovis demum modo aucta vel resuscitata revertatur. (870). Inde materies morbi haud prorsus devicta vel expulsa, debilitas, irritabilitas, torpor, a priore morbo relicta, una cum evitatione potentiarum nocentium neglecta, recidivas parere solent.

882. Morbi salutares a ceteris benefica indole distinguuntur. Tametsi enim molestias inferunt; tantum tamen abest, ut vitae ac sanitati noceant, ut etiam prosint, liberentque a gravioribus malis, corpusque sanius dimittant, quam aggressi sunt. Huc referenda melior pars morborum activorum (879), in quibus natura medicatrices suas vires (633. & seq.) pro oeconomiae suae salute explicat intenditque. His quippe motus excitantur, inordinati quidem, ast illuc directi, ut, quae in corpore insunt quoquo modo noxia, corrigantur, assimilentur, expellantur, aut saltem a partibus nobilioribus avertantur. Major au-

tem hujus claſſis morborum frequentia ut ſaluti generis humani magnopere proſpicit, ita Medentibus haud parum commodi praeſtat.

883. His (882) oppoſiti ſunt detrimentoſi, qui, vario nocumenti gradu vitae infenſi, alias cito vel tarde, certo tamen, absque ulla ſanationis ſpe, pereunt, abſolute lethales dicti; alias natura quidem ſua lethales, at vero promta rectaque curatione ſuperabiles ſunt; ancipites alii, non ſine periculo, modo in ſanitatem, modo in mortem, terminantur; aliorum accidentaria eſt lethalitas, ad conditiones externas internasve ſingularium hominum magis adſtricta; ſunt denique, qui etſi vitam non adimunt, pediſſequas tamen noxas poſt ſe trahunt ſanitati inimicas, ſaepe immedicabiles. Liquet autem hujus diſtinctionis magnam eſſe cum in praedictionibus, tum in medicina forenſi, utilitatem.

884. Generatim igitur morbi quidem, ratione eventus, quadrifariam modo inter ſeſe differunt: ſaneſcunt enim, aut occi-

occidunt; transeunt in alios morbos, aut immutati perdurant & ad mortem usque aliunde conſcitam inhaerent. Verum tamen, quod animadverſione digniſſimum, uniuscujusque horum exituum ratio modusque multiplex eſt.

885. Perſeverantium ſedes ac natura talis eſt, ut, quae ad vitam faciunt, functiones haud perturbent. Sunt autem vel inſanabiles (880), vel quos ſanare nefas, quia ſalutares (882), longave conſuetudine familiares ſunt, aut curatione irritati etiam exacerbantur.

886. Morborum, in alios morbos transeuntium, ingens & numerus & diverſitas eſt. Duplex autem hic obtinet genus, alterum acceſſionis, alterum ſucceſſionis, prout vel permanet prior morbus, vel deſinit, quum alius naſcitur. Utriusque ſpecies differentes ex (621, 628, 846, 863, 864) intelligi queunt. Quin & liquet, in his non minus, quam in primariis morbis, differentes exitus (884) locum habere.

887. Qui naturae viribus, artisve

auxi-

auxilio, ſaneſcunt morbi, vel correcto, quod ſubeſt, vitio, aſſimilata materie, motu in ordinem redacto, reſtituto circuitu, functionibus redintegratis, placide ſolvuntur; vel ſalutari nocentis materiae excretione deſinunt; vel mutata ſpecie in alium abeunt morbum (886), mitiorem, qui ſuo dein modo ad ſanitatem tendit.

888. Nec minus diverſa ſunt mortis genera, quam morbi lethales inferunt. Senectus, morbus naturalis, ſolidorum ſiccitate, rigiditate, feculenta humorum inertia, vi vitae fatiſcente, mortem naturalem neceſſario inducit. Veri morbi alias tetra humorum corruptione, viſcerum nobilium labe, proſtrato nervorum vigore, reſpiratione impedita, oppreſſis exhauſtisve viribus, circuitu ſufflaminato, cito tardeve interimunt; alias immoderata atque incongrua evacuatione, atque adeo fluidi vitalis inopia, aut & prolapſu in morbum deteriorem (883), vitam peſſumdant.

889. Prae ceteris autem ſedulo animad-

madverti merentur repentini ac perturbationis pleni morborum acutorum (867) eventus, quae κρίσιες, judicationes, a veteribus appellantur; quum ſalutem mortemve aegrotantis decernant, excretione quadam, aut translatione materiae nocentis, poſt praegreſſas turbas, ſeſe ſubito manifeſtante, quam inſignis morbi in melius aut deterius mutatio proxime conſequitur. Inde criſes excretoriae, κατ᾽ ἔκκρισιν, translatoriae, κατὰ μετάςασιν, bonae, malae, perfectae, imperfectae, ſimplices, compoſitae, repetitae, perturbatio critica, materies critica, &c. praedicantur. Dierum quoque, in quos haec magis vel minus, diverſoque ſucceſſu, incidunt, varia poteſtas diſtinguitur: unde alii critici primarii, alii indices, alii ſubincidentes, alii vacui, dicuntur.

890. Quae (889) ſi quis cogitet propria modo eſſe morbis activis (879); ei apparere debet, aliquam hic dari ſimilitudinem mutui inter naturam & materiem morboſam conflictus (51, 99), criſi-

crisique decerni, utra pugnantium pars victura aut succubitura sit. Si vero & addas, non nisi febribus, morbisve, quos febris comitatur (867), haec evenire; credas profecto, intestinam tunc subesse humorum, aut in toto corpore, aut in singulari parte, commotionem, motu vitali ac calore auctis excitatam, quae, conturbata ad tempus mixtione, vel in salutarem despumationem, vel in corruptionem perniciosam exeat.

891. Quocunque tamen modo ista fieri opineris; de re ipsa per fidelissimas cum veterum, tum recentiorum, observationes tam certo constat, ut nullus videatur dubitationi locus relinqui: quamquam negari nequit, rariora hodie inter nos crisium exempla prostare: quod quidem caelo frigidiori ac intemperantiae in victu non solum, sed vel magis etiam anticipanti turbantive medendi rationi & nimis a plerisque Medicorum neglecto observantiae studio tribuendum.

892. Utrum vero & diebus criticis

(889)

(889) tuta fides? An naturae judiciis debentur? An potius ſuperſtitionis Pythagoricae commentis? Judex non eſto, niſi qui viderit, ſeriem criticorum dierum, a veteribus traditam, haud usquequaque hebdomadi congruere; didicerit porro ex periodis (867 ad 870) temporibusque (871 ad 873) morborum, perperam hos pro confuſis inconditisque naturae male ſe tuentis & de ſtatu ſuo dejectae effectis haberi; ex phaenomenis autem vulnerum, inflammationum, ſuppurationum, exanthematum, collatis ad ea, quae fermentatio, putrefactio, fructuum maturatio, incubatus, incrementa animalium, catameniorum periodi &c. exhibent, ſuccorum permutationes & commotiones ſuis ubique definiri gradibus ac ſtadiis; agnoverit denique, regulas generales exceptionibus non tolli, nec adeo ordinarias naturae in ſanis aegrisve leges fortuita quavis aberratione infirmari!

893. Dum igitur lis ſub judice eſt, jubet profecto rei dignitas veros quoscun-

cunque artis magiſtros, junctis viribus, eo conniti, ut, ſemotis tantiſper rationum argutiis, exquiſitarum obſervationum exemplorumque pondere ſolide tandem dirimatur. Fallor, ni ſua conſtiterit HIPPOCRATI auctoritas, GALENO fides, NATURAE virtus & ordo.

FINIS.

ERRATA QUAEDAM.

pag. 25 lin. 17 lege *idoneo.*

30 — 5 — *conſiſtant.*

48 — 14 — *ſupervenere, morbique ſecundarii formam induunt* (97, 105)

98 — 18 — *cavorum.*

244 in not. lin. antepen. lege: *ſyſtemate.*